

reșat nuri güntekin

pitulicea

★★

Ilustrația copertei de *Done Stan*

reşat nuri güntekin

pitulicea

ROMAN

★★

TRADUCERE, ŞI NOTE DE VIORICA DINESCU

BIBLIOTECA PENTRU TOŢI • 1990

EDITURA MINERVA • BUCUREŞTI

Reşat nuri güntekin: *Çalī kuşu*
Yedinci Basīlīş
1940, Semih Lûtfi Kitabevi, İstanbul

ISBN 9B—21—0132—6
ISBN 9B—21—0131—8

PARTEA A DOUA

(Continuare)

Zeyniler, 5 februarie

Azi-noapte, tîrziu, dinspre mlaştini au răsunat focuri de armă. Mie mi s-a făcut frică, dar Munise n-a fost deloc neliniştită:

— Se întîmplă adesea, jandarmii urmăresc pe tîlhari.

După ce a durat, cu rare întreruperi, cam vreo zece minute, zgomotul s-a oprit.

Dimineaţa am aflat ce s-a întîmplat. Presupunerea lui Munise s-a adeverit. Se produsese o ciocnire între jandarmi şi cîţiva hoinari care au jefuit poşta. Unul dintre jandarmi a murit, celălalt, grav rănit, a fost adus în odaia de oaspeţi a satului nostru.

Era către amiază cînd micul Vehbi a venit la şcoală într-un suflet şi prinzîndu-mă de mînă, mi-a spus:

— Fato, profesoaro dragă, îmbracă-ţi de grabă feregeaua şi haide, bre! Te cheamă la odaia de oaspeţi.

— Cine mă cheamă?

— Doctorul te cheamă. Tata mi-a spus.

Mi-am îmbrăcat cît ai clipi feregeaua şi, condusă de Vehbi, am plecat.

Odaia de oaspeţi este un aşezămînt de binefacere cam ruinat, compus dintr-un coridor întortocheat, cu trepte şi două odăi joase. Călătorii care, din felurite pricini — zăpadă,

noapte ori vreo boală — nu-și puteau continua drumul, erau adăpostiți aici unde li se dădea cîte ceva de mîncare, din milostenie.

După ce la poartă am mîngîiat pe cap un cal frumos care răscolea pămîntul cu copitele, scoțînd în aerul rece trîmbe de fum pe nări, am intrat în casă. Pentru că afară se făcuse întuneric, fusese nevoie să se aprindă o lampă.

Un doctor militar, corpolent, cu niște cizme uriașe și o manta groasă, așezat pe o treaptă a scării, scria ceva și vorbea cu cîțiva inși aflați în curte, ale căror chipuri nu se distingeau. Îi vedeam fața din profil. Avea o figură plăcută și vioaie, sprîncene groase, mustăți albe stufoase. Dar, Doamne, ce cuvinte grosolane, chiar neobrăzate, îi ieșeau din gură! La un moment dat, mi-a trecut chiar prin minte să plec fără să-i fi vorbit.

Rîzînd cu un hohot aspru care prevestea că, negreșit, va da iarăși drumul la vreo vorbă deocheată, și-a întors capul, m-a văzut și s-a oprit dintr-o dată; apoi s-a adresat cuiva căruia nu-i puteam vedea decît barba neagră, mare, căzîndu-i peste haina cenușie:

— Ei, căpitane, nu-ți fie cu supărare, dar aveau dreptate cît hăul cei care ți-au dat porecla de „Moș Martin“. De ce nu mi-ai atras atenția să vorbesc mai delicat spunîndu-mi că-i o femeie printre noi?

Se întoarse către mine:

— Doamnă dragă, scuzați-mă. N-am avut cum să-mi dau seama că ați venit. Treceți sus. Dar așteptați un pic ca să cobor eu. Scările-s șubrede. Nu par să ne țină pe amîndoi deodată. Haideți, treceți acum. Vin și eu.

Sărind treptele două cîte două, am urcat scara.

Auzeam cum bătrînul doctor continua să glumească cu cel căruia îi spunea căpitan:

— Căpitane, profesoara aceasta e din Istanbul. Ești uimit de unde știu, așa-i? Ah, căpitane, ai privit tu vreodată ceva în univers altfel decît așa, nătîng ca o oaie? Am priceput după felul cum a urcat scara. Ai văzut cum sărea ca o po-

tîrniche? Dacă vrei, acum îți spun și vîrsta: îmi pun capul că femeia asta n-are peste patruzeci.

De mult timp mă distrează asemenea cuvinte aiurite. Am rîs în sinea mea: „Iată, aici ai dat greș, domnule doctor!"

După cinci minute, bătrînul doctor, făcînd să scîrțîie scările sub cizmele lui, a urcat și fără să se uite la mine, a început să vorbească:

— După cum cred că știi, doamnă, avem un rănit. Nu-i ceva grav. Dar necesită îngrijire. Eu, peste puțin timp, voi pleca. Ceea ce rămîne de făcut e un pansament fără importanță, dar mi-e frică să nu se dea peste cap totul. Încrederea lor în doctor nu-i deloc trainică. Cum găsesc prilejul, apelează degrabă la leacuri băbești. Aplică, adică, fel de fel de porcării peste rană. Dumneavoastră sînteți o persoană instruită. Am să vă indic ce trebuie să faceți. Veți îngriji de bietul om pînă s-o pune pe picioare, numai că nu știu dacă o să rezistați.

— Rezist, domnule doctor. Am nervii tari. Nu mi-e frică de nimic.

Și-a ridicat capul, mirat:

— Ia descoperă-ți fața să te văd!

În aceste cuvinte familiare răzbătea o sinceritate atît de deplină, încît, în modul cel mai firesc din lume, mi-am tras vălul deoparte, ba chiar am rîs puțin.

Bătrînul doctor și-a ridicat mîinile și cu o uimire comică a început să rîdă. Ba încă, în hohote...

— Ce cauți aici?

De data asta, eu m-am mirat. Oare doctorul mă cunoștea de undeva? Totuși, o clipă nu m-am temut ca acest lucru să ia o întorsătură neplăcută. Avea un chip care-mi inspira atîta siguranță și încredere...

— Cred că nu veți pretinde că mă cunoașteți, domnule doctor...

— Nu persoana ta o cunosc, fato, ci specia, specia ta. O specie care, din nenorocire, a început să se împuțineze foarte mult pe glob.

— Ca mamuţii, vă rog?

Necuviinţele pe care de cinci luni le zăvorîsem în mine cu de-a sila, începeau din nou să-şi facă de cap. Aşa cum spunea întotdeauna maica Aleksi, mie nu trebuie să mi se dea nas. Imediat mă obrăznicesc, mă pornesc pe glume şi întocmai ca puştii spun tot ce-mi vine pe buze.

În tot cazul, doctorul era un om ireproşabil, cu multă experienţă. Cu aceleaşi hohote puternice de rîs, grăi:

— Ia spune-mi, copilo, care prin însuşirile tale — fiinţă veselă, sănătoasă, delicată, micuţă şi pot să-mi permit să adaug şi frumoasă, întrucît sînt om bătrîn — eşti exact opusul acestor ipochimeni masivi şi diformi printre care te învîrteşti, de unde-ai picat aici?

În cuvintele grosolane ale acestui doctor militar de provincie, în hohotele sale zgomotoase de rîs începeam să desluşesc o afecţiune discretă. În sfîrşit, străduindu-mă să redevin serioasă, i-am spus:

— Eu sînt profesoară, domnule doctor. Am vrut să lucrez, am fost trimisă aici. Nu fac distincţie între locurile de muncă. Unde sînt numită, acolo îmi văd de meserie.

În timp ce eu vorbeam, el se uita cu atenţie la mine.

— Care va să zică ai venit aici ca să munceşti. Pur şi simplu pentru a fi profesoară, pentru a sluji copiilor patriei, aşa-i?

— Da, acesta mi-e scopul.

— La vîrsta asta, cu figura asta şi cu firea asta?! Aşa! Şi-ţi închipui că eu înghit asemenea bazaconii?!

Şi continuă ca şi cum ar fi văzut departe, pînă în adîncul inimii mele, cu ochii lui care, mărginiţi de gene albe şi adînciţi în pometi, surîdeau blajin:

— Nu, fata mea. Adevărata pricină e alta. Şi nici lipsa de mijloace materiale nu intră în discuţie. Pe măsură ce încerci să te ascunzi, îmi dau mai bine seama. Dacă te-aş întreba cine eşti, care ţi-e familia şi aşa mai departe, n-ai răspunde, nu? Ia uite ce bine ştiu! Aici e o enigmă. Dar nu am de gînd să mă amestec mai mult. Între noi doi este de ajuns o înţelegere tacită.

Am tăcut amîndoi. Bătrînul doctor, după ce s-a gîndit puțin, adăugă:

— O să-mi permiți să-ți fac un mic serviciu? Dacă am să te trimit într-un loc mai bun, ai să primești? Am cîteva cunoștințe la Instrucțiunea Publică.

— Nu, mulțumesc, sînt pe deplin satisfăcută de locul meu de muncă.

Rîzînd din nou, a dat din umeri și a spus cu o voce cam batjocoritoare:

— Prea bine, prea bine. Dar sacrificiile nu merg la nesfîrșit. Să-ți las adresa mea. Dacă într-o zi ai să te plictisești, scrie-mi două rînduri. E o chestie de omenie.

— Mulțumesc.

— Cu asta am isprăvit. Acum să trecem la treburile noastre. Am să-ți explic ce ai de făcut.

A deschis ușa uneia din camere. Un bărbat cu corpul și fața acoperite cu o manta de ploaie soldățească, zăcea pe un pătucean prăpădit, de scîndură.

— Cum îți merge, Molla, te simți un pic mai bine? l-a întrebat doctorul.

Ridicînd mantaua de ploaie cu mîna, rănitul a încercat să se ridice.

— Nu te mișca, stai culcat. Te mai doare?

— Nu, foarte mulțumesc. Numai pometul mă înjunghie nițeluș.

— Ah, dragii mei urși! Confundă rotula cu pomeții obrajilor, își închipuie că stomacul le-ar fi în talpă, dar, în schimb, lovesc exact unde trebuie pe cei care le stau în cale. O să treacă, Molla, nici urmă n-o să mai rămînă. Dă slavă lui Allah că glontele ăla n-a luat-o un pic mai la stînga. Vrei ca într-o săptămînă să te ții bățos pe picioare? Dacă nu vrei, dac-ai să-ți zici că aici ți-e bine, că dorești să mai stai puțin culcat, atunci e altceva. Deci, ai să faci ce-ți va spune fata asta, ai înțeles? De acum, ea îți e doctorul. Ea o să-ți schimbe pansamentul. Să nu care cumva să aud că ai să încerci vreo doftorie de ale voastre, că vai și amar de tine! Allah mi-e

martor că voi reveni și-atunci am să-ți tai piciorul bucățele, bucățele.

Începuse să desfacă pansamentele. Cum el umbla puțin cam repezit, rănitul striga:

— Vai, domnule!

— Taci, bre! Păcat de bărbăția ta! Nu ți-e rușine, ditai găliganul, cu mustăți și barbă, să te vaiți în fața unei fete cît o șchioapă? Asta nu-i rană, mă, e o jucărie. Dac-aș fi știut eu că am norocul să cad pe mîinile unei astfel de infirmiere, mi-aș fi făcut cu mîna mea o crestătură așa de ușoară.

După o oră, bătrînul doctor părăsi satul în tovărășia căpitanului bărbos.

O întîmplare mai simplă ca aceasta nici nu poate fi, nu-i așa? Dar eu, pînă acuma, nu m-am simțit atît de tulburată, de mișcată într-un chip atît de ciudat.

Zeyniler, 24 februarie

Se zvonește că anul acesta vara va veni devreme. De o săptămînă vremea s-a îndreptat. Afară e lumină, soare. Dacă pe culmi n-ar fi zăpadă, te-ai crede în mai.

Azi a fost vineri. După masa de prînz încercam, în odaia mea, să-i fac lui Munise un portret în acuarelă. Pe neașteptate, cineva a bătut la ușă. Hatice hanîm, cu tulpanul căzut pe ceafă, a intrat, tremurînd toată. N-o mai văzusem deloc atît de emoționată, de agitată.

— Vai de mine, profesoară dragă, au sosit doi domni. Unul e directorul Instrucțiunii, a venit în inspecție. Vino jos iute! Mie mi-e rușine să vorbesc cu ei.

În timp ce-mi îmbrăcam de grabă feregeaua, în sinea mea rîdeam; acest rege al leneșilor, care, în biroul lui, pregeta să facă și un gest cu mîna, să se deranjeze pînă aici! Ce lucru de necrezut!

Jos, în fața ușii clasei, am întîlnit doi bărbați: unul extrem de lung, celălalt extrem de scund. În timp ce eu îl căutam pretutindeni cu ochii pe directorul știut, bărbatul

scund veni drept spre mine. Pe figura lui, pe care prin întuneric nu i-o puteam desluși prea bine, străluci un monoclu:

— Doamna profesoară? Onorat. Eu sînt directorul Instrucțiunii, Reșit Nazim. Ce loc întunecos! Asta nu-i școală, ci un adevărat grajd!

— Înăuntru e ceva mai multă lumină, domnule! i-am spus, deschizînd ușa clasei.

Avea un umblet atît de țanțoș, aruncîndu-și într-un mod caraghios picioarele minuscule ca, de altfel, toată făptura lui...

După ce-a făcut un singur pas înăuntru, s-a oprit și agitîndu-și mîna ca și cum ar fi ținut un discurs, spuse:

— Monșer, ia uită-te aici, ce mizerie, ce mizerie! O mie de inși să-ți certifice că-i școală și tot nu-ți vine a crede. Cît de radical trebuie să fiu! Încă o dată se confirmă lozinca mea: „Sau totul, sau nimic!" nu-i așa?

Acum îi distingeam mai bine. Directorul Instrucțiunii pe care la prima mea vedere l-am crezut un băiețel, un dandi proaspăt ridicat de pe băncile școlii, era un spîn care atingea vreo cincizeci de ani. Își însoțea fiecare cuvînt cu o mișcare a sprîncenei și a ochiului, încercînd să dea astfel o expresivitate deosebită feței sale zbîrcite.

Cît despre celălalt, era exact contrariul: un bărbat deșirat, uscat, brunet și cu mustață subțire. Era atît de înalt, încît se ținea adus de spate.

Directorul Instrucțiunii se întoarse din nou spre mine.

— Să vă prezint pe prietenul meu, inginerul lucrărilor publice din vilayet, Mümtaz bei.

Eu, doar ca să spun ceva:

— Așa, mă rog? Prea bine, domnilor!

Directorul, ca spre a încerca rezistența încăperii, se plimba lovind apăsat podeaua cu călcîiele, iar cu vîrful bastonului atingea băncile și planșele.

— Dragul meu, am proiecte grandioase. Voi nimici totul din temelii și apoi voi construi din nou. Instituții de o curățenie exemplară. Dacă nu-mi vor da fondurile pe care le voi

cere, vai de ei! Am venit foarte pregătit. Presa din Istanbul stă gata de tragere: la un mic semn de la mine, bum, bum! Un bombardament groaznic! Doar îţi dai seama că sau lumea din capul acesta al meu va deveni o realitate, sau eu îmi voi da demisia.

Nu încăpea nici o îndoială că toate aceste cuvinte frumoase erau spuse în ideea de a mă epata pe mine, o biată învăţătoare. Potrivindu-şi din nou monoclul, se interesă:

— Cîţi elevi aveţi?

— Treisprezece fete şi patru băieţi, vă rog.

— O şcoală pentru şaptesprezece copii! Bizar lux! Vrei să vezi clădirea, Mümtaz?

— Marfa-i la vedere. Ce nevoie e să mă mai uit!

În timp ce directorul Instrucţiunii îşi expunea „grandioasele-i proiecte", observam că inginerul mă tot privea pe furiş. În cele din urmă, chipurile ca să nu pot eu înţelege, spuse într-o franţuzească ca vai de ea:

— Ah, scumpul meu, găseşte un pretext oarecare şi fă-o să-şi descopere chipul: culorile feţei îi ard sub văl ca un incendiu. De unde-o fi picat prin locurile astea?

Directorul nu era aşa cum părea; sincer stînjenit de aceste vorbe ale colegului său, îi răspunse într-o franceză şi mai stîlcită:

— Te rog, dragul meu! Ne aflăm într-o şcoală. Fii serios!

Întinzîndu-şi ca un elastic pielea ridată de sub bărbie, directorul reflecta la ceva. Luînd o hotărîre bruscă, se întoarse către mine:

— Eu, doamnă, voi închide această şcoală.

— Pentru ce, domnule? E ceva în neregulă? l-am întrebat, nedumerită.

— Într-o clădire mizerabilă ca asta nu se face educaţia copiilor, doamnă. Şi apoi, şi elevi sînt puţini. Pe perioada în care voi fi la vilayet, nu voi precupeţi nici un efort, mă voi zbate pentru ca majoritatea satelor să devină posesoa-

rele unor școli ieftine, dar sănătoase, elegante, moderne, cu un cuvînt, de tip nou. Acum, vă rog, dați-mi cîteva explicații.

Își scoase din buzunarul cu o tăietură ultramodernă un carnet elegant și cerîndu-mi cîteva date în legătură cu școala le-a notat; apoi adăugă:

— Cît despre dumneavoastră, doamnă, vă voi numi într-un alt loc, corespunzător. Cînd veți primi dispoziția închiderii școlii, veți veni la B., iar noi ne vom îngriji de cele necesare. Numele dumneavoastră, vă rog.

— Feride.

— Doamnă, în Europa e un obicei lăudabil. Se adaugă obligatoriu și numele tatălui. Așa e mult mai clar. Dumneavoastră, profesorii, trebuie să adoptați aceste inovații. De exemplu, în loc ca în catalog să vă treceți elevii, să zicem, Melâhat cu tatăl Ali Hoca, veți spune simplu: Melâhat Ali și gata. S-a înțeles, doamnă? Numele tatălui dumneavoastră?

— Nizamettin.

— Feride Nizamettin vă vom zice deci, doamnă. Această formulare vi se va părea pentru moment ciudată, dar vă veți deprinde. Ce școală ați absolvit?

M-am codit să numesc școala mea. Căci dacă s-ar fi aflat că știu franțuzește, poate că inginerul s-ar fi simțit incomodat de cuvintele spuse adineaori. De aceea, i-am răspuns numai că am urmat o școală particulară.

— Așa precum am spus, cînd veți veni la B., veți trece pe la mine. Vă vom căuta un post corespunzător. Haide, Mümtaz, mai avem încă două sate în program.

Inginerul care, într-una din bănci, își legăna picioarele-i lungi și subțiri, stărui, tot în franțuzeasca lui faimoasă:

— E o bucățică pe cinste. Lasă-mă pe mine aici și du-te doar tu. Trebuie să găsesc o modalitate de a o determina să-și arate chipul.

Din nou încurcat, directorul i-a răspuns în turcă, aşa ca eu să nu pot bănui aluziile celuilalt:

— Avem vreme. Raportul îl vom întocmi după aceea. Haide, poftim.

Şi plecă.

Inginerul zăbovea în faţa porţii şi se făcea că cercetează acoperişul clădirii şi ferestrele, aşteptînd să apar la lumină. Eu, dimpotrivă, m-am întors cu spatele, prefăcîndu-mă ocupată cu ceva.

În timp ce trecea prin grădină, omul îşi mai întoarse capul de vreo cîteva ori; după ce ieşi pe poartă, se ţinea de gardul de scîndură şi ridicîndu-se din cînd în cînd pe vîrfuri, privea înăuntru.

Ştirea se răspîndi iute în tot satul. Deşi era vineri, copiii şi mamele lor dădeau fuga la şcoală şi se arătau foarte afectaţi de închiderea ei. M-a impresionat tare mult faptul că elevii pe care-i crezusem insensibili şi străini faţă de mine, ca şi faţă de şcoală, mi-au sărutat mîna, plîngînd.

Înnodîndu-şi pe cap un tulpan cît toate zilele, Hatice hanîm s-a retras în odaia ei. Şi eu mă aflam într-o situaţie dificilă, dar dacă e să vorbim drept, adevărata victimă ea era.

Spre seară, soţia muhtarului împreună cu doamna moaşă au venit din nou la şcoală. Amîndouă erau mîhnite. Mai cu seamă moaşa ofta, aruncîndu-mi priviri semnificative.

— Eu aveam alt gînd, dar Allah atotputernicul nu m-a ajutat.

Se cădea să-i răsplătesc tristeţea cu un regret contrafăcut:

— Ce să facem, doamnă moaşă, n-a fost să fie! i-am răspuns eu.

Pe scurt, acest domnişor minuscul cu monoclu a întors cu totul pe dos satul Zeyniler. Ţăranii tăceau, încremeniţi.

Deşi eram încredinţată că ar fi fost imposibil să mai existe pe undeva vreun sat mai rău ca Zeyniler, mîhnirea

din jur m-a molipsit și pe mine. Numai Munise făcea excepție. Această mică păcătoasă parcă zbura de bucurie.

— Cînd o să plecăm, surioara mea? În două zile plecăm? ciripea ea ca o pasăre.

Zeyniler, 3 martie

Mîine plecăm.

În primele zile, Munise se bucurase tare mult. De ieri însă, începu să dea semne de o ciudată lipsă de voioșie.

Pironindu-și din cînd în cînd privirile în depărtare, rămînea dusă pe gînduri și, la tot ce-o întrebam, abia de-mi răspundea, distrat.

— Munise, dacă nu vrei să pleci cu mine, pot să te las aici, i-am spus eu.

Mi-a răspuns pe nerăsuflate:

— Doamne păzește, surioară. M-aș arunca în puț.

— Îți pare rău să te desparți de frații tăi?

— Nu-mi pare rău, surioară!

— Atunci o să-ți fie dor de tata?

— Mi-e milă de tata, dar nu-l iubesc pînă într-atîta, surioară.

— Bine, atunci ce te face să suferi?

— ...

Plecîndu-și privirile, tăcea și dacă insistam, începea să rîdă forțat și să mă îmbrățișeze. Dar pe mine nu mă amăgea veselia ei silită. Eu să nu pot deosebi adevărata bucurie a lui Munise de una simulată? Totuși în ochii limpezi ai copilei stăruia necontenit o undă de tristețe. Încercasem s-o determin să vorbească, dar toate strădaniile mele se dovediseră zadarnice.

Azi, întîmplarea mi-a dezvăluit durerea tăinuită din sufletul acestui copil. Spre seară, la un moment dat, Munise dispăruse. Or, știa că tocmai în vremea aceea o să am ne-

voie de ea, că trebuia să-mi ajute să fac pregătirile pentru drum.

Am strigat-o de cîteva ori. Nici un răspuns. Cu siguranță că avea să fie în grădină. Am deschis fereastra și am chemat-o:

— Munise, Munise!

De departe, de lîngă mormîntul lui Zeyni Baba, s-a auzit glasu-i cristalin:

— Vin numaidecît!

Cînd a venit, am întrebat-o pentru ce se preumblă pe acolo singură. Mi-a răspuns derutată și invocînd pretexte incoerente încerca vădit să mă inducă în eroare.

Am privit-o atent. Avea ochii roșii de tot. Pe obrajii ușor palizi se vedeau dîre proaspete de lacrimi. M-am neliniștit și am stăruit în a-i cere să-mi mărturisească ce făcea acolo și pentru ce plîngea. Ținîndu-și mîinile într-ale mele, își întorcea capul ca să-și ascundă de mine chipul și cu un tremur ușor pe buze, tăcea.

Mă hotărîsem, cu orice risc, s-o fac să mi se destăinuie. I-am spus că, dacă-mi ascunde adevărul, o voi lăsa aici. Atunci n-a mai rezistat. Ca și cum ar fi mărturisit un păcat de neiertat, mi-a spus rușinată, cu capul în jos:

— A venit mama să mă vadă. A auzit c-am să plec și... Nu fi supărată pe mine, surioară.

În timp ce îmi împărtășea acest mare păcat, tremura din tot corpul, iar ochii îi înotau în lacrimi.

Am înțeles-o, i-am înțeles durerea mult mai bine decît spera de la mine inima ei de copil.

Netezindu-i părul căzut pe față, mîngîindu-i ușor bărbia, i-am spus calm, cu blîndețe:

— Și pentru asta trebuie să plîngi și să te temi? Nu e mama ta? E cît se poate de firesc s-o vezi.

Sărmana, nu-i venea să creadă, se uita în ochii mei cu teamă: căuta să-mi demonstreze, copilărește, că n-o iubește pe femeia aceasta pe care oricine din sat o pomenea cu ură

și blesteme. În realitate, o iubea atît de mult, o iubea atît de înflăcărat...

— Copila mea, dacă nu ți-ai iubi mama mi-ar fi tare rușine pentru tine. Se poate ca o mamă să nu fie iubită?! Haide, aleargă și întoarce-o din drum. Spune-i așa: „Surioara mea ține neapărat să te vadă". Mă găsiți lîngă mormîntul lui Zeyni Baba.

Înconjurîndu-mi genunchii cu brațele, Munise îmi sărută rochia, apoi o zbughi în grădină. Știu că săvîrșeam o mare imprudență. Dacă s-ar auzi că m-am întîlnit cu această femeie, aș fi vorbită de rău, ba poate chiar că mi s-ar pomeni numele însoțit doar de blesteme. Dar n-aveau decît...

Le-am așteptat destul demult lîngă mormînt, sub copac. Biata femeie se îndepărtase simțitor; ca s-o întoarcă din drum, Munise a trebuit să fugă pînă departe, spre păpuriș.

În sfîrșit, au apărut. În mersul lor alături — mamă și fiică — era ceva atît de trist, atît de trist... Ca și cum s-ar fi sfiit, s-ar fi rușinat una de alta, se țineau la distanță, întîrziau dinadins, căutînd parcă locurile pe care să pună piciorul. Mă pregătisem s-o întîmpin pe această femeie cu vorbe pline de prietenie și afecțiune. Dar nu știu de ce, cînd am ajuns față în față, n-am fost în stare să înjghebez nici cea mai simplă conversație.

Era o femeie înaltă, delicată. Îmbrăcată cu o feregea veche, peticită, în loc de văl avea o năframă liliachie, iar în picioare, pantofi rupți, uzi leoarcă, cu tocurile scîlciate. Tremura de parcă s-ar fi temut de cineva. Încercînd, pe cît era posibil, să mă arăt liniștită, netulburată, i-am zis:

— Descoperiți-vă fața!

După o scurtă ezitare, și-a ridicat vălul. Tinerețea ei bătea la ochi: avea cel mult treizeci, treizeci și cinci de ani. Dar figura ei de blondă părea nespus de obosită, cu urme adînci de suferință...

Știam că asemenea femei sînt tare vopsite. Dar pe fața ei nu exista nici urmă de fard. Lucrul care m-a impresionat cel mai mult era marea ei asemănare cu Munise. Mi s-a părut,

deodată, că Munise a crescut, că a ajuns la vîrsta asta. Şi apoi... apoi...

Cu un gest involuntar, am prins copila de umeri şi am tras-o spre mine. Respiram precipitat, în ochi îmi veneau lacrimi. Răspunderea pe care o luasem asupra mea era mare, foarte mare. Dar eu aveam s-o duc la bun sfîrşit, aveam s-o cresc pe Munise aşa ca să devină o femeie cu o moralitate ireproşabilă. Aceasta avea să fie cea mai mare mîngîiere a existenţei mele. Ca şi cum i-ar fi trecut şi ei prin minte aceleaşi lucruri ca mie, i-am spus:

— Doamnă dragă, văd că soarta nu v-a hărăzit fericirea de a creşte pe această micuţă cu mîna dumneavoastră. Ce să facem, asta-i lumea! Ţin să vă asigur că nu trebuie să duceţi nici o grijă. Am luat-o eu asupra mea. O voi creşte ca pe propria mea fiică. Nu mă voi da în lături de la nimic.

Pentru prima oară îndrăzni să vorbească:

— Ştiu, domnişoară. Munise mi-a spus. Din cînd în cînd, ori de cîte ori se întîmpla să trec pe aici, veneam s-o văd. Allah să vă răsplătească!

— Va să zică o vedeaţi pe Munise?!

Am simţit cum Munise, care-şi petrecuse braţele ei mici pe după mijlocul meu, a prins iar să tremure. I se dăduse în vileag o nouă vină: îşi văzuse mama pe furiş. Şi ceea ce era şi mai îngrijorător, i-a fost ruşine să-i spună femeii că a ascuns de mine aceste întrevederi.

— Dac-am fi rămas aici, v-aş fi arătat oricînd fetiţa, i-am vorbit iarăşi. Dar eu, mîine, plec în oraşul B... De acolo cine ştie unde mă voi duce. Să n-aveţi nici o grijă, dragă doamnă. Mamă, nu pot susţine că îi voi fi. Căci nimic în lume nu poate înlocui o mamă. Dar am să mă străduiesc să-i fiu măcar o soră bună.

Am văzut un om umblînd în păpurişul din vale. Era tatăl elevului meu Cafer Aga. Venea adeseori în baltă să vîneze raţe sălbatice.

Brusc, mama lui Munise dădu semne de grabă.

— Mă duc, domnişoară dragă, să nu care cumva să mă vadă cu dumneavoastră.

Aceste vorbe dădeau dovada unei sensibilităţi aparte. De altfel, îmi dădusem seama de aceasta şi din aspectul ei, din felul ei de a se comporta, din expresia feţei. Presupunerea mea iniţială se vădise, deci, întemeiată. De la această mamă lipsită de noroc moştenise Munise nu numai chipul, ci şi sensibilitatea şi fineţea. Grija acestei femei amărîte pentru a mă feri de bîrfă mi-a stîrnit ambiţia. Nu voiam să ne despărţim fără să-i las un sentiment plăcut. Ca să-i arăt că nu acord nici o însemnătate bîrfelor, i-am spus:

— Pentru ce vă grăbiţi? Nu mai puteţi rămîne puţin?

Biata femeie, se uita cu o adîncă recunoştinţă la mîinile mele, într-o vădită pornire de a le săruta: buzele îi tremurau. Dar era limpede că nu cuteza să mă atingă.

Am luat-o pe Munise între noi şi ne-am aşezat pe trunchiul unui plop firav, răsturnat de ultima furtună. Acum venise rîndul ei să vorbească. Îmi povestea plină de înflăcărare viaţa ei, parcă simţind că aşa se va mai uşura. Vorbea extrem de închegat.

Trăise o aventură simplă, dar tristă. Se născuse la Istanbul, la Rumeli Kavak. Cum tatăl — un mic funcţionar — ca şi mama, i-au murit unul după altul, a fost dată la Bakîrköy unei familii distinse, drept copil de suflet. Crescuse laolaltă cu odraslele casei, fiind tratată aproape ca o domnişoară. Cînd a atins vîrsta de cincisprezece-şaisprezece ani, începuseră să se ivească partide onorabile. Dar ei nu-i convenea nici una, găsea la fiecare cîte un cusur. Căci iubea pe cineva, pe domnişorul casei — un tînăr cu mustaţa abia mijită care, pe atunci, era la şcoala militară — deşi n-avea nici o speranţă, ştiind că, oricum, ea nu este decît un copil de suflet. Dar socotea o fericire ca, la început de săptămînă, să-i vadă chipul şi să-i audă vocea.

Stăpînul casei deveni perceptor general în localitatea B. și familia, lăsînd la Istanbul numai pe băiatul de la școala militară, se mută definitiv la noua reședință.

Cele patru luni petrecute în orașul B., fără să-l vadă pe tînărul elev, au chinuit-o ca o despărțire de patru ani și cînd, în sfîrșit, acesta veni să-și petreacă vacanța de vară în familie...

Nu trecu mult și fapta fu dată în vileag. Domnul, doamna, domnișoarele, toți dintr-o dată au tăbărît pe ea și refuzînd s-o mai țină în casă, au trimis-o la o bătrînă, într-unul din satele apropiate. Aici veni pe lume sora mai mare a lui Munise, care s-a prăpădit de angină difterică. Cine s-ar mai fi uitat la o fată în situația ei, cu un copil în brațe? În cele din urmă, cu durerea în suflet, primi să se mărite cu un bătrîn funcționar silvic. La început nu făcuse nici o obiecție, s-a resemnat cu soarta. Dar după ce bărbatul i s-a stabilit în satul Zeyniler, a copleșit-o o tristețe grea, insuportabilă. În odaia întunecată se sufoca, pe zi ce trecea se ofilea, devenea tot mai palidă.

În timp ce povestea aceste lucruri, întreaga ei ființă emana o mare oboseală, de parcă s-ar mai fi aflat și acum în acel întuneric greu.

Și iată, atunci, sosi în sat o patrulă de jandarmi. Urmăreau niște tîlhari. Tînărul ofițer din fruntea acestei formații care, pentru două-trei săptămîni își ridicase corturile în fața păpurișului, începu să se țină după ea. Și femeia, cum-necum, s-a lăsat pradă ispitei și părăsindu-și bărbatul și copilul, a fugit cu ofițerul...

Nu știu de ce această poveste simplă m-a impresionat foarte mult. Se apropia înserarea. M-am îndreptat spre

școală, lăsînd-o pe Munise cu mama sa. Poate că aceste două ființe, care nu se vor mai vedea de acum încolo, aveau să-și împărtășească cîte ceva, în această clipă a despărțirii. Sau poate că, față de mine, nu s-ar fi îmbrățișat și n-ar fi plîns după pofta inimii, rămînînd astfel tot restul vieții cu o rană în suflet.

În timp ce mă întorceam la școală sărind peste pietrele de mormînt, reflectam: „Munise, eu te iubisem, te compătimisem totdeauna pentru faptul că nu ai pe nimeni, că ești singură de tot. Totuși, în această clipă, sînt geloasă pe tine. Sînt geloasă pe mama ta care este o femeie săracă, decăzută, dar oricum, este mamă. În timp ce tu te desparți de meleagurile unde te-ai născut și ai crescut, vei duce întipărită în ochii tăi amintirea unei priviri de mamă, iar pe buze, gustul lacrimilor materne".

B., 20 martie

În dimineața aceasta, vîrîndu-mi în geantă dosarul pe care l-am adus din satul Zeyniler, m-am înfățișat la Direcția Instrucțiunii Publice. O lăsasem pe Munise dormind. Era devreme, birourile abia se deschideau, puținii funcționari care veniseră își beau încă buimaci cafelele și trăgeau din narghilea.

În locul secretarului șef, cel cu brîul roșu, stătea acum un domn cu o barbă neagră, creață, cu gulerul murdar. Am cerut lămuriri de la unul dintre oamenii de serviciu. Mi-a spus că, odată cu directorul Instrucțiunii, s-a schimbat și secretarul, că pentru chestiunea care mă interesa trebuie să vorbesc cu acest domn cu barbă.

Apropiindu-mă de el, l-am salutat și l-am înștiințat că sînt profesoara școlii din Zeyniler, închisă din ordinul domnului director al Instrucțiunii Publice, că am venit să predau dosarul școlii.

Secretarul șef s-a gîndit puțin:

— A, da, spuse el, prea bine. Așteptați nițeluș afară, să vină domnul director.

Trei ore încheiate a trebuit să-l aștept pe director în sala întunecoasă, scundă, sufocantă. Oamenii care se perindă în asemenea locuri te privesc insistent, ba unii chiar te acostează.

O scară prăpădită fusese proptită de pervazul uneia din ferestre. Așezîndu-mă pe-o stinghie a ei, am început să aștept.

Fereastra dădea spre curtea unui medrese în paragină. Un softa[1] cu șalvari albaștri și mînecile suflecate curăța zarzavat la marginea unei mici fîntîni arteziene; într-un platan uriaș, ale cărui crengi mai-mai că intrau prin fereastra de lîngă mine, se zbenguiau vrăbiile.

Cu coatele pe genunchi, cu obrajii în palme, mă gîndeam.

Ieri-dimineață, pe vremea asta, încă nu părăsisem satul Zeyniler. Toți elevii mei, cu mic, cu mare, veniseră să mă petreacă pînă la drumul de care aflat deasupra stîncilor. Ce inimă ușor atașabilă mai am și eu! Ce repede îndrăgesc oamenii din preajma mea! Unchiul meu, Aziz, avea o vorbă ciudată. Luîndu-mi din cînd în cînd mîinile, îmi spunea:

— Oh, fata mea lipicioasă! La început te ții departe de om, fugi de el, apoi, te lipești tare, tare de tot, ca rășina...

Avea dreptate. Mi-era milă de toți acești copii, fie ei frumoși, urîți, săraci lipiți. Va fi splendid dacă-mi voi lăsa astfel, în fiecare loc pe care-l părăsesc, o frîntură din inimă!

Sărmanii, unul cîte unul mi-au sărutat mîna. Ciobanul Mehmet cu Zehra mi-au trimis un ied abia născut. Mult m-a înduioșat darul bietului om! L-am pus în brațele lui Munise pe acest puiuț cu ochii încă lipiți. În spațiul vast, deșert, clopoțeii căruței s-au pornit să tremure cu glasul lor tînguitor. Încet-încet, ne-am depărtat de Zeyniler. Împreună cu Munise ne-am fluturat batistele pînă ce copiii s-au pierdut printre stîncile negre.

---

[1] Elev la medrese.

Întîmplător, oprirea căruței la poarta hotelului surprinsese iarăși pe Haci Kalfa într-unul din momentele sale de enervare.

Bătrînul fugărea o pisică mare ce o zbughise pe poartă cu un ficat în gură. Agita ca pe un bici țeava narghilelei din mînă și în timp ce trecea prin dreptul meu răcnind „Oprește-te, pisică afurisită, că te jupoi de vie", l-am strigat: „Haci Kalfa!"

Neputînd înțelege dintr-o dată de unde vine vocea, s-a oprit și cînd a dat cu ochii de mine în căruță, și-a ridicat brațele în aer și, în mijlocul străzii, a țipat cît l-a luat gura:

— Vai, draga, scumpa mea profesoară!

Era un veritabil spectacol bucuria bietului om. Plin de voioșie, a strigat către pisica ce, cu ficatul în gură, se căznea să se cațere pe zidul ruinat din față:

— Hai, du-te liniștită cu prada ta, nu te mai grăbi. S-o mănînci sănătoasă!

Apoi a venit la mine.

Atît de mulțumit a fost Haci Kalfa, încît abia la etajul al doilea al hotelului a observat-o pe Munise cu ieduțul în brațe:

— Vai, profesoaro dragă, cine mai e și asta? De unde-a răsărit?

— E fata mea, Haci Kalfa. N-aveai de unde să afli. La Zeyniler m-am măritat și acum am o fată.

Mîngîind-o pe Munise pe obraz, bătrînul spuse:

— Nu lua în seamă ce ți se spune, ci numai ce vezi tu, cu ochii tăi! Se va întîmpla și asta, cu vrerea lui Allah. A! Dar e odată fată! Merită să-ți fie copil! E voinicuță!

Printr-o întîmplare fericită, fosta mea odaie tapetată cu păsări albastre era tot liberă. M-a bucurat tare mult acest lucru. Seara, Haci Kalfa m-a luat cu forța să mănînc

la ei acasă. N-am vrut să merg, pretextînd oboseala. Dar bătrînul îmi vorbea de-a dreptul poruncitor:

– Ia te uită la ea! Şase luni dac-ai merge pe jos, n-ai avea nici pe naiba, zău aşa! Pînă şi culoarea feţei ţi-ar rămîne la fel de proaspătă!

Toate acestea sînt frumoase, sînt minunate. Dar o altă problemă îmi dădea de gîndit. Aseară, înainte de a mă culca, am făcut socoteala; rezultatul a fost atît de neaşteptat, încît nu mi-a venit să cred. Am repetat aceeaşi socoteală, încă o dată, pe degete. Din nefericire, nu greşisem. Deşi bilanţul era foarte trist, nu m-am putut stăpîni să nu rîd. Pînă acum, eu credeam că trăiesc de pe urma muncii mele, a strădaniei mele. Pe cînd, în realitate, nu făcusem altceva decît să cheltuiesc cei cîţiva bani pe care-i avusesem dinainte.

Socotind că nu e bine să merg într-un loc străin fără să am asigurată la mine o sumă îndestulătoare de bani, Gülmisal Kalfa a vîndut unele din bijuteriile mamei şi mi-a predat gologanii încasaţi pe ele, într-o pungă aparte.

Pînă acum avusesem multe cheltuieli. E firesc, doar atîta timp fusesem fără lucru. Apoi transporturile de colo-colo se ridicaseră la o sumă destul de mare. În plus, îmi pierise din gînd că nu eram altceva decît o învăţătoare săracă. Cînd, în jurul meu, am văzut pe cineva flămînd, nevoiaş, considerasem ca o datorie să-i săr în ajutor cu cît am putut. Dar oamenii sînt, din păcate, nişte făpturi fără scrupule. Încurajate de blîndeţea care mi se citea pe faţă, mîinile întinse în jurul meu sporiseră atît de mult, mai cu seamă în ultimul timp!

Fireşte, salariul meu lunar de cîţiva kuruşi, despre care încă nici astăzi nu ştiu prea bine la cît se ridică exact, nu era în stare să facă faţă tuturor cheltuielilor. Şi lucru extrem de neplăcut, pînă astăzi nu reuşisem să primesc nici două salarii.

De fiecare dată ce, datorită cerințelor suplimentare, întîmpinam greutăți, apelasem la punga aceasta. Dar acum și ea se ușurase într-atîta, încît nu cutezam să-i controlez conținutul. Deci, în ciuda muncii mele fără preget, a tuturor evenimentelor survenite în aceste cinci luni, eu trăisem tot cu ajutorul familiei mele. În timp ce mă gîndeam așa, jucîndu-mă cu frunzele platanului care intra prin fereastră, îmi venea să și plîng, să și rîd. Totuși pînă la urmă am născocit iarăși o consolare: „Nu te întrista, Pituliceo! Chiar dacă n-ai cîștigat nimic ca bani, n-ai învățat tu oare, în acest răstimp, ce înseamnă să supraviețuiești, să trăiești, să te resemnezi? Este un cîștig neînsemnat? După această probă, fetițo dragă, ai părăsit copilăria, ai devenit o femeie cu scaun la cap".

În timp ce cugetam astfel, în sala obscură se iscă o însuflețire. Un servitor bătrîn, într-o mînă cu un palton, într-alta cu un baston, alerga drept spre odaia domnului director al Instrucțiunii.

După cîteva minute am văzut că directorul cel de-o șchioapă urcă scările, înălțîndu-și cu trufie gîtul și făcînd să-i strălucească monoclul. Era să intru în cameră, după el. Servitorul bărbos, care adineaori purtase bastonul și paltonul directorului, se pironi în fața mea și mă luă la rost:

— Stai, măi femeie, să-și tragă omul sufletul! Ce te grăbești așa? În burta maică-ti cum de-ai așteptat nouă luni?

Pe nesimțite mă deprinsesem cu astfel de tratamente; de aceea afrontul lui mă lăsase complet indiferentă. Ba, dimpotrivă, cu vocea calmă, l-am rugat:

— Tăicuțule dragă, după ce domnul o să-și bea cafeaua, înștiințează-l, te rog, că a venit profesoara pe care o așteaptă.

Directorul nu mă aștepta. Dar bănuiam că dacă spun așa, servitorul o să-și dea poate mai multă silință. N-ai încotro, trebuie să-ți însușești aceste mici viclenii.

După cîteva minute, bătrînul servitor ieși din nou din birou. Neputînd să mă recunoască dintr-o dată, în feregeaua mea neagră, începu să se răstească:

— Unde-i femeia aia? Ei, Doamne, pune omul pe jăratec și pe urmă o șterge.

— Nu te-nfuria, tăicuțule, sînt aici. Să intru?

— Haide, intră, să-ți fac și ție un hatîr!

Cu capul gol, cu o uriașă țigară de foi în colțul buzelor, directorul stătea în dosul biroului și cu un glas agresiv, spart, de neașteptat pentru corpul lui mic, spunea ceva către o persoană în vîrstă, îngropată în fotoliul din colț:

— Domnul meu, ce țară, ce țară! Fac risipă cu nemiluita, dar, în schimb, nu-și tipăresc cărți de vizită. Dacă optzeci de inși doresc să te vadă, te înștiințează de la ușă, prin servitor. Servitorul nu le poate spune numele fără greșeală și se nasc tot felul de incertitudini. Eu, în conducere, sînt adeptul sistemului lui Deli Petro. Funcționarii trebuie urmăriți nu numai în viața lor oficială, ci și în cea privată. Trebuie să te amesteci în ceea ce ei mănîncă, beau, să știi unde stau, unde se plimbă, cum se îmbracă.

Abia am descins aici și am și trimis o circulară la școli. Prin ea i-am avertizat pe profesori că dacă nu se vor rade minimum o dată la două zile, dacă vor îmbrăca pantaloni boțiți și cămăși fără guler, vor fi destituiți. Ieri mă duceam în inspecție într-o școală. În fața ușii am dat peste profesor. Prefăcîndu-mă că nu-mi dau seama de identitatea lui, i-am spus:

— Du-te și informează-l pe profesor că a venit directorul Instrucțiunii.

— Eu, servul dumneavoastră, sînt profesorul, domnule, mi-a răspuns el.

— Nuuu! Tu trebuie să fii vreun servitor. Pentru că nu se poate ca un profesor să aibă aspectul tău. Dacă eu întîlnesc un profesor îmbrăcat așa, îl iau numaidecît de mînă și îl arunc în stradă.

Individul a încremenit ca o stană de piatră. Fără să-i dau nici cea mai mică importanță, am intrat în școală. Mîine, din nou mă voi duce la aceeași școală. Și dacă îl voi vedea iarăși în același hal, îl voi concedia pe loc.

Așteptam ca directorul să-și isprăvească tirada ca să-i pot vorbi. Dar el nici nu se gîndea; ambalîndu-se din ce în ce mai mult, continua să se fălească:

— Da, domnul meu, zilele trecute am trimis la școli următoarea circulară: "Profesoarele și profesorii trebuie să-și tipărească neapărat cărți de vizită. Nu se vor mai primi audiențe fără cărți de vizită". Dar de cine să te faci înțeles!

Deodată, cu un aer aspru, se întoarse spre mine:

— Vorbesc așa pentru că și doamna profesoară pesemne c-a primit această circulară. Dar, cu toate acestea, mi se adresează tot fără carte de vizită. Același refren cîntat de servitor: „Ați chemat o doamnă, a venit". Cine-a venit? Ce doamnă? Mehmet Aga, cel cu cizmele galbene...

Am rămas împietrită de uimire. Deci toate aceste cuvinte, toată această mînie, mi-erau destinate mie! Pentru că am cerut să intru fără carte de vizită!

— Eu n-am primit ordinul dumneavoastră, domnule.

— Cum se poate? Unde funcționați ca profesoară?

— Sînt profesoară în satul Zeyniler. Ați fost acolo săptămîna trecută. Școala a cărei închidere ați ordonat-o.

Ridicîndu-și o sprînceană, directorul Instrucțiunii a reflectat:

— Aha! Da, îmi amintesc. Ce-ați făcut, s-au încheiat formalitățile?

— S-a întîmplat așa cum ați dat dumneavoastră ordin, domnule; am adus și actele pe care le-ați cerut.

— Bine, predați-le secretarului șef, să le cerceteze el.

Secretarul șef, cel cu gulerul jegos, m-a interogat exact două ceasuri. Iarăși și iarăși trecea în revistă dosarul, mă întreba o mulțime de lucruri pe care nu le înțelegeam,

ca, spre exemplu: „chitanțele cheltuielilor de ordin general“, „justificări administrative necesare“, „copie de pe declarație“, „acoperirea actelor“; făcea obiecții la procesele verbale întocmite de consiliul bătrînilor din sat.

De fiecare dată cînd eu — destul de des dealtfel — mă arătam derutată, afișa un dispreț suveran, exclamînd mirat: „Și mai zici că astea-s profesoare!“ Pentru un timbru pe chitanță pus anapoda, era cît pe-aci să mă facă să plîng.

Apoi, s-a mai ivit încă o problemă. Acum nu știu cîți ani, i s-a alocat unei profesoare, pentru reparatul acoperișului, două sute cincizeci de kuruși; chitanța acestei sume lipsea. Secretarul bătea din picior, mînios: „Pentru ce nu s-a făcut decontarea acestor bani? Unde-i chitanța? Dacă n-o vei găsi ai să intri în pușcărie!“

— Domnule, nu-mi faceți una ca asta, nici o jumătate de an nu s-a împlinit de cînd am funcționat acolo ca profesoară, îl imploram eu aproape plîngînd, dar vorbele mele răsunau în gol.

La sfîrșit, luă actele și se duse cu ele la director, amenințîndu-mă:

— Mi-e de ajuns, m-am săturat, doamnă! Eu nu mă pot băga într-o chestiune atît de scandaloasă, doamnă. Eu, doamnă, n-am de gînd să-mi pierd mințile pentru cheful dumitale, doamnă!

În camera în care mă aflam mai erau încă doi secretari, unul cu turban, celălalt cu mustățile încă nemijite; la mesele de lucru, păreau absorbiți de treburile lor, complet neinteresați de ceea ce se întîmplă.

Cum a ieșit din cameră, mînios, secretarul șef, acești doi domni, ca împinși de un resort, au sărit de la locurile lor și lipindu-și urechile de ușa care dădea spre biroul directorului, începură să asculte.

Dar truda lor se dovedi de prisos. După două minute, se auzi directorul răcnind cu o voce care răsuna nu numai în camera noastră, ci chiar și în stradă.

De bucurie, secretarul cu turban îl bătu pe celălalt tînăr pe spate:

— Allah să te răsplătească, domnule director! Trage-i o săpuneală pe cinste pezevenghiului ăluia. Orice naș își are nașul!

Directorul instrucțiunii îi striga secretarului șef:

— M-am săturat, dom'le, m-am săturat de tine. Ce minte de birocrat mucegăit, ce adorație neroadă pentru formalități! Are dreptate femeia, are dreptate femeia! Doar n-o să-ți folosească la nimic o chitanță veche de cine știe cîți ani. Dacă nu te taie capul la una ca asta, cară-te de-aici! Nu se împotrivește nimeni — călătorie sprîncenată! Dacă nu pleci tu, te scot eu. Hai, scrie-ți numaidecît demisia. Dacă nu ți-o scrii, nu ești om!

Vai, ce milă mi-era! Le-am spus secretarilor:

— Ah, domnilor, fără să vreau am provocat, probabil, o nenorocire. Mai bine plec, să nu dea așa, mîniat, cu ochii de mine și să scape vreo vorbă grea.

Secretarului cu turban îi venea să joace de mulțumire:

— Nu, doamnă dragă, nu, nu lua în seamă! Așa i se cuvine, pezevenghiul! Pînă nu se ivește unul mai nerușinat ca el și nu-i răspunde mai insolent, nu se liniștește. N-au decît să se mănînce între ei. Allah să te răsplătească, după papara asta, cîteva zile măcar se va mai liniști. I se mai odihnește și lui capul, și nouă...

Vocea directorului nu se mai auzi. Secretarii alergară iute la mesele lor. Domnul Hafîz mormăia ca pentru el însuși:

— După zicală: orice naș își are nașul...

Secretarul șef intră în birou. Picioarele-i tremurau în același ritm cu barba. Fără să întoarcă capul, ca fetele care se uită doar cu coada ochiului, spionă pe secretari cu o privire furișă. Ei însă lucrau atît de preocupați și de calmi, încît se liniști și el și vorbind încet se așeză la birou.

Totuşi nu se simţea la largul lui. După ce oftă cu năduf de cîteva ori, începu să vorbească cu vocea scăzută:

— A ajuns la cincizeci de ani, de atîta vreme se află în diferite funcţii şi nu-l taie capul la acte deloc pe nemernicul ăsta, nici cît pe servitorul nostru. Ca mîine el se cară, şi toate oalele se sparg în capul nostru. N-am dreptate? Dacă într-o zi pică vreun inspector, cercetează actele şi se ia de noi: „Bine mă, nenorociţilor, sînteţi tîmpiţi? De ce nu a fost făcută decontarea la aceste două sute cincizeci de kuruşi? De ce n-aţi observat neregula asta?" Şi dacă ne-ar da în judecată, pe noi toţi, ar fi în dreptul lui. E de glumit cu legea, cu vistieria statului? Zău, chiar dacă noi între timp am crăpa, ne-am duce dracului, şi după o sută de ani s-ar putea imputa banii ăştia copiilor şi descendenţilor noştri.

Secretarii, cu capetele ridicate din registru, ascultaseră cu o atenţie respectuoasă aceste cuvinte adînci.

Socotind atmosfera propice, secretarul şef îi întrebă:

— Aţi auzit tîmpeniile debitate de secătură?

Hafîz şi-a ridicat ochii nedumerit:

— Ce s-a întîmplat? Am auzit un glas, dar... dumneavoastră vi se adresa?

— În parte, mie. Face pe deşteptul, pe atotştiutorul!

— Nu vă necăjiţi, ei n-au habar ce înseamnă un act. Dacă n-aţi fi domnia voastră, în trei zile în tot biroul ăsta ar domni o harababură nemaipomenită!

Hafîz era cel care debita aceste cuvinte. Domnul Hafîz care, cu puţin înainte, se bucura ca un copil de insultele pe care le suferea secretarul şef. Doamne, ce oameni ciudaţi mai sînt!

Cu toate acestea, prezicerea subalternului cu turban se dovedise adevărată. După furtuna prin care trecuse, secretarul şef arăta destul de îmblînzit şi de calmat.

Aprinzîndu-și o țigară și scoțînd fumul și pe nas și pe gură în același timp, spuse:

— Ce importanță are, la urma urmei?! A existat vreodată cineva care să fi servit acest stat și să fi primit în schimb măcar un mulțumesc?!

Și fără să mai îmi facă șicane, a luat repede în primire dosarul.

Cînd, puțin după aceea, am intrat pentru a doua oară în biroul directorului Instrucțiunii, pentru treburile mele proprii, de oboseală îmi tremurau genunchii și mi se împăienjenise privirea.

Acum directorul urmărea un alt litigiu. Hărțuindu-i cu fel de fel de bădărănii, îi punea pe servitori să șteargă praful din cameră, să schimbe locul tablourilor de pe pereți, pe cînd el, una-două, își examina într-o oglinjoară părul și cravata.

Din unele cuvinte schimbate cu domnul bătrîn care și acum ședea în același colț, am înțeles pricina acestor pregătiri: în B. a sosit un ziarist francez, Pierre Faure. Aseară, la banchetul dat de vali, directorul Instrucțiunii cunoscuse pe acest redactor și pe soția lui. Pierre Faure era un om foarte interesant. Sub titlul „Cîteva zile în orașul B. cel verde", avea să scrie o suită de articole pentru ziarul său.

Directorul povestea cu însuflețire:

— Azi, la ora trei, soțul și soția mi-au promis că vor veni să mă viziteze. Le voi arăta vreo două din școlile noastre. Deși nu avem deocamdată nici o școală care poate fi arătată, în toată liniștea, unui european, totuși, vom face nițeluș propagandă, e necesar. În orice caz, sper că îi vom smulge un articol în favoarea noastră. Slavă Domnului că m-am aflat eu aicea, la conducere. Altminteri, dacă această vizită ar fi avut loc în timpul predecesorului meu, ne-am fi făcut de rîs față de european și ne-am fi dus pe copcă.

Eu, încă lîngă ușă, așteptam într-un colț al paravanului.

— Ce mai vrei iarăși, doamnă? mă apostrofă el zorit.

— S-au isprăvit formalitățile, domnule.

— Prea bine, mulţumesc.

— !!!

— Mulţumesc, puteţi pleca.

— Era vorba să-mi daţi o altă numire, într-o nouă funcţie.

— Da, dar acum n-am loc disponibil. Cînd se va ivi vreun post vacant, vom încerca ceva. Să vi se înregistreze numele la biroul administraţiei.

Directorul rostise toate acestea grăbit, cu un glas tranşant şi aştepta să mă retrag, să plec imediat.

— Cînd se va ivi un post vacant?

Auzisem vorbele astea la Istanbul, la Ministerul Instrucţiunii Publice, de multe ori şi, din nefericire, le ştiam prea bine sensul. Glasul nervos al directorului trezise în mine o revoltă surdă. Am făcut un pas ca spre a ieşi din cameră dar, în aceeaşi secundă, mi-a răsărit în faţa ochilor o imagine, imaginea lui Munise care mă aştepta în camera de la hotel, jucîndu-se cu puiul de ied.

Da, acum eu nu mai eram Feride cea de altădată. Eram o mamă care avea îndatoriri grele.

Atunci m-am reîntors. Ca o cerşetoare care, sub ploaie, întinde mîna la trecători, am stăruit, cu capul în jos, cu un ton milog:

— Domnule, n-am vreme să aştept. Mi-e ruşine să mărturisesc, dar mă aflu într-o situaţie penibilă. Dacă nu-mi daţi imediat o muncă...

Nu eram în stare să spun mai mult. De ruşine faţă de starea mea precară, mă sufocam, lacrimile îmi umpleau ochii.

El, cu acelaşi aer grăbit şi iritat:

— Doar v-am spus o dată, doamnă, n-am loc liber. Numai la Çadîrlî e o şcoală sătească, dar nu mă bag. Se spune că-i un loc prăpădit de tot! Copiii ar învăţa în cafeneaua satului. Nici pentru profesor n-ar exista locuinţă. Dacă vă aranjează, vă numesc, iar dacă vreţi un loc mai bun, aşteptaţi.

— ...

— Haide, doamnă, aştept răspunsul dumneavoastră.

Auzisem dinainte că acest Çadîrlî este un sat şi mai năpăstuit ca Zeyniler. Dar mai bine să accept decît să lîncezesc pe aici cu lunile şi să mai mă expun la fel de fel de umilinţe.

Mi-am înclinat mai mult capul şi cu un suspin uşor i-am spus:

— Bine, sînt silită să primesc.

Dar directorul nu mi-a mai auzit răspunsul, căci în aceeaşi clipă, uşa fusese deschisă brusc şi cineva de afară strigase:

— Vin!

Încheindu-şi redingota, directorul Instrucţiunii se repezi pe uşă. Nu mai îmi rămăsese altceva de făcut decît să mă retrag. Dar, cînd să ies pe uşă, l-am auzit pe el spunînd în franţuzeşte:

— Poftiţi, vă rog!

De afară intră mai întîi o tînără femeie îmbrăcată într-un mantou gros. Cum i-am văzut chipul nu mi-am putut reţine un strigăt de uimire. Soţia gazetarului era Cristiane Varez, una din fostele mele colege de clasă.

Într-o vacanţă, Cristiane se dusese împreună cu familia ei în Franţa şi, căsătorindu-se acolo cu unul dintre verii ei — tînăr redactor de ziar — nu se mai înapoiase.

În cîţiva ani prietena mea se schimbase neînchipuit de mult, devenise o femeie în toată firea. Cum mi-a auzit glasul, şi-a întors capul şi într-o clipă, în ciuda vălului gros ce-mi acoperea faţa, m-a recunoscut.

— Pituliceo, micuţa mea Pitulice, tu aici! Ah! Ce coincidenţă!

Cristiane era una din colegele care ţineau cel mai mult la mine. Prinzîndu-mă de mîini, mă trase în mijlocul camerei. Aproape cu forţa îmi ridică vălul şi începu să mă sărute pe obraji. Cine ştie cît de uluiţi rămăseseră soţul ei, pe care încă nu reuşisem să-l văd, dar, mai ales, directorul Instrucţiunii!

Eu mă întorsesem cu spatele către ei şi ca să nu mi se observe lacrimile, îmi ascundeam faţa după umărul colegei mele.

— Ah, Pituliceo, orice mi-aş fi putut închipui, dar să te găsesc aici, cu lacrimi în ochi, într-o feregea à la turca, complet cernită, mi s-ar fi părut cu neputinţă.

Încet-încet, îmi revenisem. Cu un gest furiş am vrut să-mi trag din nou vălul pe faţă. Dar ea m-a împiedicat. Întorcîndu-mă cu sila către bărbatul ei, îi zise:

— Pierre, să-ţi prezint pe Çalîkuşu — Pitulicea!

Pierre Faure era un bărbat înalt, frumuşel, brun, dar cam prea expansiv, ori eu mă deformasem tot trăind printre oameni serioşi care vorbeau cîntărindu-şi cuvintele.

Ziaristul îmi sărută mîna şi ca şi cum ar fi vorbit unei vechi cunoştinţe, mi se adresă:

— Sînt foarte fericit, mademoiselle, noi nu sîntem deloc străini unul de altul. Cristiane mi-a vorbit atît de mult de dumneavoastră! Chiar dacă ea nu v-ar fi prezentat, eu tot aş fi recunoscut-o pe Pitulicea. Aveţi o fotografie în grup, împreună cu profesoarele şi colegele dumneavoastră de şcoală. Acolo vă sprijiniţi bărbia de umărul Cristianei. Vedeţi doar, cît de bine vă cunosc!

Ca şi cum ar fi uitat cu totul de directorul Instrucţiunii, începuseră amîndoi să discute numai cu mine. La un moment dat, din întîmplare, mi-am întors capul. Dacă m-aş fi aflat într-alt loc, aş fi rîs cu hohote de scena pe care am văzut-o. Împreună cu musafirii intraseră în cameră şi cîţiva străini. Aceştia, pentru ca directorul Instrucţiunii să fie în centru şi cît mai în faţă, formaseră un semicerc în jurul nostru şi cu gura larg deschisă de uimire, ca nişte ţărani care privesc cu curiozitate abilitatea plină de savoare a prestidigitatorului, se uitau cum vorbesc eu franţuzeşte.

Mai caraghios era că, printre ei, se afla şi inginerul lucrărilor publice, cel lung şi deşirat, care venise la Zeyniler! După aceea am aflat că acestui domn îi revine serviciul de protocol pe lîngă oaspeţii străini. În sfîrşit, bietul om obţinuse ceea ce dorise atît, îmi văzuse chipul! Cu toate acestea, dacă s-ar întîmpla să-şi amintească de cuvintele

spuse directorului atunci în sat, în franceză, la adresa mea, fără îndoială că s-ar simţi destul de stînjenit.

În sfîrşit, lucrurile erau consumate. Faptul că mă arătam unei vechi colege de clasă într-o situaţie atît de penibilă, îmi zdrobise prestigiul. Nevrînd să mai adaug şi spectacolul unei decăderi spirituale, continuam să vorbesc cu voce tare, cu toată veselia şi degajarea de care dispuneam.

În cele din urmă, directorul observă caraghioslîcul situaţiei. Descriind cu statura-i minusculă o reverenţă rizibilă, îi invită, arătînd fotoliile:

— Luaţi loc, vă rog! Simţiţi-vă la largul dumneavoastră.

Nu-mi mai rămînea decît să ies şi să plec. I-am spus Cristianei, încet:

— Pe mine te rog să mă scuzi.

Dar ea se crampona de mine, nu-mi dădea drumul nici în ruptul capului. Observă şi directorul insistenţa colegei mele. Acest om, care pînă adineaori m-a tratat atît de rece şi de brutal, acum, plecîndu-se în faţa mea cu un adînc respect, m-a onorat cu un fotoliu:

— Vă rog, doamnă! Nu staţi în picioare!

N-am avut încotro, m-am aşezat. Cristiane, căreia nu-i venea să-şi creadă ochilor că mă aflu aici înfăşurată într-o feregea ponosită, îi spunea soţului:

— Nu ştii, Pierre, ce fată interesantă e Feride! Face parte dintr-una din familiile cele mai aristocratice ale Istanbulului. Are o inteligenţă atît de rafinată, un caracter atît de frumos... Sînt pur şi simplu stupefiată c-o văd aici.

În timp ce prietena mea mă ridica în slăvi, eu mă şi bucuram, mă şi ruşinam.

Din cînd în cînd privirile mi se opreau pe directorul Instrucţiunii. Sărăcuţul de el, încă nu-şi revenise din uimire. Dar acel ireverenţios inginer al lucrărilor publice! Se ascunsese într-un ungher al camerei şi de acolo nu-şi mai lua ochii de la mine.

Bineînţeles, eu nu mă uitam la el. Dar fără să-l privesc, simţeam că ochii lui se plimbă pe faţa mea, stîrnindu-mi

aceeași înfiorare neplăcută pe care o încerci cînd, uneori, îți umblă pe față o gîză.

Ca să mai domolesc curiozitatea Cristianei, am fost nevoită să înjghebez unele explicații:

— Nu-i nimic de mirare! După cum fiecare om are o înclinație pentru ceva, eu am vocație pentru profesorat. Am dorit din toată inima să lucrez în acest vilayet, să slujesc copiii țării. Sînt mulțumită de viața mea: în tot cazul, este un capriciu mai puțin primejdios decît acela de-a face înconjurul lumii într-o barcă cu pînze! Mă și mir cum nu vrei să înțelegi deloc firescul acestui lucru.

Monsieur Pierre Faure, cu glasul său puternic și aerul atotînțelegător, sări:

— Eu înțeleg, mademoiselle, și n-am nici o îndoială că și Cristiane înțelege foarte bine alesele elanuri care vă animă. Dar așa de brusc n-a reușit să-și revină. Concluzia pe care o trag din acest fapt este că în Istanbul există o categorie de tinere fete, de tip nou, care au primit o solidă educație apuseană. Acestea aparțin unei generații cu totul diferite de generația care se măcina într-un spleen steril, ca „dezamăgitele" lui Loti. Ele preferă nălucirilor goale *acțiunea* și, părăsind bucuriile și traiul ușor din Istanbul, vin de bunăvoie să trezească la viață Anatolia. Ce exemplu frumos, sublim, de renunțare! Și, pentru mine, ce subiect pentru un articol original! Cînd am să vorbesc despre redeșteptarea turcilor, cu permisiunea dumneavoastră vă voi invoca numele, mademoiselle Feride Pitulicea.

— Cristiane, dacă-i permiți soțului tău să-mi treacă numele în ziar, rup orice prietenie cu tine, am declarat eu precipitat.

Pierre Faure a înțeles greșit dorința mea de a mă ascunde:

— Și această modestie e cît se poate de frumoasă, mademoiselle. Dorințele unei tinere fete ca dumneavoastră sînt pentru mine un ordin. Mi-aș permite să vă întreb în ce preafericită școală din țară sînteți profesoară?

Am spus doar, nu mai era nimic de făcut.

M-am întors către directorul Instrucţiunii şi, în turcă, i-am zis:

— Unde era şcoala pe care-aţi propus-o roabei dumneavoastră? Parcă hotărîserăţi că în satul Çadîrlî...

Răsfoindu-şi carnetul, Pierre-Faure se pregătea să noteze:

— Staţi, staţi! Cum aţi spus? Çaîrlî sau Çanîrlî? Mademoiselle, dacă în timpul plimbării noastre prin vilayet vom avea ocazia, vă vom vizita şi pe dumneavoastră în satul dumneavoastră frumos, printre elevii dumneavoastră.

Roşu ca un rac, directorul se ridicase din locul său:

— Mademoiselle Feride insistă pentru profesoratul la sat. Dar convingerea mea este că dînsa va putea aduce servicii mult mai mari în funcţia de profesoară de franceză la Şcoala Normală Centrală.

Fără să înţeleg, m-am uitat la el lung. Mi-a explicat în turceşte:

— Nu-mi spuseserăţi că posedaţi diploma de absolvire a unei şcoli franţuzeşti şi că ştiţi franceza. De vreme ce-i aşa, se schimbă socoteala. Voi raporta imediat ministerului. Pînă vă vine ordinul de numire, veţi lucra provizoriu. Începeţi de mîine dimineaţă, de acord?

Ştiam, în virtutea acelui frumos proverb „dacă cincisprezece zile ale lunii sînt întunecoase, celelalte cincisprezece vor fi neapărat scăldate în lumină", că viaţa, după o nenorocire, îţi hărăzeşte întotdeauna şi o fericire. Dar nu reuşeam să-mi închipui că acest clar de lună va răsări într-o clipă atît de neaşteptată, într-un întuneric atît de desăvîrşit.

Munise îmi apăru din nou în faţa ochilor. Dar, de data aceasta, nu ca un copil sărac care se joacă, într-o cameră de hotel, cu iedul ei minuscul, ci ca o duduiţă care îşi rostogoleşte cercul în grădina cu flori a unei case frumoase.

Cînd să ne despărţim, Cristiane m-a tras într-un colţ:

— Feride, am să te întreb ceva. Erai logodită, pentru ce nu te-ai căsătorit?

— ...

— Nu-mi răspunzi, unde-i logodnicul tău acum?

Mi-am lăsat capul în jos și am spus, cu o voce extrem de scăzută:

— L-am pierdut toamna trecută...

Acest răspuns a impresionat-o foarte mult pe Cristiane:

— Cum, Feride, spui drept? Ah, biată Pitulice, acum înțeleg ce vînt te-a aruncat aici.

Mîinile ei care-mi țineau strîns mîinile, tremurau:

— Feride, l-ai iubit tare, nu-i așa? Nu ascunde, micuța mea, te-ai ferit să arăți, dar oricine era încredințat de asta.

Continuă, dusă pe gînduri, ca și cum ar fi urmărit un vis îndepărtat, și cu glasul înfrigurat, grăi:

— Aveai dreptate, nu se putea să nu-l iubești. Venise de cîteva ori să te vadă. Îmi amintesc că l-am zărit atunci. Avea o alură care nu semăna cu a nimănui. Ce păcat! Îmi pare tare rău de tine, Feride! Îmi închipui că pentru o tînără fată nu poate exista nenorocire mai mare decît moartea logodnicului iubit.

Cînd tu ai spus: „Îmi pare tare rău de tine, Feride! Îmi închipui că pentru o tînără fată, nu poate exista nenorocire mai mare decît moartea logodnicului iubit", eu mi-am plecat ochii în jos și-apoi i-am închis. Ți-am răspuns: "Ai dreptate, e-adevărat". Ce altceva ți-aș fi putut spune în împrejurarea aceea? Dar te-am mințit, Cristiane.

Eu știu că pentru o fată tînără există și nefericiri mai mari. Fetele ai căror logodnici mor, nu sînt chiar atît de compătimit pe cît îți închipui tu. Ele au o mare consolare. După luni și ani, cînd rămîn singure într-o odaie întunecoasă și rece dintr-un ținut străin, ele au posibilitatea să revadă cu ochii minții chipul logodnicului iubit. Au dreptul să spună: „Ultima privire a acestor ochi nefericiți, pentru mine a fost". Pe cînd eu sînt lipsită și de acest drept, Cristiane.

În dimineața aceasta am început lecțiile în Școala Normală Centrală. Probabil că mă voi acomoda repede. Dacă

după stagiul de la Zeyniler aş spune că aici nu-mi place, ar fi, la drept vorbind, de-a dreptul ruşinos.

La prima vedere, noii mei colegi nu par a fi oameni răi: elevele au o vîrstă apropiată de a mea, ba chiar, dacă ar fi să mă iau după aparențe, unele dintre ele sînt cucoane în toată puterea cuvîntului, mai mari decît mine.

Dar directorul, Recep efendi! Poartă turban şi e tare simpatic. Cînd am păşit în şcoală, directoarea adjunctă m-a dus de-a dreptul în biroul lui şi m-a rugat să aştept, spunîndu-mi că Recep efendi e dus pînă la conducere şi că trebuie să vină dintr-un moment într-altul.

L-am aşteptat aproape o jumătate de oră, cînd privind pe fereastră la curtea destinată recreației, cînd căznindu-mă să descifrez literele încîlcite ale planşelor de pe pereți.

În sfîrşit, sosi. Îl prinsese pe drum o aversă şi lataua — haina lungă de postav negru — i se udase rău de tot.

Cum m-a văzut în birou, mi-a spus:

— Fii binevenită, fata mea, agum ghiar m-au înştiințat de la gondugere. Allah să-şi pogoare binecuvîntarea asupra noastră, a tuturor!

Avea o față rotundă încadrată de o barbă rotată şi deasă, încărunțită, obrajii roşii, roşii ca două mere şi nişte ochi saşii, care cătau fiecare în altă parte.

Privind apa care şiroia de pe el, zise:

— Ptiu, fire-ar să fie, togmai agum s-a întîmplat să-mi uit umbrela. Şi uite ge-am pățit! E o vorbă: „Pigioarele suferă de pe urma unei minți proaste", dar de data asta, lataua mea a fost gea gare a suferit. Iartă-mă, fată dragă, am să mă usug un pig.

Începuse să-şi scoată lataua. Eu m-am ridicat în picioare. Am vrut să ies.

— Să nu vă deranjez, domnule, am să revin după aceea.

Dar el, cu un gest poruncitor, m-a silit să mă aşez din nou:

— Nu, dragă, ge, pargă între noi ingap geremoniile! Eu mă gonsider ga şi tatăl dumitale!

Trăgîndu-și un scaun lîngă sobă, s-a așezat și întinzîndu-și spre foc tălpile împodobite cu ținte dispuse în potcoavă ale pantofilor săi uriași, din saftian, începu să vorbească cu mine.

Avea un glas caraghios, ce-ți țiuia în urechi ca un metal peste care se lovea cu ciocanul; vorbea, pronunțînd toți de „c“ ca pe „g“.

— Pari pur și simplu un gopil, măi fato! (Vorba aceasta, pe care-o auzeam pretutindeni, începuse să mă cam sîcîie). Dar, gu toate astea, ieri ți-ai aranjat binișor sogotelile! Totuși, menținerea unei fungții e mai grea degît obținerea ei! În sfîrșit, ai să te străduiești mai mult în diregția asta. Profesoarele mele sînt ca fiigele mele. Dar trebuie să fie extrem de serioase. Nu de mult una gălgase strîmb. La dragu, fără să-l întreb pe diregtorul Instrucțiunii, i-am dat pașaportul, am poftit-o pe ușă afară. Nu-i așa, Șehnaze hanîm? Te-ai hotărît, în sfîrșit, să desghizi gura?

Șehnaze hanîm era adjuncta directorului. O femeie de vîrstă mijlocie, debilă, cu figura bolnăvicioasă; nu putea scoate o vorbă fără să tușească. Remarcasem de adineaori că vrea să spună ceva. Vorbi nervos:

— Da, da, așa s-a întîmplat.

Apoi, ca și cum ar fi voit să nu scape ocazia, adăugă:

— Nu am izbutit să-i conving pe hamali să primească sub două megidii, ce facem?

Directorul sări de pe scaun, ca și cum i-ar fi luat foc tălpile potcovite ale pantofilor săi uzi care, în apropierea sobei, începuseră să scoată aburi.

— Ia te uită, afurisiții! La dragu, am să iau eu la spinare samarul de hamal și-am să gar eu însumi lucrurile. Eu sînt un individ fără fasoane! O fac și pe-asta! Du-te și spune-le așa!

Apoi se întoarse iarăși către mine:

— Vezi oghii ăștia sașii ai mei? Pe Allah că n-aș vinde nigi pentru o mie de lire uitătura lor ghiorîșă. Arung o privire la oameni și gata, s-au și fîstîgit. Adigă vreau să spun gă profesoarele trebuie să fie așezate, agere la minte, instruite.

Trebuie să fagă tot ce se poate pentru bunul mers al legţiilor, iar în afară, trebuie să păzească demnitatea meseriei de profesor. Doamnă adjungtă, spui că e ora de legţie?

Pe sub lata avea o cămaşă ori jiletcă din atlas galben cu dungi mov. După guler părea cămaşă, după buzunare, jiletcă.

— Da, domnule, elevele au intrat în clasă.

— Haide, fata mea, să te prezint elevelor. Dar mai întîi du-te şi spală-ţi bine faţa.

Domnul director spusese aceste cuvinte puţin stînjenit, cu vocea cam scăzută. M-am mirat, neplăcut surprinsă. Nu cumva eram mînjită cu ceva pe faţă?! Doamna adjunctă şi cu mine ne-am uitat una la alta. Şi ea, ca -şi mine, era nedumerită.

— Am ceva pe faţă, domnule? l-am întrebat.

— Fata mea, femeile au o înglinare înnăsgută spre pödoabe. Le plage să se împopoţoneze. Totuşi, nu e permis unei profesoare să intre în glasă cu faţa aşa de boită. Astăzi îţi atrag atenţia părinteşte.

— Dar nu-s vopsită, domnule director — i-am ripostat eu, uluită — în viaţa mea nu mi-am pus fard pe faţă.

Recep efendi se uită la mine contrariat:

— Da ştiu gă te întregi cu gluma! Da ştiu gă te întregi cu gluma!

Deodată am înţeles despre ce e vorba şi nemaiputîndu-mă stăpîni, am rîs:

— Domnule director, şi eu mă pling de vopseaua asta. Dar n-avem încotro, dacă Allah mi-a pus-o pe obraji, e imposibil să se şteargă cu apă.

Şi adjuncta începuse să rîdă împreună cu mine:

— E culoarea sa naturală, domnule!

De data asta veselia l-a molipsit şi pe domnul director. Dar rîsul lui era diferit de al celorlalţi. Îm timp ce spunea „ha, ha, ha" pronunţa pe „h" caraghios de distinct, ca şi cum ar fi învăţat alfabetul pe copiii nou veniţi la şcoală.

— Dar gurioasă treabă, ha, de la Allah, ha, de la Allah va să zigă, ha, iar Allah, ha, știu g-a fost darnig, ha! Ai mai văzut o faţă așa de strălugitoare, doamnă adjungtă? Fata mea, maigă-ta în loc să-ți dea să sugi lapte, ți-o fi dat dulgeaţă de trandafiri! Ei, Doamne, Doamne!

Trebuie că acest Recep efendi e un om foarte bun. Îmi devenise drag numaidecît.

Domnul director își îmbrăcase lataua care încă mai fumega ușor, pregătindu-se să mă ducă în clasă. Abia mi-am zărit elevele, printr-o fereastră de pe coridor și m-a și apucat o spaimă teribilă. Doamne, cît de multe erau! Cred că erau cincizeci în clasă. Şi toate fete tinere, aproape de vîrsta mea. Mă pierdeam literalmente în faţa ochilor acestei mase de oameni, pironiţi deodată asupra mea. Dacă în acest moment, domnul director s-ar fi retras, aș fi rămas într-o situație tare penibilă; n-aș fi știut ce să spun. Dar, slavă Domnului, el avea o slăbiciune grozavă pentru discursuri.

— Hai, tregi, fata mea, la logul tău!

Şi după ce m-a determinat aproape cu forța să mă urc la catedră, a început o cuvîntare lungă. Vai, cîte mai spunea! Deși europenii au preluat medicina, chimia, astronomia și matematica de la arabi, pe noi ce prostii ne împiedică să nu luăm de la europeni cuceririle științei de azi? Tezaurul de știință și de cunoștințe al europenilor fiind datorat Orientului, acțiunea de a ni-l însuși este un... jaf legitim. Acest jaf însă nu se putea înfăptui prin tunuri și puști, ci numai prin limba franceză.

Domnul director se aprinsese de-a binelea. Mă arăta, strigînd cît putea de tare, cu glasul său care-ți țiuia în urechi, metalic:

— Gheile gulturii acelor țări, na, sînt în mîna fetei ăsteia de-o şghioapă. Nu vă uitați la aspegtul ei. Pare ea miguță, dar gonținutul ei e numai esență, nu i-ar fi de deoghi. Lipiţi-vă strîns de ea, vîrîţi-vă pe gîtul ei, sorbiți-i știința de pe buze, stoargeți-o ga pe-o lămîie, așa...

Simțeam că cineva e pe punctul de a fi prins de acele blestemate crize de rîs și intram în pămînt de rușine. Vai, Doamne, aveam să mă fac de ocară! Pentru prima oară am îndrăznit să mă uit la clasă. Și elevele rîdeau. Astfel, prima privire schimbată între mine și eleve a fost un surîs complice. Cred că această privire, acest rîs pe furiș a contribuit la îndrăgirea noastră reciprocă. Creșterea valului de rîs atrăsese, în sfîrșit, atenția domnului director. Pe neașteptate a lovit catedra cu pumnul. Scrutînd clasa cu una din acele înfiorătoare priviri piezișe ale ochilor săi sașii, despre care susținea că nu i-ar vinde nici pentru o mie de lire, răcni:

— Dar ge înseamnă asta? Ge înseamnă asta, ge înseamnă asta?... Dacă vi se dă nițeluș nas, vă pierdeți gu totul măsura. Nu se gade să dai nas femeilor, ei, drăgia dragului, agușiga vă fac praf. Înghideți-vă numaidecît gura. Ge tot rînjiți ca niște hîrgi!

Fetele nu-i dădeau prea mare importanță. La drept vorbind, mai mult mă temeam eu ca ele. Cuvîntarea a continuat cam cincisprezece minute. Din cînd în cînd, de fiecare dată ce rafalele de rîs creșteau, Recep efendi lovea cu pumnul în catedră și le amenința, jumătate în glumă, jumătate în serios: „Ge rînjiți, stați voi că adug galpatanul imediat!" În sfîrșit, după ce a mai strigat pentru ultima oară: „Țineți-o strîns, nu-i dați drumul, dagă n-o stoargeți ga pe o lămîie și nu-i sorbiți știința de pe buze, rușine vouă! Păgat de pîinea pe gare o mîngați de la părinții voștri, de la stat, de la națiune!" ne-a părăsit.

Nu-mi imaginasem că va fi atît de greu acest prim moment în care am rămas singură cu elevele mele. Pitulicea, căreia îi turuia gura neîncetat, de dimineață pînă seara, își pierduse dintr-o dată graiul și veselia. Capul mi-era absolut golit de orice idee. Nu eram în stare să găsesc măcar un cuvînt de spus. Nu m-am mai putut reține și, fără să vreau, am surîs imperceptibil. Din fericire, elevele și-au închipuit că încă mă mai distrez pe seama discursului domnului director.

Uitîndu-mi-se în ochi, au început şi ele să surîdă. Şi, pe neaşteptate, am prins curaj. În sfîrşit, îmi revenisem:

— Domnişoarelor, cunosc într-o oarecare măsură franceza; voi fi fericită dacă aceasta vă va putea fi de folos.

În sfîrşit, vrăjile se destrămară, limba mi se dezlegase. Vorbeam fără nici o greutate şi simţeam cum fetele se apropie, încet-încet, de mine. Ce fericire să poţi spune „fetele mele" în faţa unor domnişoare aşa de mari! Numai că, din cînd în cînd, cam exagerau cu rîsul. Mie puţin îmi păsa, dar ferească Allah, dacă Recep efendi s-ar uita pe fereastra clasei cu privirea aceea piezişă a lui care preţuieşte mai mult de o mie de lire, ar fi nenorocire! De aceea am socotit necesar să le atrag în mod special atenţia:

— Domnişoarelor, rîsetele dumneavoastră nu trebuie să depăşească zîmbetul. Eu, din păcate, nu dispun ca să vă ameninţ, de ceea ce numeşte domnul director „galpatan". Dar mă voi supăra pe dumneavoastră.

Pe scurt, prima mea lecţie a decurs foarte bine.

În timp ce ieşeam din clasă, una dintre fete a venit lîngă mine. Mi-a spus că mult invocatul „galpatan" înseamnă pur şi simplu „cleşte". Pe cele care se întreceau cu rîsul, domnul director le ameninţa, plin de spirit: „A! Am să vă scot dinţii cu cleştele!"

B. 28 martie

Sînt foarte, dar absolut foarte mulţumită de elevele mele. M-au îndrăgit într-atîta, încît nici în recreaţie nu mă lasă în pace. Cît despre colege, la drept vorbind, nici despre ele nu mă pot plînge c-ar fi rele. Există şi dintre acelea care-mi arată o răceală evidentă, care mă privesc chiondorîş şi şuşotesc pe socoteala mea în cîte un ungher mai dosnic lucruri de bună seamă nefavorabile. Dar parcă omul, chiar în propria-i casă, poate fi drag oricui!

Printre colege, cele care-mi plac cel mai mult sînt Nezihe şi Vasfiye, două fete simpatice, din Istanbul, nedespărţite

una de alta. Dar adjuncta Şehnaze hanîm mi-a recomandat să nu leg prietenie strînsă cu ele. Care-o fi cauza, nu ştiu. Tot printre profesoare am şi două alte vechi cunoştinţe. Una este femeia cea înaltă, cu ochi negri pătrunzători, care, altădată, la Şcoala Centrală, mi-a luat apărarea; dă lecţii aici, o zi pe săptămînă. Ea e singura de altfel care nu se teme de privirile piezişe ale domnului director. Dimpotrivă, Recep efendi se intimidează în faţa ei şi scuturînd nişte fire de praf imaginare de pe gulerul latalei sale albastre, spune:

— Vai, ce intrigantă e aia! Dagă m-aş desgotorosi de ea, la naiba, s-ar desgurga multe!

A doua din vechile mele cunoştinţe este o profesoară bătrînă, fără dinţi, cu nişte ochelari mari; pe vremuri, uneori în tren, fuseserăm amîndouă tovarăşe de drum. Pe atunci era profesoară pe undeva, prin părţile Göztepeului.

Şi ei i-am părut cunoscută şi privindu-mi cu luare aminte trăsăturile, îmi spuse:

— Allah, Allah! N-am mai văzut o aşa asemănare. Pe vremuri, mă întîlneam în tren cu o şcolăriţă nemaipomenit de vioaie. Aşa vă semăna, cum nici nu pot să vă spun! Doar că era pesemne franţuzoaică, ori cam aşa ceva. Făcea fel de fel de şotii, toată suflarea din vagon se tăvălea de rîs din pricina ei.

— Se poate, e posibil, îngăimam eu, uitîndu-mă în jos.

La şcoală sînt şi cîţiva profesori. Zâhit efendi, un bătrîn profesor de religie. Profesorul de geografie Ömer bei, colonel în retragere, cu mustăţi cenuşii. Un profesor de caligrafie, al cărui nume nu l-am reţinut şi, în sfîrşit, profesorul de muzică, şeihul Yusuf efendi, cel mai important personaj nu numai din şcoală, ci din întregul orăşel. Yusuf efendi a fost un şeih din secta dervişilor dansatori; cu cîţiva ani în urmă s-a îmbolnăvit, a contractat probabil o tuberculoză. Doctorii au spus că dacă va rămîne în regiunea în care se afla atunci, va muri. De doi ani a sosit în oraşul B. împreună cu o soră a sa, văduvă. Cei doi fraţi trăiau singuri într-o casă mică, tăcută. Cei care cunosc această căsuţă spun că e un adevă-

rat muzeu al muzicii. Ar exista acolo cîte o mostră din fiecare instrument muzical, atît oriental cît și occidental. Doar șeih Yusuf efendi e un compozitor renumit; are niște compoziții pe care nu le puteai asculta fără să te simți complet răscolit.

L-am văzut prima dată într-o zi rece, ploioasă. În recreație ieșisem în grădină, împreună cu elevele, și sub pretext că le învăț un nou joc cu mingea, mă jucasem și eu puțin și astfel mă mai dezmorțisem. Cînd am intrat înăuntru, bluza mea neagră mi-era udă. Trebuie să fac o paranteză și să spun că această ținută, pe care am născocit-o eu, a început treptat să se răspîndească în școală chiar și printre elevele mele. Domnul director are obiecții asupra culorii, spune: „Îmbrăcămintea în negru nu se potrivește musulmanilor, bluza trebuie să aibă culoarea verde", dar noi, pretextînd că verdele se murdărește iute, nu țineam seama de recomandarea lui.

În cancelarie ardea focul într-o sobă mare de teracotă. Cuibărită în spațiul dintre această sobă și unghiul descris de cei doi pereți, stăteam în picioare și, cu mîinile vîrîte în buzunarele bluzei mele, îmi uscam vestmîntul. S-a deschis ușa și a intrat un domn zvelt, înalt, de vreo treizeci și cinci de ani. Era îmbrăcat ca civilii obișnuiți. Dar, cu toate acestea, mi-am dat seama că persoana nou-venită trebuie să fie șeih Yusuf efendi. În școală e foarte iubit. Colegii l-au înconjurat imediat și i-au scos paltonul. Folosind drept paravan burlanul sobei, am început să-l privesc cu luare aminte. Era un om blînd, liniștit, cu fața slabă, de o albeață delicată, diafană, imaculată, întîlnită adesea la bolnavii hărăziți morții. Barba sa subțire, blondă, ochii săi de un albastru deschis îmi amintiră de imaginile lui Iisus care îmi surîdea trist pe culoarele sumbre ale pensionului. Mai cu seamă felul său de a vorbi era atît de blajin, că nu te mai săturai ascultîndu-l. În acest glas dulce, cald, vibra un ton imperceptibil de imputare, ca mustrarea aceea tainică, umilă, care se simte în vocea copiilor bolnavi. Se plîngea colegelor mele, care-l înconjuraseră în cerc, de ploaia aceasta interminabilă, spunea că așteaptă vremea fru-

moasă cu o aprigă nerăbdare. La un moment dat, privirile ni s-au încrucișat. Ca să poată vedea puțin mai bine în colțul întunecat unde mă refugiasem, și-a îngustat ușor ochii:

— Cine-i această domnișoară, una dintre elevele noastre? a întrebat el.

Toate deodată, colegele s-au întors spre mine. Rîzînd, Vasfiye îi spuse:

— Scuzați-ne, domnule, am uitat să vă facem prezentările. Domnișoara Feride, noua noastră profesoară de franceză.

L-am salutat cu capul, de acolo de unde mă aflam:

— Îmi pare foarte bine, domnule, că am cunoscut pe marele nostru compozitor.

Artiștii sînt foarte sensibili față de astfel de fraze. Pe pielea sa albă flutură fugar o roșeață ușoară. Frecîndu-și mîinile, s-a înclinat:

— Nu sînt deloc încredințat că aș fi creat o operă care să justifice atributul de compozitor dat servului dumneavoastră. Dacă totuși unele fragmente din opera mea au vreun oarecare merit, lucrul se datorează exclusiv faptului de a fi exprimat cu sinceritate, în muzică, imaginile divine ale unor mari poeți ai noștri ca Hâmit și Fikret[1].

---

[1] *Abdülhak Hâmit Tarhan* (1852-1937), denumit și „prințul poeților", una dintre figurile cele mai populare, unanim îndrăgite în Turcia primelor decenii ale secolului al XX-lea. Diplomat de carieră, un timp membru în Senat, din 1928 deputat în Medjlisul turc, cunoscător al culturii europene, Tarhan a fost un proeminent adept al tendințelor de modernizare manifestate în literatura turcă în cea de-a doua jumătate a sec. XIX. Prin poeziile, ca și prin piesele sale de inspirație istorică, cel mai adesea în versuri, Tarhan a lărgit mult orizontul poetic al epocii, ajutînd la încetățenirea unor specii noi în literatura turcă. *Tevfik Fikret* (1867—1915), unul dintre principalii reprezentanți ai direcției inovatoare din literatura turcă de la sfîrșitul veacului trecut și începutul secolului nostru, a influențat profund modernizarea, europenizarea literaturii turce prin revista și curentul *Servet-i Fünûn — Tezaurul Științelor* — (1896—1901), ca și prin poeziile sale ardente, animate de patriotism, de încredere în viitorul țării și în tineretul ei.

În concluzie, îl iubesc pe acest Yusuf efendi ca pe un frate mai mare.

B., 7 aprilie

Am mai atins una din cele mai mari năzuinţe ale mele. De ieri am o casă mică, frumoasă, curată. Allah să-l răsplătească pe Haci Kalfa, el mi-a găsit-o. O căsuţă minusculă, poetică, compusă din trei odăi, cu grădină, pe marginea aceleiaşi terase ca şi casa sa, de care se află la o distanţă de numai două-trei minute. Şi ce m-a bucurat mai mult, a fost că mi s-a inchiriat mobilată.

Şi Munise, şi eu am fost ieri foarte vesele. Chipurile, aveam de gînd să facem un pic de curăţenie, să punem un pic de ordine printre lucruri. Ţi-ai găsit! Parcă am fost în stare de altceva în afară de a ne fugări una pe alta, de a rîde, de a ne hîrjoni!

Îndeosebi bietei Munise nu-i vine să-şi creadă ochilor, i se pare că se află intr-un palat. Numai Mazlum[1] — iedului pe care ni l-a dăruit ciobanul Mehmet, i-am pus acest nume — ne-a provocat destule temeri. Prin uşa intredeschisă de la bucătărie, neastîmpăratul a zbughit-o în grădină şi de acolo pe coasta abruptă, înaltă de aproape douăzeci de metri, care coboară spre pîrîu, Doamne fereşte, dacă ar fi alunecat, ar fi căzut drept în apă. Dar, din fericire, făpturile astea diavoleşti ştiu mai bine ca mine unde şi cum să calce. În tot cazul, pînă l-am văzut iar în casă am trecut prin mare grijă.

Da, sintem foarte mulţumite de locuinţa noastră. Lui Munise nu-i vine să calce pe dalele albastre ale vestibulului, îşi trece mereu mîinile pe tapetul cu flori de pe pereţi.

Doar serile, cînd se intunecă, devenim puţin cam triste. La casele vecine sosesc in vizită părinţi, rude, agitînd din depărtare batistele. În ceasurile acestea, nimeni nu va bate la poarta noastră; şi aşa va fi mereu.

---

[1] Blajinul (în lb. turcă).

Aici în regiune primăvara este neînchipuit de frumoasă. Pretutindeni, totul a devenit verde-verde. În grădina mea se deschid flori multicolore, la fereastra odăii mele se cațără iedera. Îndeosebi coasta pieptișă din fața grădinii e o adevărată cascadă verde. În această verdeață unduioasă ard maci roșii, aidoma unor răni proaspete. Toate zilele mele libere mi le petrec cu Munise, jucîndu-ne de-a prinselea ori sărind coarda. Cînd obosesc, eu mă apuc de desen; Munise se întinde pe iarbă, cu iedul ei. Gustul pentru pictură mi s-a trezit din nou. De cîteva zile lucrez la un portret al lui Munise, în acuarelă. N-are astîmpăr; dacă ar sta cuminte, aș isprăvi iute, dar o plictisește tare mult pozatul. Îi vine foarte greu să stea nemișcată în fața mea, cu o coroniță de flori de cîmp pe cap, cu iedușul în brațele goale.

Din cînd în cînd Mazlum începe să se zbată, să dea din picioarele lui lungi, să împungă. Atunci Munise fuge, spunîndu-mi:

— Surioară, zău, eu aș vrea să stau, dar Mazlum nu stă, ce să fac?

Uneori mă înfurii și o ameninț cu degetul:

— Îți închipui că eu nu-ți pricep jocul? Tu îl ațîți, dinadins.

Nici lecțiile de la școală cred că nu merg prea rău. Domnul director e chiar foarte mulțumit de mine. Numai uneori, se supără că îmi place prea mult să rîd și atunci îmi spune:

— Adug eu și pentru tine galpatanul, n-ai teamă!

Eu ripostez recurgînd la un subterfugiu:

— Ce să fac, domnule director! Buza de sus mi-e un pic mai scurtă și chiar cînd stau serioasă vi se pare că rîd.

Spre nedumerirea mea, domnul director are slăbiciune pentru lecțiile de limba franceză. El însuși a găsit o carte în alfabetul vechi, arab, pe care o silabisește din cînd în cînd, și întrebîndu-mă pe mine cuvintele, le însemnează sensul pe marginea cărții, cu creionul.

Prietenia mea cu domnul șeih Yusuf a progresat simțitor. Îmi place tare, tare mult acest bolnav delicat, melancolic. Cu glasul său în care vibrează acea imputare secretă, spune niște lucruri atît de frumoase, atît de subtile! Acum zece zile s-a petrecut o întîmplare stranie. Școala are un salon abandonat, plin cu lucruri de prisos. În ziua aceea, intrasem în salon ca să iau o planșă pentru lecții. Pentru că storurile erau lăsate, odaia era cufundată în întuneric de parc-ar fi fost seară. Uitindu-mă în jurul meu, o orgă veche, acoperită de un strat gros de praf, mi-a atras atenția și brusc mi-a trezit în suflet un tremur dulce și nostalgic. Zilele fericite ale copilăriei mele se consumaseră în canticele grave, adînci, interpretate la orgă. M-am apropiat de ea cu emoție, ca și cum m-aș fi apropiat de mormîntul unui prieten dat uitării. Îmi ieșise din minte pentru ce am venit în acest salon, unde mă aflu. Am apăsat încet cu piciorul pe pedale și am pus degetul pe una din clape. Orga a scos un sunet grav, profund, parcă venit dintr-o inimă rănită!

Fără să mă mai gîndesc ce fac, am tras un scaun. M-am așezat în fața instrumentului și încet, extrem de încet, am început să dau glas uneia din canticele mele îndrăgite.

Pe măsură ce orga gemea, eu mă pierdeam, mă cufundam lin într-un vis toropitor. Prin fața ochilor mi se perindau coridoarele sumbre; colegele mele, cu șorțuri negre, cu părul scurt, treceau in convoi. Nu știam de cîtă vreme mă aflam aici, ce cîntam. Mă lăsasem cu totul pradă visului vechi al zilelor mele de odinioară.

Am auzit în spatele meu un oftat, o voce care semăna cu trecerea vîntului printre frunze. Mi-am întors capul. În întuneric am deslușit chipul blond al șeihului Yusuf efendi. Sprijinit de un dulap stricat, mă asculta, cu capul adînc plecat, cu o tristețe grea în ochii lui albaștri.

Cum a văzut că mă opresc, mi-a spus;

— Continuă, copila mea, continuă, te rog.

Nu i-am răspuns. Aplecîndu-mi și mai mult capul deasupra orgii, am cîntat pînă mi s-au uscat lacrimile. Apoi m-am oprit, sleită de oboseală, cu respirația tăiată.

— Ce autentic talent muzical aveți, domnișoară Feride! Ce inimă sensibilă! Sînt uluit de felul în care un suflet de copil intuiește această tristețe nemărginită.

Am incercat să mă arăt cît mai detașată:

— Sînt un fel de imnuri religioase denumite cantice care, prin ele însele, prin esența lor sînt așa de răscolitoare, domnule. Tristețea nu-mi aparține mie, ci lor.

Yusuf efendi nu m-a crezut și clătinînd din cap, adăugă:

— Eu, în calitate de compozitor, nu mă pot considera un maestru, dar în interpretarea unei bucăți muzicale știu să disting fără greș cît se datorează compozitorului și cît interpretului. Degetele dumneavoastră au, ca și vocile, unele tresăriri care decurg numai dintr-o trăire a unei inimi de o mare sensibilitate. Veți avea oare bunătatea să-mi dați și mie unele partituri din aceste imnuri pe care le numiți cantice?

— Sînt simple reminiscențe, domnule, parcă eu știu să le pun pe note!

— Nu-i nimic. Într-o zi, dacă-mi permiteți, v-aș ruga să le cîntați din nou la orgă; eu am să le notez. Nu demult am achiziționat o orgă din moștenirea lăsată de un călugăr bătrîn care a răposat. Am slăbiciune pentru instrumentele muzicale. Am așezat-o intr-un colț, acasă, la servul dumneavoastră. Aș dori să cînt și eu aceste bucăți.

Părăsiserăm salonul vorbind. Cînd să ne despărțim, Yusuf efendi mi-a făcut o promisiune:

— Am unele compoziții care pentru mine reprezintă o confesiune și pe care nu le-am cîntat nimănui. Eram sigur că nu vor fi înțelese de nimenea. Poate că într-o zi vi le voi cînta dumneavoastră, s-ar putea, domnișoară?

Iată, această întîmplare a făcut să crească și mai mult prietenia dintre șeih și mine. Încă n-am ascultat compozițiile promise. Dar sînt convinsă că vor fi foarte frumoase. Am credința că dacă acest șeih bolnav și sensibil ar atinge și o

bucată ordinară de scîndură, ar face-o să cînte. Acum cîteva zile unul dintre copii îi adusese să se uite la un luth[1] pe care intenţiona să-l cumpere. Cînd, intr-o doară, îşi plimbase de cîteva ori vîrful degetelor pe strune, am crezut că aceste degete subţiri nu ating un luth, ci adîncul inimii mele.

Ieri am săvîrşit o vină gravă: tremur la gîndul că va fi dată în vileag. Ştiu că fapta mea e dintre cele mai reprobabile, dar ce să fac, n-am putut altfel. O noapte pe săptămînă profesoarele rămîn la şcoală, de gardă. Ieri-noapte era rîndul meu.

În timpul lecturii de seară, adjuncta Şehnaze hanîm şi cu mine ne plimbam prin şcoală. Văzînd că lampa cu gaz aerian într-una din clase nu arde cum trebuie, am intrat înăuntru. Adjuncta e o femeie foarte îndemînatecă. Se pricepe la orice. Trăsese un scaun şi urcîndu-se pe el examina lampa. Pe uşă a intrat bătrîna slujnică cu o scrisoare în mînă şi s-a îndreptat către o elevă care sta într-o bancă din fund.

Tocmai cînd să-i înmîneze scrisoarea, adjuncta, de pe scaunul pe care era suită, a intervenit.

— Stai, Ayşe, ce-ai acolo?

— Nimica. A fost lăsată la portar o scrisoare pentru domnişoara Cemile.

— Ad-o încoace. De cîte ori ţi-am poruncit să-mi arăţi întîi mie scrisorile adresate elevelor. Ce femeie grea de cap mai eşti!

În această clipă s-a petrecut ceva curios. Cemile, sărind de la locul ei, înşfăcase scrisoarea din mîinile slujnicei.

Fără să-şi tulbure calmul, adjuncta o chemă:

— Vino aici, Cemile.

Fata nu se mişca.

— Îţi spun să vii aici, Cemile! Pentru ce nu asculţi?

---

[1] Instrument muzical oriental cu coarde (asemănător lăutei).

Femeia aceasta debilă, bolnăvicioasă avea un ton atît de poruncitor, încît pînă și eu m-am cutremurat. În clasă se lăsase o liniște mormîntală.

Cu capul în jos, Cemile se apropie de noi, încet. Era o fată de vreo șaisprezece-șaptesprezece ani, cu trăsături frumoase. O vedeam mereu ținîndu-se departe de colege, preferînd și în grădină să străbată, pe gînduri, ungherele deșarte. La ore, de asemenea, era distrată, melancolică.

Cînd i-am văzut de aproape chipul, mi-am dat seama că trece printr-o dilemă chinuitoare. De pe figură îi pierise orice urmă de sînge. În timp ce se înclina în fața noastră, buzele-i deveniră livide, iar pleoapele i se închideau și deschideau iute, într-un tremur necontenit.

— Cemile, dă-mi scrisoarea!

— ...

Iritată, plină de nerăbdare, adjuncta bătu din picior:

— Haide, ce aștepți?

— Pentru ce, doamnă directoare, pentru ce?

Din acest „pentru ce", din aceste cuvinte neînsemnate, răzbătea o răzvrătire disperată. Cu un gest aspru, adjuncta și-a întins mîna și prinzînd cu brutalitate brațul fetei, i-a înhățat scrisoarea:

— Hai, du-te acum la locul tău.

Cînd și-a trecut ochii peste plic, Șehnaze hanîm s-a încruntat ușor. Dar numaidecît și-a revenit. S-a adresat clasei care, în ciuda liniștei desăvîrșite, trăda o tulburare vădită:

— Scrisoarea este de la frații din Siria ai lui Cemile; dar, numai pentru că nu m-a ascultat, nu i-o voi restitui pînă mîine.

Elevele și-au aplecat din nou capetele deasupra cărților. În timp ce ieșeam împreună cu adjuncta, am aruncat o uitătură furișă în clasă. În băncile din fund, cîteva fete șopoteau ceva, cu capetele apropiate. Cît despre Cemile, cu fața ascunsă de bancă, tremura, cu umerii săltați ușor.

Pe coridor, i-am spus adjunctei:

— Ați pedepsit-o prea greu, doamnă. Să aștepte pînă mîine! Cine știe cît de nerăbdătoare este?

— Nu-ți fă griji, fata mea. E convinsă că nu va citi niciodată scrisoarea.

— Cum, doamnă directoare, nu-i veți da scrisoarea trimisă de un frate?

— Nu, fata mea.

— Pentru ce?

— Pentru că nu e de la fratele ei.

Și adjuncta continuă, cu vocea mai scăzută:

— Cemile a noastră e fiica unui om destul de înstărit. Anul acesta s-a îndrăgostit de un locotenent. Tatăl ei nu-i de acord, nu-și dă consimțămîntul la căsătoria lor. Acasă, la școală, Cemile e spionată permanent, pretutindeni. Pe locotenent l-au detașat la Bandîrma; noi ne căznim s-o vindecăm, încet-încet, pe fată. Iar el, cînd îl cauți, îi împrospătează rana. Aceasta e a treia scrisoare care-mi cade în mînă.

Vorbind, ajunseserăm în biroul adjunctei. Cu un gest nervos, Șehnaze hanîm a boțit scrisoarea apoi, ridicînd ușița sobei, a aruncat-o înăuntru.

Se apropia miezul nopții. În patul din camera de gardă a profesoarelor încă nu reușisem să adorm. În sfîrșit, m-am hotărît. Trimițînd jos, cu un pretext oarecare, pe slujnica de serviciu care circula pe coridor, am intrat în biroul gol al adjunctei. Printr-o fereastră cu perdelele date la o parte, lumina palidă a lunii pătrunsese în odaie. Tremurînd ca un răufăcător nocturn, am deschis ușița sobei și am scos din grămada de hîrtii rupte și mototolite scrisoarea lui Cemile.

În nopțile cînd făceam de gardă, după ce adormeau cu toții, îmi plăcea tare mult să străbat coridoarele pustii, dormitoarele tăcute, cufundate în întuneric. Aici învelesc o fetiță cu cămașa descheiată, dincolo aranjez plapuma unei bolnave micuțe care, în patul ei, tușește, îi pun mîna

ușurel pe capul fierbinte, mai încolo o tînără doarme, într-o revărsare de păr negru, și mă întreb în sinea mea cărei speranțe îi surîde așa, cu buzele-i subțiri întredeschise. E ca și cum un nor greu de visări s-ar pogorî asupra acestor dormitoare cuprinse de întuneric și liniște, în care dorm majoritatea fetelor. Ca să nu destram această atmosferă, ca să nu le trezesc pe bietele copile dintr-un vis pe care, mai devreme ori mai tîrziu, tot îl vor pierde, calc pe vîrful picioarelor, cu inima zvîcnind.

În acea noapte, cînd am ajuns la patul lui Cemile, biata de ea abia adormise. Boabele de lacrimi încă neuscate dintre gene stăteau mărturie. M-am aplecat asupra ei cu băgare de seamă:

„Prea fericită copilă, ce mult ai să te bucuri cînd ai să găsești, în buzunarul șorțului de școală, scrisoarea trimisă de cel pe care-l iubești! Te vei întreba ce zînă nevăzută a nopții ți-a adus acest lucru pierdut! Nu-i vorba de nici o zînă, Cemile, ci doar de o ființă sărmană, lipsită de noroc condamnantă să dea pradă focului mereu, odată cu o parte din inima ei, scrisorile care-i vin de la omul pe care-l urăște".

B., 20 mai

Ieri s-au încheiat cursurile. Peste trei zile începem examenele. Toate școlile de fete din localitate au ieșit astăzi pe malul unui rîu, la o depărtare de o oră de oraș, să sărbătorească luna mai. Eu nu sînt amatoare de excursii în grup. De aceea intenționasem să nu mă duc, să petrec această zi în grădina mea. Dar Munise, care vedea cum fetele de școală trec cîntînd prin fața casei, a început să protesteze. Tocmai cînd mă căzneam s-o conving, toc, toc! cineva a bătut la poartă. Mă uit: cîteva eleve din ultima clasă, cu Vasfiye, colega mea. Fusese trimisă din partea directorului, cu dispo-

ziţia strictă de a mă aduce şi pe mine, neapărat, printre ei. Spune că Recep efendi striga agitat:

— La naiba, eu spegial pentru ea am pus să se fagă miel umplut şi halva. Mai mare ogara! Nu admit, mă rog ţie, nu admit să lipseasgă!

Cît despre elevele mele, în numele ultimei clase venise o delegaţie impresionantă să mă roage să nu lipsesc:

— Dacă nu merge şi Fluturele-de-Mătase, nu ne urnim nici noi, în ruptul capului, se încăpăţînau ele.

Fluturele-de-Mătase e noul meu nume. S-a isprăvit cu Pitulicea. Acum a apărut Fluturele-de-Mătase şi spre necazul meu, cele mai mari dintre elevele mele nu se sfiesc să-mi zică aşa în faţă. Zău de nu mă simt atinsă în amorul meu propriu, ca şi în demnitatea mea de profesoară! Măcar dacă porecla aceasta ar circula numai în cadrul şcolii! Atunci încă nu m-aş plînge. Dar ieri mi s-a întîmplat să trec prin faţa unei cafenele. Un bărbat necioplit, îmbrăcat cu mintean şi pantaloni în felul şalvarilor, despre care se zice că e un bogat negustor de mătase, s-a pornit să strige dintr-un colţ al cafenelei tocmai în celălalt:

— Am opt livezi cu duzi; pentru un Fluture-de-Mătase ca ăsta le sacrific pe toate opt!

Aş fi preferat să intru în pămînt de ruşine. N-am mai pus piciorul pe strada cu pricina.

Eram încurcată. Dacă mă încăpăţînez în refuzul meu de a merge, se vor distra pe socoteala mea, zicînd că mă răsfăţ. De aceea, neavînd altă alternativă, mi-am luat feregeaua şi le-am urmat.

Elevele mici fuseseră îmbrăcate în alb. Malurile rîului se prefăcuseră într-o pajişte de margarete. Ce multe şcoli de fete erau în regiune! Rîndurile care, intonînd marşuri, se scurgeau pe drumurile şerpuitoare dintre grădinile verzi, parcă nu aveau de gînd să se mai sfîrşească.

Profesorii se retrăseseră într-o pădurice de peste rîu. Printre noi se foia numai Recep efendi, cu uriașa sa umbrelă neagră și lataua cea albastră; dădea porunci, urlînd la bucătarii care, ceva mai la o parte, improvizau vetre din pietrele de prin preajmă. Elevele mari, la unison cu profesoarele, au întîmpinat destule greutăți pînă au reușit să-l „ducă" pe domnul director, adică să capete învoirea de a-și lepăda feregelele, pentru a se putea mișca nestingherite, cu capul descoperit.

Nu știu de ce eu, astăzi, nu eram deloc în stare să mă distrez. Bucuria, veselia dezlănțuită a acestor sute de fete nu-mi stîrnea altceva decît o melancolie obositoare, paralizantă. Acolo orchestra unei școli preparatoare intonează marșuri, dincolo un cîrd de fete bate mingea, îmbrîncindu-se și țipînd ori se joacă de-a hoții și vardiștii, mai încolo o grămadă învălmășită de oameni mari și mici aplaudă pe-o fată care recită versuri ori ține un discurs.

Munise se pierduse în mulțime. Neastîmpărata, se putea să stea ea cu mine?!

Departe, la marginea unei terase înalte, era un șir de castani. Cîteva profesoare tinere împreună cu elevele mai mari au înjghebat leagăne aninate de copaci. Printre grămezile de frunze fluturau fuste multicolore, zburau strigăte. și hohote de rîs.

Pe nesimțite, eu mă izolasem de mulțime; mă așezasem la umbra unei stînci mari ce străjuia o albie adîncă de torent. Rupînd flori galbene plăpînde, crescute printre pietre și aruncîndu-le în apa de la picioarele mele, mă lăsasem în voia gîndurilor.

Deodată, în spatele meu răsună un strigăt:

— Am găsit-o! E aici! Fluturele-de-Mătase e aici!

Mă căutau, se pare, ca să mă dau în leagăn. M-au tîrît pînă acolo mai mult cu de-a sila.

— Nu vreau, sînt obosită, nu știu să mă dau în leagăn, protestam eu.

Dar atît colegele, cît și elevele, parcă nici nu mă auzeau. Mürüvvet hanîm, aceeași femeie cu ochii negri pătrunzători, care altădată, la Școala Centrală, îmi luase apărarea, ținea morțiș să se dea în leagăn cu mine. Zadarnic însă. Brațele-mi tremurau, genunchii mi se îndoiau, ca și cum nu erau în stare să-mi țină greutatea corpului.

Biata Mürüvvet, după ce s-a chinuit destul de mult cu mine, a renunțat:

— Degeaba, draga mea... Ți-e într-adevăr frică să te dai în leagăn, te-ai făcut cenușie, ai să cazi...

La masa de prînz, domnul director a stat cu noi. Observase și el proasta mea dispoziție. Îmi spunea mereu:

— Hei, de ge nu rîzi? Vai, gopil sugit ge ești, vai! Gînd îți zig: „Nu rîde!" tu rîzi, iar aigi, la petregere, stai îmbufnată!

Nici după masă nu m-a lăsat în pace. Pusese să se aducă de la școală samovarul; în mod special, ca să-mi facă el însuși un ceai. Una din profesoare m-a chemat de departe, prin semne, cu mîna:

— L-am trimis pe unul din servitori de-a adus o tambură pentru șeihul Yusuf efendi. O să-l punem să ne cînte, cît mai departe de aici. Scapă de aiuritul ăsta și vino!

Era, într-adevăr, o ocazie pe care nu voiam s-o ratez. Muzica lui Yusuf efendi mă încînta din ce în ce mai mult. Sărmanul compozitor fusese bolnav mai multă vreme. Lipsise de la școală. Auzisem că de vreo cîteva zile s-ar fi însănătoșit. Ținuse și el să vină la petrecerea școlară de azi.

Printr-un șiretlic, profesoarele îl desprinseseră pe Yusuf efendi de lîngă profesori. Cu grija de a nu fi văzuți, noi, un convoi mic de vreo opt-zece inși, am apucat-o de-a lungul rîului, pe o potecă îngustă. Șeih efendi era astăzi vioi și vesel.

Făcea haz pe socoteala acelora care, văzînd că drumul se prelungește, se temeau pentru sănătatea lui:

— O veșnicie să țină poteca aceasta și tot n-aș obosi. Atît de puternic mă simt azi.

Una dintre colege s-a aplecat ușurel la urechea mea și mi-a destăinuit că niște profesori au băut rachiu pe ascuns și că i-au dat și șeihului Yusuf efendi cîteva păhărele. Veselia lui era, pesemne, stimulată nițel și de acest lucru.

După ce am mers vreo cincisprezece minute pe malul rîului, am ajuns la o moară în ruină. În acest loc denumit Çağlîyanlar — Cascadele — valea se strîmta brusc, luînd înfățișarea unor adevărate chei. Stîncile de pe marginea apei se înălțau atît de semeț, încît soarele nu răzbea pînă jos, iar apele curgeau într-o lumină irizată, ca a zorilor.

De aici era imposibil să ne audă cineva. L-au instalat pe Yusuf efendi sub un nuc cu frunzișul des și i-au dat tambura. Eu mă cuibărisem ceva mai departe, pe o stîncă pe care apele se răsfirau, înspumate. Colegele iar nu mi-au dat pace:

— Nu se poate, nu se poate...Vino aici, trebuie să vii, negreșit... și m-au așezat în fața compozitorului.

Tambura a prins să răsune. Nu îmi va fi dat vreodată să mai aud această muzică. Colegele se lungiseră pe-o rînă, în iarbă. Chiar celor mai puțin sensibile li se umeziră ochii iar buzele le tremurau a plîns.

Am șoptit la urechea lui Vasfiye, al cărei păr negru se împrăștiase pe umărul meu:

— Eu îl mai ascultasem o dată pe Yusuf efendi, la școală. A cîntat și atuncea foarte frumos, firește, dar nu așa ca acum!

Cu un surîs enigmatic în ochii galeși, ea mi-a răspuns:

— Da, pentru că niciodată, în toată viața lui, Yusuf efendi n-a fost nici atît de fericit, dar nici atît de nefericit ca astăzi!

M-a privit țintă; apoi, lăsîndu-și iarăși capul pe umărul meu, mi-a spus:

— Taci! Să ascultăm!

Astăzi, șeihul ne desfăta numai cu cîntece vechi. Nu mai auzisem pînă acum nici unul dintre ele. La sfîrșitul fiecărei piese mi se strîngea inima la gîndul că, vai, acum

se va isprăvi! Dar abia termina un cîntec și — cu ochii pe jumătate închiși, cu tîmplele care se îngălbeneau treptat, perlate de o sudoare fină — începea un altul.

Nu-mi puteam dezlipi privirile de la acești ochi pe jumătate închiși. La un moment dat am văzut prelungindu-i-se pe obrajii palizi cîteva lacrimi. Brusc, m-a străbătut un fior. Era păcat să obosești într-atîta un om suferind. N-am mai rezistat și profitînd de faptul că unul din cîntece tocmai se terminase, i-am spus:

— Nu vreți să vă odihniți puțin? Parcă nu v-ați simți tocmai bine. Ce aveți?

Nu mi-a răspuns. Printre genele umede s-a uitat la mine pătrunzător, cu ochii săi de copil, apoi, lăsîndu-și din nou capul pe instrument, a reînceput un cîntec:

Nu mă sili ca focul din mine să-ți destăinui,
Nu mă sili furtuna din pieptul meu să-ți spun...

Cînd și-a isprăvit cîntarea, capul i-a căzut pe tambură: îl cuprinsese un leșin ușor. Toate profesoarele au rămas înmărmurite.

— Noi sîntem de vină, n-ar fi trebuit să-l obosim în halul acesta, am remarcat eu și sărind cu iuțeală printre pietre, am coborît la rîu, ca să-mi ud batista.

Fusese un leșin trecător, mai degrabă o amețeală. Cînd, cu batista udă în mînă, m-am întors lîngă el, l-am găsit cu ochii deschiși.

— Vai, cum ne-ați speriat, domnule! i-am spus eu.

— Nimic serios, mi se întîmplă uneori, mi-a răspuns el, cu un surîs șters.

Începeam să simt ceva ciudat în comportarea colegelor mele. Se uitau la mine cu înțeles și-și vorbeau ceva, cu glasul scăzut.

Ne întorceam pe același drum. Vasfiye și cu mine încheiam convoiul.

— Șeihul nostru are o purtare bizară. Parcă l-ar măcina ceva tainic, am reluat eu discuția.

Colega mea mă scrută cu aceeaşi privire plină de tîlc, de dinainte:

— Vorbeşti serios, Feride? Nu mi-o lua în nume de rău, dar îmi vine greu să te cred. Deci, tu nu ştii nimic? şi Vasfiye mă pironi cu o uitătură ciudată.

— Dac-aş şti, pentru ce ţi-aş ascunde?

Ea tot nu m-a crezut:

— Cum adică, tu n-ai habar de ceva de care vuieşte tot oraşul?

Am ridicat din umeri, zîmbind de îndoiala aceasta fără rost.

— Doar ştii ce viaţă închisă şi singuratică duc eu. Nu mă interesează nimic despre nimeni.

Vasfiye mi-a prins mîinile într-ale ei:

— Yusuf efendi te iubeşte la disperare, Feride.

Fără voie, mi-am acoperit faţa cu mîinile. Pe marginea rîului, încă mai continua gălăgia plină de bucurie a copiilor. M-am desprins de convoi pe neobservate şi cotind pe un drumeag dintre două livezi, m-am înapoiat singură acasă.

B., 25 iulie

Lunile de vară păreau interminabile. Canicula era insuportabilă. Totul e pîrjolit, nimic verde n-a mai rămas în jur. Culmile de un verde-închis din preajma oraşului căpătaseră o culoare gri-palidă. În depărtare, printre razele orbitoare ale soarelui, par nişte imense grămezi de cenuşă, lipsite de viaţă şi de orice sens. Mă plictisesc. Mă plictisesc de moarte, mă înăbuş. Ţinutul este acuma pustiu. Elevele s-au risipit, cele mai multe profesoare au plecat aiurea să-şi petreacă lunile de vacanţă. Nezihe şi Vasfiye îmi trimit din cînd în cînd scrisori din Istanbul. Spun că în acest an Istanbulul e foarte frumos. Nu mai isprăvesc tot povestind despre apele şi insulele lui. Dacă ar găsi vreo cale, ar rămîne acolo.

Să spun drept, nici eu n-am de gînd să mai stau aici. Întîmplarea cu şeihul Yusuf m-a mîhnit foarte mult. Mă sfiesc să mai ies printre oameni. Cînd se vor relua cursurile, voi cere un post într-altă parte. Am să mă mulţumesc cu un loc cît mai departe de aici, fie şi mai rău. Un loc care să mă copleşească cu totul, să mă supună la cazne — nu-mi pasă, numai să mă lase singură cu mine însămi.

B., 5 august

De cînd sînt profesoară, mi se întîmplă pentru a doua oară să-mi văd o elevă devenind mireasă. Dar acum este vorba de cu totul altceva decît a fost cu sărmana Zehra. În această noapte, la această oră, Cemile nu mai doarme în patul ei, cu boabe de lacrimi încă proaspete lucindu-i printre gene. În noaptea aceasta pieptul tînărului locotenent atît de iubit i-a fost pernă frumosului ei cap. Dragostea acestor două fiinţe s-a dovedit atît de neclintită, încît, pînă la urmă, părinţii lor au fost nevoiţi să se înduplece.

Ca şi pe Zehra, şi pe Cemile am gătit-o cu mîinile mele. Stăruiam de la o vreme în hotărîrea de a nu apărea în lume. Dar Cemile a venit special la mine acasă şi sărutîndu-mi mîinile, m-a implorat să viu. Şi-o fi dat seama, oare, de serviciul pe care i l-am făcut în noaptea aceea? Nu ştiu. Dar în ziua în care părinţii ei le-au încuviinţat căsătoria, la mine alergase întîi să-mi aducă vestea cea bună. Probabil că are unele bănuieli.

Da, am împodobit-o pe Cemile cu mîna mea, eu cu mîna mea i-am prins vălul de mireasă. Pe aici este un obicei: tinerelor fete, indiferent cine sînt în raport cu mireasa, li se prinde în păr, obligatoriu, un fir de beteală, socotindu-se ca ceva de bun augur. În ciuda rezistenţei mele înverşunate, n-am reuşit s-o împiedic pe mama lui Cemile să-mi agaţe şi mie, în păr, o minusculă scînteiere de beteală.

Eram foarte dornică să-l văd pe locotenent. Nu aveam să cred în fericirea lor pînă n-o vedeam pe Cemile aninată de brațul lui. Dar n-a fost cu putință. Am fost silită să mă înapoiez devreme acasă.

Ca pretutindeni, și aici am observat că toate femeile îmi aruncau priviri furișe, că șopteau ceva între ele. Pe toate buzele circula din nou cuvîntul Fluture-de-Mătase. O femeie grasă — după cît se spune, soția primarului — strivită sub greutatea aurului și a nestematelor, după ce mi-a cercetat cu atenție chipul, a spus celor de lîngă ea, în așa fel ca s-o pot auzi și eu:

— Fluturele-de-Mătase e într-adevăr o minunăție! A avut dreptate, bietul om, să se topească de focul ei!

Nu mai puteam rămîne. Mi-am cerut scuze de la mama lui Cemile, am pretextat că sînt suferindă și că mi-e imposibil să mai stau. Lîngă tînăra mireasă se strînseseră cîteva dintre colegele mele. Arătîndu-mi-le, bătrîna m-a îmbiat:

— Profesoarele îi dau lui Cemile sfaturi. Spune-i și dumneata cîteva vorbe, domnișoară!

Am primit cu un zîmbet această naivă dorință. Trăgîndu-mi eleva într-un colț, i-am spus:

— Cemile, măicuța ta a vrut ca, în calitatea mea de profesoară, să-ți dau nişte povețe. Cel mai frumos sfat posibil ți l-ai dat tu singură. Eu am să-ți fac numai o recomandare, copila mea. Dacă acuma, înainte de venirea locotenentului tău lîngă tine, ai fi anunțată că o femeie necunoscută te caută și dorește să-ți spună ceva în secret, ferește-te, draga mea, n-o asculta, fugi de femeia aceasta, ascunde-ți capul tău frumos la pieptul puternic al locotenentului din care fă-ți o pavăză pentru toată viața.

Cine știe cît s-o fi mirat Cemile de vorbele mele. Și ar fi avut dreptate. Parcă acum nu mă mir și eu! Ca și cum le-aș fi auzit dintr-o gură străină, mă întreb și eu care le-a fost semnificația.

B., 27 august

Astă seară, în grădinița noastră, a avut loc un festin. Munise și cu mine invitaserăm la cină pe Haci Kalfa cu familia. În glumă, cumpărasem de pe stradă trei-patru felinare de hîrtie și le agățasem de crengile aplecate deasupra mesei, ale unui migdal subțire. Cum a dat cu ochii de ele, Haci Kalfa s-a bucurat tare mult:

— Ei, dar asta nu-i o masă obișnuită! E o petrecere ca la 10 iulie![1]

— Haci Kalfa, păi noaptea asta este 10 iulie al meu! i-am răspuns, rîzînd.

Da, în noaptea asta sărbătoream propria mea libertate. Se împlinise exact un an de cînd Pitulicea a evadat din colivia ei. Un an! Trei sute șaizeci și cinci de zile! Ce mult!

La început am fost foarte veselă. Rîdeam și vorbeam întruna. Am făcut atîtea giumbușlucuri, încît doamna din Samatya se sufoca de rîs, iar fața umflată, plină de coșuri, a lui Hayganuș devenea una cu roșul felinarelor. Cu cîtă plăcere rîdea Haci Kalfa, lovindu-și palmele peste genunchi!

— Ai mîncat din iarba-vorbei, măi, fato?!

Am stat în grădină pînă tîrziu, apoi mi-am petrecut oaspeții, după ce am dat cîte un felinar lui Mirat și Hayganuș. Pentru că era tare obosită încă din timpul zilei, Munise, chiar în vreme ce noi discutam, a prins să moțăie pe scaunul ei. Am trimis-o la culcare, iar eu am mai rămas singură în grădină.

Era o noapte calmă, cu stele. În casele de pe terasa de peste drum, luminile ațipiseră. Proiectat pe cerul înstelat, muntele se înălța ca o umbră masivă, amenințătoare.

Mi-am sprijinit palmele și fruntea de fierul rece al balustradei de pe marginea terasei. Jur-împrejur nici un zgomot, nici un semn de viață. Numai în fundul prăpastiei, un murmur lin de la rîul care, cu toată căldura aceasta insuportabilă, nu a secat, și în care clipesc cîteva stele.

---

[1] *10/24 iulie 1908*. Data declanșării revoluției Junilor Turci.

Luminarea din felinarul de hîrtie era pe sfîrșite. Simțeam că împreună cu pîlpîirile ei colorate mi se ofilește și veselia, că în inima mea pornește să se lase un întuneric adînc, fără scăpare.

Am retrăit, in memorie, una cîte una, zilele cînd sumbre, cînd luminoase ale acestui an. Ce an lung, Doamne, ce an lung!

Aveam o constituție solidă care rezistă, fără să crîcnească, la frig, la mizerie și oboseală.

Pesemne că voi mai supraviețui patruzeci-cincizeci de ani.

Probabil că voi fi nevoită să mai trăiesc încă cincizeci de ani această tristă aniversare a tristei mele victorii. Ce lungă e viața, Doamne, ce lungă!

Probabil că nici chiar Munise nu va rămîne cu mine.

Am să încărunțesc și o să-mi cadă părul.

— Să sper, să rezist, e frumos. Sînt de acord cu asta, dar pentru ce? Ca să aștept, ce?

În acest singur an, au existat cîteva momente în care n-am mai reușit să mă stăpînesc și am plîns. Dar nici unul dintre ele n-a conținut amărăciunea lacrimilor care-mi ard pleoapele acum. Atunci, plînseseră numai ochii mei. În noaptea aceasta, inima mea este cea care plînge.

B., 1 octombrie

Sînt două săptămîni de cînd s-au reluat cursurile. Majoritatea colegelor s-au înapoiat în orășel; chiar și Vasfiye, care voise să rămînă cu orice preț în Istanbul. N-a reușit nicicum, biata de ea, să găsească un loc disponibil acolo.

Nezihe și-a schimbat soarta în bine. Într-o vineri au întîlnit întîmplător, la Ape[1], pe un tînăr ofițer care le-a urmărit din Bosfor pînă la Fatih[2].

---

[1] Loc pitoresc, situat în pădurea Belgrad din împrejurimile Istanbulului european, unde se găsesc rezervoarele cu apă potabilă care alimentează întregul oraș.

[2] Vechi cartier turcesc în Istanbulul european, în jurul geamiei Fatih, construită de Mehmet II Fatih, cuceritorul Constantinopolului în 1471.

Ca fiecare dintre bărbații întîlniți de cele două prietene pînă acum, și acesta manifestă o categorică preferință pentru Vasfiye. Și-au dat chiar întîlnire, nu știu în care parc. Dar, ca un făcut, în ziua cuvenită, la Vasfiye au picat niște oaspeți. Ca să nu-l lase pe ofițer să aștepte zadarnic, a rugat-o pe buna ei prietenă:

— Nezihe dragă, du-te tu în locul meu! Spune-i că nu pot veni astăzi și fixează cu el, în numele meu, o altă dată pentru întîlnire.

Cînd seara Nezihe a ajuns acasă, a spus că nu l-a văzut pe tînăr. Însă din toată atitudinea ei se desprindea ceva ciudat. După cîteva zile, lucrurile s-au lămurit. Pare-se că în ziua aceea, Nezihe a făcut ce-a făcut și i-a sucit capul tînărului ofițer cu care s-a căsătorit doar o săptămînă mai tîrziu.

Vasfiye e tare necăjită: pe de o parte suferă că a fost păcălită de o prietenă așa de apropiată, pe de alta îi vine greu că a rămas atît de singură. Printre oftaturi, îmi spune:

— Ah, domnișoară Feride, ce bune prietene am fi putut deveni noi două! Dar cum să-ți spun, deși ești o fată atît de veselă, de bună, de sociabilă, dumneata încă nu prețuiești cum se cuvine viața.

Școala semăna acum cu acele cuiburi trezite năvalnic la viață atunci cînd din ouă ies puișorii.

Mai cu seamă ploaia năprasnică dezlănțuită acum cîteva zile, cu fulgere și tunete, mi-a risipit acea inexplicabilă oboseală de a trăi, acea melancolie permanentă pe care mi-o inoculase vara caniculară, de un calm implacabil. Mă simt atît de ușoară, atît de veselă!

B., 17 octombrie

Ploaia continuă neîntrerupt de zece zile, și încă cu cîtă îndîrjire! Ultimele flori de sezon care, în primele zile de ploaie se înviorasera, prinseseră culori proaspete, bucurîndu-se ca

și mine, au fost nimicite. Sub biciuirea aversei necontenite își pleacă, sărmanele, capetele, se chircesc și tremură, ca și cum ar cere îndurare: „Gata! Destul!"

Cînd astă-seară m-am întors de la școală, aproape că nu era diferență între mine și ele. Eram udă leoarcă. Feregeaua mi se lipea de trup, vălul de față, oamenii pe care îi intîlneam pe stradă rîdeau de înfățișarea mea.

Munise mi se păruse cam palidă. Ca să previn un guturai, am culcat-o cu forța devreme și i-am pregătit o infuzie de tei. În pat, neastîmpărata face nazuri și se distrează pe socoteala acestor îngrijiri asidue:

— Draga mea surioară, mare lucru să fii nițeluș răcit? Ai uitat de noaptea pe care am petrecut-o anul trecut în hambarul de la Zeyniler?

Nu-mi era deloc somn. După ce am adormit-o pe Munise, mi-am luat o carte și m-am lungit pe sofa. Am început să ascult glăsuirea ploii pe streșini și în burlane, tînguirea ei care, de cincisprezece zile, nu se mai sfîrșește. Nu știu cîtă vreme trecuse. Deodată, cineva a bătut precipitat în poartă. Cine putea fi la o oră atît de tîrzie?

N-am îndrăznit să deschid ușa. M-am uitat de la balconașul în formă de geamlic al odăii de musafiri. Sub el, în întuneric, umbra unei femei înalte încerca să se apere de ploaie; slabele raze ce răzbăteau din felinarul acoperit de mușama din mîna ei se zbăteau în băltoacele de pe stradă.

— Cine-i? am întrebat eu.

— Deschideți, am treabă cu domnișoara Feride! mi-a răspuns un glas șovăitor.

Cînd am deschis ușa, tremuram. Din seara aceea îndepărtată, luasem groaza femeilor necunoscute. Cînd se întîmpla să mă caute vreuna, eram sigură că trebuie să primesc o veste rea. Musafira neașteptată își ridicase acum felinarul ca să-mi poată vedea fața. Astfel am deslușit și eu un chip palid și doi ochi albaștri cu privirea îndurerată.

— Îmi permiteți să intru, domnișoară profesoară?

Chipul, vocea ei, mi-au stîrnit încredere. Fără a găsi necesar s-o chestionez cine e, în ce scop a venit, am poftit-o înăuntru. Am deschis ușa camerei de musafiri de alături.

Parcă sfiindu-se că-mi udă încăperea, femeia se uita în jur, nu îndrăznea să ia loc.

Ca să rupă tăcerea, mi se adresă:

— Ce ploaie, ce ploaie! Te pătrunde pînă la oase!

O priveam atent în față. Era limpede că descurajarea ei se datora altui motiv decît ploaia. Am înțeles că pentru a-mi mărturisi adevăratul scop al vizitei avea nevoie să se mai liniștească puțin; de aceea n-am întrebat-o imediat ce dorește.

Prima impresie nu mă înșelase. Era o femeie cu trăsături deschise, nobile.

— Cu cine am plăcerea să vorbesc, vă rog? am întrebat-o, în sfîrșit.

Și-a plecat capul, ca și cum s-ar fi temut de mine.

— Domnișoară Feride, eu nu sînt o străină. Deși nu ne-am văzut pînă acum, eu totuși vă cunosc.

S-a oprit puțin, apoi, cu un efort de curaj, a continuat:

— Sînt sora unui coleg de-al dumneavoastră. A profesorului de muzică, șeihul Yusuf efendi.

Frica a pus îndată stăpînire pe mine. Dar trebuia să mi-o înfrîng, să nu las să transpară nimica în afară:

— Da?! Sînt mulțumită că ne cunoaștem, doamnă. Șeihul se simte ceva mai bine, nu?

Desigur, nu acestea erau cuvintele nimerite a întîmpina o musafiră care venea în casă la acest ceas tîrziu, în halul acesta. Dar ce altceva i-aș fi putut spune?!

Negăsind nici un răspuns, ea tăcea. Mi-am pironit și eu ochii în pămînt, căci nu mai cutezam s-o privesc. Am auzit un ușor sughiț de plîns. Am așteptat, mi-am aplecat și mai mult capul, ca și cum aș fi acceptat o nenorocire imposibil de evitat.

Forțîndu-se să se stăpînească, ea își apăsa pieptul și gîtul cu mîinile:

— În noaptea aceasta fratele meu își dă sfîrșitul. Spre seară i s-a agravat brusc suferința. De șase ceasuri nu mai știe de el. Nu va mai apuca dimineața.

Nu i-am răspuns nimic. Ce i-aș fi putut spune?

— Domnișoară, Yusuf e cu trei ani mai mic decît mine, dar îl consider copilul meu. Cînd mama a murit, el era micuț de tot. Nici eu nu eram prea mare. Însă, cu toate acestea, i-am purtat de grijă ca o mamă. Mi-am legat întreaga mea viață de a lui. Cînd am rămas văduvă abia de atinsesem vîrsta dumneavoastră. M-aș fi putut recăsători. N-am vrut, ca nu cumva să rămînă Yusuf al meu singur. Iar acum, el mă lasă, se duce! Pentru ce vă spun toate acestea, domnișoară? Nu mă condamnați. Nu vă supărați pentru că vă deranjez la ora asta, nu mă condamnați pentru ceea ce am să vă cer, am să vă implor... Nu mă alungați...

Cînd a ajuns aici, corpul ei sfîrșit a căzut jos ca trăznit. Am crezut că s-a întîmplat vreo nenorocire și am sărit s-o susțin de umeri. Ea însă îmi săruta picioarele și tîrîndu-se pe jos, plîngea agitat.

Cu un gest ușor m-am eliberat.

— Doamnă, vă înțeleg durerea, i-am vorbit eu cu glasul cel mai calm posibil. Spuneți-mi despre ce este vorba. Dacă îmi stă în putere să fac ceva...

În ochii ei albaștri, tulburi, umflați de plîns, a prins a licări o scînteie de speranță. Încercînd să-și rețină cu mîinile zvîcnirile pieptului, a continuat:

— Yusuf e bolnav de zece ani. Cît m-am chinuit, cît m-am zbătut! Blestemata boală nu putea fi nicicum stăvilită, îmi măcina mocnit fratele. În cele din urmă a survenit acest accident. Ați apărut dumneavoastră. Era și așa un om prea sentimental.

La aceste cuvinte nu mi-am putut opri o tresărire de protest:

— Doamnă, vă jur că nu i-am făcut nimic fratelui dumneavoastră. Nici eu nu sînt altceva decît un om lovit de viață.

Din nou îmi cuprinse genunchii:

— Domnișoară dragă, copila mea, nu vă supărați, poate aveți și dumneavoastră pe cineva la care țineți mult. Vă jur că nu vă spun toate acestea ca un reproș. Nu sînt o femeie atît de grosolană pe cît par. La urma urmelor, sînt sora lui Yusuf. De ani de zile am trăit în atmosfera muzicii sale. Nu mă plîng de dumneavoastră, nici chiar de întîlnirea cu dumneavoastră. Îl vedeam pe Yusuf cum se topește în patul lui, ca o lumînare. Dar îmi dădeam seama că moare fericit. Nici cea mai ușoară tînguire, nici un cuvînt amarnic, nici un zbucium. Uneori își pierde cunoștința. Atunci, pleoapele îi tremură domol și cu un surîs enigmatic pe buzele-i incolore, vă repetă, încet, numele. Pînă ieri nu-mi pomenise niciodată de dragostea lui. Ieri mi-a luat mîinile într-ale sale și sărutîndu-mi unul cîte unul degetele, a început să mă roage ca un copil:

„Mai arată-mi-o o dată, soră dragă!"

Pentru Yusuf nu m-aș fi dat înapoi de la orice sacrificiu. Dar nu vedeam nici o posibilitate de a-i satisface această unică dorință. Mi s-a frînt inima:

„Fă-te bine, Yusuf, fă-te repede bine! Fără îndoială c-ai s-o revezi într-o zi", am încercat eu să-l liniștesc, mîngîindu-i fruntea și părul.

Să fii văzut, domnișoară Feride, cum, s-a supărat pe mine, evitînd să-mi mai vorbească și cum, întorcîndu-și capul în cealaltă parte, și-a închis ochii, pradă deznădejdii! Nu e posibil să vă redau prin vorbe... Azi, spre seară, și-a închis cu îndîrjire ochii. Știam că nu-i va mai redeschide vreodată. Lui îi închinasem viața, fericirea mea, nu-i refuzasem nimica. Să văd că-și închide ochii tînjind după ceva, fără să-i pot da, pentru ultima oară, ceea ce el dorește cel

mai mult... Mi-e cu neputință să vă descriu această durere, domnișoară Feride, cu neputință! Ați face o faptă de milostenie ce nu se poate compara decît cu stropul de apă pe care-l picuri pe buzele celor aflați în agonie...

N-a mai putut continua. Ascunzîndu-și fața în faldurile fustei mele a hohotit în plîns, ca un copil.

Întîmplările din noaptea aceasta mi-au rămas în amintire ca și cînd nu s-ar fi petrecut aievea, ci în vis...

În plină ploaie, am străbătut puzderie de străzi înguste, cufundate în beznă, călăuzită de dîra tulbure a felinarului din fața mea. Nu gîndeam nimic, nu percepeam nimic, mă tîram în virtutea inerției, ca o frunză mînată de torent.

Am fost condusă într-o cameră spațioasă, înaltă, năpădită de umbre. Pe pereți se legănau vioare, luthuri, tambure, pe rafturi, în neorînduială, zăceau naiuri. Într-un ungher al acestei odăi înțesată cu instrumente muzicale, pe un pat larg de fier, compozitorul se stingea.

M-am apropiat de el, călcînd pe vîrful picioarelor. Liniștea morții pogorîse deja pe chipul său de ceară, pete întunecate cuprinseseră orbitele ochilor săi închiși.

Numai pe buze, pe buzele-i întredeschise care lăsau să i se întrevadă dinții sclipitori de albi, mai tremura o fărîmă de viață.

Sărmana femeie care, abia adineaori, se dovedise a fi atît de răvășită, de deznădăjduită, dădea dovadă, față de această ultimă îndatorire, de un calm și o resemnare uluitoare.

Ce miracole zac, Doamne, în ceea ce se cheamă dragoste și milă! Ca o mamă care-și trezește copilul să plece la școală, așa și-a pus ea mîna pe creștetul bolnavului:

— Yusuf, copilul meu, uite, a venit Feride, colega ta, să te întrebe cum te mai simți. Deschide ochii, Yusuf!

Bolnavul nu auzea nimic, nu vedea nimic. Perspectiva ca el să moară fără să-și mai deschidă o dată ochii, topea

încetul cu încetul resemnarea curajoasă a surorii sale. Din nou se porni să plîngă, vorbind cu glasul strangulat:

— Yusuf, puiul meu, mai deschide-ți o dată ochii, dacă te prăpădești fără s-o fi văzut, am să sufăr și mai mult...

De compătimire, mi se zdrobea inima; nu mai mă țineau genunchii. M-am sprijinit la căpătîiul patului de ceva inform, întunecat, ce aducea a masă. Cînd mi-am dat seama că e o orgă, m-am înfiorat. Am intuit că numai această orgă ar putea înfăptui miracolul ca ochii acestui muribund să se mai deschidă o dată. Poate că ceea ce-mi trecea prin cap era o crimă ori poate un păcat mai mare decît crima. Dar întocmai cum prăpăstiile trag la fund pe cei care le privesc de pe margini, și această orgă mi-a luat orice putere de rezistență. Ca fascinată am apăsat pe pedale și am atins cu degetul una din clape.

Orga a suspinat adînc, ca un om. Ungherele tenebroase ale camerei, lăutele care-și întindeau umbrele pe pereți, au vibrat și ele, cu gemete înăbușite.

Dacă a fost într-adevăr așa sau numai o nălucire a privirilor mele încețoșate, n-aș putea spune. Mi s-a părut că la acest sunet, bolnavul și-a deschis, pentru ultima oară, ochii săi albaștri.

Cu fața cufundată în pat, sora sa plîngea.

Ca și cum aș fi săvîrșit o îndatorire sacră, m-am aplecat asupra mortului și i-am atins cu buzele ochii în care parcă încă mai palpita un licăr de viață.

....

Ochilor stinși ai unui mort a trebuit să-mi încredințez eu primul sărut?!

B., 2 noiembrie

•

Aceasta este ultima noapte pe care mi-o petrec în casa mea din B. Mîine dis-de-dimineață o pornesc iar la drum.

E de la sine înțeles că după acest incident nu mai puteam rămîne în oraș. Toată lumea vorbea despre mine, curiozitatea tuturora fusese stîrnită. În drumurile mele dintre școală și casă, cîți inși nu s-au ținut după mine, cîți inși nu mi-au tăiat calea ca să-mi poată desluși chipul de sub vălul pe care am început să-l pun în două! Pe cîți neobrăzați nu i-am auzit spunînd, fără să găsească necesar măcar să vorbească mai încet:

— A! Asta-i Fluturele-de-Mătase?! Bietul șeih!

Mi-era rușine să mai deschid gura în fața colegelor mele, iar cînd intram în clasă simțeam că mă fac roșie ca focul.

Situația aceasta nu mai putea dura. Neavînd altă ieșire, m-am dus la directorul Instrucțiunii. I-am spus că nu-mi priește aerul de aici și l-am rugat să-mi găsească de lucru într-alt ținut. Pesemne că și el se afla la curent cu bîrfelile, căci s-a grăbit să-mi dea dreptate. Numai că era dificil de găsit un post potrivit cu mine. I-am spus că sînt dispusă a accepta chiar dacă va fi vorba de o școală mai mică, cu un salariu mai modest. Singurul lucru care contează pentru mine este ca noul meu loc de muncă să fie cît mai departe de aici.

Acum două zile mi-a venit numirea la gimnaziul din C.

Biata Pitulice a devenit o frunză de toamnă lăsată în voia vîntului.

PARTEA A TREIA

Ç., 23 aprilie

Astăzi e Hidîrellez, prima zi a anului după vechiul calendar persan. Sînt singură în casă. Şi nu numai în casă, ci aproape în tot oraşul. Locuinţele-s deşarte, pieţele, închise. La revărsatul zorilor, toată suflarea din localitate a plecat cu coşurile doldora de bucate, să mănînce tradiţionalul miel în Söğütlük — Pădurea de Sălcii. La colţul străzii stătea veşnic un cerşetor paralitic. Pînă şi el n-a conceput să se lipsească de petrecere şi urcîndu-se în cîrca unui hamal, la fel de fudul de parcă ar fi încălecat pe un armăsar pursînge, s-a alăturat convoiului.

Totuşi, cîinii au fost cei care mi-au plăcut cel mai mult. Şireţi, au mirosit că-i rost de ospăţ şi la încheierea fiecărui convoi care-o pornea la drum cu boccele, coşuri şi pături, se alipiseră şi vreo cîţiva cîini...

Pe Munise am trimis-o cu o vecină, soţia lui Hafiz Kurban efendi, imamul regimentului. A protestat destul că-i nedrept să meargă fără mine, dar am convins-o, legîndu-mă cu o bandă la cap şi spunîndu-i:

— Sînt cam bolnavă. Dac-am să mă simt ceva mai bine, s-ar putea întîmpla să vin şi eu mai tîrziu.

Le-am păcălit invocînd pretextul că sînt bolnavă cînd, dimpotrivă, astăzi mă simt minunat, ba sînt chiar foarte veselă. Atunci care-i pricina pentru care n-am vrut să merg? Eu nu mai simt nici o plăcere la asemenea petreceri cu multă lume.

Cum am rămas singură, mi-am zvîrlit cît colo legătura de la cap și aci fredonînd, aci fluierînd, mi-am văzut de treburile casei, absolut ca o gospodină veritabilă. După ce zile de-a rîndul muncesc la școală ca un bărbat, mi se pare nespus de atractiv ca, uneori, să mai văd și de casă...

Cînd mi-am isprăvit aceste treburi, a venit rîndul „zburătoarelor" mele. Am făcut curat în coliviile acestor mici caraghioslîcuri, le-am împrospătat apa, apoi, ca să mai stea nițel la soare, le-am scos afară. Avem acum exact o jumătate de duzină de păsărele. Venind aici am fost silite să-l dăruim pe Mazlum fiului lui Haci Kalfa. Munise se necăjise tare de tot, chiar și plînsese după ieduț. Ca să nu-i mai ducă dorul, i-am cumpărat aceste păsărele. Apoi am prins și eu dragoste de ele. Dar din pricina pisicii gălbui a vecinilor, n-aveau deloc liniște. Ori de cîte ori le scoteam coliviile în curte, pisica, hop! se instala în fața lor. În aparență era o mîță liniștită, blajină. Își închidea pe jumătate ochii verzi și se uita la păsăruici nici mai mult nici mai puțin decît cu tandrețe; ba chiar, din cînd în cînd, tremurîndu-și fălcile, scotea încetișor niște sunete ca și cum ar fi vorbit cu ele. Azi, ca s-o încerc, am scos una din păsărele din colivie și i-am apropiat-o de bot. Părul gălbui al pisicii s-a unduit de parcă peste el ar fi suflat vîntul; în ochii ei verzi au scăpărat scîntei. Din pernițele moi, nevinovate, își scotea ghearele, pregătindu-se să se arunce asupra păsăruicii.

Aceasta, sărăcuța, tremura în mîna mea, chircindu-și aripioarele și gîtul... Am apucat pisica de cap, cu mîna cealaltă:

— Cine s-ar uita la blîndețea din perfizii tăi ochi verzi te-ar asemui cu îngerașii din cer. Și cînd colo, oful tău e

cum să faci fărîme pe această biată făptură, nu-i așa? Ia uite ce frumos mă răzbun eu pe tine!

Mi-am desfăcut pumnul în care țineam pasărea. Aceasta, în primul moment, a șovăit, a stat o clipă pe loc ca și cum nu-i venea să creadă că ar fi liberă. Apoi slobozind un țipăt subțirel, a pornit să zboare.

M-am distrat văzînd pisica apropiindu-și de fața mea ochii ei verzi care, cu o disperare buimacă, urmăreau zborul păsării.

— Ei, cum îți merge, tiranule blond? Ai făcut fărîme păsăruica?

Trăiam un simțămînt de bucurie profundă. Mă bucuram ca și cum m-aș fi răzbunat nu numai pe această pisică gălbuie, ci pe toate făpturile blonde care fac rău bietelor păsări fără apărare.

Numai reproșul celorlalte păsări mi-a frînt veselia. Dacă a fost chiar în realitate un reproș nu știu, dar mi s-a părut că mă dojenesc mîhnite: „Pentru ce nu ne faci și pe noi la fel de fericite ca pe prietena noastră?“ Mă îndreptam spre colivii sub impulsul uneia din acele porniri neînduplecate, îndărătnice, cărora totdeauna trebuia să mă supun.

Aveam să le dau drumul la toate deodată. Dar brusc mi-am amintit de Munise. Mi-am rezemat obrazul de vergelele de metal ale unei colivii:

— Să vă las libere pe voi?! Prea bine, dar după aceea, ce răspuns îi vom da lui Munise, celeilalte despote blonde? N-avem încotro, micuțelor, oricît ne-am strădui noi, nu reușim să scăpăm pe de-a-ntregul de acești ingrați blonzi.

După păsărele, mi-a venit și mie rîndul. Cînd văd vremea nițeluș însorită, obișnuiesc să mă spăl la cap cu apă rece. Cea mai mare plăcere a mea e să-mi usuc părul, pe îndelete, la soare.

Și astăzi am făcut la fel. Apoi, cățărîndu-mă în prunul din fața coliviilor, mi-am lăsat părul ud, răsfirat în voia

vîntului primăvăratec care adia ușor. Părul mi se lungise; în sfîrșit, aproape că-mi ajungea la mijloc. În orașul B. îmi fusese rușine să mărturisesc colegelor pentru ce am părul scurt. Ele socoteau acest lucru ca ceva rușinos pentru o femeie, mai bine zis ca un defect. Pînă să ajung la Haci Kalfa încercasem fel de fel de doctorii pentru păr, de la toți oamenii posibili. Cei care vedeau cît de repede îmi crește părul, le atribuiau puteri miraculoase; pentru efectul binefăcător al leacurilor luau drept mărturie părul meu bogat, care creștea năvalnic.

Prunul se afla chiar în fața coliviilor. Ațintindu-și la soare ochișorii strălucitori ca mărgelele, păsărelele cîntau. Eu fluieram, imitîndu-le, și mă legănam pe-o creangă subțire, ca și cum m-aș fi dat în leagăn. La un moment dat, fără să vreau, mi-am aruncat ochii spre fereastra casei de lîngă mine. Și, ce să vezi? Imamul regimentului, vecinul meu, Hafîz Kurban efendi, mă privea stăruitor, cu ochii lui sașii, rotunzi, ce luceau ca două candele pe fața lui grăsună.

Nu pot reda starea mea. Dacă m-aș fi aflat într-o ținută cît de cît normală, treacă-meargă. Dar aveam picioarele goale și purtam o cămașă decoltată. Primul meu gest a fost ca, recurgînd la claia de păr greu ce mi se revărsa pe spate, s-o răsfir peste piept. Apoi, ca un pietroi, mi-am dat drumul jos de pe pom. Slavă Domnului, creanga nu era prea înaltă. Am auzit o voce care-a țipat: „Vai, sărac de mine!"

Cea care a căzut, care-a suferit chiar nițeluș, eu am fost. Dar cel care s-a văitat a fost vecinul meu.

Acest Hafîz Kurban efendi, al cărui nume nu reușeam niciodată să-l pronunț fără să mă podidească rîsul, era un imam de regiment, ca la vreo cincizeci de ani. Se zvonea că ar fi putred de bogat. Drept soție avea o circaziană cu ochi negri, fragedă și frumoasă ca un boboc de floare; nu atinsese nici treizeci de ani. Ne aflam în relații foarte bune. Ea este cea care a dus-o azi pe Munise la petrecerea cîmpenească. Pentru că nu avea copii, o iubea și ea pe mica mea neastîm-

părată, ca pe propria-i fiică. Dar incidentul de azi mi-a alungat veselia. Mă simțeam tare stînjenită față de imam. Cine știe ce gînduri și-o fi făcut despre mine! Acum cînd scriu aceste rînduri, de rușine îmi arde fața, simt că mă fac roșie-roșie. Of, Doamne! Am ajuns și profesoară, dar de năzbîtii n-a fost chip să mă lecuiesc nici acuma. Nu degeaba-mi spunea Recep efendi, directorul din orășelul B.:

— Să ții minte, gînd fereasgă Allah, o fi să mori și să te bage în mormînt, tu ai să-l fagi să se hlizească pînă și pe imamul gare-o să-ți rosteasgă rugăgiunea de îngropăgiune.

În după-amiaza de azi plănuisem să-mi notez în jurnal tot ce întîmpinasem în ultimele șase luni de cînd mă aflam aici. Am trecut în fața ferestrei, de unde se văd o parte a fortificațiilor de pe mal, dimpreună cu strîmtoarea... Fereastra aceasta întruchipase, pentru mine, singurul punct de atracție al casei; numai datorită ei preferasem această locuință altora.

Ca să scap de orașul B., acceptasem primul post ce mi se oferise, fără să mă gîndesc dacă-mi va place ori nu, fără să acord vreo importanță faptului că noul meu salariu era cu mult mai modest.

Dar spre norocul meu, am nimerit un loc extrem de plăcut. O regiune liniștită și pitorească, împînzită cu militari. Dac-ai fi întrebat pe oricare om întîlnit, fie el băștinaș ori venetic stabilit aici, despre rudele lui de parte bărbătească, tată, fiu, frate ori soț, ai fi aflat că sînt militari toți — ofițeri sau simpli soldați. Pînă și cîțiva dintre profesori aveau contingențe cu armata, ca, spre exemplu, imamul batalionului ori muftiul regimentului. Se întîmpla uneori ca și Kurban efendi, vecinul meu, cu tot turbanul lui, să îmbrace uniforma militară, ba chiar să-și agațe sabie la șold.

Femeile din Ç. îmi plac mult. Sînt vrednice, de cuvînt, sociabile, naturale, împăcate cu viața lor. La fel cum le era drag să muncească, le era drag să se și distreze. Nu trecea o săptămînă fără să aibă loc o nuntă. Iar o nuntă, cu nopțile care o preced, după datină, durează aici exact o

săptămînă. Deci ele se țin de petreceri aproape în fiece noapte.

La început am fost mirată, întrebîndu-mă cum de rezistă bănește. Dar mai tîrziu am înțeles secretul.

De pildă, o femeie poartă rochia ei de mireasă din mătase grea, zece-douăzeci de ani, la toate nunțile, apoi o trece, tot nepipăită fiicei sale. Distracțiile lor sînt foarte simple. Muzica e lăsată în seama unei armence bătrîne care cîntă din armonică, mulțumindu-se drept plată cu cîțiva gologani și cîte o bucată de stofă.

Da, sînt petreceri simple, nevinovate. Dar de vreme ce femeile de aici sînt mulțumite, e nespus de bine. Măcar de m-aș fi născut și eu printre ele, măcar de-aș fi avut și eu într-o zi, în palme și pe degete, hene de culoarea curmalei! Ei, dar să trecem la alt subiect!

Vecinele mele m-au îndrăgit numaidecît. Erau doar necăjite că nu mă bag printre ele, că nu gust aceste distracții. Ca să nu mă ia drept o înfumurată, m-am arătat cît se poate de îndatoritoare, n-am precupețit nici un ajutor, nici o atenție posibilă atît față de ele, cît și față de fetele lor de la școală.

Locul care-mi plăcea cel mai mult aici era malul pîrîului numit Söğütlük — Pădurea de Sălcii. În zilele cu prea multă lume nu mă încumetam, dar uneori, în serile mai singuratice, Munise și cu mine, întorcîndu-ne de la școală, dădeam o raită pe acolo. Pădurea de Sălcii era o veritabilă întindere de sălcii și platani, vechi de cine știe cîte sute de ani. Ramurile mai joase ale platanilor au fost tăiate; au rămas doar trunchiurile și crengile cu frunzele de pe creștet. Dacă te duci acolo la ceasurile cînd se lasă umbrele înserării, ți se pare că ai pășit sub o cupolă pustie căreia nu-i afli sfîrșitul. Razele soarelui care cad pieziș, prefac trunchiurile înalte, devastate ale platanilor în coloane sfărîmate ce ți se întind dinainte cît poți cuprinde cu ochiul. Pe malul celălalt al rîului sînt șiruri-șiruri de grădini și livezi, împrejmuite cu garduri de mărăcini; printre ele, poteci înguste,

înecate în umbră. Cînd le privești de peste drum, ți se pare că ele te-ar purta pe alte tărîmuri decît cele ale lumii cunoscute nouă, că te-ar ajuta să-ți atingi cele mai temerare năzuințe.

Bogătașii din regiune stau într-o anume parte a orașului — Hastalar Tepesi, Dealul Bolnavilor. Denumirea nu este ademenitoare, dar locul este refugiul celor mai veseli și mai fericiți dintre oameni. Cînd am sosit aici, mi se recomandase acolo o casă frumoasă. Dar n-avusesem curajul. Acum nu mai eram atît de înstărită ca la B. Trebuia să trăiesc mai modest, să locuiesc într-o casă mai mică. Totuși nici casa mea de acum nu este prea rău situată, în această zonă a orașului, foarte frecventată datorită pieței, cafenelei și prăvăliilor aflate în preajmă.

De exemplu, nu mai departe de azi-dimineață, toată suflarea orășelului, care s-a îndreptat spre Pădurea de Sălcii, a defilat prin fața mea. Acum, deși e încă devreme, au și început să se întoarcă. Adineaori a trecut un cîrd de ofițeri. S-au oprit să vorbească cu un locotenent care venea grăbit din partea opusă.

— De ce vă întoarceți așa devreme? i-a întrebat acesta. Eu abia mă duc. Am fost de serviciu pînă acum.

Un căpitan mai în vîrstă și gras, cu vestonul veșnic descheiat în față, pe care-l întîlnesc eu mai mereu, i-a răspuns:

— Întoarce-te, nu te mai osteni degeaba. Azi Pădurea de Sălcii n-are nici un haz. Ne-am uitat peste tot, dar gülbeșeker nu-i nicăieri.

Pesemne că militarii de aici se dau în vînt după gülbeșeker. Băiețandri ori oameni în toată firea au veșnic pe buze cuvîntul acesta. După cît se pare, e vorba de un fel de dulceață de trandafiri. Dar în prima zi a anului, să cauți la locul de plimbare dulceață — fie ea și de trandafiri — și să fii dezamăgit că nu o poți găsi, e ceva din cale afară de copilăros!

Da, de cîte ori, pe stradă, nu mi-a ajuns la urechi cuvîntul acesta, pronunțat de toți bărbații, mari și mici! Iată, într-o zi, pe înserat, mă întorceam de la școală. În fața mea mergeau cîțiva tineri îmbrăcați sărăcăcios. Nu știu cu ce încercau să îmbie pe unul dintre ei.

— Zău nu pot, îi refuza el. Adineaori, am mîncat. Cum nu-i vorba de fructe, nu mai insistați, că nu pot mînca.

— Nu mai poți mînca nimic? Ia să fie gülbeșeker, n-ai mînca? îi spuse un altul, zgîlțîindu-l de umeri.

Cel astfel interpelat se înmuie și răspunse, rîzînd:

— Ei, uite că la asta n-aș avea putere să mă împotrivesc.

Uneori, bărbații care șed în fața cafenelei glumesc cu un băiat ce trăiește de azi pe mîine din căratul apei în cartier, băiat sărac, cam caraghios și hazliu:

— Ei, Süleymane, ia zi, cînd îți jucăm la nuntă?

— Cînd vreți, eu îs gata oricînd.

— Măi, Süleymane, cum te împaci cu sărăcia?

— Îmi ung cu gülbeșeker pîinea mea uscată și mănînc. La ce l-aș mînia pe Allah?

Această glumă se repetă zilnic. Dar cel mai curios lucru din toate, e că vecinul Hafîz Kurban efendi a prins-o acum trei zile pe Munise în fața porții și sărutînd-o cu de-a sila pe obraji, a exclamat:

— Oh, ce îmbătător miroase a gülbeșeker!

Sînt tot mai numeroase șirurile de oameni care revin în oraș de la Pădurea de Sălcii. Un hohot de rîs subțirel — e vocea lui Munise. Vine Munise! În patru ore mi se făcuse dor de neastîmpărata mea fetiță, ca și cum n-aș fi văzut-o de patru luni.

23 aprilie (două ore mai tîrziu)

Am aflat ce este gülbeșekerul. Munise a spus cîtorva profesoare întîlnite la pădure că sînt bolnavă; îngrijorate,

ele au ținut ca, la întoarcere, să treacă în fugă pe la mine ca să vadă cum mă mai simt.

Am insistat să poftească înăuntru măcar pentru cîteva minute. Ca să glumesc, m-am adresat uneia dintre ele:

— Cel puțin, ați reușit să găsiți gülbeșeker? Ofițerii care treceau pe stradă se plîngeau că n-au găsit.

Colega mi-a răspuns, rîzînd:

— Doar știi foarte bine că și noi am fost private de ea!

— Pentru ce?

— Pentru că n-ați venit.

M-am uitat la ea, uluită, încercînd să rîd:

— Ce legătură are una cu alta?!

Profesoarele rîdeau toate. Colega mea, cu o căutătură bănuitoare, m-a întrebat:

— Chiar nu știi?

— Zău că nu.

— Sărăcuța de tine, Feride, cît de naivă ești! Gülbeșeker este numele pe care ți l-au pus bărbații din oraș pentru frumoasa culoare a tenului tău.

Îngăimam, uluită:

— Cum, eu? Deci eu eram cea pe care o numeau Gülbeșeker, cea despre care spuneau tinerii de pe stradă că o întind pe pîine și o mănîncă! Vai, ce nenorocire!

De rușine mi-am ascuns fața în palme. Deci despre mine vorbea un oraș întreg! Ce rușine, Doamne!

Colega mi-a descoperit cu forța chipul și jumătate în glumă, jumătate în serios, m-a consolat:

— Ce-i de văitat în asta? Preocupi pe toți bărbații din oraș. Cărei femei i-a mai fost hărăzită această fericire?!

Bărbații sînt, într-adevăr, făpturi foarte rele. Nici aici nu-mi dau pace. Doamne, cum am să mă mai arăt printre oameni, cum am să mai cutez să-mi privesc vecinele...

Adineaori corectam temele elevelor mele, sus, la etaj. A bătut cineva la poartă. De jos, Munise mi-a strigat:

— Surioară dragă, a venit cineva.

În vestibul se plimba o doamnă îmbrăcată în feregea neagră; cum avea fața acoperită, n-am recunoscut-o și am întrebat-o, ezitînd:

— Vă rog, cine sînteți dumneavoastră?

Pe neașteptate a izbucnit un hohot de rîs subțirel-subțirel; ca o pisică, doamna a sărit de gîtul meu. Era Munise. Neastîmpărata, cuprinzîndu-mă de mijloc, mă învîrtea prin vestibul, acoperindu-mi cu sărutări mărunte obrajii și gîtul. Îmbrăcămintea aceasta îi dăduse brusc înfățișarea unei tinere. În acești doi ani, fetița se dezvoltase destul de mult; cu statura ei zveltă care aproape că o ajunsese pe-a mea, devenise o domnișorică delicată, fină, cu o frumusețe de floare ce se deschide din zi în zi. Dar omul nu-și poate da seama de schimbările petrecute în ființele pe care le are mereu în fața ochilor.

Firesc ar fi fost ca atunci cînd am văzut-o așa să mă fi bucurat. Dar eu, dimpotrivă, m-am întristat. Observînd și Munise aceasta, mi-a spus:

— Surioaro, ce s-a întîmplat? Am glumit. Nu cumva te-am supărat?

O priveam iritată, ca și cum ar fi săvîrșit cine știe ce vină.

— Munise, nu va fi posibil să rămîi definitiv cu mine. Văd bine că nu vei rămîne. Tremur de pe acum la gîndul că o să-ți prind pe cap beteala de mireasă. Îmi dau seama, fetița mea, că nu vei sta lîngă mine toată viața, că ții neapărat să devii mireasă, că mă vei lăsa singură.

Amarul acestei singurătăți îmi umplea ochii de lacrimi, copleșindu-mă încă de pe acuma. Cu privirile, cu toată

atitudinea mea, îi ceream lui Munise o vorbă de mîngîiere. Dar necruțătoare, fetița își încreți buzele:

— Ce să-i facem, surioară, așa e șartul lumii!

— Va să zică, ai să mă părăsești ca să devii soția unui străin?!

Munise nu mi-a mai răspuns; s-a mulțumit doar să rîdă. Dar ce rîs! Reaua, ea îl și iubea de pe acum mai mult decît pe mine.

Atunci, ca o autoconsolare, am început eu singură să susțin contrariul cuvintelor mele de adineauri:

— Chiar dacă ai să te măriți, oricum, pînă la douăzeci de ani mai e destulă vreme.

— Douăzeci nu-s prea mulți, surioară?

— Ei, nouăsprezece, hai să zicem optsprezece. Nu-mi răspunzi, dar rîzi. Un rîs cu tîlc, ca și cum ai vrea să-mi spui că asta te privește. Zău că sub optsprezece ani nu se poate!

Șmechera rîdea, tocmeala mea o distra. De nu mi-ar fi fost rușine, aș fi plîns pe rupte. Toți oamenii blonzi sînt niște trădători, pricinuiesc numai necazuri celorlalți.

Ç., 10 mai

Printre elevele școlii se numără și odrasla de vreo treisprezece ani a unui pașă bogat. O fată mîndră, uscată, cu dinți găunoși, chircită, ca și cum ar fi crescut și apoi s-ar fi micșorat.

Ca să-i fac plăcere, îi zic „domnișoară", apelativ pe care l-au adoptat pentru ea toți din școală. Locuiește în cel mai frumos conac de pe Dealul Bolnavilor și zilnic vine și pleacă de la școală cu caleașca pașei, condusă de un sergent — ordonanța lor — cu mustăți mari și groase ca niște coarne de berbec.

Am impresia că această domnișoară nu vine la școală atît ca să învețe ceva, ci mai de grabă ca să-și dea aere față de colegele ei sărace și chiar față de profesoare. Copiii sînt

puși în situația de sclavi ai ei, iar profesoarele știu că au datoria să suporte nenumăratele-i nazuri și obrăznicii. Din cînd în cînd doamna mamă invita la conac profesoarele „fetiței", dădea cîte o recepție. Bietele mele colege nu mai conteneau povestind de opulența și fastul de acolo, de toaletele doamnelor, de mîncărurile servite. Manifestările acestea ale colegelor mele mă și amuzau, dar îmi și repugnau. Mă lămurisem eu cam ce fel de oameni sînt în esență acești pași de viță. Niște snobi descreierați, care își etalează cu grosolănie fastul și pompa ca să guste plăcerea de a ameți pe semenii lor de rînd, lipsiți de experiență.

De cîteva ori colegele mele au vrut să mă ducă și pe mine acolo, dar eu, înfuriindu-mă ca în fața unei insulte, am ridicat din umeri cu dispreț. N-o răsfăț deloc pe această domnișoară cu fumuri, deși nu mă dau în lături să curăț de noroi ghetele copiilor săraci sau să le leg șireturile. Ba uneori, la lecții, se întîmplă s-o și reped. Dar contrar așteptărilor, dintre toate profesoarele, pe mine mă preferă. Se ține de mine pretutindeni, ca o umbră.

Astăzi către prînz, în poarta mea s-a oprit o trăsură. Spre surprinderea mea, e chiar caleașca pașei Abdürrahim. Văd cum ordonanța — sergentul cel cu mustăți impozante — deschide ușa trăsurii și cum eleva mea, domnișoara Nadide intră în casă, trecînd cu înfumurarea unei prințese pe lîngă copiii mahalalei care dăduseră buzna din toate părțile. Întregul cartier era în fierbere. De după gratiile ferestrelor închise, femeile din casele vecine urmăreau cu privirile avide ceea ce se petrecea.

Domnișoara îmi aducea o invitație de la sora ei mai mare:

„Doamnă profesoară,

Pașa, tatăl meu, mama și eu însămi vă rugăm să ne onorați astăzi cu prezența dv. și vă așteptăm să descindeți la noi cu trăsura care vă stă la dispoziție".

Era limpede ce vizau. Conform concepţiei lor, voiau să mă strivească şi pe mine — ca pe celelalte colege — cu luxul şi belşugul din conac. Prima mea pornire a fost să trimit la plimbare, cu cîteva cuvinte reci de mulţumire, pe domnişoara cu caleaşca şi sergentul ei. Dar în suflet mi s-a iscat pe neaşteptate o altă dorinţă: să dau o lecţie acestor snobi smintiţi.

În Istanbul mi se ivise ocazia să întîlnesc cîteva mostre şi mai de soi a unor astfel de paşi, ba chiar avusesem un pic de furcă cu ei. A le smulge măştile mincinoase de pe feţe, a scoate la iveală hidoşenia, vidul ce se ascunde în spatele aparenţelor drapate în infumurare, era cea mai mare delectare a Pitulicei. Aşa e firea mea. Nu-s tocmai rea, îmi sînt dragi oamenii de rînd, modeşti. Dar faţă de bogăţia strivitoare, faţă de cei care fac caz de fineţea lor contrafăcută, am fost întotdeauna necruţătoare.

Era dreptul meu să-mi acord azi cîteva năzdrăvănii, după doi ani în care am stat cuminte în casă ca o gospodină încercată.

Intenţionat m-am îmbrăcat simplu, dar foarte şic. Din fericire, mai aveam rochia bleumarin pe care mi-o trimisese unchiul de la Paris.

Nu m-am sfiit s-o fac pe domnişoara Nadide să mă aştepte niţel cam exagerat în odaia de la parter. La rama oglinzii prinsesem un model de coafură pe care, fiindcă îmi plăcuse mult, îl decupasem pe cînd mă aflam încă în oraşul B. Acum, făcînd uz de tot zelul şi măestria mea, l-am copiat întocmai. Era o coafură cam fantezistă, cam desuetă. Dar puţin îmi pasă. Eu, astăzi, ca o actriţă, am în vedere numai impresia pe care o voi produce asupra acestor „aristocraţi periferici".

Nu numai pentru a mă găti am lăsat-o singură pe domnişoara de jos. Am făcut-o să aştepte un pic şi ca să contemplu pe tînăra fată care surîdea în oglinda acestei camere obscure, sărăcăcios mobilată. Mă uitam la ea cu sfială, ca şi cum aş fi avut în faţă o străină. De vreme ce ni-

meni altcineva în afară de mine nu-mi va citi jurnalul, de ce să nu mărturisesc deschis totul? O găseam frumoasă, de o frumusețe care, cu cît o priveai mai mult, cu atît te atrăgea mai tare. Ochii nu mai erau ochii drăgăstoși ce jucau într-o undă de lumină limpede, ai Pitulicei vesele și fără griji pe care o cunoscusem la Istanbul. În ei exista o amărăciune — vestigiu al multelor nopți de singurătate petrecute scrutînd tenebrele — o oboseală meditativă, o învolburare, un jind după somn și bucurii. Acești ochi, cînd nu rîd, arată adînci și mari, ca o suferință vie. Dar cînd prind să rîdă, totul se schimbă. Atunci se îngustează, sînt năpădiți de lumini care-și revarsă reflexele asupra întregului chip.

Fața nu avea nici trăsături regulate, nici fine, posedînd un anume fel de frumusețe care stîrnește în om înduioșarea.

Priveam acum cu simpatie chiar și cusururile mele. Unchiul din Tekirdag îmi spunea adesea:

— Feride, sprîncenele tale seamănă cu felul tău de a vorbi: încep frumos, delicat, ca după aceea să devieze, pierzîndu-se cu totul neașteptat spre tîmple...

Apoi buza mea de sus care, pentru că e nițeluș mai scurtă, îmi dă aerul că surîd întruna, lăsînd mereu să mi se întrevadă dinții, îți sugerează gîndul, așa cum zicea domnul director din Bursa, că zîmbetul meu mă va petrece pînă și în mormînt.

Auzeam cum jos domnișoara se plimbă, lovindu-și ghetele, voit tare, de dalele de piatră, dar nu reușeam deloc să mă despart de tînăra din oglindă.

Cît de mult mă întristasem, cît de mult mă enervasem cînd mi se spusese Gülbeșeker! Acum nu mă sfiam să învestesc cu aceste denumiri făptura mea ce mi se înfățișa ca un trandafir de aprilie umezit de rouă în transparența zorilor. La un moment dat, m-am uitat jur împrejur să mă încredințez că nu pot fi surprinsă de cineva, apoi m-am întins spre oglindă ca să mă sărut, să-mi ating cu buzele ochii,

obrajii, bărbia. Îmi zvîcnea inima ca o pasăre în laț; buzele mi se înfiorau, umede.

Păcat că oglinzile sînt, fără doar și poate, o invenție bărbătească. De exemplu, orice ai face, tot nu reușești să-ți săruți părul și ochii. Să faci orice, să te căznești oricît, ești tot singură, singură cu tine însăți...

Ce prostii vorbesc! Maica Aleksi spunea:

— Sutana preoțească aduce celui care o îmbracă și sufletul de preot.

O coafură cochetă te face cochetă, ce lucru inexplicabil! Ce cuvinte lipsite de sens, blamabile sînt acestea pentru o profesoară!

După ce, timp de doi ani, am stat cuminte, cuminte, era dreptul meu ca, astăzi, să mă apuc nițeluș de pozne.

Cum am dat cu ochii, în salon, de doamnele care, ca niște actrițe lipsite de har, afectaseră față de mine niște poze care mai de care mai stranii, mi-am zis: „Aveți răbdare, c-o să vedeți voi!"

Au rămas profund surprinse cînd au văzut că mă limitez la un salut extrem de simplu și de degajat, că nu mă prostern să le sărut poala rochiei, ca celelalte. Se uitau una la alta. O cucoană destul de comună, grecoaică din Beyoğlu, pe care am bănuit-o a fi preceptoare, și-a pus ochelarii cu aur și m-a examinat, sever, din creștet pînă în tălpi.

Ținuta mea, gesturile mele aveau o suplețe atît de firească, din vorbele mele emana o siguranță atît de calmă, încît salonul vădea semne de descumpănire, ca un vas cuprins de o furtună neașteptată. Încăperea părea vitrina unei prăvălii de manufactură, pe care nu atît gustul și finețea, ci banii o înțesaseră cu lucruri scumpe, iar persoanele care-o populau stăteau aici de ani de zile ca niște manechine inerte, gustînd plăcerea de a ului pe bietele femei ale orașului, neobișnuite cu manierele din „înalta societate".

Prin îndrăzneala mea degajată și vioaie deveneam încet-încet stăpîna acestui salon, lăsîndu-le pe ele în postura de musafiri stîngaci și greoi. În timp ce jucam această comedie nostimă și cam insolentă, m-am străduit să nu se observe că mimez, să nu ies din limitele firescului. Le-am determinat să simtă că nu-mi place nimic din ce mi-au arătat, din ce mi-au spus, din ce au făcut. Și bineînțeles, n-am pierdut nimic din vedere ca să resimtă, profund și dureros, nimicnicia lor, lipsa lor de gust. Astfel, de exemplu, fiica cea mare a pașei îmi arăta tablourile; eu, după ce îi demonstram prin cuvinte ocolite și politicoase că sînt niște lucrări comune, descopeream în cîte un ungher o miniatură și o întrebam candid, pentru ce a fost aruncată aici această frumoasă operă de artă, unică în tot salonul. Pe scurt, nici o manifestare de somptuozitate nu mi-a stîrnit uimirea. Am criticat totul. Mai cu seamă în timpul prînzului, le-am provocat atîtea chinuri nemărturisite! La această masă bogată, desăvîrșită, cine știe cîtor inși le rămăsese înghițitura în gît! Cine știe pe cîți invitați nu-i trecuseră într-ascuns toate nădușelile pentru că nu fuseseră în stare să mînuiască cu abilitate cuțitul și furculița, cîți nenorociți se văzuseră nevoiți a refuza o mîncare pentru că nu știuseră cum s-o mănînce! Azi i-am răzbunat pe toți. Gesturile mele au fost atît de armonioase, atît de îndemînatice, încît doamnele, uluite, nu mai pridideau să se uite la mine cu coada ochiului. Și eu le priveam din cînd în cînd. Dar privirile mele făceau să le tremure furculița din mînă și să înghită cu noduri. Mai ales pe cucoana din Beyoğlu, care se fandosea cu franceza ei ridicolă și își etala superioritatea cunoștințelor ei față de femeile din oraș, ignorante și fără experiența vieții de societate, am făcut-o să regrete că a venit pe lume.

Întrucît ea era o preceptoare iar eu o profesoară, își închipuia că sîntem tot o apă, socotind ca o obligație profesională să intre într-o competiție nedeclarată cu mine. Dar așa i-am dejucat această farsă!... În imposibilitate să spună

ce-o doare în turcește, voia să scape, pretextînd că „nu se poate exprima bine în limba turcă". Eu, atunci, îi dau replica în franceză: „Nu-i nici o nenorocire, domnișoară, să vorbim franțuzește". Cu opinteli se căznește să îndruge ceva în franceză. Atunci abia încep să mă distrez pe socoteala ei. Cu un cuvînt, profesoara de curs elementar, mică și lipsită de orice importanță, pierise și în locul ei se născuse din nou, cu toată pornirea ei spre zeflemisire, Pitulicea cea necruțătoare și imposibil de îmblînzit, cea mai spirituală, mai abilă mînuitoare a cuvîntului din întreaga școală Notre-Dame de Sion, care provoca plînsul profesoarelor.

În timp ce discuta despre eticheta unei recepții în înalta societate, cum nu reușea să găsească cuvintele respective, a vrut să mă facă mat, afirmînd emfatic:

— Totuși, eu am frecventat multă lume bună și am văzut cu ochii mei toate acestea.

Atunci eu am privit-o drept în față cu un dispreț sfidător și, surîzînd, am remarcat:

— Da, dar nu e suficient doar să frecventezi. E necesar ca să-ți trăiești propria ta viață, în mod firesc, în acest mediu.

La acest atac prin care făcusem aluzie la faptul că nu are o prea înaltă educație, bietei femei i-a pierit piuitul. Pretextînd că a venit ora să dea lecții unuia dintre fiii cei mai mici ai pașei, a părăsit precipitat camera.

Doamnele au devenit mielușei. După ce au renunțat la măștile de vanitate și pretențiozitate deplasată, și-au arătat adevărata lor natură. În realitate nu erau oameni răi. Atunci și eu am coborît, pe nesimțite, la treapta de profesoară care-și cunoaște locul; liniștită, modestă, conștientă de lipsa ei de importanță.

Doamna și domnișoarele mă rugau sincer să vin cît mai des.

— Din cînd în cînd vă voi mai deranja eu, dar mereu nu-i cu putință, ce va spune lumea? Dacă se va vedea că

vin des, se va crede că urmăresc negreşit vreo favoare din partea dumneavoastră, le-am răspuns eu.

Doamna era curioasă să ştie cine sînt şi încerca să mă determine să-i mărturisesc neapărat.

— Sînt descendenta unei familii demult scăpătate.

— Domnişoară dragă, cu frumuseţea şi meritele dumneavoastră aţi fi putut deveni soţia unei persoane foarte bine situate.

— Poate că s-ar fi putut, doamnă, dar eu am găsit mai nimerit să mă întreţin prin sudoarea frunţii. Munca nu-i o ruşine.

— Ce-aţi spune dacă vi s-ar cere mîna pentru un băiat bun, dintr-o familie bună?

— Bineînţeles că v-aş mulţumi pentru cinstea pe care mi-aţi acorda-o, dar cred că n-aş accepta.

Puţin după aceea le-am înţeles intenţiile. Se pare că astăzi n-am fost invitată la conac numai ca să mă orbească prin fast şi să facă paradă cu măreţia lor!

Fiica cea mare a paşei îşi manifestă dorinţa să-mi arate grădina. Şi grădina semăna ca două picături de apă cu salonul. În timp ce mă aflam în această grădină pietruită, mai bine zis pavată, împodobită cu cele mai felurite flori, iarbă, arbuşti, ghivece inutile, şi mă plimbam printr-o pădurice artificială formată din cîţiva brazi pitici... Dar, ca să pot povesti aceasta, sînt silită să mă întorc la o întîmplare de acum două zile.

Lipită de curtea de recreaţii a şcolii noastre se află o vie mare. Datorită faptului că elevii escaladau mereu gardul de mărăcini ce le separa, cele două grădini deveniseră aproape una. De cîtva timp, în vie săpau trei-patru lucrători prăpădiţi, legaţi la cap cu batiste roşii. În recreaţii mă duceam de-i priveam cum lucrează din greu. În ziua despre care e vorba observasem printre ei un lucrător tînăr. Era şi el îmbrăcat la fel ca ceilalţi, dar chipul, ţinuta lui, trădau o mare deosebire. De exemplu, pielea feţei sale brune avea o transparenţă de fruct dat în pîrg, iar ochii, o cu

totul altă strălucire. Şi mai cu seamă mîinile îi erau mici şi delicate ca de femeie. Pentru că nu era în etate ca ceilalţi, nu m-am apropiat de el. Dar a avut el curajul să vină aproape de mine. Mi-a spus că din pricina căldurii îi este tare sete şi că mă roagă ca unul din copii să-i dea puţină apă.

Nu mi-au plăcut niciodată femeile care, din respect pentru tradiţie, fug de îndată ce văd un bărbat. De aceea nu m-am retras. Ba chiar, avînd în vedere că sînt profesoară, i-am zis:

— Bine, fiule, aşteaptă niţel, să spun unui copil să-ţi aducă.

În sinea mea mă gîndeam: „Mai mult ca sigur că e vlăstarul vreunei familii aristocrate scăpătate". Lucrătorul acesta era şi sfielnic, şi îndrăzneţ. În timp ce vorbea, se intimida în aşa hal, încît îşi pierdea şirul cuvintelor. Dar pe de altă parte, punea întruna întrebări — şi ce întrebări fără nici o noimă! Că ar fi nou venit prin părţile astea, cum or fi iernile, mere şi pere s-or găsi din belşug pe aici?!...

În timp ce el bea apă, eu surîdeam, spunîndu-mi că-i lipseşte o doagă. Atîtea detalii ajung pentru a explica uluirea mea faţă de ceea ce am văzut în simulacrul de pădure de brad din grădina paşei, în mijlocul acestor sărmani copaci de carnaval.

Da, aici am reîntîlnit pe acel lucrător amărît. Dar de data aceasta, într-o cu totul altă postură. Era un căpitan de stat-major la care totul — sabia, nasturii, decoraţiile, gulerul tare, faţa, dinţii, părul tuns scurt ca peria — strălucea de-ţi lua ochii. Ca şi cum s-ar fi pozat, stătea între doi brazi cu capul repezit în sus, cu corpul drept şi ghetrele lipite una de alta; sub mustăţile subţiri, între buzele uşor deschise, dinţii îi luceau provocător, la fel ca şi ochii. Pe scurt, întreaga sa ţinută, întreaga sa atitudine te îndreptăţea să te aştepţi ca, scoţîndu-şi sabia cu mîna înmănuşată în alb, să dea comanda: „Drepţi!"

Cu toate acestea am înțeles din prima secundă că alții i-au dat ofițerului comanda de drepți. Nerime hanîm, fiica cea mai mare a pașei, s-a mirat:

— A! Ihsan, aici erai? De unde ai apărut?

Dar, biata de ea, își juca așa de stîngaci rolul, încît în timp ce vorbele ei afectau mirarea, glasul avea un ton de parcă ar fi spus: „Vai, vai! Cît de evident e că mințim!"

Da, în decorul acesta de farsă aveam să jucăm o farsă, dar pentru ce? Voi înțelege mai tîrziu. Acum trebuie să nu las să se întrevadă nimic, nici o nedumerire, trebuie să fiu calmă și curajoasă.

În orice caz, această familie de pași adora surprizele. Dar și eu, astăzi, eram înarmată cu încăpățînarea mea proverbială. N-au decît să facă orice-ar pofti, eu nu mă voi arăta surprinsă. Probabil că se așteptau să mă rușinez și să fug. Eu însă nu m-am tulburat deloc și am rămas serioasă.

— Domnișoară Feride, reluă Nerime hanîm, și dumneavoastră sînteți din Istanbul, ca și noi. Nu aveți, sper, nimic de obiectat dacă vi-l prezint pe Ihsan, vărul și fratele meu de lapte?

— Dimpotrivă, sînt foarte mulțumită, doamnă, i-am răspuns eu prompt.

Și ca să nu-i dau prilejul să mă prezinte ea, am făcut eu acest oficiu:

— Feride Nizamettin, un neînsemnat ofițer din armata învățămîntului.

Tînărul ofițer n-a reușit să-și mențină acel calm superb și îndrăzneț. Și parcă nu avea dreptate? O profesoară neînsemnată îl întîlnise cu cîteva zile mai înainte travestit într-un lucrător ponosit și astăzi, cînd îl revede strălucitor ca soarele, frumos și magnific ca prinții din basmele cu zîne, nu leșină de emoție; nu-i ceva dezarmant?

Da, el fu cel surprins. Nu mai era stăpîn nici pe acea faimoasă „ceremonie a salutului" care ni se predă, ani de zile, în școală, cu toate înfloriturile ei, ca pe un lucru de mare importanță. Și-a ridicat mîna, probabil cu intenția

de a saluta milităreşte, dar la jumătatea drumului s-a răzgîndit, şi-a lăsat mîna în jos şi a preferat s-o întindă, ca spre a mi-o strînge pe a mea. Însă de data aceasta s-a ivit alt obstacol: mănuşile. Cu ce panică şi-a scos biata mănuşă, de parcă ar fi luat brusc foc!

Vreme de cîteva minute am vorbit numai eu, fără nici o reticenţă. De fiecare dată ce ni se încrucişau privirile, bietul tînăr îşi amintea mai mult ca sigur că mi-a cerut apă deghizat în lucrător şi-şi cobora ochii, stînjenit. Eu însă mă prefăceam că nici nu observ şi continuam să-i vorbesc ca şi cum acum l-aş fi văzut pentru întîia dată.

Peste puţin timp Nerime hanîm şi cu mine am intrat în vilă.

— Domnişoară Feride, mi s-a adresat ea codindu-se, cu siguranţă că l-aţi recunoscut pe Ihsan.

Deci şi ea cunoştea incidentul de la şcoală. I-am răspuns printr-un simplu da.

— Să nu vă închipuiţi cine ştie ce. Mai bine vă spun adevărul. Ihsan a făcut pariu cu camarazii lui. Nu-i de condamnat, aşa e tinereţea, asemenea lucruri pot surveni la oricine.

Neplăcut surprinsă, nu m-am putut abţine să nu strîng din buze:

— Nu văd apropoul.

Ea s-a înroşit şi ca să-şi ascundă stinghereala, surîdea:

— Ştiţi, unii dintre ofiţeri v-au întîlnit cînd veneaţi de la şcoală şi au comentat că sînteţi foarte frumoasă. Noi sîntem din Istanbul şi fireşte că nu socotim aceasta o insultă, ca provincialii de aici, nu-i aşa, scumpa mea? Ihsan a pariat că va găsi neapărat o posibilitate de a vă vorbi. Chiar în ziua aceea, fără nici o amînare, a îmbrăcat hainele unui zilier şi a cîştigat pariul. E caraghios, nu?

Eu n-am răspuns nimic. Nerime hanîm îşi dădea perfect seama de răceala cu care-i erau întîmpinate cuvintele.

Ultimul act al curioasei comedii de azi s-a desfăşurat tot sus în salon. Ştirea că vorbisem cu Ihsan bei ajunsese

aici cu mult înaintea noastră. Expresia de pe fețele tuturora o dovedea cu prisosință.

La un semn imperceptibil al doamnei, cei din salon au ieșit, în afară de Nerime hanîm. După o scurtă ezitare, doamna a început să-mi vorbească:

— Cum vi s-a părut Ihsan, domnișoară?

— Pare un tînăr tare cumsecade, doamnă.

— E și frumușel, și instruit. A fost avansat și numit în garnizoana din Beirut.

— Ce bine! E într-adevăr un tînăr frumos și agreabil. Și după cum ați spus și dumneavoastră, se pare că posedă și o cultură deosebită.

Mama și fiica s-au uitat una la alta. Cuvintele mele le și surprindeau, le și plăceau. Rîzînd cu satisfacție, doamna îmi spuse:

— Allah să te răsplătească, fetițo. Mi-ai ușurat solia. Eu l-am alăptat pe Ihsan, l-am crescut ca pe copilul meu. Domnișoară Feride, cu fetele tinere nu merge să vorbești de-a dreptul dar, din fericire, dumneavoastră sînteți deșteaptă și înțeleaptă. Cu voia lui Allah vă cer mîna pentru Ihsan. El v-a plăcut foarte mult... Și de îndată ce și dumneavoastră l-ați plăcut, aveți toate șansele să fiți fericiți. Vă luați o lună concediu și facem nunta aici, nu? Apoi plecați amîndoi la Beirut.

Presimțisem că lucrurile vor ajunge aici. Era într-adevăr o întîmplare plină de haz. Dar nu știu pentru ce, în clipa aceea, perspectiva de a pleca pe meleaguri străine îmi trezea o ciudată nostalgie. Totuși, după cum nu lăsasem să mi se ghicească veselia, nu am lăsat să mi se bănuie nici tristețea.

— Doamnă, pentru umila mea persoană ceea ce-mi propuneți dumneavoastră e o mare cinste. Vă mulțumesc din toată inima atît dumneavoastră, cît și lui Ihsan bei. Dar e imposibil.

Doamna păru nedumerită:

— De ce, fata mea? Doar numai adineaori ați spus că vă place, că-l găsiți frumos!

— Doamnă, vă repet și acum că Ihsan bei este un tînăr frumos și valoros. Dar dacă mi-ar fi trecut măcar o clipă prin minte ori mai bine zis prin inimă ideea unei căsătorii între noi doi, aș fi putut eu, oare, să-i etalez atît de deschis calitățile? N-ar fi fost aceasta o comportare mult prea liberă pentru o fată?

Mama și fiica se priviră iarăși una pe alta. După un scurt răstimp de tăcere, Nerime hanîm îmi cuprinse mîinile:

— Domnișoară Feride! N-aș vrea ca acesta să fie ultimul dumneavoastră cuvînt! Ihsan ar fi nespus de nemîngîiat.

— Vă repet, Ihsan bei e un tînăr foarte frumos, poate lua pe oricine va voi.

— Da, dar el pe dumneavoastră vă vrea. Adineaori am fost nevoită să vă mărturisesc că a făcut un pariu cu camarazii lui. E normal așa ceva, scumpa mea? De zece zile bietul băiat trăiește într-un zbucium nemaipomenit: „Să știu de bine că mor și nu renunț la ea, o voi lua negreșit!"

Simțeam că Nerime hanîm va prelungi această discuție, că în intenția de a mă convinge va invoca încă o sumedenie de argumente. Cu cîteva cuvinte civilizate dar hotărîte, le-am declarat că este imposibilă căsătoria aceasta și mi-am cerut îngăduința să plec.

Într-adevăr, foarte mîhnită, ea s-a adresat mamei sale cu un aer obosit:

— Mamă dragă, spune-i tu lui Ihsan, eu n-aș fi în stare. Nici nu-i trece prin gînd că Feride hanîm îl va refuza. Va suferi îngrozitor.

Ah! Bărbații ăștia! La toți, același orgoliu, același amor propriu. Nu vor nici măcar să-și închipuie că avem și noi o inimă, că am putea avea și noi ceva ce am dori „neapărat".

Cînd caleașca pașei m-a lăsat acasă, Munise era prin vecini. Am ținut să mă privesc încă o dată înainte de a mă

dezbrăca. Odaia era cufundată în întuneric. În oglinda care semăna cu lumina ștearsă a lunii proiectată pe perete, puteam să disting doar umbra mea. Și nu știu cum am avut o nălucire. Rochia mea scurtă bleumarin mi s-a părut albă, de mătase; poalele ei lungi se estompau în întuneric...

Brusc, mi-am acoperit fața cu mîinile. În acest moment a intrat în odaie Munise:

— Surioara mea! m-a strigat.

Am întins mîinile spre ea. Trebuia să pronunț Munise dar, din greșeală, de pe buzele mele a scăpat un alt nume, numele dușmanului meu neîmpăcat pe care-l urăsc.

Ç., 6 mai

Săptămîna aceasta mi-a surîs de mai multe ori norocul. După întîmplarea abia petrecută ieri, astăzi am mai fost eroina unei comedii. Numai că aceasta din urmă a avut un caracter cu mult mai caraghios, cu mult mai revoltător decît cea de ieri.

Scriu exact cum s-au petrecut lucrurile. Drept scenă, odaia noastră de oaspeți, de la parter. Soția lui Hafîz Kurban efendi apare în vizită, îmbrăcată ca atunci cînd merge la nunți, cu o feregea din grogren, la gît cu salbe de galbeni. Totuși în înfățișarea ei este ceva ciudat; parc-ar avea ochii plînși. Începem să vorbim:

Eu: — Probabil că vă duceți într-o vizită oficială?

Ea: — Nu, soră dragă, am venit special pentru dumneavoastră.

EU: — Ce gătită sînteți astăzi! Pentru mine?!

Ea: — Da, soră dragă, pentru dumneavoastră.

Eu, amuzîndu-mă involuntar:

— Atunci ați venit în pețit?!

Ea, cu o uimire naivă în ochii ei naivi:

— De unde ați aflat?

Eu, surprinsă:

— Cum, ați venit la mine ca pețitoare?!

Ea, suspinînd:

— Da, soră dragă.

Eu: — În numele cui?

Ea, ca și cum ar fi vorbit de cel mai simplu lucru de pe lume:

— Pentru domnul soțul meu.

Firește că mi-a plăcut faptul că o femeie atît de simplă poate glumi așa de disimulat. Am izbucnit în hohote de rîs. Dar ea nu rîde; dimpotrivă, are lacrimi în ochi!

Ea: — Soră dragă, domnul meu a pus ochii pe dumneavoastră și ca să vă ia, s-a hotărît să mă alunge pe mine. L-am rugat, i-am cerșit îndurarea: „Nu-i nimic, ia-o pe domnișoara, numai să nu ne despărțim. O să trăim frumușel cu toții împreună. Eu o să vă fac mîncare, o să vă servesc", i-am zis. Draga, buna mea soră, fie-ți milă de mine!

Eu: — Kurban efendi e sigur că îl voi lua dacă vă lasă pe dumneavoastră?

Ea, cu o seninătate revoltătoare:

— Da. „Mă învoiesc să dau pînă la cincizeci de galbeni grei", spune el.

Eu: — Sărmana mea vecină, hai, liniștește-te! Niciodată nu va fi cu putință lucrul acesta.

Amărîta înalță rugăciuni de mulțumire și... se trage cortina.

Ç., 15 mai

Astă-seară, după cursuri, doamna directoare m-a chemat în camera sa și cu fața încruntată mi-a spus:

— Domnișoară Feride, fata mea, sînt mulțumită de seriozitatea și strădania dumitale. Dar ai un cusur: te crezi încă la Istanbul. „Frumusețea-i o pacoste", spune o binecunoscută zicală, fata mea; dumneata, pentru că ești și fru-

moasă, şi tînără, şi singură, ar fi trebuit să te aperi niţeluş mai bine. Ai comis unele imprudenţe. Nu te frămînta, fata mea. Nu spun că ai vreo vină, ci că ai fost doar imprudentă. De exemplu, ţinutul acesta nu are o mentalitate aşa de obtuză, femeile demult pot umbla pe stradă cît de gătite poftesc. La fel şi profesoarele noastre. Dar ceea ce la altele pare ceva normal, la dumneata atrage numaidecît atenţia. Căci, copila mea, tinereţea, frumuseţea dumitale fac pe toţi bărbaţii să întoarcă capul după dumneata. Aşa că în oraş a început pe ascuns bîrfeala. Eu stau ţintuită aici şi s-ar părea că n-am habar de nimic, dar sînt informată de tot ce se petrece. De exemplu, preocupi pe ofiţerii din garnizoană, pe negustorii din cafenele, nu există un singur bărbat, pînă la elevii de liceu mai răsăriţi, care să nu te recunoască de departe, care să nu vorbească despre dumneata.

Cît despre chestiunea cu ce drept şi pentru ce discut eu toate acestea cu dumneata, şi acest lucru are două motivări, fata mea. Prima: eşti o copilă fără experienţă, dar bună în deplinul înţeles al cuvîntului. Mă pricep şi eu la oameni, de aceea am ţinut să îndeplinesc faţă de dumneata o datorie de mamă, de soră mai mare. A doua: problema aceasta se răsfrînge şi asupra şcolii. Nu-i aşa?

Evitînd să mă privească, directoarea continua, şovăitoare:

— Şcoala e un loc sacru, la fel ca geamia. A o proteja de bîrfeli, de calomnii, de orice stigmat, e cea mai mare datorie a noastră. Nu-i aşa? Iar aceste bîrfeli, de altfel fără nici un substrat real, au început, din păcate, să afecteze direct şi şcoala. N-ai băgat de seamă ce mulţi sînt bărbaţii care vin la poarta şcolii să-şi conducă, seara, fiicele sau surorile? Poate că dumneata n-ai observat. Dar eu ştiu. Ei vin nu atît de dragul elevelor respective, ci mai ales ca să te poată vedea pe dumneata. Într-o zi i-ai împletit părul uneia dintre elevele noastre mai sărace şi la capătul cozii i-ai prins o fundă. Nu ştiu cum de s-a aflat; o haimana de sublocotenent a oprit fata pe stradă, i-a dat bani şi i-a luat funda. De a-

tunci, din cînd în cînd, şi-o prinde de guler şi-şi distrează camarazii spunînd: „De-acum trebuie să mă numiţi paşă între paşi, de vreme ce am primit o decoraţie de la Gülbeşeker!"

Ieri, Mehmet, portarul nostru, mi-a dat o veste ciudată: beţivanii care se întorceau alaltăieri noapte de la cîrciumă s-au oprit în faţa şcolii. Unul dintre ei a ţinut un discurs cam aşa: „Eu am văzut cum Gülbeşeker a atins cu mîna ei această piatră neagră din perete. Se cuvine deci s-o sanctificăm!" Vezi, fata mea, toate acestea nu-s de natură să producă bucurie nici dumitale, nici şcolii. Şi ca şi cum n-ar fi fost de ajuns, ai mai înfăptuit o nesocotinţă. Ai vorbit cu Ihsan bei în casa paşei Abdürrahim. Dacă ai fi acceptat propunerea doamnei, lucrul n-ar fi prezentat nici un inconvenient. Dar faptul că ai discutat cu un tînăr şi că, după aceea, ai respins o partidă atît de bună, a bătut la ochi. „Dacă nu l-a vrut pe Iksan bei înseamnă că iubeşte pe-un altul! Cine-o fi?" Şi astfel, bîrfelile în jurul dumitale s-au înteţit şi mai mult.

Ascultasem aceste cuvinte fără să răspund vreo vorbă, fără să schiţez cel mai mic gest. Directoarea care la început se temuse de eventualele obiecţii şi chiar revoltă din partea mea, acum, din contră, intrase la gînduri din pricina tăcerii mele.

— Ce spui de toate acestea, domnişoară Feride? m-a întrebat ea după o şovăire.

— Tot ce aţi spus este adevărat, doamnă directoare, i-am răspuns eu pe gînduri, cu un oftat reţinut. Cu vremea, aş fi observat şi eu. Îmi pare rău după această regiune frumoasă, dar ce să fac? Scrieţi la conducere, motivaţi cu ceva şi cereţi să fiu detaşată în altă parte. Cea mai mare generozitate şi omenie de care puteţi da dovadă în această problemă este să nu divulgaţi adevărata cauză. Găsiţi un pretext oarecare. Puteţi spune orice: că nu-s capabilă de nimic, că sînt incultă, că sînt nesupusă ori chiar răzvrătită, orice veţi invoca nu

mă atinge, numai nu mărturisiţi că nu mă mai vreţi pentru că am ajuns în gura lumii.

Directoarea reflecta în tăcere. Ca să nu vadă că mi-au dat lacrimile, m-am întors spre fereastră. Am început să mă uit la munţii din faţă care, la orizont, pe fundalul cerului de seară albastru-şters, păreau nişte ceţuri ce fumegau slab.

Datorită acestor munţi Pitulicea începea iar să simtă nostalgia pribegiei. Nostalgia pribegiei! Ce cuvînt lipsit de sens pentru cei care nu au trăit-o cu toată înfrigurarea. În închipuirea mea se aşterneau drumuri, drumuri nesfîrşite, însingurate, care se îngustează tot mai mult, devenind tot mai triste; în urechi îmi răsunau amar clinchetele subţirele şi tînguioase ale clopoţeilor de la căruţele ce se pierd în zare!

Pînă cînd, Dumnezeule, pînă cînd? Şi pentru ce? Ca să ating ce ideal?

Ç., 5 iunie

Blestemul claustrării, care ţine în colivie păsărelele lui Munise, m-a ajuns şi pe mine; în aceste luni lungi de vacanţă stau ţintuită în casă. Doamna directoare mi-a spus că nu e posibil să mă trimeată în alt loc înainte de septembrie. Acum mă căznesc să mă fac uitată: aproape că nu mai ies pe stradă. Nici vecinele nu mă mai cercetează ca altădată. Probabil că le e frică de bîrfeli. Doar uneori mai schimb cîteva cuvinte cu o doamnă în vîrstă care seamănă cu mătuşa mea. Îndeosebi la voce seamănă într-atîta, încît ieri, codindu-mă, i-am cerut un hatîr:

— Doamnă dragă, nu-mi mai spuneţi „domnişoară profesoară" ci numai Feride, nu se poate?

Deşi cam mirată, vecina nu m-a refuzat. Cînd mi se adresează, îmi închid ochii şi mă cred în grădina din Kozyatagî... Ce vorbe fără rost mai spun şi eu! Pesemne că m-am îmbolnăvit de nervi. În orice caz există în mine o inconsecvenţă vădită — din nou rîd ca altădată, din nou ne hîrjonim, Munise şi cu mine, ca nişte copii ai străzii, pînă ne pierdem ră-

suflarea. Din nou fluier după cîntecul păsărelelor. Dar și tristețea, ca și neliniștea mea, n-au odihnă, mă depășesc.

Cînd am venit aici noaptea, pe vapor nu reușisem să adorm. Cu o voce pătimașă, un călător cîntase apelor înghițite de întuneric: „A ta e inima mea pribeagă, a ta e". Cum l-am auzit, am și uitat cîntecul, chiar din noaptea aceea. După luni și luni într-o zi de aprilie, stînd în grădina în care prindeau să se deschidă primele flori, m-am trezit fredonînd în surdină cîntecul de atunci. Ce mister inexplicabil mai e și sufletul omenesc! Cum de reținusem și melodia, și cuvintele unui cîntec auzit doar o dată! Din ziua aceea, în timp ce-mi vedeam de treburi, dădeam apă la păsări sau priveam crîmpeiul de mare ce se vedea de la fereastra mea, același cîntec îmi stăruia pe buze. Ieri-seară, cînd am repetat ultimul vers: „A ta e inima mea pribeagă, a ta e!" m-a podidit plînsul, fără vreun motiv anume. Doar nici în melodia, nici în textul acestui cîntec nu e nimic de plîns! Așa cum am mai spus, nervii sînt de vină.

N-am să mai cînt niciodată melodia aceasta.

Ç., 20 iunie

La școală am o colegă cu numele de Nazmiye, de vreo douăzeci și patru, douăzeci și cinci de ani. E frumușică, veselă, glumeață; are un fel de a vorbi extrem de plăcut, drept care în fiecare seară e invitată la cîte o sindrofie. Colegele n-o prea iubesc, aud pe socoteala ei unele mici bîrfeli.

S-ar părea că nu văd cu ochi buni faptul că se îmbracă mai excentric sau poate că o invidiază, de unde să știu eu?

Nazmiye era logodită cu un căpitan. Un băiat foarte bun. Dar fiindcă familia lui nu-și dădea consimțămîntul la căsătorie, își țineau legătura lor secretă. Ea mi-a făcut această mărturisire în cea mai mare taină, conjurîndu-mă să n-o

divulg nimănui. Ieri, într-un moment cînd mă asaltaseră gîndurile, şi-a făcut apariţia Nazmiye:

— Domnişoară Feride, am venit să te iau. Sînt invitată în astă seară la mătuşa lui Feridun. Dă o petrecere la via de la Subaşi. Deşi nu te cunoaşte, îţi sărută ochii şi te pofteşte şi pe mata. Special m-a trimis.

— Cum se poate? Cum să merg într-un loc necunoscut?

— Mătuşa logodnicului meu este o străină pentru mata?! îmi reproşă ea. Şi-apoi am mai plănuit ceva: să ţi-l prezint pe logodnicul meu. Sper că îmi vei îndreptăţi alegerea. Dacă nu vii, zău că nu mă duc nici eu.

I-am îndrugat fel de fel de pretexte ca să mă eschivez. Dar la toate a găsit un răspuns. De altfel pretextele mele erau nişte născociri extrem de copilăreşti, iar Nazmiye e un diavol şi jumătate. Cu ea n-o scoţi uşor la capăt.

Atîta a sporovăit, atîta s-a rugat, că n-am mai fost în stare să rezist şi m-am lăsat convinsă.

Un singur lucru mi se păru însă cam curios: cînd am vrut s-o îmbrac pe Munise, Nazmiye s-a încruntat uşor:

— Vrei s-o iei şi pe fetiţă?

— Bineînţeles. Cum s-o las singură acasă! Ai ceva împotrivă?

— Nu, ce să am! Poate e chiar mai bine. Uneori totuşi o laşi acasă, de aceea...

— Da, dar niciodată nu am lipsit de acasă, cum voi lipsi acuma, pînă la miezul nopţii.

Eu nu mă mai socoteam o fată foarte naivă. În răstimp de doi ani văzusem în jurul meu multe, auzisem multe. Cum de s-a întîmplat, ce moment de scăpare am avut atunci de nu mi-au stîrnit bănuiala cuvintele acestea ale lui Nazmiye! Nu pot pricepe deloc!

O trăsurică ne-a trecut pe celălalt mal al rîului. Luînd-o pe unul din drumeagurile cele înguste dintre livezi, troienite cu frunze, după vreo jumătate sau trei sferturi de oră de mers, am ajuns la o vie. Locul era pustiu, dar tare, tare frumos. Pe drum am întîlnit o turmă. Un cioban bătrîn a

scos o găleată de apă din fîntîna unei bostănării și și-a adăpat turma într-un jgheab de piatră. Iezii care, cu cornițele lor boante, se împungeau unii pe alții lîngă jgheab, ne-au amintit, lui Munise și mie, de Mazlum, împrăștiindu-ne ca prin farmec orice urmă de neliniște.

Am sărit din trăsură înduioșate și prinzînd un ied l-am sărutat pe urechiușele-i lungi, pe botul său gingaș de pe care picura apa. O clipă mi-a trecut prin gînd să-l cumpăr. Dar la ce bun, de vreme ce în curînd l-am părăsi, căci iarăși vom porni în pribegie. Ca și cum n-am avea și-așa destule necazuri, pentru ce trebuie să ne mai procurăm o nouă sursă de întristare?

O clădire veche în mijlocul unei vii întinse, iată vila în care ne-am dus. Verdeața invadase de pretutindeni cerdacurile înalte.

Mătușa lui Feridun bei era o femeie în vîrstă, grasă; ca să fiu sinceră, îmbrăcămintea ei prea încărcată, găteala excesivă nu mi-au făcut o impresie prea bună. Unei femei bătrîne nu-i stă bine să fie atît de excentrică. Păr oxigenat, la tîmplă un benghi țipător, pomeți fardați violent, cu un cuvînt, ceva cu totul deplasat.

Ea ne-a condus într-o odaie de la etaj unde mi-a scos feregeaua. Sărutîndu-mă pe amîndoi obrajii cu o familiaritate zgomotoasă, după ce parcă m-ar fi adulmecat, mi-a spus:

— Sînt foarte mulțumită că te-am cunoscut, fată neprețuită. Gülbeșeker, dar ce Gülbeșeker! Cu adevărat că-i vine omului să te mănînce. Nu-i de mirare c-ai stîrnit atîta înfocare.

Mi-a pierit tot cheful. Dar trebuia să nu arăt. Sînt unii oameni aiuriți, care nu-și dau seama ce spun. Ea face parte, probabil, dintre aceștia.

M-au lăsat destul de mult timp într-o odaie, singură cu Munise. Amurgise. Trandafiriul în care înserarea poleia totul, se stingea alene în încîlcirea de frunze ce acoperea

cerdacul. Glumind cu fetița, încercam să mă amăgesc pe mine însămi.

Dinspre grădină se auzeau voci amestecate de femei și bărbați, hohote de rîs, ușoare strigăte, laolaltă cu acorduri de vioară.

Mi-am scos capul pe fereastră. Printre desișul de plante agățătoare n-a fost chip să disting ceva.

În sfîrșit, dinspre scară a început să răsune zgomote de pași apăsați. S-a deschis ușa. Cu o lampă mare în mînă, stăpîna casei a intrat înăuntru:

— Neprețuita mea copilă, te-am neglijat, dar dinadins te-am lăsat în întuneric. Cînd apune soarele, nu te mai saturi de frumusețea acestor grădini.

În timp ce, potrivind fitilul lămpii, bătrîna povestea că în nopțile cu clar de lună locurile acestea sînt aidoma unor raiuri, a intrat Nazmiye. Din spatele ușii mi-au atras atenția siluetele a doi ofițeri înalți. Eram cu capul descoperit și involuntar am schițat un gest de stînjenire: am vrut să-mi acopăr părul cu brațul.

— Cît de provincială ești, drăguțo! rîse Nazmiye. Doar n-ai să te ferești de logodnicul meu! Haide, dă-ți brațul jos, e rușine, zău!

Avea dreptate, nu aveam motiv să exagerez măsurile de prevedere.

După o scurtă ezitare, ofițerii intraseră în cameră. Nazmiye îmi prezentă pe unul dintre ei:

— Feridun bei, logodnicul meu. Feride hanîm, prietena mea. Spre bucuria mea s-a nimerit ca numele celor doi oameni pe care-i îndrăgesc să semene.

La auzul acestor cuvinte, tînărul ofițer a rîs cu gura larg deschisă.

Cînd eram mică, bunica cumpăra niște cutii de chibrituri cu totul aparte. Pe ele era desenat un personaj de bîlci, cu mustățile în furculiță, cu umerii căzuți, cu o claie de păr creț care-i cădea în ochi. Iată, Feridun bei parcă ieșise de pe una din cutiile acelea de chibrituri. Mi-a luat familiar mîna în

palmele sale aspre şi stringînd-o şi scuturînd-o întruna, mi se adresă:

— Sîntem mulţumiţi şi recunoscători de această întîmplare, faceţi o cinste lumii noastre, vă foarte mulţumim.

Apoi îmi prezentă pe ofiţerul care se afla în urma lui:

— Dacă îmi permiteţi, vreau să vă prezint pe un prieten bun, binefăcătorul meu şi robul dumneavoastră, maiorul Burhanettin bei. E maior, dar nu unul din cei obişnuiţi, ci fiul mai mic al ilustrei familii Solak.

Acest mezin al nobilei familii amintite trecuse pesemne de patruzeci şi cinci de ani. Avea părul şi mustăţile în parte încărunţite. După aspectul său, nu încăpea îndoială că se trăgea dintr-o familie de soi. Îmbrăcămintea, ţinuta, vorba sa erau total opuse lui Feridun. Chipul şi părul lui alb aproape că mi-au anihilat spaima şi proasta impresie pe care mi le trezise prietenul său, aducîndu-mi în suflet puţină siguranţă.

Burhanettin bei se exprima cu uşurinţă şi supleţe. M-a salutat cu un semn discret din cap şi înclinîndu-se uşor, mi-a spus:

— Robul dumneavoastră Burhanettin. Domnişoară, dintre toate domeniile sale, răposatul meu tată prefera această vie. Obişnuia să spună adesea: „Locul acesta-i cu noroc; dacă în viaţa mea mi-a surîs cîndva fericirea, aici, în această vie am întîlnit-o". Acum, cînd văd că aţi binevoit să ne învredniciţi cu prezenţa dumneavoastră, am confirmarea absolută a justeţei cuvintelor răposatului.

Acesta voia să fie, după toate semnele, un compliment. Dar ce legătură avea Burhanettin bei cu via?

Am privit nedumerită la Nazmiye, aşteptîndu-i lămuririle. Dar ea nu se uita la mine, îşi ferea cu stăruinţă ochii de ai mei. Doamna pe care pînă în acea clipă o socotisem stăpîna viei, o luă de mînă pe Munise şi o scoase afară. De peste o jumătate de oră stăteam toţi patru în această încăpere. Vorbeam de una, de alta. Mai bine zis vorbeau, căci mie nu-mi mai rămăsese putere nu să vorbesc, dar nici măcar să mai înţeleg ceea ce se discuta. O gheară de fier îmi strîngea

inima, îmi tăia respirația. Mi se oprise mintea. Nu mă gîndeam la nimic, nu simțeam nimic; cu spaima instinctivă a unui pui de animal care a fost victima unui atac în bîrlogul său, mă cuibăream, ghemuită în ungherul meu.

Jos se ciupeau strune de vioară; a urmat apoi un gazel și, ceva mai tîrziu, cîntece intonate de multe voci, unele subțiri, altele groase.

Pe măsură ce trecea timpul, Nazmiye și logodnicul ei care ședeau alături, pe o canapea, se vîrau mai mult unul într-altul. Le-am întors treptat spatele.

Să se dea așa, în spectacol, să-și afișeze intimitatea față de doi străini, ca și cum ar juca una din acele scene de dragoste penibile de la cinema... Da, sînt niște oameni vulgari și răi.

Puțin mai înainte, doamna cea grasă lăsase pe masă o tavă plină cu sticle și farfurii. Cu mîinile în buzunar, Burhanettin bei străbătea încăperea în lung și-n lat și din cînd în cînd, întorcîndu-se cu spatele la noi, rămînea în fața acestei mese. La un moment dat l-am văzut că se oprește din mers și se înclină ușor în fața mea:

— Îmi faceți plăcerea să serviți, domnișoară?

Mi-am ridicat ochii, nedumerită. Într-un păhăruț din mîna lui strălucea o băutură rubinie. Am refuzat cu un gest al capului.

— Nu vreau, i-am spus extrem de încet.

El s-a aplecat și mai mult, încît i-am simțit răsuflarea fierbinte pe față:

— Nu-i ceva dăunător, domnișoară, e cel mai fin și mai inocent lichior din lume. Nu-i așa, Nazmiye hanîm?

— Nu insistați, Burhanettin bei, i-a făcut ea un semn cu capul. Feride este aici ca la ea acasă. Cum dorește, așa să facă.

Părul cu un început de încărunțire al lui Burhanettin bei, chipul său aristocratic, plăcut, îmi transmisese, pînă în acea clipă, o vagă încredere. Acum începea să-mi fie frică de el. Doamne, ce se abătuse asupra mea? Unde nimerisem? Cum aveam să scap?

Luminile din cameră se stingeau treptat, în întunericul care-mi năpădise ochii străfulgerau scîntei; în urechile mele zvonul de muzică ajungea ca vuietul mării.

— Neprețuita mea copilă, e timpul mesei, în sufragerie avem cîțiva musafiri care vă așteaptă.

Aceste cuvinte îmi fuseseră spuse de femeia cea grasă.

— Mulțumesc, nu mă simt bine, lăsați-mă aici, am reușit să îngîn, parcă revenindu-mi puțin.

De data aceasta, Nazmiye se așeză lîngă mine:

— Feride dragă, nu-i nici un străin, zău. Cîțiva prieteni de-ai lui Feridun și Burhanettin bei, cu logodnicile și soțiile, da, chiar așa, cu soțiile lor. Dacă nu vii e mai mare rușinea, doar special pentru tine au fost invitați.

Încercam să-mi trag mîinile dintr-ale ei și, agățîndu-mă de brațele fotoliului, mă ghemuiam mai mult în colțul meu. De vorbit, nici gînd. Simțeam că dacă nu-mi țin dinții încleștați, mi-ar clănțăni îngrozitor.

— Avem obligația să facem întocmai cum poruncește musafira noastră, cum dorește ea. Dumneavoastră coborîți la oaspeții noștri din sufragerie. Spuneți-le că domnișoara Feride nu se simte prea bine. Binnaz hanîm, aduceți-ne aici mîncarea. E de datoria mea să nu-mi las singuri musafirii, interveni maiorul.

Să rămîn singură, numai cu Burhanettin bei în odaia asta, să cinez doar cu el! Simțeam că-mi ies din minți. Fără să-mi dau seama ce fac, am țîșnit din locul meu pe negîndite și adunîndu-mi toată puterea, le-am spus:

— Bine, vă îndeplinesc dorința!

Nazmiye cu logodnicul ei coborău scările înaintea noastră, braț la braț; Burhanettin bei mă urma la un pas distanță.

La capătul vestibulului cufundat în întuneric s-a deschis o ușă. O strălucire orbitoare m-a năucit pe neașteptate. În torentul de lumină revărsat din plafon, de lustre, am făcut cîțiva pași, clătinîndu-mă.

Pe pereți scînteiau oglinzi mari care dădeau salonului o profunzime infinită; imaginea lustrelor se succeda pînă de-

parte, departe, ca nişte torţe ce se-aleargă pe un drum întunecos.

Mulţi ochi, multe chipuri, — chipuri de femei şi bărbaţi, răvăşite, buimace, ca ieşite dintr-un coşmar. Au izbucnit nişte aplauze înspăimîntătoare. În zgomotul surd al muzicii, glasurile aci creşteau, aci scădeau, dar nu se stingeau deloc, ci vuiau, vuiau pînă departe, ca şuierul aprig al vîntului pe culmi: „Trăiască Burhanettin bei, trăiască Gülbeşeker, trăiască Gülbeşeker, Gülbeşeker!"

Cînd mi-am deschis ochii, m-am trezit în braţele lui Munise. Strigînd întruna: „Surioara mea!" fetiţa îşi plimba, plîngînd, faţa peste faţa mea, îmi săruta părul umed, ochii care-mi ardeau din cauza coloniei. Şi îmbrăcămintea şi capul îmi erau complet ude. Simţeam, în semiîntunericul odăii, că mă fixează o mulţime de priviri. Primul meu gest a fost să-mi ascund cu braţul gîtul meu dezgolit.

— Ieşiţi afară, vă rog, ieşiţi afară! striga un glas necunoscut mie.

Am schiţat o mişcare, am vrut să mă ridic. O mînă m-a apucat de umăr:

— Nu te teme, fetiţo! Nu-i nimic, nu te teme!

M-am uitat, printre gene, la cel care-mi vorbea astfel. Era căpitanul cel gras, al cărui veston stătea veşnic descheiat în faţă. M-a privit şi el, apoi s-a întors către cei din preajmă:

— Biata de ea, e într-adevăr un copil!

Îngenuncheată, Nazmiye îmi freca încheieturile mîinilor, spunîndu-mi:

— Feride dragă, ţi-ai revenit niţeluş? Am înnebunit de spaimă!

Ca să n-o văd, mi-am întors capul în partea cealaltă şi am închis ochii.

După cele aflate mai tîrziu, leşinul meu a durat peste un sfert de oră. Diferitele mijloace pentru recăpătarea cunoştinţei — colonie, miros de lînă arsă — nu-şi făceau nici un efect.

Așa că în cele din urmă, începînd să-și piardă nădejdea, au pregătit o trăsură cu care să aducă un medic din oraș.

După ce mi-am venit în fire, am cerut să fiu dusă acasă cu această trăsură. Am spus că, dacă se împotrivesc, nu mă dau în lături să pornesc singură pe drum, în puterea nopții. Neavînd încotro, au acceptat. Căpitanul cel gras și-a îmbrăcat mantaua și s-a suit pe capră, lîngă vizitiu.

Cînd să plecăm, Burhanettin bei s-a apropiat stînjenit de mine și fără să îndrăznească să mă privească în ochi, mi-a zis:

— Domnișoară Feride, ne-ați înțeles tare greșit, fiți încredințată că nimeni n-a avut nici cea mai ușoară intenție rea în legătură cu dumneavoastră. Vroiserăm doar să vă arătăm — ca invitata noastră de onoare — o petrecere la vie. Cum să ne fi închipuit că o domnișoară educată în Istanbul care, doar acum cîteva zile, n-a văzut nici un inconvenient în a conversa cu unul din camarazii noștri, are o fire atît de sălbatecă?! Vă asigur din nou că nu a existat nici o rea intenție în privința dumneavoastră. Cu toate acestea, vă cer scuze pentru că v-am produs neplăceri.

Trăsura se cufundase în întunericul drumeagurilor înguste dintre vii. Chircită într-un ungher, tremurînd ca scuturată de friguri, stăteam cu ochii închiși. În minte mi se deștepta la viață, treptat, imaginea altei nopți. Noaptea în care am fugit din conacul de la Kozyatagî, noaptea în care, fără să mă gîndesc ce fac, am pornit-o pe drumuri întunecoase, singură...

Ramuri de salcie mirositoare, cu parfum amețitor, pătrundeau din cînd în cînd prin fereastra trăsurii și atingîndu-mi fața și ochii, mă trezeau din visul meu. Am auzit-o pe Munise, care-și rezema capul de cealaltă fereastră, oftînd adînc. Am întrebat-o șoptind:

— Te-ai trezit, Munise?

Nu mi-a răspuns. Și-a plecat doar și mai mult capul. Atunci am devenit atentă: fetița plîngea și, întocmai ca un om în toată firea, încerca să-și ascundă lacrimile, folosindu-se de complicitatea întunericului.

Am luat-o de mînă:

— Ce ai, fetițo?

Mi-a cuprins capul cu brațele, cu tulburarea unei ființe mature, care a trecut prin mult mai multe decît mine și a înțeles mult mai multe și, aplecîndu-mi-se la ureche, îmi șopti:

— Surioară dragă, cît am plîns eu în noaptea asta! Ce frică mi-a fost! Mi-am dat seama pentru ce te-au poftit acolo, surioară dragă. Să nu ne mai ducem niciodată în asemenea locuri. Se poate? Și tu? Doamne păzește, ca și mama mea... Ce-am să mă fac eu după asta, surioară dragă?!

Doamne Dumnezeule, ce înjosire, ce mizerie! Ca o femeie pierdută, mi-era rușine de fetița aceasta și nu aveam cutezanța s-o privesc în față. Mi-am pus capul pe genunchii ei micuți și pînă am ajuns acasă, mi-am descărcat amarul plîngînd ca un copil în brațele mamei sale.

Cînd m-am dus la doamna directoare acasă, abia răsărise soarele. Cum m-a zărit, la această oră atît de matinală, cu ochii umflați de plîns și fața palidă, bătrîna s-a mirat:

— Doamne păzește, domnișoară! Ce-ai pățit, fata mea? Nu te-am mai văzut niciodată în halul ăsta. Ești bolnavă?

Seriozitatea calmă a acestei femei, chipul ei aspru mă cam intimidaseră întotdeauna, împiedicîndu-mă să-mi deschid inima. Dar la ora aceasta, în acest ținut străin, nu aveam pe nimeni altcineva căruia să-i mărturisesc durerea. Și apoi, și datoria, și profesiunea mea, mă obligau la aceasta.

Rușinîndu-mă și tremurînd toată, i-am povestit pățania de aseară. Nu i-am ascuns absolut nimic. Bătrîna m-a ascultat fără un cuvînt, încruntîndu-și doar și mai mult sprîn-

cenele. La sfîrşitul povestirii, copleşită, mi-am întins mîinile, cerşindu-i cu privirea un răspuns care să mă mîngîie:

— Doamnă directoare, dumneavoastră sînteţi mai în vîrstă decît mine. Ştiţi multe, multe lucruri în comparaţie cu mine. Vă conjur, spuneţi-mi adevărul. Acum eu sînt socotită o femeie pătată?

Această întrebare trezise în directoare o emoţie şi o întristare nebănuite. Prinzîndu-mă de bărbie, mi-a ridicat capul şi m-a privit de foarte aproape drept în ochi, dar nu cu uitătura obişnuită a directoarei, nu cu uitătura rece de străin, ci cu ochii unei mame care iubeşte şi înţelege totul.

Apoi, dezmierdîndu-mi obrazul şi mîinile pe care i le pusesem pe genunchi, mi-a vorbit, şovăind:

— Feride, eu pînă astăzi nu înţelesesem că eşti o fată atît de inocentă, atît de pură. Aş fi putut să te fi ocrotit mai bine, să te fi apropiat mai mult de mine. Păcat! Ah, nenorocita de Nazmiye! Fata mea, eu am cunoştinţă de tare multe lucruri. Îmi dau seama de toate. Dar lumea e astfel concepută, încît sînt constrînsă să ascund multe din cîte ştiu. Nazmiye e o creatură rea. Ca să salvez şcoala de influenţa ei nefastă, am făcut multe demersuri, m-am zbătut mult. Dar degeaba. E imposibil s-o urneşti din loc. Căci are protectori nenumăraţi, de la guvernatorul sandjakului[1], de la comandantul regimentului şi pînă la imamii batalionului. Dacă Nazmiye ar pleca de aici, cine ar mai linguşi pe doamnele din înalta societate? Cine ar mai cînta la ghitară şi chiar ar dansa la petrecerile nocturne organizate în secret de marii funcţionari? Şi cum ar mai pune mîna nişte sălbateci tocători de averi ca acel Burhanettin bei, pe copile inocente, fragede, frumoase şi pure ca tine? Feride, eu înţeleg în întregime ce plan au urzit în legătură cu tine. Acest Burhanettin bei este un destrăbălat înrăit care a risipit bunurile rămase de la tatăl său pentru a seduce o groază de biete femei, pentru a distruge o mulţime de cămine. A poseda o tînără despre a cărei fru-

[1] Subdiviziune administrativă a unui vilayet.

museţe vuieşte tot oraşul era pentru el o chestiune de amor propriu. A conduce la braţ, într-o lume de desfrîu şi petreceri, o fată căreia îi aţin calea tinerii ofiţeri, zăngănindu-şi săbiile şi socotind o reuşită numai dacă îi străvăd chipul sub feregea, a face pe nişte dezmăţaţi invidioşi pe el să strige „Trăiască Burhanettin bei!" a fost pentru el o cinste.

Mai cu seamă că el auzise că ai vorbit cu Ihsan bei. Şi iată aşa, fata mea, au recurs la Nazmiye şi promiţîndu-i cine ştie ce în schimb, ţi-au jucat ţie festa asta. Fii mulţumită că ai scăpat numai cu atîta, fata mea! Cu toate acestea, sînt obligată să-ţi spun că nu mai poţi rămîne aici. Într-o zi-două negreşit că povestea se va auzi în tot oraşul. Trebuie să pleci de aici cu primul vapor. Ai vreun loc în care să te duci, ai vreo rudă sau vreo cunoştinţă, Feride?

— N-am pe nimeni, doamnă directoare.

— În cazul acesta, du-te la Izmir. Acolo am două cunoştinţe. Una e o colegă, profesoară şi ea. Cealaltă e secretarul principal al Instrucţiunii. Am să-ţi dau o scrisoare şi sper că vor încerca tot ce le stă în putinţă ca să te ajute, să-ţi găsească un post în învăţămînt.

Această afecţiune mă uluise. Mă strîngeam tot mai mult lîngă ea, ca un pisoi cules din ploaie şi zăpadă; îmi frecam cu teamă obrazul de mîna ei care-mi mîngîia părul, apoi, întorcîndu-i-o cu palma în sus, i-o sărutam.

După un oftat uşor, directoarea continuă:

— Nu te mai poţi duce acasă în halul acesta, Feride. Şi nici nu-i indicat. Haide, fata mea, vino cu mine sus, să te culci. Dormi niţeluş. Eu o aduc aici pe Munise, împreună cu lucrurile voastre. Pînă pleci, ai să rămîi aici.

În odaia de sus am dormit cu intermitenţe pînă seara. De fiecare dată cînd îmi deschideam ochii, directoarea venea lîngă mine, îmi punea mîna pe frunte, îmi dezmierda părul pe care mi-l împletisem după obiceiul fetelor din oraş, în două cozi groase.

— Ți-e rău, Feride? Te doare ceva, fetițo? mă întreba ea.

Nu aveam nimica, nu eram bolnavă. Dar îmi lăsam capul pe perne, fără vlagă și mă alintam ca un copil. Mi se părea că dacă am să fiu mai mult mîngîiată și iubită, această dragoste maternă pe care abia am descoperit-o îmi va îmbiba și mai mult inima și mă va alina — în zilele de singurătate și suferință pe care le voi străbate de acum încolo — ca izul de parfum ce dăinuie în batistele căpătate în dar.

Vaporul Principesa Maria, 2 iulie

Împotriva vîntului, m-am înfășurat strîns în mantoul meu și am stat sus, pe covertă, pînă au mijit zorile. Nu mai era nimeni. Doar un călător înalt, în aceeași poziție de cu seară, cu brațele rezemate de parapet, fluiera nostalgic. Cunoșteam și iubeam marea ca pe o ființă care trăiește din plin, care veșnic rîde, vorbește, oftează și se mînie. Dar în noaptea aceasta întinderea ei de ape mi s-a înfățișat ca o pustietate imensă în care nu găsești nici alinare, nici sfat.

Tremurînd, de parcă umezeala nopții m-ar fi pătruns pînă în măduva oaselor, am coborît în cabină. Munise dormea în patul de sus. Ascultînd zbuciumul care vine tocmai din adîncuri, ca bătăile de inimă ale acestei pustietăți imense, am început să scriu în jurnalul meu.

Astăzi directoarea m-a condus pînă la debarcader. Nu mi-am luat rămas bun de la nici una dintre cunoștințele mele. Am trecut doar pe la doamna cea în vîrstă care seamănă cu mătușa mea și închizînd ochii, am ascultat-o pentru ultima oară cum îmi spune pe nume.

În orașul B., îl părăsisem pe Mazlum. Aici a trebuit să ne despărțim de păsărele. Le-am încredințat doamnei directoare, cu rugămintea să-mi promită că nu va uita să le dea apă și mîncare.

— Feride, mi-a spus ea atunci, dacă tot ții atît de mult la ele, lasă-le libere cu mîna ta, ar fi o faptă mai bună.

Am surîs:

— Nu, doamnă directoare, și eu credeam la fel ca dumneavoastră. Dar acum mi-am schimbat părerea. Păsările sînt niște făpturi fără minte și neajutorate care nu știu ce vor. Pînă scapă din colivie, se zbat, chinuite de fel de fel de năzuințe. Dar vă închipuiți că, afară, vor fi mai fericite? Nu, imposibil. Eu cred că, în ciuda tuturor lucrurilor, ele se obișnuiesc cu colivia lor și cînd dau de aerul liber, stînd pe-o creangă, cu capetele ascunse sub aripi, se gîndesc la ea nopți întregi, pînă dimineața și țintind cu ochișorii ferestrele casei, cunosc ce este dorul. Păsările trebuie puse în colivii cu forța, doamnă directoare, cu forța, cu forța!

Bătrîna m-a mîngîiat pe obraz.

— Feride, ce copilă de neînțeles ești tu! Ceva atît de lipsit de importanță și să-ți stîrnească plînsul?!

Pe vapor se aflau cîțiva călători care urcaseră o dată cu mine din orașul Ç. Fără să vreau, între doi dintre aceștia, ofițeri, am surprins următoarea conversație.

Cel tînăr spunea celui mai în vîrstă:

— Ihsan bei trebuia să plece acum patru zile: „Mai așteaptă puțin, ca să plecăm împreună la Beirut", i-am zis eu și i-am atras nenorocirea fără să vreau. Da, căci, dacă ar fi plecat cu patru zile mai devreme, n-ar fi pățit una ca asta.

— E într-adevăr o întîmplare regretabilă. Ihsan nu era un om prea iritabil; nu înțeleg cum de și-a ieșit din fire. Cunoști cumva amănuntele?

— Am văzut cu ochii mei. Ne aflam ieri în cazinoul primăriei. Burhanettin bei juca biliard. La un moment dat, Ihsan intră pe ușă, îl ia deoparte pe maior și începe să-i vorbească. La început se întrețineau liniștit, politicos. Nu știu ce s-o fi petrecut între ei, că deodată îl văd pe Ihsan că se dă un pas înapoi și îi trage lui Burhanettin bei o palmă răsunătoare. Maiorul a vrut să facă uz de revolver. Dar Ihsan își și scosese arma. Dacă nu s-ar fi aruncat asupra lor cîțiva inși, negreșit că s-ar fi făcut vărsare de sînge. Mîine, Curtea Marțială începe judecarea lui Ihsan.

— Să fi săvîrșit unul dintre noi lucrul acesta, ar fi fost vai și amar. Dar Ihsan am impresia că e rudă cu pașa.

— E nepotul soției pașei, alăptat de ea.

— În cazul acesta, cu o pedeapsă neînsemnată o să se mușamalizeze totul. Totuși a fost o lecție extrem de binevenită pentru Burhanettin. E din ce în ce mai turbat, dragă.

— Care să fi fost cauza?

— După propriile lor mărturisiri, o neînțelegere de ordin politic. Tot nu s-a reușit să se excludă politica din armată.

— După părerea mea, mare minune să nu fie tot vreo femeie la mijloc. Parcă nu-l cunoaștem pe Burhanettin?!

Discutînd între ei, ofițerii se îndepărtaseră. Înțelegeam acum de unde provenea buchetul de trandafiri pe care, cu puțin înainte, mi-l adusese în cabina mea un bătrîn barcagiu.

Ihsan bei, poate că nu vă voi mai întîlni niciodată sau, dacă vă voi întîlni, voi fi silită să mă prefac că nu vă recunosc. Dar n-am să uit nicicînd că în ziua cînd, din pricina mea, vă pregăteați să vă prezentați în fața Curții Marțiale, v-ați amintit totuși de mine. Voi ascunde între filele jurnalului meu o petală din acești trandafiri care, prin faptul că n-ați simțit nevoia să precizați cine mi i-a trimis, sînt o mărturie de delicatețe sufletească — dimpreună cu amintirea dumneavoastră, pe care-o voi ascunde în inimă ce pe cel mai curat lucru.

Afară, călătorul acela singuratic încă mai continuă să fluiere melodii triste. Mi-am scos capul pe fereastra deschisă a cabinei. Pe mare prind să mijească zorile, limpezi, limpezi de parcă ar izvorî din străfundul apelor!

Pitulice, haide de te culcă, în sfîrșit! De oboseală și de veghe te dor ochii. Ce te privesc pe tine zorile? Zorile întruchipează clipa în care departe, departe,. florile galbene își deschid ochii lor fericiți, sătui de somn și de iubire.

PARTEA A PATRA

Izmir, 20 septembrie

De aproape trei luni sînt în Izmir. Treburile nu-mi merg bine. Mi-a rămas o singură speranță. Dacă mîine o pierd și pe ea, nu știu ce mă voi face. Nici nu îndrăznesc să mă gîndesc. Cu o lună înainte de sosirea mea, omul căruia mă recomandase doamna directoare s-a îmbolnăvit și a plecat pentru o jumătate de an la Istanbul, să schimbe aerul. Neavînd încotro, m-am dus la directorul Instrucțiunii Publice. Și peste cine credeți c-am dat? Chiar peste trîntorul din orașul B., cel care-ți făcea impresia că dormitează veșnic și că vorbește ca prin vis. Ochii lui încețoșați de somn, pe care Atotputernicul i-a creat mai mult ca să doarmă decît să privească, nu m-au recunoscut, firește.

— Mai dați pe aici peste cîteva zile, să vedem, poate c-o să găsim ceva, mi-a spus el.

Cîteva zile, la el însemna o lună, două. Chiar așa a și fost.

Astăzi mă dusesem din nou la el. Mă rog, m-a salutat cu bunăvoință și cu vocea sa dulce, candidă, a început:

— Fetițo, la o distanță de două ceasuri de aici e o școală comunală. Ce aer bun, ce priveliște încîntătoare!

Discursul era aidoma aceluia pe care mi-l ţinuse cînd m-a trimis în Zeyniler. Brusc, mi-a venit una din vechile mele toane şi i-am luat vorba din gură, rîzînd:

— Nu vă mai osteniţi, domnule, continui eu în locul dumneavoastră. Fără să precupeţească nici un efort şi nici o cheltuială, conducerea a înfiinţat o nouă şcoală. Nu e nevoie numai de munca fără preget şi spiritul de sacrificiu al unei tinere institutoare ca mine? Mersi, domnule. Mai mă întîlnisem eu cu această graţioasă bunăvoinţă a dumneavoastră, la B., cînd m-aţi trimis în Zeyniler.

Spunîndu-i acestea, îmi închipuisem, fireşte, c-o să mă dea afară. Dar ciudat, aşa-i? Nu s-a supărat deloc. Din contră, a rîs cu hohote şi cu un aer nespus de filozofic, a recunoscut:

— Ce să-i faci, fetiţo? Ordin de la conducere. Dacă tu nu te duci, el nu se duce, cine să se ducă?!

Din birourile directorilor Instrucţiunii Publice nu lipsesc musafirii. Dintr-un fotoliu din colţ se auzi o voce spartă:

— Ei, ce delicat, ce ademenitor licurici e ăsta!

Licurici?! M-au durut destul pînă acum poreclele Fluture-de-Mătase şi Gülbeşeker, aici mă văzui şi Licurici, ei comedie!

M-am întors iute. Prinsesem în sfîrşit pe unul dintre neobrăzaţii care mă cinstesc cu fel de fel de porecle, şi încă ce porecle! De gîze şi dulceţuri! Aveam să-i dau o lecţie de toată frumuseţea ca să-mi răscumpăr, prin el, tot necazul pe care mi l-au pricinuit ceilalţi.

Dar fără să-mi dea răgaz să scot o vorbă, el s-a întors spre director şi, cu un ton categoric, îi spuse:

— Împlineşte toate dorinţele domnişoarei. Pentru numele lui Allah, nu necăji copila!

— La ordinul dumneavoastră, Reşit bei, îi răspunse directorul nespus de deferent, dar, serios, pentru moment n-am nici un loc vacant. Doar postul de profesoară de franceză la Şcoala Centrală. Sigur că pe domnişoara nu o aranjează.

— De ce nu, domnule? Doar serva dumneavoastră a fost profesoară de franceză la Institutul Pedagogic din B.

— Dar am anunțat că locul se obține prin concurs, ezită directorul. Mîine e examenul.

— Perfect! replică Reșit bei. Să participe și domnișoara la examen, ce pierde? Doar am să fiu și eu acolo. Și, bun e Allah! Ai grijă să nu care cumva să înceapă examenul pînă nu vin eu!

Se vede treaba că Reșit bei e un om important. Dar ce urîțenie de neînchipuit! Cînd îl priveam, ca să nu izbucnesc în rîs, îmi mușcam buzele pînă la sînge.

Oamenii sînt fie bruni, fie blonzi, nu? Pe fața acestui domn parcă se desfășura un curcubeu, cu toate culorile posibile, de la albul delicat al rănilor abia cicatrizate și pînă la negrul cărbunelui. Era așa de închis la culoare, că te minunai cum de nu i se murdărește gulerul! Aveai impresia că cineva, ca să se distreze, își vîrîse mîna în praf de cărbune și cu ea murdară spoise fața lui Reșit bei, la întîmplare.

Doi ochi de maimuțoi extrem de apropiați unul de altul, cu niște pleoape roșii lipsite de gene, ca niște răni. Un nas nemaipomenit care-i spînzura peste mustățile albe, atingînd colțurile buzelor. Și mai cu seamă fălcile, meritau să le vezi! Există unele maimuțe care, la extremitățile gurii, au niște săculeți în care-și fac provizii de fistic ori alți sîmburi; ei, obrajii lui Reșit bei atîrnau întocmai ca aceștia.

Dar și eu, prea o iau razna. La drept vorbind, binele pe care mi-l făcuse numai prin cîteva cuvinte nu era puțin lucru. Pesemne că Atotputernicul, după ce a creat chipul acestui domn, a văzut că prea s-a întrecut cu gluma și, ca despăgubire pentru nedreptatea făcută, i-a dat o inimă bună.

După mine, frumusețea sufletească e mai neprețuită decît cea fizică. La ce poate sluji o frumusețe lipsită de căldura bunătății? Doar să zdrobească viața și să rănească sufletul unor fete sărace!

Izmir, 22 septembrie

Astăzi m-am prezentat la concurs. Proba scrisă a decurs prost. Mi s-a dat de conjugat vreo opt-zece verbe, la diferite moduri, timpuri şi diateze, singular şi plural. Nu cunoşteam deloc termenii turceşti ca să-i pot reda în franceză. În schimb, proba orală a mers bine. Reşit bei a conversat cu mine franţuzeşte. Mi-a spus unele cuvinte care mă fac să nădăjduiesc că voi reuşi.

Allah să se îndure de Munise!

S-a afişat rezultatul. N-am luat examenul. Unul dintre secretari mi-a spus:

— Dacă Reşit bei ar fi vrut, mai mult ca sigur că aţi fi reuşit. E de ajuns să nu-şi dea el avizul ca să pierzi orice şansă. E cert că şi-a pus ceva în gînd.

Mă aflu într-o situaţie tare proastă. Peste două zile e începutul lunii. Trebuie să plătesc chiria. Ultimul medalion rămas de la mama mi-a venit în ajutor. L-am încredinţat azi unei vecine. Îl va da soţului ei să-l vîndă şi-mi va aduce banii. Aş fi vrut să-l ţin ca amintire, nu să-l înstrăinez, fiindcă înăuntru purta fotografia mamei şi a tatii, din anul cînd s-au căsătorit. Săraca fotografie a rămas acuma fără nici o podoabă. Dar am găsit o consolare şi pentru asta. Mi-am spus că tata şi mama preferă, desigur, să stea în inima fetei lor sărace decît să zacă într-o ramă pretenţioasă de aur.

Izmir, 27 septembrie

Astăzi am primit un bilet din partea lui Reşit bei. Mi-a găsit o slujbă. Ca să-mi dea amănunte, mă cheamă la vila sa din Karşîyaka. Secretarul insinuase că Reşit bei îmi arătase ostilitate. S-ar părea că n-a spus adevărul. Să vedem, mîine am să-mi dau seama.

Izmir, 28 septembrie

Mă întorc de la vila lui Reşit bei. E ca un palat. Acum înţeleg pentru ce i se acordă acestui om atîta importanţă.

Reşit bei m-a primit politicos. Mi-a spus că apreciază modul în care stăpînesc limba franceză, că mi s-a făcut o nedreptate izbitoare pe care, din nefericire, nu a putut-o împiedica. Slujba de care pomenea în scrisoare constă în a preda fiicelor sale franceza.

— Domnişoară dragă, cunoştinţele, cît şi ţinuta şi atitudinea dumneavoastră mi-au lăsat o impresie excelentă. Ce veţi realiza consumîndu-vă viaţa prin şcolile de stat? Veţi preda franceza fiicelor mele. Veţi beneficia de acelaşi tratament ca ele. Vă vom pune la dispoziţie o cameră frumoasă, nu e bine?

Deci, o veritabilă profesoară particulară. O slujbă mai liniştită şi mai avantajoasă decît profesoratul meu de prin şcoli. Păcat însă că eu, de multă vreme, nu pot să sufăr meseria aceasta; o consider un fel de slugărit. Nu era însă drept să-l jignesc pe Reşit bei. I-am mulţumit pentru încrederea şi bunăvoinţa acordată, dar i-am făcut cunoscut că nu voi putea primi, pretextînd prezenţa lui Munise. El însă nu vedea în aceasta vreo piedică:

— O primim bucuroşi şi pe ea, fata mea. Ce greutate poate să însemne pentru săraca noastră casă un copil?!

Nu i-am dat încă un răspuns definitiv. Am cerut un termen de trei zile. Am să fac un ultim demers. Dacă am să găsesc un post oficial de profesoară, e perfect. Dacă nu, n-am altă ieşire.

Karşîyaka, 3 octombrie

Lui Munise şi mie ni s-a pus la dispoziţie, la etaj, o odaie cu faţa spre mare. O încăpere mică, dar drăguţă, ca o colivie.

Am contemplat pînă tîrziu cheiul şi marea. De la fereastra mea se vede golful. Peste drum, Izmirul, cu dealurile

lui ce seamănă cu niște nori masivi țintuiți cu stele, cu cheiul feeric iluminat sînt lucruri demne de văzut.

Dar, la drept vorbind, cheiul Karșîyaka, din față, mă atrage mai mult. Ce viață frumoasă și distractivă se duce aici! Pînă la miezul nopții circulă tramvaiele și la lumina verde a gazului aerian se plimbă, în scurgere neîntreruptă, convoaie de tineri. Departe, într-un cazinou ce-și revarsă luminile verzi și roșu-aprins în mare, se cîntă, în acompaniament de ghitare, melodii cînd vesele, cînd triste.

Nu știu de ce, dar toți oamenii din care, în această lumină incertă, nu disting decît petele albe sau negre ale veșmintelor, îmi par a fi numai perechi de logodnici, de îndrăgostiți. Mai mult, toate ungherele înghițite de întuneric, blocurile de stînci care se deslușesc ca niște umbre întunecate pe suprafața mării, îmi par împînzite numai cu îndrăgostiți nevăzuți.

Susurul veșnic al mării sînt furișe sărutări pe buze. Adierile călduțe ale nopții, care mă înăbușe și-mi apasă pieptul, vin de pe buzele unor fete tinere care, cu capetele aninate de gîtul iubiților, își țin ochii pironiți în ochii acestora de un verde-închis, ca mările noaptea.

În această vilă am fost întîmpinată cu politețea destinată unei adevărate domnișoare. Povara mea proprie nu mi se păruse niciodată grea. Cu toate acestea, am fost recunoscătoare bătrînei slujnice care mi-a smuls cu forța geamantanul din mînă și nu mi-a permis să-l urc eu însămi în odaia mea. Munise nu este încă la vîrsta la care să-și dea seama de toate. Măreția vilei a orbit-o. Adineaori, pe cînd suiam scara, a vrut să repete o glumă pe care, la noi acasă, o făcea adesea; la jumătatea scării m-a prins pe neașteptate de fustă, încercînd să mă silească să cobor de pe treptele pe care abia le urcasem. I-am desprins brațul și i-am șoptit la ureche:

— Munise, noi de-acum sîntem în casa altuia, copila mea... Cînd o să avem iarăși casa noastră, atuncea ne jucăm, fetițo.

S-a oprit dintr-o dată. Înțelesese ce vreau să spun.

Cînd am intrat în cameră, bucuria de pe fețișoara ei frumoasă se stinsese. Cîtă putere de înțelegere are fetița aceasta! Mi-a cuprins gîtul cu brațele și strîngîndu-se mai mult ca oricînd lîngă mine, mi-a sărutat mărunt, mărunt toată fața.

Astăzi eu, cînd am venit aici — dar nu, nu pot, nu îndrăznesc să scriu aceasta...

Karșîyaka, 7 octombrie

În vila lui Reșit bei viața nu e rea. Elevele mele sînt două fete, una de-o vîrstă cu mine, alta mai mică. Cea mai mare, Ferhunde, e aidoma tatălui în frumusețe. De aceea și are o fire grozav de ursuză. Cea mică, Sabahat, este opusul ei. O fată frumoasă ca o păpușă, drăgălașă și blîndă.

Într-o zi, una dintre slujnice mi-a făcut cu ochiul, spunîndu-mi cu înțeles:

— Pe atunci răposata doamnă era bolnavă. Un tînăr doctor militar cînd îl căutai, venea aici, s-o îngrijească. Nu încape nici o îndoială, pentru că doamna a tot privit la chipul doctorului, copilul a ieșit frumos.

Cea mai mare teamă îmi era de servitoare. De ce să ascund, întrucîtva făceam și eu parte din tagma lor, nu? Dar m-am comportat cum se cuvine, n-am cerut nici unei nici cel mai mic serviciu. De aceea mă stimează. Totuși, cred că atitudinea lor este influențată și de importanța pe care mi-o acordă Reșit bei.

Cel mai mare defect al vilei constă în faptul că veșnic este în fierbere, ca un stup de albine. Nu lipsesc niciodată musafirii. Și ceea ce e și mai rău, Ferhunde și Sabahat îmi cer să apar neapărat în fața fiecărui oaspete. Un alt neajuns și mai mare al vilei este Cemil bei — băiatul cel mare al stăpînului casei — un tînăr pînă la treizeci de ani, stupid și

neplăcut. Zece luni din an le petrece în Europa, păpînd banii babachii. Celelalte două luni le petrece aici, la Izmir. Slavă Domnului că ne aflăm în ultimele zile ale acestor două luni. Altminteri aş fi părăsit vila acum trei zile. Ce mă priveşte pe mine prezenţa lui? Aşa mi-am zis şi eu, dar felul acesta de a judeca s-a dovedit greşit.

Acum trei zile, Ferhunde şi Sabahat mă reţinuseră jos, în salon, pînă noaptea tîrziu. După ce mă despărţisem de ele, urcam spre camera mea. La etajul al treilea, la capul scării, am dat peste o umbră omenească. Un bărbat. Luată prin surprindere, m-am speriat şi am vrut să mă trag înapoi.

— Nu vă temeţi, domnişoară, nu-i un străin, am auzit atunci vocea lui Cemil bei.

O lumină slabă îi cădea pe faţă printr-una din ferestre.

— Scuzaţi-mă, domnule, vă rog, nu v-am recunoscut dintr-o dată, i-am spus şi am vrut să trec mai departe.

El a făcut un pas la dreapta, tăindu-mi drumul. Pentru că locul era îngust, n-aveam pe unde trece.

— Mi-a fugit somnul, domnişoară, şi am ieşit să aştept la fereastră răsăritul lunii.

Îi înţelesesem intenţia. Însă aveam de gînd să mă fac că nu pricep nimic şi să dispar pe nesimţite. Totuşi, ca să nu-i las vorbele fără răspuns, am remarcat:

— Dar acum nu e lună, domnule!

— Cum de nu, domnişoară, îmi şopti el. Dar luna aceasta trandafirie care răsare pe neaşteptate la capul scării! Ce lumină a lunii e oare atît de răpitoare cu ea?

Brusc, Cemil bei m-a prins de încheietura mîinii. I-am simţit răsuflarea caldă pe faţă şi m-am aruncat înapoi cu putere. De nu m-aş fi agăţat de balustrada scării, m-aş fi rostogolit pînă jos. Mă lovisem rău la cap. Nu-mi putusem stăpîni un uşor ţipăt de durere.

Fără un zgomot, Cemil bei coborîse lîngă mine. Deşi nu-i desluşeam chipul, simţeam că este foarte tulburat şi neliniştit.

— Iertaţi-mă, domnişoară Feride, v-aţi rănit cumva?
„Nu, n-are importanţă, numai lăsaţi-mă în pace!“ aş fi dorit să-l rog. Dar nimic altceva, în afară de un ţipăt stins, nu mi-a scăpat de pe buze. Ca să-l înăbuş, am vrut să-mi astup gura cu batista. Aşa am observat că de pe buza mea uşor lovită se prelingea o dîră subţire de sînge.

Ne aflam lîngă fereastra scării. La lumina slabă care pătrundea printr-un oblon deschis, văzuse şi Cemil bei pata de sînge.

— Domnişoară Feride, vorbi el cu voce şovăielnică, în noaptea aceasta m-am purtat ca cel mai ordinar om din lume. Nu mă lipsiţi de mărinimia de a-mi spune că mă iertaţi, domnişoară.

La auzul acestui lirism de prost gust după obrăznicia de adineaori, mi s-a făcut pielea ca de găină; recăpătîndu-mi întregul curaj, i-am răspuns cu glasul înăsprit:

— Nu-i nimic extraordinar în cele ce-aţi făcut, domnule. Este cu totul obişnuit să tratezi aşa slujnicele, femeile din această categorie... Prin faptul că am primit să îndeplinesc, la conacul dumneavoastră, o funcţie apropiată de a lor, mi-am meritat soarta. Să nu vă fie teamă c-am să vorbesc. Cu un pretext oarecare mîine-dimineaţă voi pleca de aici.

După aceste cuvinte am urcat scara, îndreptîndu-mă liniştită şi impasibilă spre odaia mea.

Să trag uşa după mine şi să plec cu geamantanul şi cu Munise de mînă, era simplu. Dar unde, încotro să mă îndrept? Deşi au trecut trei zile de atunci, hotărîrea aceasta n-a putut fi pusă în aplicare. Încă mai mă aflu aici. A sosit timpul să mărturisesc lucrul pe care mă sfiam pînă şi să-l consemnez în jurnalul meu, în seara în care abia sosisem.

Ajunsesem aici către seară, cînd se îngîna ziua cu noaptea. N-ar fi fost mai normal să-mi fi amînat sosirea pînă a doua zi de dimineaţă? Bineînţeles. Dar nu era posibil.

În momentul în care, mînată de deznădejde, am tras la vilă, am dat peste o droaie de musafiri. Reşit bei şi fetele mă arătau oaspeţilor ca pe un articol de lux, proaspăt achiziţionat. Toţi mă priveau cu bunăvoinţă, ba chiar cu o oarecare compătimire. În timp ce mă străduiam, cu gentileţea discretă la care mă obliga noua mea profesiune, să intru în graţiile fiecăruia în parte, am simţit că mă cuprinde un leşin uşor şi că îmi pierd cunoştinţa; m-am lăsat brusc pe marginea unui scaun şi căznindu-mă să-mi menţin zîmbetul, mi-am închis ochii doar pentru o jumătate de minut, dacă nu pentru şi mai puţin.

Reşit bei, fetele, musafirii se alarmaseră. Sabahat alergase la mine cu un pahar în mînă şi făcînd haz amîndouă ca de o glumă, mă forţase să beau cîteva înghiţituri.

O doamnă în vîrstă spuse, surîzînd:

— Nu-i nimic, trece, pesemne e influenţa lodosului, a vîntului dinspre sud. Vremea aceasta face ravagii asupra nervilor fetelor delicate. Odată cu schimbarea climei, se ofilesc ca trandafirii...

Toţi mă considerau o domnişorică plăpîndă, fragilă, care nu rezistă la greutăţi. Eu le confirmam părerea dînd din cap şi le eram chiar recunoscătoare că-şi închipuie aşa. Dar minţeam.

Alta era pricina leşinului meu uşor. În ziua aceea, pentru prima oară în viaţa ei, Pitulicea rămăsese flămîndă.

Karşîyaka, 11 octombrie

Astăzi Ferhunde şi Sabahat aveau iarăşi oaspeţi din Izmir, patru fete între cincisprezece şi douăzeci de ani. După-amiază proiectaserăm să ne plimbăm cu barca pînă la Bayraklî. Dar, ca un făcut, tocmai cînd să ieşim pe stradă a început să plouă. Îmbrăcate ca pentru drum, ne-am întors fără nici un chef în salon. Fetele au cîntat un pic la pian, au mai bîrfit. Apoi retrăgîndu-se în cîte un colţ două cîte două, şi-au

împărtășit, în mare taină, secrete. Dar, după felul cum rîdeau pe furiș, era limpede ce subiecte atacau.

Sabahat e o fată tare dulce, tare zglobie. Ca să-și distreze invitatele, născocea fel de fel de ghidușii, care mai de care mai reușite. Pe o etajeră zăceau albumele de familie, pline cu poze de-ale rudelor. Luă unul dintre ele, la întîmplare, se așeză la masă și strîngînd în jur pe celelalte fete începu să le arate pozele. Desfătarea nu rezulta din privitul fotografiilor, ci din comentariul cu care le însoțea Sabahat. Spunea niște lucruri așa de caraghioase despre viața și firea fiecăruia, încît leșinam de rîs. De exemplu, un pașă impozant, cu pieptul înțesat de decorații, bărbat cu o barbă impunătoare, care părea că ordonă lumii întregi, fusese snopit în bătaie, cu mătura, de către nevastă.

O doamnă arătoasă, dar cu o înfățișare tipic provincială, în timp ce urca de pe vapor la debarcaderul de la Kokaryalî, printr-un accident a căzut în apă, de unde s-a pornit să urle, în limbajul colorat din ținutul ei:

— Dulcile mele vieți mi se duc, săriiiți!

Reșit bei avea un unchi din Konya pe care nu te mai săturai privindu-l. Într-o fotografie apărea în postura unui hoge, cu turbanul și șalvarii reglementari. Cealaltă fotografie, alăturată, fusese făcută după ce respectivul devenise deputat, cu frac și monoclu. Cu ochii căscați, străfulgerați de indignare sacră, hogea se uita la deputatul care-și bătea joc de el, țuguindu-și disprețuitor buzele. Atît de inedite erau aceste două ipostaze, încît îi prinsesem mîinile lui Sabahat ca s-o împiedic de a da pagina mai departe și rîdeam de mă prăpădeam.

— Domnișoară Feride, încercă Ferhunde să glumească cu mine, dacă vreți, eu pot să vă fac vorbele cu această prea frumoasă persoană. E liberă. S-a despărțit de prima soție, acum își caută o doamnă cît mai europenizată, corespunzătoare unui deputat.

— Scrieți-i numaidecît, sînt cu totul de acord, i-am răspuns eu printre hohote depărtîndu-mă de masă, dacă n-ai

parte de altă fericire în viață, măcar să trăiești în rîs și voie bună.

Sabahat întorsese altă filă. Îmi făcu un semn cu mîna:

— Domnișoară Feride, dacă veți vedea poza asta, teamă mi-e c-o să renunțați la deputatul nostru.

— Ah! Ce frumos! strigau invitatele în cor.

Mă chemau și pe mine, agitîndu-și mîinile. M-am apropiat:

— Degeaba, fie ce-o fi, eu nu renunț la deputatul meu! și mi-am întins capul printre bogăția de păr ondulat.

Ca și fetele, nici eu nu mi-am putut opri un strigăt ușor. Dintre filele albumului mă privea în ochi, surîzătoare, imaginea lui Kâmran.

De astă dată Sabahat nu se distră pe socoteala posesorului acestei fotografii; dimpotrivă, dădu prietenelor sale, entuziasmate și extrem de curioase, următoarele amănunte:

— Acest domn este soțul mătușii mele, Münevver. Nunta lor a avut loc primăvara trecută, la Istanbul. Dacă l-ați vedea în carne și oase, v-ați da seama cît de mizerabilă e fotografia. Are un nas și niște ochi! Să vă spun ceva cît se poate de ciudat: acest domn iubea pe fata unei mătuși de-a lui. O făptură scundă, teribil de trăznită și răzgîiată — de-asta chiar o și porecliseră Pițulicea. Pițulicea nu l-a vrut deloc pe Kâmran bei. Așa-i inima omului... În sfîrșit, cu o zi înainte de nuntă, a fugit de-acasă singură, și-a pierdut urma într-alte meleaguri. Luni de zile Kâmran bei aproape că nu s-a atins de mîncare și băutură, a așteptat-o pe flușturateca de fată. Parcă, dacă ar fi avut ea de gînd să se întoarcă, ar fi șters-o în ajunul nopții în care avea să fie mireasă?! Am fost de față cînd mătușa mea Münevver a sărutat mîna soacrei sale; bătrîna doamnă probabil că și-a amintit de minunăția aia de Pițulice fără pic de astîmpăr, fiindcă s-a pornit să plîngă ca un copil.

Ascultasem aceste informații cu spatele rezemat de pian, fără o vorbă, fără o mișcare. Din album, Kâmran încă mai îmi surîdea.

— Om fără inimă, am șoptit eu.

— Ai găsit cel mai nimerit cuvînt, domnișoară Feride, mi-a spus Sabahat, întorcîndu-se spre mine. Unei fete insensibile față de un tînăr atît de frumos și de fin, nu-i poți da alt calificativ decît acela de „om fără inimă".

Te urăsc, Kâmran. Dacă n-ar fi fost așa, cînd am aflat vestea aș fi plîns, aș fi leșinat, aș fi umblat cernită. Pe cînd eu niciodată n-am avut atîta haz ca astăzi, niciodată n-am făcut pe cei din jurul meu să moară de rîs ca astăzi. Dacă nu s-ar fi petrecut un accident stupid, aș fi putut afirma chiar că am trăit, azi, cea mai fericită zi din viață. Spre seară, cum vremea se îndreptase, ni se îngăduise să facem o lungă plimbare cîmpenească. Treceam pe marginea unei văi de torent. Una din musafire a văzut pe celălalt mal al văii o crizantemă sălbatecă.

— Ah, ce frumoasă e! Dac-aș putea s-o rup! exclamă ea.

— Dacă vreți, v-o dăruiesc eu! i-am zis rîzînd.

Văiuga era primejdios de adîncă și abruptă. Fetele rîseră.

— Dac-ar exista o punte, ar fi și mai bine, glumi una din ele.

— Cred că se poate ajunge la floare și fără punte, i-am replicat eu și m-am și avîntat, în strigătele lor speriate. Izbutisem să trec în partea cealaltă. Dar ce păcat că, totuși, n-am reușit să aduc crizantema pe care-o promisesem! Călcasem chiar pe marginea văii care prinse să se surpe. Ca să nu cad, mă agățasem de un tufiș de mărăcine, sfîșiindu-mi mîinile. Da, dacă n-aș fi trecut prin accidentul acesta și durerea de la spinii care-mi pătrunseseră în palme nu m-ar fi făcut să plîng tot drumul pînă la conac, aș fi putut susține cu toată tăria că aceasta a fost ziua cea mai veselă și mai distractivă din viața mea.

Kâmran, pentru că te-am urît, am fugit în ținuturi străine. Acum ura mea a luat asemenea proporții, încît depărtarea dintre noi nu-i suficientă, vreau să fug și de lumea în care ai trăit, cu care-i avut cea mai ușoară legătură.

Îmi pusesem stăruitor în gînd să nu mai rămîn în casa asta. O dată la două-trei zile coboram în Izmir și treceam pe la Direcția Instrucțiunii Publice. Ieri-dimineață am întîlnit pe vaporaș pe maica Bérénice, una din fostele mele profesoare. Mă mai văzusem cu ea acum două luni și pentru că, pe vremuri, ținuserăm mult una la alta, îi povestisem în parte situația mea. Ieri, maica Bérénice îmi spuse:

— Feride, te caut de cîteva zile. La școala noastră din Karantina e un loc vacant de profesoară de turcă și desen. Te-am recomandat directoarei. Nu-i nevoie să-ți cauți locuință, ai să stai la școală. Doar ești învățată cu viața noastră.

Inima prinse să-mi bată cu putere; aveam impresia că dacă din nou m-aș afla acolo, în mirosul de tămîie, printre glasurile profunde de orgă, ar fi posibil să-mi regăsesc o parte din visurile copilăriei.

N-am mai găsit necesar să mai chibzuiesc:

— Bine, ma soeur, vă mulțumesc, am să vin.

Înainte însă de a mă duce, am trecut pe la Direcția Instrucțiunii Publice ca să-mi iau înapoi dosarul. Mi s-a comunicat că directorul mă caută de trei zile. Cum m-a văzut, mi-a zis:

— Ai așteptat mult, fetițo, dar, spre norocul tău, s-a ivit un loc bun. Te trimit la școala din Kușadasî.

Cîteva clipe am rămas descumpănită; nu știam ce să răspund. De o parte, o viață liniștită. De cealaltă parte, un loc interesant, atractiv. Dar cuvîntul pe care mi l-am dat maicii?... Poate că, dincolo, mă așteptau din nou mizerie și lipsuri; dar nu exista nimic care să mă răsplătească, să mă atragă chiar, la viața aceasta de privațiuni? Prin fața ochilor mi s-au perindat micuții din școlile noastre rămași în părăsire, la cheremul unor ființe primitive. Erau ca niște flori care, ca să se deschidă, așteptau doar un pic de lumină,

un pic de soare. Celor care le arătau această lumină, această căldură, le dăruiau toată dragostea și recunoștința lor.

Am înțeles că, în ciuda tuturor lucrurilor, am început să iubesc profund pe acești copii sărmani. Parcă și Munise nu venise din mijlocul lor?

În afară de aceasta, în ultimii ani mai trecusem prin cîteva experiențe. După cum soarele rănește ochii bolnavi, și fericirea provoacă durere sufletelor bolnave. Ca și pentru ochii bolnavi, și pentru inimile bolnave nu există un leac mai bun ca întunericul.

Eu recursesem la profesiunea de profesoară ca să nu mor de foame. Cu socoteala aceasta dădusem greș. Cu meseria mea, într-o bună zi, se poate muri de foame. Dar nu-i nici o pierdere. Numai consacrîndu-mi viața fericirii altora îmi voi potoli setea de lumină, îmi voi putea găsi o alinare. Nu mai era cu putință să retrezești la viață zile apuse, visuri moarte. Nostalgia aceea grea după mirosul de tămîie și ecourile grave ale orgii mi s-a șters treptat din minte. Surîzînd imaginei copiilor care, în școala de la Kușadasî, așteptau de la mine dragoste și înțelegere, am spus:

— Da, domnule, accept.

Voiam ca pînă primesc numirea, să nu suflu o vorbă aici, în vilă. Dar un nou incident m-a silit să fac contrarul: de cîtva timp, femeia de încredere a conacului îmi vorbea într-un mod ciudat. De exemplu ieri, îmi zisese așa, din senin:

— Copila mea, pe zi ce trece îmi ești tot mai dragă. Și nu numai mie, ci tuturora... Ferhunde și Sabahat sînt fete tinere, dar nu dau nici un farmec casei. Prin venirea ta, totul s-a schimbat. Firea ta, purtarea ta sînt tare frumoase; te porți cu fiecare întocmai cum se cuvine.

Și cîte altele asemănătoare n-a mai adăogat!... Nu luasem cuvintele ei drept altceva decît ca un semn de bunăvoință. Dar ieri-seară bătrîna și-a dezvăluit total intențiile:

— Fata mea, oare n-am putea face nimic ca să te legăm de casa asta?! Îmi trece mie ceva prin cap, dar zău, să nu care cumva să-ți închipui că m-a îndemnat cineva să-ți spun.

Nu mai încăpea nici o îndoială; vorbele bătrînei slujnice de încredere erau sugerate de altcineva. Dar am continuat s-o ascult, făcîndu-mă că nu am priceput. Cum nu mai avea curajul să continue vorba începută, ea a trecut la altceva:

— Domnul nu-i om bătrîn, îl știu de pe vremea cînd era copil. Nu o fi el bărbat arătos, dar e avut și nobil. Și n-are nici fire rea. Fata mea, casa asta nu va putea s-o ducă fără stăpînă. Mîine, poimîine, Ferhunde și Sabahat or să plece după bărbații lor. Dacă, ferească-ne Allah, om nimeri vreo ticăloasă, praf și pulbere s-o alege din toate! Domnișoară Feride, o femeie poate oricînd să ia un tînăr cu mustața în furculiță, dar atîta avuție e mai greu de găsit. Ah, de-am putea nimeri și noi o fată bună, potrivită cu domnul nostru! Ce-ai de zis, fetițo?

Eu nu spuneam nimic; reflectam numai, surîzînd amar.

Faptul că Reșit bei îmi arătase atîta considerație, că acordase atîta interes lecțiilor lui Sabahat și Ferhunde, că glumea ore întregi cu noi, ba chiar că bătea împreună cu noi mingea... Deci toate acestea... Mi-am amintit de spusele secretarului de la Direcția Instrucțiunii Publice:

— „Dacă ar fi vrut Reșit bei, ți s-ar fi încredințat numaidecît postul de profesoară de franceză. Înseamnă că urmărește el ceva."

Acum cîțiva ani m-aș fi revoltat. Dar acum, ca să curm orice discuție, am răspuns bătrînei mesagere, cu aerul cel mai nevinovat din lume:

— Îmi pare rău, dar pețitoarea la care v-ați gîndit vă părăsește; cu dumneata împreună, am fi dibuit noi o stăpînă cum trebuie. Din păcate însă eu, foarte curînd, plec la Kușadasî. Peste cîteva luni îmi vine logodnicul și ne căsătorim.

Apoi am adăugat către bătrîna care mă privea buimacă:

— Iertați-mă, vă rog, astă-seară vreau să mă culc devreme.

Și am ieșit din cameră.

Kușadasî, 25 octombrie

Cînd fusesem întrebată dacă vreau să merg la Kușadasî, mă cuprinsese brusc bucuria. Îmi spusesem: „Kușadasî — Insula Păsărilor, iată negreșit locul în care voi găsi liniștea sufletească, fericirea pe care de atîta vreme o caut, eu și numele meu". Și nu mă înșelasem. Mi-a plăcut locul acesta mai mult decît oricare. Era cumva deosebit de frumos aici? Nu. Kușadasî nu s-a dovedit a fi, așa cum îmi închipuisem eu la început, un fel de insulă a lui Robinson Crusoe, în care, împreună cu Munise — papagalul meu galben — aveam să-mi găsesc refugiul, ducînd o viață singuratecă, de om rătăcitor. Eram poate extrem de liniștită? Da de unde! Munceam mai mult ca oricînd. Atunci? Răspunsul e cam ridicul, dar ce să fac! Îmi plăcea Kușadasî pentru că *nu* era un loc frumos și liniștit. Cred că Atotputernicul a creat nu numai chipurile frumoase, ci și ținuturile frumoase, și mările frumoase doar cu intenția de a supune pe om la cazne.

Cînd acum o lună am sosit aici, profesoara principală a școlii — o femeie pînă la cincizeci de ani, îmbătrînită și sfîrșită — m-a chemat la ea și mi-a spus:

— Fetițo, la exact trei luni distanță, am dat pămîntului pe cei doi fii ai mei, voinici ca un munte. De amărăciune nu mai văd în fața ochilor. Ai fost trimeasă aici ca a doua profesoară în ordine ierarhică. Ești tînără, pari cultă, îți las școala pe seamă. Condu-o cum știi tu. Mai avem încă două profesoare, femei bătrîne, nu-i nimic de sperat de la ele.

I-am promis că voi munci cît am să pot și m-am ținut de cuvînt.

Ieri, conducătoarea școlii mi-a spus:

— Feride, fata mea, oricît ți-aș mulțumi, e prea puțin. Ai muncit de zece ori mai mult decît ai promis. Într-o lună, atît copiii, cît și școala au înflorit. Allah să te răsplătească. De la colegele tale și pînă la cei mai mici dintre elevi, toți te iubesc. Pînă și eu, uneori, îmi uit de durerea mea și mă trezesc rîzînd laolaltă cu tine.

Biata femeie! Își închipuie că muncesc pentru ochii ei frumoși și de aceea îmi poartă chiar recunoștință. A munci, a te dărui semenilor tăi cu toată ființa ta, ce lucru minunat! Feride a redevenit Pitulicea de altădată. Nici acea nedefinită oboseală de viață din Ç., nici revoltele din Izmir, nimic n-a mai rămas din toate acestea; s-au destrămat toate, ca un nor care a întunecat, vremelnic, un cer de vară. Nu mai mă înspăimîntă ideea de a-mi închina viața, pînă la bătrînețe, copiilor altora, fericirii lor. Am dăruit copiilor altora locurile micuților din inima mea, la care am fost silită să renunț acum doi ani, într-o seară de toamnă.

Kușadasî, 1 decembrie

De la o vreme se zvonește numai despre război. Atît eram de absorbită de treburile școlii, încît nu dădeam nici cea mai mică atenție vorbelor. Astăzi cineva a fost în oraș. A început războiul.

Kușadasî, 15 decembrie

Sînt cincisprezece zile de cînd s-a pornit războiul. La spital soseau întruna convoaie de răniți. Tristețea s-a abătut asupra școlii, cei mai mulți dintre copii au în armată frați, părinți. Ca niște oameni mari, elevii sînt cuprinși de o tristă resemnare.

Kuşadasî, 16 decembrie

Parcă-i un blestem, Doamne, parcă-i un blestem! Printr-un ordin de la comandament, localul şcolii a fost cedat armatei. Se va improviza în el un spital. N-am nimic împotrivă, să facă ce-or vrea, dar pînă se va redeschide şcoala eu cum o să mă descurc, cum am să-mi cheltuiesc timpul, energia?!

Kuşadasî, 24 decembrie

Astăzi mă dusesem la şcoală ca să-mi iau nişte cărţi rămase acolo. Am găsit o dezordine atît de cumplită, că nu nişte biete cărţi, ci şi oameni dacă ai fi pierdut, nu i-ai mai fi putut găsi în vecii vecilor. Neavînd încotro, am renunţat; mă pregăteam să mă întorc, cînd o infirmieră, deschizînd una din uşi, îmi spuse:

— Să-l întrebăm şi pe medicul şef. Mi se pare că el a pus deoparte nişte cărţi...

Odaia era plină de sticle, pansamente, cutii farmaceutice. Medicul şef îşi lepădase haina şi încerca să pună ordine în această harababură, trăznind şi bufnind. Pentru că era întors cu spatele, îi vedeam numai gîtul, părul alb şi braţele cu mînecile suflecate. Era cu totul deplasat să întreb de nişte cărţi pe un om în situaţia aceasta. Am tras-o pe soră de poala rochiei şi i-am zis:

— Mai bine nu mai întrebaţi.

Ea însă nu s-a lăsat:

— Domnule, vă rog, parcă găsiserăţi nişte cărţi franţuzeşti ilustrate, nu cumva ştiţi pe unde le-aţi pus?

Bătrînul doctor se înfurie pe dată. Fără să-şi întoarcă barem capul, a răspuns aşa de urît, aşa de mojiceşte, încît, de ruşine, prima mea pornire a fost să-mi acopăr faţa cu mîinile şi să fug. Dar chiar în acea clipă el se întorsese.

— Vai, domnişoară, iarăşi mata? strigă el.

Cum i-am văzut chipul, nu m-am mai putut abține și am strigat și eu:

— Domnul doctor, domnul doctor din Zeyniler!

Nu exagerez. Am strigat, într-adevăr.

Răsturnînd sticlele, a venit lîngă mine valvîrtej, mi-a luat mîinile și trăgîndu-mi capul spre el, m-a sărutat pe păr, peste feregeaua care mă acoperea. Ne văzuserăm o singură zi, nici măcar o zi întreagă, vorbiserăm unul cu altul numai cîteva ore. Ce spirit bun și tainic ne legase într-atît unul de altul ca după doi ani să ne îmbrățișăm ca doi prieteni vechi, vechi, ba chiar ca un părinte cu fiica lui? Ce lucru de neînțeles e omul!

Exact ca le Zeyniler, Hayrullah bei m-a întrebat:

— Ia spune-mi, rogu-te, năstrușnico mică, ce cauți tu aici?

Printre genele albe, ochii lui albaștri, clari, ca de copil răspîndeau o strălucire blîndă, de nedescris. Și eu i-am răspuns rîzînd, exact ca la Zeyniler:

— Știți, eu sînt profesoară, domnule doctor. Pribegesc din ținut în ținut. Acum am fost mutată aici.

Cu o părere de rău nesfîrșită, de parcă mi-ar fi citit în inimă și mi-ar fi cunoscut viața, îmi zise:

— Încă nici o veste, micuțo?

M-am înfiorat ca și cum m-ar fi pus cineva brusc sub un duș rece. Am clipit din ochi, buimăcită:

— De la cine, domnule doctor?

El mă amenință cu degetul, prefăcîndu-se supărat:

— De ce minți, fetițo? Buzele tale au învățat să mintă, dar ochii, întreaga ta făptură, ba. Ele au rămas tot pline de candoare. De la cine să primești vești? De la cel care te-a făcut să rătăcești așa, din loc în loc...

Am dat din umeri, rîzînd iar:

— Vreți să spuneți de la Instrucțiunea Publică. Și-apoi, firește, și de la idealul de a sluji copiii patriei mele...

Doctorul își repetă presupunerea sa de la Zeyniler. Pentru că vorbele lui mă impresionaseră în mod deosebit, mi se întipăriseră în minte cuvînt cu cuvînt:

— La vîrsta asta, cu ținuta asta, cu chipul ăsta?! Bine, așa să fie, nebunatico mică, așa să fie, numai nu te înfuria.

Uitaserăm, eu de cărțile mele, el de doctoriile lui; continuam să discutăm.

— Ești profesoară în școala asta, nu?

— Atît m-am întristat că ne-ați luat școala, domnule doctor...

— Altceva mi-a trecut prin gînd. Cum se numea satul acela mizerabil? Acolo îți încredințasem eu, pentru prima dată, niște îndatoriri de soră de caritate. Îți mai amintești, nu? Vrei să mă ajuți și aicea? De altfel nici nu-i o mare diferență între maimuțelele tale minuscule și între dragii mei urși; prin sufletul lor se aseamănă atîta unii cu alții! Aceeași simplitate, aceeași inimă curată de copil... Iar ajutorul dat pacienților mei care, în aceste luni, au suferit atîta, e o faptă și mai bună, micuță domnișoară...

Și rîse, plin de înțelegere... M-am bucurat copilărește. Să fie orice muncă, numai să-mi consume forțele, să-mi absoarbă statornica dorință de a-mi ajuta semenii.

— Bine, domnule doctor, încep lucrul cînd doriți dumneavoastră.

— Chiar acum, uite în ce hal e totul aici! Parcă n-ar avea mîini, ci...

Și iarăși trînti un cuvînt urît, pe care ți-e rușine și să ți-l spui și în gînd.

— Cu o singură condiție, domnule doctor, i-am atras eu atenția. Lîngă mine să nu vorbiți prea... milităreşte...

— Am să mă străduiesc, micuțo, am să mă străduiesc, rîse el. Dacă totuși s-o mai întîmpla vreun accident, să nu-mi porți pică.

Am lucrat cot la cot pînă seara tîrziu; ne-am pregătit să primim răniții despre care am fost anunțați că vor sosi mîine.

Kuşadasî, 26 ianuarie

De o lună sînt infirmieră pe lîngă Hayrullah bei. Războiul continuă, convoaie de răniți sosesc neîntrerupt la spital. Atîta treabă e de făcut! Uneori nici noaptea nu apuc să mă întorc acasă.

Ieri a trebuit să mă ocup pînă tîrziu, în noapte, de un bătrîn căpitan grav rănit. Spre dimineață, frîntă de oboseală, adormisem pe un fotoliu în camera destinată farmaciei. Am simțit că o mînă îmi atinge ușurel umărul. Am deschis ochii: era doctorul Hayrullah bei. Străduindu-se să nu mă trezească, voise să mă învelească cu o pătură subțire, de teamă să nu răcesc. Îmi surîse cu ochii lui albaștri care, în lumina puțină a zorilor, arătau și mai obosiți:

— Dormi, fetițo, nu te deranja.

Ce binevenită a fost, în această clipă, afecțiunea lui! Doream să-i spun ceva, să-mi arăt recunoștința. Oboseala și somnul au pus însă din nou stăpînire pe mine; am adormit iar, cu surîsul pe buze.

Țineam mult la doctor, în ciuda a două mari defecte. Primul — folosirea unui limbaj grobian. Nu-i vorbă, și cei din jurul său săvîrșeau niște lucruri care-i îndreptățeau, îi provocau chiar ieșirile, dar uneori lăsa să-i scape asemenea cuvinte, încît dispăream de lîngă el. Adesea îi purtam pică. Dealtfel, el însuși își recunoștea vina:

— Nu lua în seamă, micuțo, zău că n-au absolut nici o importanță, sînt deprinderi de ostaș, nu mahalagisme ori altceva de soiul ăsta.

Hayrullah bei seamănă cu copiii care găsesc o plăcere în greșelile și stîngăciile lor — într-un fel de-a dreptul atrăgătoare — cerîndu-ți, cu naive păreri de rău, să i le ierți.

Al doilea defect era mai mare ca primul. Omul acesta mojic dădea dovadă de finețe inexplicabilă. Afla de la tine, cu atîta dibăcie, lucruri pe care te fereai să ți le mărturisești pînă și ție însuți... Spre exemplu, cunoaște o bună parte din povestea mea cu Kâmran, pe care m-am luptat atîta s-o

ascund de oricine. Cum de i-am spus-o lui? Nici eu nu-s dumerită. Din cînd în cînd, îi dădusem cîteva răspunsuri scurte și seci la rarele sale întrebări, nimic mai mult. Dar el, pesemne, a pus cap la cap lămuririle mele laconice și a reconstituit așa întreaga istorie.

Doctorul nu avea pe nimeni; se căsătorise acum douăzeci și cinci de ani și la numai nouă luni nevasta i se prăpădise de tifos. De atunci nu s-a mai însurat. Originar din Rodos, dar avînd unele domenii și la Kușadasî, în nici un caz nu-i stătea nădejdea în leafa sa de colonel. Cheltuia cu bolnavii de cîteva ori mai mult decît solda. Astfel, într-o zi citisem unui soldat scrisoarea pe care tocmai o primise de acasă. Mama acestuia îi scria că sărăcia în care se zbăteau ajunsese la culme, că, de foame, copiii îi vagabondează pe străzi. Ascultînd aceste știri, rănitul scoase un oftat adînc.

Doctorul examina pe un alt rănit, dintr-un pat alăturat. Brusc se întoarse către ostașul care oftase:

— Tare bine-mi pare! Pe ce te-ai bizuit, mă rog, de-ai dat drumul la un cîrd de plozi?

Batjocura aceasta crudă mă lovise în plin. La timpul potrivit aveam să i-o torn eu negreșit doctorului. El însă a deschis primul această discuție:

— Micuțo, fă rost, fără să se afle, de adresa mamei ursului ăluia ca să-i trimitem vreo zece lire.

Cred că acest doctor bătrîn își face meseria fără să urmărească nici bani, nici titlu, mînat de o singură pasiune: fericirea acestor ostași amărîți pe care-i numea „dragii mei urși". Dar nu pricep de ce încearcă mereu să ascundă ca pe un lucru rușinos această unică țintă a existenții sale.

Kușadasî, 28 ianuarie

Astăzi de dimineață cînd am venit la spital, m-au înștiințat că au fost aduși patru ofițeri grav răniți. Infirmierele mi-au spus că m-a căutat doctorul. Cînd avea de făcut vreo operație mai delicată, mă chema lîngă el:

— Nu-i drept să-ți arăt lucruri dintr-astea, micuțo, dar n-am pe altcineva care să poată lucra iute. Încetineala celorlalți îmi stîrnește furia, mă pornesc să țip și îmi pierd capul.

Mi-am lepădat feregeaua și mi-am îmbrăcat halatul în grabă. Dar pînă să fiu gata, operația se sfîrșise. Transportau sus rănitul pe o targă.

Hayrullah bei m-a chemat la el:

— Micuțo, am făcut o croitorie lux (el spune la operație „croitorie"). Un tînăr maior de stat major. O bombă i-a făcut harcea-parcea brațul drept și o parte din față. I-am dat odaia mea. Ai să te ocupi tu de el. Are nevoie de o îngrijire stăruitoare.

Tot vorbind, am intrat în cameră; în pat zăcea, într-o deplină tăcere, un om cu fața și brațul înfășurate în feșe. Ne-am apropiat de el. I se vedea numai o parte din obrazul stîng. Figura aceasta nu-mi era străină. Și totuși nu reușeam s-o identific.

Hayrullah bei verifică pulsul rănitului. Apoi, aplecîndu-se spre el, îl chemă:

— Ihsan bei, Ihsan bei!

M-am luminat subit: era căpitanul de stat major pe care-l cunoscusem în casa pașei Abdürrahim din orașul Ç. M-am dat un pas înapoi; aveam de gînd să ies din cameră și să-l rog pe doctor să nu mă mai trimită la rănitul acesta. Dar bolnavul își deschisese ochii, mă văzuse. M-a recunoscut, dar nu i s-a părut cu putință să fiu aievea. Din ziua în care a fost rănit, cine știe de cîte ori își pierduse cunoștința, cine știe ce vedenii nebunești îi iscaseră durerile, febra. Da, din privirea ochilor săi îngîndurați am înțeles că mă crede o nălucire; cu un surîs ușor pe buzele-i albe își închise din nou ochii.

Ihsan bei! Acum cîtva timp, profitînd de copilăria mea, de faptul că nu aveam pe nimeni — tată, frate sau vreun cunoscut care să mă apere — oameni de rea-credință mă tîriseră în petrecerile lor nocturne. Ieșeam din oraș acoperin-

du-mi cu mîinile fața nepătată, înjosită ca ultima femeie de stradă trimisă în exil. În ziua aceea în care am văzut că lumea, de la un capăt la altul, e doar o nedreptate și că eu, ca o nenorocită ce sînt, n-am altă ieșire decît să-mi plec grumazul în fața nedreptății, dumneavoastră m-ați apărat și punîndu-vă în joc profesiunea și viitorul, ați avut chiar generozitatea să vă riscați viața. Dacă azi hazardul ne-a adus din nou față în față, n-am să mai fug, ci ca o soră mai mică mă voi consacra în întregime îngrijirii dumneavoastră.

Kușadasî, 7 februarie

Rana lui Ihsan bei nu era primejdioasă; pînă într-o lună rănitul s-ar fi putut reface. Dar cicatricea care, începînd de deasupra sprîncenei drepte și pînă la bărbie, îi brăzda tot obrazul, avea să-l lase cu desăvîrșire desfigurat.

Cînd Hayrullah bei îi schimba pansamentele, nu eram de față. Nu pentru că n-aș fi rezistat — căci zilnic vedeam răni și mai grele ca aceasta — ci pentru că observasem că privirea mea îi provoacă suferințe mai mari decît un cuțit ce i s-ar fi răsucit în rana-i îngrozitoare...

Bietul de el știa cu ce chip avea să iasă din spital și cu toate că nu pomenea nimic deschis despre acest lucru, era foarte deznădăjduit. Cînd Hayrullah bei îi spunea: „Încă un pic de efort, tinere, și în nici douăzeci de zile vei fi pe picioare", el cădea pradă neliniștii.

Ca rănitul să-și petreacă aceste zile într-un mod cît mai plăcut, făceam uz de întreaga mea căldură sufletească; uneori îi citeam cărți, ba se întîmpla chiar să-i spun povești.

Dar cu toate că nu zicea un cuvînt, era atît de evident că nici un singur minut nu scapă de obsesia că va rămîne desfigurat pe viață! Uneori mă străduiesc să-i insuflu curaj, să-i aduc indirect alinare. Prefăcîndu-mă că aș vorbi despre cu totul alte lucruri, îi spun că nimic pe lume nu este mai

nefolositor, chiar mai dăunător, ca frumusețea fizică, că adevărata frumusețe trebuie căutată în minte și în inimă.

Kușadasî, 25 februarie

Ihsan bei s-a însănătoșit mai repede decît ne-am așteptat. Azi-dimineață, pe cînd îi duceam ceaiul cu lapte, l-am găsit îmbrăcat. Fără voie mi-a trecut prin minte imaginea căpitanului de stat-major cu figura mîndră și frumoasă, cu hainele strălucitoare, pe care acum un an îl întîlnisem în grădina pașei Abdürrahmin. Acest militar bolnav care se rușinează de rana-i de pe față, căruia-i bălăbănește gîtul subțirel în gulerul uniformei de maior este același ofițer de stat-major mîndru și frumos?

Probabil că nu-mi putusem ascunde mîhnirea. Încercînd să-i abat atenția în altă parte, m-am prefăcut supărată:

— Ihsan bei, vă comportați aidoma unui copil; pînă nu sînteți complet restabilit, pentru ce v-ați îmbrăcat?

Și-a lăsat ochii în jos:

— Patul te trage și mai mult la boală, de-aceea...

Am tăcut amîndoi. Căznindu-se să-și domine nervozitatea, adaugă:

— De altfel, vreau să plec. Nu mai am nimic. M-am făcut pe deplin sănătos.

Mă copleșea mila; ca să nu se observe, am recurs la o glumă:

— Văd că n-aveți de gînd să mă ascultați, Ihsan bei. Vi s-a trezit iarăși îndărătnicia de militar. Dar să știți că am și pus la cale o conspirație. Am să-l informez pe doctor și-o să vedeți numai ce-o să vă mai muștruluiască!

Lăsînd pe măsuță tava, am părăsit iute odaia. Dar nu m-am dus să-l văd pe doctor.

M-am certat groaznic cu Hayrullah bei. Dar nu din motive profesionale, ci pentru că împingea prea departe indiscreția sa de a se amesteca în treburile altora, de aceea...

Adineaori vorbeam despre Ihsan bei. I-am spus că, după părerea mea, prea se lasă copleșit de chipul său mutilat. Doctorul și-a încrețit buzele:

— Ba are toată dreptatea. Dac-aș fi eu în locul lui, m-aș arunca în mare, na, chiar de aici. La ce mai poate sluji o asemenea figură sluțită decît ca hrană pentru pești!

Mă înfuriasem rău de tot:

— Vă credeam altfel, domnule doctor. Ce importanță are frumusețea fizică față de cea a spiritului?

Hayrullah bei începu să rîdă; se distra de-a binelea pe socoteala mea:

— Vorbe, micuțo. Pe un om cu un chip ca ăsta nu dă nimeni o para chioară. Și mai cu seamă fetele de vîrsta mătăluță, nu-i așa?

De fapt, era scîrbit; parcă mi-ar fi adresat mie un repros indirect.

M-am revoltat:

— Îmi cunoașteți o bună parte din viață, mi-ați zmuls aproape cu forța unele secrete. Am avut un logodnic frumos, chiar foarte frumos. Pentru că mi-a înșelat așteptările, l-am șters din sufletul meu. Acum îl urăsc.

Doctorul izbucni în rîs. Apoi, ca și cum mi-ar fi citit în inimă cu ochii lui albaștri care rîdeau îngustîndu-se între genele albe, mi-a spus:

— Uită-te la mine, micuțo! Nu așa, uită-te drept în ochii mei! Ia zi, nu-l mai iubești?

— Îl urăsc!

Mă prinsese de bărbie și continua să mă privească drept în ochi:

— Ah, sărmană micuță! De ani de zile te perpelești de dorul lui. Animalul ăla și-a făcut și sieși rău, nu numai ție. O asemenea dragoste cu greu va mai putea găsi la altcineva.

De furie simţeam că mă înăbuş.

— Cum de vă permiteţi această calomnie fără seamăn? De unde ştiţi dumneavoastră una ca asta?

— Nu-ţi aminteşti? Mi-am dat imediat seama, din ziua în care te-am văzut în satul ăla nenorocit. Nu mai încerca să ascunzi, e zadarnic, dragostea îţi picură din ochii-ţi de copil, ca somnul.

Mi se împăienjeneau privirile, urechile îmi vîjîiau. El tot mai vorbea:

— În timp ce te mişti printre oameni, ai un aer atît de străin faţă de toţi şi de toate, un surîs atît de absent, atît de blajin, de neajutorat, ca fiinţele care trăiesc în vis, încît mi se rupe inima, micuţo. Tu chiar structural eşti altfel decît ceilalţi. Legendele pomenesc despre unele zîne născute din sărut, hrănite şi crescute cu săruturi. Nu trebuiesc considerate doar ca o plăzmuire. Există şi în lume specimene asemeni lor. Feride dragă, tu eşti una dintre ele. Eşti o făptură creată pentru ca să iubeşti şi să fii iubită. Ah, fată nechibzuită, cît de greşit ai procedat! N-ar fi trebuit, cu orice risc, să-l părăseşti pe tîmpitul ăla de băiat. Ai fi fost, desigur, fericită.

M-am răsucit, cu un strigăt de revoltă. Agitîndu-mă şi bătînd din picior, am început să plîng:

— Pentru ce aţi spus toate astea? Ce vreţi de la mine?

Atunci şi doctorul se reculese şi încercă să mă calmeze:

— E adevărat, micuţo, ai dreptate, nu erau lucruri de vorbit. Am făcut rău, iartă-mă, micuţo.

Mă supărasem, nu mai voiam să-l văd în ochi.

— O să vă dovedesc eu, cu vîrf şi îndesat, că nu-l iubesc! Aşteptaţi numai!

Şi, trîntind uşa, am ieşit din cameră.

Tot 25 februarie, seara

Cînd i-am adus lui Ihsan bei lampa, el, încă îmbrăcat, stătea în picioare în faţa ferestrei şi privea reflexele înserării pe suprafaţa apei.

Am spus, doar ca să nu tac:

— Ce dor v-a venit de uniformă, domnule!

Penumbrele serii invadaseră camera. Parcă încurajat de întuneric, Ihsan bei clătină din cap cu un surîs enigmatic și pentru prima oară și-a spus deschis păsul:

— Vorbiți de uniformă? Da, acum întreaga mea speranță mi-e numai la ea. Ea m-a desfigurat în halul ăsta. Numai în ea văd mijlocul de a repara nenorocirea căreia i-am căzut pradă.

Nu înțelegeam sensul acestor cuvinte; îl priveam mirată. El, oftînd ușor, continuă:

— Foarte simplu, domnișoară Feride, nu-i nimic de neînțeles. Mă voi întoarce pe front ca ofițer combatant. Să desăvîrșesc în acest fel opera lăsată de bombă la jumătate și să scap.

Tînărul maior rostea aceste vorbe cu o sinceritate și amărăciune de copil. Ca să aprind lampa, mă întorsesem cu spatele la el. Pe furiș, am stins chibritul pe care abia îl aprinsesem și aplecîndu-mă — chipurile ca să potrivesc fitilul — i-am spus extrem de încet:

— Nu mai vorbiți așa, Ihsan bei! Dacă ați vrea, ați putea fi încă fericit. N-ar rămîne decît să vă căsătoriți cu o fată cumsecade, să aveți o soție bună, copii drăgălași. Așa ați uita tot restul.

Cu toate că nu-mi întorsesem capul, simțeam că nici el nu mă privește, că încă se uită pe fereastră, la mare.

— Domnișoară Feride, de n-aș ști ce inimă curată aveți, aș crede că vă bateți joc de mine. Cine să mă ia în halul ăsta? Eu, care nu plăcusem unei anumite femei nici măcar înainte de a ajunge așa, în zilele în care, oricum, mă putea privi fără să-i stîrnesc rîsul. Și acum, atît de pocit!

Nu mai vru să continue; încercînd să se stăpînească, îmi spuse:

— Vorbe fără rost, domnișoară Feride. Scuzați-mă, vreți să aprindeți lampa?

Am mai scăpărat un chibrit, dar mîna refuza să se îndrepte spre lampă. Pironindu-mi ochii pe flacără, am așteptat, gînditoare, să se stingă. Cînd odaia recăzu în întuneric, i-am vorbit încet:

— Ihsan bei, atunci cînd ați avut insuccesul acela erați un bărbat orgolios, egoist. Suferința, deznădejdea nu vă sensibilizaseră atîta. Atunci, punîndu-vă în joc meseria, riscîndu-vă poate chiar viața, ați apărat o tînără institutoare săracă. Și apoi, mai important decît toate acestea, pînă astăzi — nu vă mai ascundeți, vă înțeleg suferința — pînă astăzi n-ați fost pe de-a-ntregul fericit. Pentru ce institutoarea aceea să nu-și facă din fericirea dumneavoastră o țintă în viață?

— Vă rog, domnișoară Feride, spuse maiorul cu vocea strangulată, nu mă nefericiți de tot aruncîndu-mă într-o lume de fantasme imposibil de atins vreodată.

În sfîrșit, mă hotărîsem. M-am întors spre el și cu capul plecat, i-am șoptit:

— Ihsan bei, vă rog să vă căsătoriți cu mine. Acceptați și o să vedeți ce fericit am să vă fac, ce fericiți vom fi...

Lacrimile mă împiedicau să văd fața întunecată a maiorului. Ducînd la buze mîna pe care i-o întinsesem, el îmi sărută, cu teamă, vîrful degetelor.

Totul s-a sfîrșit. De acum încolo, în fine, nimeni nu va mai putea avea curajul să-mi spună că-l iubesc în taină pe Kâmran.

Kușadasî, 26 februarie

Din ziua aceea, Kâmran, tu nu ai fost pentru mine altceva decît un străin, un dușman! Știam că nu ne vom mai întîlni niciodată, că nu ne vom mai privi niciodată, că nu ne vom mai auzi niciodată glasurile. Și totuși nu reușisem să mă desprind de simțămîntul că-ți sînt logodnică. Orice aș fi făcut,

orice aş fi spus, nu puteam scăpa de ideea de a mă considera ca ceva ce-ţi aparţine.

Da, la ce te-aş minţi? În ciuda urii mele, a revoltei, a tuturor celor întîmplate, eu eram totuşi o parte din tine. Am simţit aceasta azi-dimineaţă cînd, pentru prima oară, m-am trezit ca logodnica altuia.

După atîţia ani, după atîtea dimineţi în care mă deşteptasem din somn cu senzaţia că-ţi sînt logodnică, să mă trezesc într-o zi că aparţin altuia! Kâmran, în fond, eu în dimineaţa asta m-am despărţit de tine. Sînt ca o emigrantă care nu are dreptul să se uite la ce lasă în urmă, care nu are dreptul să ducă cu ea vreo amintire, să-şi întoarcă privirile pentru ultima oară.

În dimineaţa asta, aveam de gînd ca după ce îl voi vedea pe Ihsan bei, să mă duc în camera doctorului ca să-l înştiinţez despre logodna noastră. Poate că logodnicul meu avea să fie neplăcut impresionat, socotind prea simplă îmbrăcămintea mea de fiecare zi, de infirmieră, pentru un eveniment atît de însemnat. În curte crescuseră, plăpînde, nişte tufe de şofran. Am înjghebat un mic buchet din florile lui şi mi le-am prins la piept.

Şi acum l-am găsit pe Ihsan bei gata îmbrăcat. Cum m-a văzut, a prins să-mi surîdă, cu o bucurie copilăroasă. M-am gîndit că, de acum încolo, a-l face fericit e datoria mea.

Rîzînd forţat, i-am întins amîndouă mîinile:

— Bonjour, Ihsan bei!

Şi luînd cîteva flori din buchețelul meu i le-am prins la uniformă.

— Sper că noaptea asta aţi dormit bine.

— Excelent. Dar dumneavoastră?

— Un somn liniştit, odihnitor, ca de bebeluş.

— Atunci de ce sînteţi atît de palidă?

— Închipuiţi-vă că şi fericirea te poate face palid! Am tăcut amîndoi.

Ihsan bei avea buzele complet decolorate. După o scurtă tăcere, a început să vorbească anevoie. Din cînd în cînd se întrerupea, şovăia cîteva clipe, ca şi cum i-ar fi fost teamă:

— Domnişoară Feride, vă rămîn recunoscător pînă la moarte. Datorită dumneavoastră am trăit o noapte unică, de care n-am avut parte nici în vremurile fericite de altădată. Adineaori nu v-am spus adevărul. Astă-noapte n-am închis ochii pînă dimineaţa... Nu m-a părăsit un moment vocea dumneavoastră care mi-a spus: „Vă rog să vă căsătoriţi cu mine". N-am putut dormi fiindcă nu trebuia să prăpădesc o clipă din această unică noapte de fericire pe care am trăit-o ca logodnicul dumneavoastră. Vă voi rămîne recunoscător pînă la sfîrşitul zilelor mele.

L-am privit în faţă:

— Mereu vă voi face fericit.

Era profund emoţionat. Vroia să-mi ia mîinile. Dar nu îndrăznea. Continuă să vorbească cu un glas blînd, mîngîietor, de parcă s-ar fi adresat unui copil bolnav:

— Nu, domnişoară Feride, noaptea aceasta nu putea avea un „mîine", o ştiam. Am fost foarte fericit. Şi totuşi, eu plec astăzi. În cîteva ceasuri mă voi despărţi de dumneavoastră.

— Pentru ce, Ihsan bei, nu mă acceptaţi ca logodnică? Nu-i drept, nu-i drept să plecaţi, după ce m-aţi făcut să sper.

A tresărit şi cu glasul aproape aspru, mi-a spus:

— Încă puţin efort şi compătimirea v-ar fi dat suportul necesar ca să mă iubiţi.

— De ce nu, Ihsan bei? De vreme ce am dorit logodna asta, înseamnă că există un motiv.

Mi-a răspuns caustic:

— Da, de vreme ce dumneavoastră aţi acceptat să vă logodiţi cu mine, înseamnă că mă iubiţi. Dar *eu* nu doresc să fiu iubit de dumneavoastră. Într-adevăr, chiar credeţi posibilă căsătoria aceasta, domnişoară Feride?

— ...

— Mă credeați chiar într-atîta de sfîrșit, de decăzut, încît să primesc pomana unei dragoste care n-are alt imbold decît compătimirea față de un infirm cuprins de disperare?

Mi-am plecat capul, mîhnită:

— Aveți dreptate. Îmi spuneam că noi amîndoi sîntem doi oameni necăjiți și că, dacă vom contopi laolaltă două suferințe, poate vom fi fericiți. Se pare că m-am înșelat. Dumneavoastră aveți o consolare — am adăugat, arătîndu-i sabia atîrnată pe perete. Așa cum ați spus adineaori, vă puteți întoarce la datorie. Eu însă, ca femeie, sînt și mai nenorocită decît dumneavoastră.

După zece minute, într-o dimineață friguroasă de iarnă, la piept cu cîteva flori firave de șofran, pe buze cu un surîs la fel de sfios ca și ele, cei doi proaspeți logodnici s-au despărțit cu lacrimi în ochi, ca un frate mai mare, nefericit, de sora sa, singură pe lume.

Kușadasî, 2 aprilie

De trei zile ni s-a restituit localul școlii. După o întrerupere de cinci luni, ieri am reînceput lecțiile. Dar la ce bun! Era sfîrșit de an. Cu razele sale scăpărătoare de soare și cu mirezmele-i insinuante de flori, primăvara dă buzna în clase, Marea Mediterană își plimbă verzi ape ondulate pe pereți, nimeni, fie el copil ori om în toată firea, n-are chef de învățătură.

Conducătoarea școlii nu mai voise cu nici un preț să rămînă la Kușadasî. Acum o lună a fost transferată într-altă parte. În locul ei m-au numit pe mine, cu condiția să-mi asum și titlul de directoare, lucru ce m-a nemulțumit. Această investire oficială nu mi-a făcut plăcere din nici un punct de vedere. Colegele mele au și început să mă privească chiorîș.

Deşi nu aveau nici pregătirea, nici calităţile corespunzătoare, erau, oricum, femei în vîrstă. Aşa cum se spune în limbajul curent, fiecare dintre ele se bizuia pe o vechime în grad de cincisprezece-douăzeci de ani. Dacă m-aş fi aflat eu în locul lor şi într-o bună zi mi-ar fi venit ca şefă una din fostele mele eleve, cred că nu mi-ar fi căzut nici mie prea bine.

La începutul lui martie, Hayrullah bei a fost pensionat. Era un om avut, nu-i stătea lui nădejdea în salariu. Totuşi se întristă:

— Cu mîinile mele am închis ochii multora dintre dragii mei urşi. Aş fi dorit ca ei, la rîndul lor, să-mi închidă şi mie ochii, ca ei să mă conducă la groapă, dar nu s-a putut.

Şi sub raportul culturii, doctorul era un om deosebit; şi-a petrecut toată tinereţea studiind. Acasă avea o bibliotecă uriaşă. El afirmă că pe lume nu există ceva mai nefolositor, mai sterp decît cărţile şi susţine că, atît scriitorii cît şi cititorii care trec prin viaţă fără să vadă nimic, sînt nişte idioţi. Ieri am vrut să-l îngenunchi, aducîndu-i o obiecţie, după mine, zdrobitoare:

— Dacă-i aşa, dumneavoastră pentru ce aţi citit atît de mult, ba mă împingeţi şi pe mine să fac la fel?

Mi se păruse o contradicţie flagrantă. Dar el nu-şi pierdu deloc cumpătul, dimpotrivă, rîzînd cu hohote începu să mă tachineze:

— Grozav ai mai vorbit! Cine ţi-a spus că trebuie să mă iei în serios, micuţo?

Nu-l pot înţelege pe acest doctor bătrîn. Defăimează orice iubeşte; am impresia chiar că şi pe mine, atunci cînd mă repede, mă iubeşte mai mult ca oricînd.

Din clipa în care a părăsit spitalul, cînd se închide cu zilele în casă şi citeşte, cînd îşi trage cizmele de militar, îşi ia puşca la umăr, ca un jandarm, încalecă pe bătrînul Düldül, calul său favorit şi aşa, pleacă să-şi caute de lucru — vreun bolnav prin cine ştie ce sat uitat, ori altceva care să-i ocupe timpul.

Acasă rămîne grădinarul șchiop, căruia îi zice Caporalul, și dădaca sa, în vîrstă de optzeci de ani.

Acum trei zile mă invitase la el, împreună cu Munise. Era foarte bine dispus. Ore întregi, în timp ce eu îi răscoleam cărțile, el s-a jucat cu Munise. Îi dădea niște porunci atît de strașnice, încît mă tăvăleam de rîs.

— Acum ne vom juca de-a v-ați ascunselea, dar bagă de seamă, n-ai voie să te ascunzi în locuri prea anevoioase: ești subțirică și micuță, dacă te înghesui pe undeva, îmi dai de furcă cu ceasurile. Și mai e ceva: dacă n-ai să reușești să mă găsești, nu te trece cu firea, poate că m-a prins somnul în ascunzătoarea mea...

În cîteva zile, lui Munise îi schimb ținuta: va purta feregea. Merge pe al paisprezecelea an. E înaltă aproape cît mine. Fetița mea s-a deschis ca o floare; cu figura-i fină, albă, încadrată de părul bălai, cu ochii ei viorii care-și schimbă nuanța după ceasurile zilei, seamănă cu zînele cărora, cînd rîd, le înfloresc trandafiri în obraji iar cînd plîng, din ochi le izvorăsc mărgăritare.

Hayrullah bei s-a mîniat peste măsură de povestea aceasta a feregelei. Recunosc și eu că Munise e încă prea mică, dar, pe de altă parte, mi-e teamă. Unele dintre cunoștințe au și început să-mi spună:

— Domnișoară Feride, ascunde-o de bărbați, altminteri ai să fii soacră înainte de vreme. Imediat mă apucă emoția: mă și bucur, mă și necăjesc. Nu întîmplător se spune despre soacre că-s curioase.

Ieri veneam de la școală. Pe trotuarul opus mergea un elev de șaisprezece-șaptesprezece ani, destul de frumușel de altfel. Privirea pe care ne-o arunca din cînd în cînd mi s-a părut cam suspectă. De sub feregea m-am uitat pe furiș la Munise. Și ce-mi văzură ochii? Nu ziceți că șerpoaica blondă zîmbește, uitîndu-se cu coada ochiului la băiat? Cumplit de neliniștită, am prins-o de încheietura mîinii și am forțat-o să vorbească. La început a negat. Cînd a văzut însă că nu o

cred, s-a pornit să plîngă, prefăcut, știind că nu rezist la lacrimi.

— Știu eu ce pedeapsă ți se cuvine. Am început să-ți cos o feregea dintr-o mătase verde-închis pe care am găsit-o în tîrg.

Azi de dimineață ne-am ciondănit pentru heliotrop. Acum cîteva luni mărturisisem, cu totul întîmplător, că îmi place tare mult acest parfum. Spre marea mea mirare, după trei-patru zile, Hayrullah bei a făcut ce-a făcut și mi-a adus un flacon. Ca să țină cît mai mult, îl drămuiam cu multă grijă. Dar parcă neastîmpărata de Munise îi dădea pace? Ca o obsedată, cum rămînea nițeluș singură, mirosul de heliotrop năpădea odaia. Apoi se jura, candid:

— Zău că n-am umblat la sticlă, surioaro!

Kușadasî, 5 mai

Azi-dimineață Munise s-a trezit fără nici un chef. Nu se simțea prea bine; avea ochii roșii, fața palidă. Pentru că la școală mă aștepta multă treabă, nu-mi puteam îngădui să rămîn acasă. Totuși am dat pe la Hayrullah bei. Voiam să-l rog să treacă pe la noi, s-o vadă pe Munise. Ca un făcut, numai cu o jumătate de oră mai înainte încălecase pe Düldül și plecase în nu știu care sat.

Cînd m-am înapoiat acasă, am găsit-o pe Munise în pat. Rugasem pe-o vecină bătrînă ca din cînd în cînd să vadă de ea. Allah s-o răsplătească, nu s-a dezlipit o clipă de lîngă copilă, a stat cu ea tricotînd ciorapi pînă seara.

Guturaiul lui Munise se agravase. Capul îi ardea ca focul, tușea și mai des decît azi-dimineață. Răgușise și se plîngea că simte ca o sufocare ușoară la fiecare respirație. Cînd, prinzînd-o de sub bărbie, i-am deschis gura, am dat de niște ganglioni inflamați și tari. La lumina lămpii pe care i-am apropiat-o de față, am văzut jur împrejurul omușorului mici abcese albe.

Munise s-a distrat pe socoteala îngrijorării mele:

— Haide, surioară, tusea-i o nimica toată! Şi în Zeyniler am tuşit, ai uitat?

Avea dreptate. Nu fusese aşa şi la Zeyniler, cînd am găsit-o în nămeţi, pe jumătate leşinată? La copii, un guturai e un fleac. Ceea ce mă sîcîia în mod deosebit era faptul de a nu fi văzut-o Hayrullah bei. Chiar adineaori a trecut iarăşi pe la noi Caporalul şi ne-a înştiinţat că stăpînul său înnoptează în sat. Să dea Allah ca pînă se înapoiază doctorul, fetiţa mea să fie în picioare.

Kuşadasî, 18 iulie

Azi-dimineaţă am făcut socoteala: sînt exact şaptezeci şi trei de zile de cînd micuţa mea se odihneşte în pămînt.

Încet-încet încep să mă obişnuiesc şi cu asta, încep să mă resemnez. Cîte nu îndură omul!

Adineaori doctorul şi cu mine ne duseserăm pe malul mării. Am adunat de pe plajă pietricele şi scoici sidefii pe care, în joacă, le făceam să descrie salturi la nesfîrşit, pe suprafaţa liniştită a apei.

Hayrullah bei se bucura ca un copil, rîzînd blajin cu ochii lui albaştri în teaca albă a genelor. Mi-a spus:

— Ah, tinereţe! Slavă lui Allah c-am trecut şi peste asta! Uite, odată cu rumeneala din obraji îţi revine şi veselia!

— Nu-i ceva de la sine înţeles, cînd ai un doctor ca dumneavoastră? am glumit eu.

A clătinat din cap cu gravitate:

— Nu-i de la sine înţeles, micuţo, nu-i de la sine înţeles. Şi medicina, ca şi oamenii, ca şi cărţile, dreptatea şi fidelitatea, sînt poveşti capricioase... După ce n-am izbutit să salvez un copil de-o şchioapă, scuip pe o asemenea ştiinţă.

— Ce puteam face, domnule doctor?! Nu vă necăjiţi. S-a împlinit vrerea lui Allah...

S-a uitat trist la mine:

— Biată micuță, știi de ce, în fond, mi-e milă mie de tine? Cînd te lovește o nenorocire, uiți că tu însăți ești de fapt cea care ai nevoie de mîngîiere și începi tu să mîngîi pe alții. Această blîndețe resemnată a ta mă răscolește pînă la lacrimi, fetițo.

A tăcut puțin, apoi a început să se plîngă de el însuși:

— Dar și eu, ce individ aiurit mai sînt! M-am ramolit ori ce naiba-i cu mine? Hai, micuțo, hai să mergem.

Am pornit-o spre casă prin ogoarele îngălbenite. Toți plugarii îl cunoșteau pe doctor. Am stat de vorbă cu o femeie bătrînă care muncea lîngă un maldăr de snopi. Cu cîțiva ani în urmă, Hayrullah bei îi îngrijise nepotul. Bunica îi ridică rugi de mulțumire, apoi strigă pe un flăcău voinic care ara sub soarele lui iulie:

— Vino-ncoa, Hüseyin, de sărută mîna binefăcătorului tău. Dacă n-ar fi existat el, tu, astăzi, n-ai fi fost decît pumn de țărînă.

După ce dezmierdă fața arsă, asudată a lui Hüseyin, doctorul îi spuse:

— Eu nu mă mulțumesc așa, doar cu un simplu sărutat de mînă, măi, flăcăule. Hai de ne urcă în döven[1]!

Ne-am suit în treierătoarea trasă de doi boi puternici și vreme de zece minute am fost purtați, agale, peste valurile galbene ale acestei mări de grîne.

Astăzi, în sfîrșit, găsesc în mine forță să scriu despre cele petrecute atunci. În dimineața următoare nopții pe care o consemnasem în jurnalul meu, am găsit-o pe Munise și mai suferindă. Nu mai putea vorbi de răgușeală. Drăguța de ea! Se sufoca de lipsă de aer. „Fie ce-o fi, mă voi duce să caut un alt doctor", mi-am zis eu. Dar în timp ce-mi îmbrăcam fere-

[1] Treierătoare primitivă, constînd dintr-un cadru de lemn în care sînt fixate pietre ascuțite, cu vîrfurile în jos.

geaua, a apărut în sfîrșit Hayrullah bei. După un examen sumar al bolnavei a declarat că nu e nimic grav.

Totuși era încruntat, dus pe gînduri. I-am spus cu teamă că nu-mi place mina lui. A dat din umeri, ca plictisit:

— Cicăleală îmi trebuie mie? Vin după un drum de patru ore. Sînt frînt de oboseală. Și ca și cum n-ar fi de ajuns că vă servesc, îmi mai ceri să mă țin și de farafasticuri?!

În fața bolilor grele, Hayrullah bei devenea întotdeauna grosolan și iritabil.

Se feri să mă privească în față:

— Nu c-ar fi necesar, dar, din precauție, am să chem vreo cițiva colegi. Hai, repede, făr rost de hîrtie și creion!

Azi totul mergea pe dos. Începînd de dimineață, au trimis de trei ori femeia de serviciu a școlii după mine. Sosise un inspector școlar cu doi membri ai Consiliului Instrucțiunii Publice și voiau să mă întrebe unele lucruri.

Am alungat-o pe femeie de-a dreptul ocărînd-o cînd a venit a treia oară. Hayrullah bei s-a înfuriat pe neașteptate:

— Ce rost ai aici? Hai, vezi-ți de datorie! Ce, n-am eu destulă bătaie de cap ca, mort de oboseală cum sînt, să trebuiască să mă mai ocup și de tine?! Stînd acasă mai rău mă încurci. Haide, iute, îmbracă-ți feregeaua și șterge-o! Altfel, zău dacă nu plec.

Îmi dăduse ordinul acesta cu un ton atît de aspru și de hotărît, încît era imposibil să nu-i dau ascultare. N-am îndrăznit să ripostez; m-am dus la școală, plîngînd sub feregea.

Dacă ministerul m-ar copleși cu toate bunurile de pe lume, tot nu mi-ar putea plăti sacrificiul de azi. Inspectorii se plimbau prin clase, examinau pe elevi, cereau să vadă caietele, întrebau nenumărate lucruri absurde. Nu știu cum de m-am putut gîndi, cum de le-am putut răspunde în starea în care eram! Vremea se apropia de chindie și ei încă nu plecau.

În sfîrșit, unul dintre inspectori remarcă:

— Nu vă simțiți bine, domnișoară directoare? Parc-ați avea fața cam descompusă.

N-am mai reușit să mă stăpînesc; mi-am plecat capul și mi-am împreunat mîinile, parcă cerînd îndurare:

— Acasă, copilul mi-e pe moarte.

M-au compătimit, mi-au spus tradiționalele și inutilele vorbe de consolare și mi-au permis să plec.

Distanța dintre școală și casa mea se străbătea în cel mult cinci minute. Eu am parcurs acest drum într-o jumătate de oră, poate chiar mai mult. Deși atîta mă zbătusem, atîta mă frămîntasem ca să ajung mai devreme, acum nu-mi mai venea deloc să mă duc. În străzile pustii, mă rezemam de ziduri; ca și călătorii osteniți, mă așezam pe pietrele cișmelelor.

Prin ferestrele deschise ale casei mele se vedeau capete de bărbați străini. Ușa mi-a deschis-o Caporalul. Nu cutezam să-l întreb nimic, îl rugam cu privirea să nu zică nimic. Dar el mi-a spus ceva la care nu mă așteptam:

— Biata copilă e destul de bolnavă... Dar, cu voia lui Allah, o să se facă bine...

Dintr-o dată s-a cutremurat tavanul și la capătul scării s-a ivit Hayrullah bei. Avea pieptul gol, capul descoperit, mînecile suflecate:

— Cine-a venit, Caporale?

Sfîrșită, mă așezasem pe-o treaptă. Cînd m-a văzut în întunericul vestibulului, s-a oprit și mi-a spus, tulburat:

— Tu ești, Feride? Foarte bine, fetițo, foarte bine!

Apoi a coborît greoi lîngă mine. Starea mea îi dovedea că bănuiesc totul. Mi-a prins mîinile și mi-a vorbit scurt:

— Fetițo, dă-ți osteneala și rabdă. Poate s-o îndura Allah și o scăpăm. I-am injectat ser, facem tot ce ne stă în putere. Mare e Allah, trebuie să speri.

— Dați-mi voie s-o văd, domnule doctor.

— Nu acum, Feride, puțin mai tîrziu. Acum e cam toropită, zău că nu i s-a întîmplat nimic grav. O jur. E doar o toropeală...

— Trebuie s-o văd neapărat, domnule doctor, am insistat eu, cu o hotărîre de nestrămutat. N-aveți dreptul. Sînt mai rezistentă decît vă închipuiți. Nu vă fie frică că am să fac ce nu trebuie!

Hayrullah bei a reflectat puțin, apoi clătinînd din cap, a acceptat:

— Bine, fetițo, dar nu uita că văicărelile inutile înspăimîntă pe orice bolnav.

Oricît de mult te-ar durea ceva, dar după ce ai luat asupra ta o răspundere, încerci o senzație de calm și resemnare. Cînd, cu capul sprijinit de umărul doctorului, am intrat în cameră, n-aveam o lacrimă în ochi.

Deși de atunci au trecut șaptezeci și trei de zile lungi ca șaptezeci și trei de ani, am și acum vie în fața ochilor odaia aceea.

În ea se aflau doi doctori tineri, cu gulerul răsfrînt și mînecile suflecate, și o femeie bătrînă. Prefirat printre frunzele copacilor, un soare care apropia amurgul umplea camera cu o viață plină de strălucire. Afară ciripeau păsări, țîrîiau greieri, din depărtare se auzea un gramofon. Înăuntru totul era vraiște: pe scaune, pe rafturi, sticle, vată; pe jos, pe pereți, se îngrămădeau fel de fel de lucruri ce aparțineau lui Munise. La oglindă, un buchet de flori pe care le culesese cu mîna ei din grădina doctorului; pe consolă, un pumn de scoici sidefii și pietre colorate pe care le adunase de pe malul mării; sub un scaun, un singur pantof, pe perete portretul ei în acuarelă, făcut de mine în casa noastră din B. (acela cu o coroniță de flori de cîmp pe cap, în brațe cu Mazlum); apoi, nenumărate mărgele, bucățele de țesături, cercei din sticlă, ilustrate cu mirese frumos gătite — toate aceste biete plăceri nevinovate de fetiță...

Zicîndu-mi că Munise e de acum o tînără care poartă feregea, îi cumpărasem un pat cu scheletul auriu, pe care-l împodobisem cu museline, ca pe un pat de păpușă.

În aceste mătăsuri, fetița mea zăcea albă-albă, ca o altă grămadă mai mică de mătase; ținea capul lăsat pe o parte,

moleșită de un vis greoi. Pe speteaza metalică a patului atîrna feregeaua aceea verde, încă neterminată, iar într-un capăt al etajerei, păpușa pe care i-am cumpărat-o în B., cu trăsăturile șterse de atîtea pupături, se uita cu ochii ei mari, albaștri, la Munise. Toate durerile și suferințele bolii încetaseră. În jurul gurii cufundată într-un somn de plumb vibra o ultimă urmă de viață; ca și cum ar fi surîs, fetița își arăta dinții micuți printre buzele întredeschise. Din momentul în care, într-o școală de sat înapoiat, drăgălășenia lui Munise își revărsase harul asupra mea, mă făcuse fericită pînă astăzi.

Păsările încă mai se zbenguiau, gramofonul încă mai cînta. Filtrate printre frunze, razele soarelui de chindie dădeau feței palide a copilei o culoare asemeni pulberei aurii pe care ți-o lasă pe degete fluturii cînd sînt prinși. Nici un țipăt, nici o precipitare spre ea. Aninată de gîtul doctorului, cu capul pe umărul lui, contemplam această frumusețe într-un extaz amar.

Moartea se apropia de copilul meu lin, cu blîndețe, ca lumina plutitoare a lunii, îi săruta buzele, fruntea, cu buze de mamă, fără s-o sperie.

Doctorii veniseră lîngă pat. Am văzut cum unul, scoțînd brațul gol al fetiței de sub cuverturile de mătase, apropie de el o seringă.

Hayrullah bei s-a întors încet și cu trupul lui mi-a acoperit privirea.

— Colonie, puțină colonie, a spus cineva.

Bătrînul doctor a arătat cu capul unul dintre rafturi. Păsările tot nu-și contenesc trilurile, gramofonul continuă să cînte cu o veselie din ce în ce mai mare.

Deodată în cameră se răspîndi un miros pătrunzător de heliotrop. N-au găsit altă colonie, o foloseau pe-aceea. Heliotrop... Sticla aceasta pe care, zmulgînd-o aproape cu

forța, am luat-o din mîna lui Munise. În schimbul tuturor bucuriilor pe care mi le-a dăruit, eu fusesem rea, zgîrcită pînă și cu un parfum fără importanță care îi plăcea ei!

— Deșertați sticla pe pat, domnule doctor! În mirosul de heliotrop fetița o să moară mai împăcată.

Hayrullah bei îmi mîngîia părul:

— Haide, Feride, haide copila mea, să ieșim din cameră!

Vroiam s-o sărut pe Munise pentru ultima oară. N-am îndrăznit, am prins-o numai de brațul gol. Uneori, fetița îmi lua mîinile și întorcîndu-mi-le cu palmele în sus, le săruta. Am făcut și eu la fel. I-am sărutat mărunt palmele și i-am mulțumit pentru tot binele pe care mi-l dăruise.

Din acel moment n-am mai văzut-o niciodată pe Munise. M-au culcat în patul meu și m-au lăsat singură.

Dîrdîiam, lac de sudoare. Parfumul de heliotrop răspîndit în toată casa mă sufoca, mă ducea cu el ca un val. Mi se părea că acest parfum, această lumină, ciripitul păsărilor, vor continua ani și ani, neîntrerupt, la nesfîrșit... Apoi, încet-încet s-a făcut întuneric. Prin fața ochilor mi se perinda imaginea nopții aceleia de groază în care, în viscol și beznă se pierduse Munise. Auzeam bătăile ei slabe în poartă, îi auzeam glasul gemînd subțirel prin vijelie.

Nu știu ce oră din noapte era. O lumină puternică m-a orbit. Am simțit cum o mînă îmi atinge părul și fruntea. Am deschis ochii: bătrînul doctor, cu un sfeșnic în mînă, se apleca asupra mea; ochii lui albaștri, stinși, erau umezi. Îmi amintesc că l-am întrebat ca prin vis:

— Cît e ceasul? S-a sfîrșit, așa-i?

Apoi, treptat, m-am cufundat din nou în bezna nopții de la Zeyniler.

Cînd mi-am redeschis ochii, n-am fost în stare să recunosc locul în care mă aflam. Altă odaie, alte ferestre; am încercat să mă ridic sprijinindu-mă în coate, dar capul mi-a recăzut

pe pernă, ca și cum n-ar fi fost al meu. Mă uitam în jur, buimacă. Din nou am întîlnit ochii albaștri ai doctorului.

— Feride, m-ai recunoscut?

— De ce să nu vă recunosc, domnule doctor?

— Slavă lui Allah, slavă lui Allah!

— S-a întîmplat ceva, doctore?

— Un lucru fără importanță pentru un copil de vîrsta ta. Ai dormit puțin, fetițo, ai dormit puțin... Nimic important...

— Cît am dormit?

— Cam mulțișor, dar nu-i nimic... Vreo șaptesprezece zile...

Șaptesprezece zile! Ce ciudat! Pentru că lumina îmi supăra ochii, i-am închis din nou. Ca un răspuns straniu la acest la fel de straniu somn de șaptesprezece zile, am izbucnit în hohote de rîs, izvorîte parcă din alt piept, de pe alte buze decît ale mele. Apoi am adormit din nou.

Avusesem o congestie cerebrală destul de gravă. Doctorul Hayrullah bei mă transportase la el acasă și vreme de șaptesprezece zile nu se mișcase de la căpătîiul meu. Era prima boală serioasă din viața mea. Convalescența a durat peste patruzeci de zile. Timp îndelungat n-am fost în stare să schițez nici o mișcare. După boală, părul începuse să-mi cadă smocuri-smocuri. Pînă la urmă am cerut o foarfecă și mi l-am tăiat scurt, la nivelul cefei.

Ce lucru plăcut, convalescența! Ți se pare că ai renăscut; privești cu bucurie, cu fericire chiar — ca un copil în fața unor jucării colorate — cele mai neînsemnate lucruri. Un fluture ce-și zbate aripile pe geam, o rază de soare ce așterne curcubee pe marginea oglinzii, tălăngile domoale ale unei turme în depărtare îmi stîrneau plăcute ecouri în inimă.

Boala luase și dusese cu ea tot veninul ultimilor trei ani. Pînă și amintirile îmi păreau a fi niște lucruri care aparțin

altcuiva. Nu-mi mai trezeau nici tristețe, nici emoții. Uneori îmi ziceam, nedumerită:

— Să nu fi fost reminiscențele unui vis lung, lung sau să le fi citit prin vreun roman vechi! Da, era ca și cum aș fi văzut acele întîmplări în vis ori în fotografii vechi, cu ramele prăfuite, cu contururile, figurile și culorile șterse.

În răstimpul convalescenței, doctorul Hayrullah bei mi-a arătat multă prietenie. O zi măcar nu m-a lăsat singură. Îmi povestea felurite istorioare sau îmi citea romane, căznindu-se astfel să mă distreze, să mă facă să rîd. Și el e tare obosit. Mă amenința adesea:

— Să te înzdrăvenești numai cum trebuie și îți jur, chiar de n-am să fiu bolnav, doar așa, pentru cheful meu, am să zac în pat trei luni încheiate, ca să cos rochii din batist... Numai nazuri peste nazuri am să-ți fac...

Din cînd în cînd mi se întîmplă să cad într-un fel de somnolență. Întrezărind raze trandafirii printre pleoapele pe jumătate deschise, rămîn așa o bucată de vreme.

Atunci, în fotoliul de la căpătîiul meu, doctorul citește o carte ori moțăie. În aceste ore de toropeală, parcă simțeam că sufletul mi se desprinde de corp și hoinărește prin vid ca sunetul ori ca lumina. Unde, pe ce meleaguri nu umblam! De fiecare dată cînd mă trezeam tresărind brusc, străbătută de un val de căldură, cu senzația că stau să cad în prăpastie, aveam impresia că mă întorc din locuri îndepărtate, foarte îndepărtate. Urechile îmi vîjîiau datorită distanțelor parcurse cu viteza luminii, în ochi îmi tremurau amintirile stinse, răvășite, ale ținuturilor încețoșate văzute prin straturile cele mai înalte ale atmosferei.

Ieri îi spusesem doctorului:

— Doctore dragă, în sfîrșit sînt complet restabilită. Vom putea merge la ea.

La început s-a opus, m-a rugat să mai am răbdare, dacă nu cincisprezece zile, măcar o săptămînă. Dar e imposibil

să rezişti la insistenţele şi la toanele bolnavilor. Pînă la urmă l-am făcut pe bătrînul meu prieten să-şi dea încuviinţarea. Am cules din curte două braţe de flori, iar de pe malul mării pietricele şi scoici colorate pe care fetiţa le îndrăgea chiar mai mult decît florile.

Munise îşi doarme somnul de veci pe un deluşor din faţa Mării Mediterane, sub un chiparos mic şi subţirel ca ea însăşi. Am stat acolo ceasuri în şir. Şi pentru prima dată de la îmbolnăvirea mea, doctorul şi cu mine am vorbit despre ea. Voiam să ştiu cum a murit, cum a fost îngropată. Dar în ciuda tuturor stăruinţelor mele, Hayrullah bei nu mi-a dat amănunte. Am reuşit să aflu doar un singur lucru: după îngropăciune, imamul a întrebat de numele mamei lui Munise, pe care, bineînţeles, nimeni nu-l ştia. Atunci doctorul, socotind că eu i-am fost fetiţei ca şi o mamă adevărată, a dat numele meu.

Copila a fost încredinţată pămîntului prin formula rituală: „Munise, născută din Feride".

Kuşadasî, 1 septembrie

Azi-dimineaţă, doctorul mi-a spus:

— Micuţo, iarăşi am fost chemat într-un sat. Ţi-l încredinţez pe Düldül. Să nu care cumva să laşi pansarea lui pe mîna ursului ăluia de Caporal. Te pomeneşti că şi-a pus în cap, hainul, să reteze cu orice preţ piciorul lui Düldül ca pe propriul său picior, mai ştii! Tu te pricepi să-l pansezi. Bietul animal se vindecă tare greu; dar cu toate acestea el trebuie să-şi reia treptat, treptat plimbările. După ce îi legi din nou rana, fă-l să se mişte prin curte vreo opt-zece minute şi dacă-i posibil, îndeamnă-l să şi alerge un pic, însă nu mult, ai înţeles? Al doilea: Hurşit brutarul are să aducă azi plata chiriei cuptorului — vreo douăzeci şi opt de lire — le vei încasa tu în numele meu. Al treilea, ce aveam să-ţi mai spun?! A, da, uitasem! Să pui să mi se transporte biblioteca jos.

Camera dinspre mare am să ți-o cedez ție. E mai frumoasă, iar iarna, fiind în bătaia vîntului dinspre sud, e mai puțin friguroasă, riști mai puțin să răcești.

Venise rîndul să-i spun ceea ce dorisem de atîta vreme:

— Domnule doctor, să nu duceți nici o grijă pentru Dül-dül; am să încasez și chiria. Dar de punctul al treilea ce nevoie e? A trecut și așa destulă vreme de cînd sînt oaspetele dumneavoastră; dacă-mi permiteți, eu am să plec.

Doctorul și-a pus mîinile în șold și subțiindu-și vocea pentru a mă imita, mă repezi, iritat:

— A trecut și așa destulă vreme de cînd sînt oaspetele dumneavoastră, dacă-mi permiteți, eu am să plec...

Apoi, luînd un aer mai aspru, mă amenință cu pumnul:

— Ce-ai spus? Să pleci? Ia te uită ce obrăznicie! Îți arăt eu ție! Am să-ți rup gura pînă la urechi și atunci n-ai decît să tot rîzi pînă-n ziua de apoi...

— Dar, domnule doctor, sînt prea de multă vreme în grija dumneavoastră.

— Prea bine, domniță. Înălțimea voastră vrea să plece, perfect, dar *quo vadis*[1]? îmi spuse, cu mîinile iarăși în șold.

I-am răspuns surîzînd:

— Domnule doctor, și eu mă întreb pe mine însămi încotro o voi lua. Un lucru însă e sigur: plecarea mea se impune cu strictețe. Nu pot rămîne lîngă dumneavoastră pe vecie. E firesc... M-ați ajutat cînd am fost în momentele mele cele mai grele, n-am să uit niciodată, dar...

— Micuțo, nu-i nevoie de vorbărie! La naiba, noi doi am devenit „doi camarazi de oaste". Hai, lasă aiurelile... Și m-a luat de bărbie.

Eu încă mai insistam:

— Domnule doctor, a mai rămîne e pentru mine o binefacere, vă asigur, lîngă dumneavoastră sînt foarte fericită,

---

1 Încotro (în lb. lat.).

dar cît să vă mai fiu povară? Deşi aveţi atîta omenie, atîta spirit de sacrificiu...

El continuă să se amuze răvăşindu-şi părul scurt; subţiindu-şi buzele şi făcîndu-şi gropiţe în obraz, ca să-mi imite iarăşi felul meu de a vorbi, spuse cu voce subţirică:

— Omenie, spirit de sacrificiu... Ce, noi jucăm o tragedie, copil zănatec ce eşti? Puţin îmi pasă mie de omenie şi de spiritul de sacrificiu pe care le invoci tu! Eu sînt un om care am trăit pentru propria mea plăcere; pur şi simplu pentru plăcerea mea te-am îngrijit. Dacă nu mi-ar fi făcut plăcere, m-aş fi uitat eu la tine!? Dac-ai să auzi că m-am aruncat din vîrful minaretului cu capul în jos, să nu crezi nici atunci că am fost mînat de faimosul, de măreţul spirit de sacrificiu. „Cine ştie ce desfătare o fi găsit în asta bătrînul ăla egoist", aşa ar trebui să gîndeşti şi atunci. Molière are un personaj care-mi place foarte mult. În timp ce e bătut măr şi binevoitori aleargă să-l scape, el îi izgoneşte pe toţi cu vorbele: „Hai, căraţi-vă la treburile voastre. Ei, Doamne, Doamne! Poate că-mi place să mănînc bătaie. Ce vă priveşte pe voi?!" Haide, micuţo, lasă prostiile, dacă atunci cînd mă voi întoarce nu voi găsi odăile gata, va fi vai de tine. Există pe-aici un paznic, un flăcău voinic, îl chem şi mi te dau după el cu sila, zău de te mint. Vezi ce pedeapsă te-aşteaptă!

Prevedeam că aşa cum se întîmplă uneori, Hayrullah bei o să-şi dea iar drumul la glumele lui piperate care întotdeauna mă stînjeneau peste măsură; de-aceea am fugit iute de lîngă el.

Hayrullah bei a devenit pentru mine şi un tată, şi un bun prieten. În casa lui nu mă simt o străină, sînt fericită, cît poate fi fericită o fată ca mine, cu inima şi viaţa zbrobite. Născocesc pentru mine fel de fel de ocupaţii: o ajut pe bătrîna doică în îndeletnicirile ei, fac ordine prin casă, am grijă de grădină, de mîncare, mă uit chiar prin conturile ţinute de doctor şi încă alte şi alte lucruri ca acestea...

Ce mă voi face cînd voi pleca de aici? De acum încolo eu mă socotesc o infirmă. Încet, încet, sănătatea mi se îndreaptă. Dar degeaba, simt că în mine e ceva strivit, nimicit pentru tot restul zilelor. Nu-mi voi mai putea regăsi sănătatea, voioșia mea de altădată care-mi dădeau o anume îngăduință față de orice. Rîsul mi-e amestecat cu lacrimi, plînsul, cu zîmbete; mă schimb de la o clipă la alta. De pildă, ieri-seară am fost foarte veselă. În pat, cînd mi-am închis ochii mă simțeam într-adevăr fericită. Spre dimineață, m-am trezit în întuneric plîngînd fără nici un motiv. Ce-am avut? Pentru ce plîngeam? Nici eu însămi nu știam. Mă stăpînea senzația confuză că noaptea cutreierasem una cîte una toate casele din lumea asta imensă și că strînsesem și strămutasem în mine cîtă durere și deznădejde există. În această disperare mută, fără pricină și fără nume, o chemam tremurînd pe mama și, ca să nu strig mai tare, îmi acopeream gura cu pumnul. Deodată, din odaia vecină, a răsunat glasul lui Hayrullah bei:

— Tu ești, Feride? Ce-ai pățit, fetițo?

Cu o lumînare în mînă, bătrînul doctor a dat fuga în camera mea și fără să găsească de cuviință să mă descoasă măcar cu o întrebare, m-a liniștit cu vorbe poate lipsite de vreo însemnătate ori semnificație deosebite, dar pline de căldură:

— Nu-i nimic, fetițo dragă, nu-i nimic, o criză de nervi fără nici o importanță, trece fetițo. Vai, drăguțo, vai!

În timp ce eu tremuram, zguduită de sughițuri sufocante de plîns, cu gura deschisă ca puii de pasăre care se înăbușe, bărînul meu prieten s-a întors la fereastră și amenințînd cu pumnul departe, în întuneric, a izbucnit:

— Allah să-ți hărăzească numai năpaste, ai distrus un copil în toată splendoarea!

Cînd voi rămîne singură, ce mă voi face în astfel de ceasuri de boală și deznădejde? Ei, și tu! De ce trebuie să te gîndești de pe acum la asta? Cel puțin o lună, dacă nu și mai mult, doctorul n-o să mă lase să plec...

Moşia de la Alacakaya, 10 septembrie

De o săptămînă sînt la moşia de la Alacakaya. Acum zece zile, Hayrullah bei mi-a spus:

— Feride, am o aşa-zisă moşie la Alacakaya, n-am mai trecut pe acolo şi n-am mai inspectat-o cam de multişor. Nu-i prea indicat să laşi oamenii de capul lor. Am să te duc acolo pentru vreo zece-cincisprezece zile. Schimbarea de aer o să-ţi priască; o să te simţi mai bine. În curînd va începe şcoala. Tot anul vei sta ferecată între patru pereţi.

— Domnule doctor, îmi place foarte mult la ţară, dar şcoala e pe punctul de a se deschide. Nu ştiu dacă voi putea...

El a dat din umeri, iritat:

— Ei, Doamne, parcă te-am întrebat dacă mergi, ca să-ţi dai avizul! Ţi-am zis doar atît: că am să te duc acolo. Ce te amesteci? Asta-i treaba doctorului; dacă altfel nu izbutesc, fac un raport medical şi te iau pe sus. Haide! Împachetează-ţi cîteva boarfe şi opera lui Rousseau din bibliotecă şi hai!

Acum, Hayrullah bei mă conduce ca pe o şcolăriţă. După boala mea nu mai sînt în stare să-i ţin piept, cu voinţa mea slăbită; şi ceea ce e mai curios, nu numai că nu mă plîng, ba chiar îmi face plăcere această supunere.

Moşia doctorului e neîngrijită. Dar ce loc frumos! Şi iarna semăna aici cu primăvara. Există mai cu seamă o aglomerare de stînci pe care nu te mai saturi privindu-le. Îşi schimbă culoarea după cum e vremea, înnourată sau însorită, după cum soarele se află în pragul zilei, în miezul ei ori la asfinţit, bătînd cînd în roşu-rubiniu, cînd în trandafiriu, vînăt, alb sau negru. De aceea i s-a şi dat locului denumirea de Alacakayalar — Stîncile Pestriţe.

Moşia m-a absorbit mai mult decît sperasem. Mulg vacile laolaltă cu ţăranii, încalec pe Düldül care, în sfîrşit, a început să-mi devină un devotat prieten şi străbat cu el codrii din împrejurimi. Într-un cuvînt, viaţa de ţară pe care am visat-o.

Totuși, nu sînt pe deplin liniștită. În cîteva zile se va redeschide școala, ar trebui să mă aflu la postul meu, să pun să se facă o curățenie radicală în toată clădirea. Dar cum să-l determin pe Hayrullah bei să mă înțeleagă!

Serile, doctorul mă pune să-i citesc romane:

— Nu-s de suportat vorbele astea aiurite, dar în gura ta, ca de obicei, orice capătă farmec.

Ieri-seară îi citeam iarăși. În carte erau unele expresii cam pe șleau. De fiecare dată ce ajungeam la ele, eu, stînjenită, încercam iute să le înlocuiesc cu altele, sau să le sar. Observîndu-mi manevra, Hayrullah bei cutremura tavanul cu hohotele sale puternice de rîs.

Deodată, în întuneric, se porniră să latre cîinii. Am deschis fereastra. Pe poartă intra un bărbat călare.

— Cine-i? strigă doctorul.

Se auzi glasul Caporalului:

— Eu sînt, un om de-al casei.

Venirea lui din Kușadasi, la ceasul acesta, era un eveniment ieșit din comun.

— Poate dă Allah și nu s-a întîmplat nimic rău, mă liniști doctorul. Mă duc jos să văd despre ce e vorba. Dacă întîrzii, tu culcă-te, micuțo!

Aproape o oră a rămas Hayrullah bei cu Caporalul. Cînd a urcat avea fața congestionată și încruntată.

— De ce-a venit Caporalul, domnule doctor? l-am întrebat eu.

De-a dreptul a țipat la mine, aspru:

— Ți-am spus să te duci la culcare, ce te privește pe tine? Mai mare rușinea fasoanele astea de fetiță răzgîiată! E ceva strict pentru mine.

Îi deprinsesem firea. În asemenea momente trebuia să-l lași în apele lui. Neavînd încotro, am luat sfeșnicul și m-am retras în odaia mea.

Astăzi, cînd m-am trezit, am fost anunțată că doctorul a plecat dis-de-dimineață cu o treabă importantă și că dacă totuși își va mai întîrzia întoarcerea, să nu fiu îngrijorată.

Fără îndoială că prinnse vreo veste supărătoare.

Către prînz, îi dereticam prin cameră. O bucată dintr-un plic oficial, căzută lîngă pat, mi-a atras privirile. Am luat-o; pe ea se putea citi doar atîta: „Directoarea școlii din Kușadasî". Deci plicul îmi fusese adresat mie... Frîntura aceasta de hîrtie m-a pus pe gînduri. Oare îl adusese Caporalul ieri-noapte? Dar atunci, pentru ce mi-a ascuns Hayrullah bei? Şi cum de-a fost el capabil să deschidă o scrisoare oficială adresată mie? Nu, așa ceva nu era posibil. Mi-a trecut prin minte o altă ipoteză, mai plauzibilă: acest plic o fi fost adus odată cu cărțile de la Kușadasî.

Kușadasî, 25 septembrie

Cîtă dreptate au cei care spun că viața e un lucru dezgustător!

Ultimul eveniment îl notez pe ultima pagină a jurnalului meu, exact așa cum s-a produs. Nu vreau să adaug de la mine nici un cuvînt de revoltă și nici o lacrimă.

Două zile m-a făcut Hayrullah bei să-l aștept la moșie. În cea de-a treia noapte neliniștea mea a luat asemenea proporții, încît, cu orice risc, dimineața aveam de gînd să pun să mi se pregătească o trăsură și să cobor, cu de la mine putere, în oraș. Dar dimineața, cînd m-am trezit, l-am găsit pe doctor la moșie.

Nu-mi amintesc să fi văzut vreodată pe acest Hayrullah bei, indiferent și veșnic glumeț, atît de obosit și de răvășit ca acum. Ca de obicei, mi-a atins părul cu buzele, apoi, uitîndu-se lung de tot la mine, a spus:

— Ptiu, lovi-i-ar toate belelele din lume, nenorociții!

Îmi dădeam seama că trec printr-un nou pericol, dar nu cutezam să-l întreb nimic.

Cu mîinile în buzunare, Hayrullah bei măsură de cîteva ori camera în lung și-n lat, dus pe gînduri. Apoi mă cuprinse de umeri:

— Micuţo, tu ştii ceva?!
— Nu, domnule doctor.
— Ştii, că altminteri ţi-ar fi sărit în ochi ciudăţenia celor petrecute de trei zile încoace. M-ai fi iscodit tu cu vreo întrebare, fără doar şi poate.

— Nu, domnule doctor, i-am răspuns eu cu mîhnire, extrem de gravă şi serioasă, nu ştiu nimic, văd numai că sînteţi tulburat, îndurerat. Negreşit că aveţi ceva pe inimă. Întrucît sînteţi protectorul, aş putea spune chiar părintele meu, necazul dumneavoastră este şi al meu. Ce vi s-a întîmplat?

— Feride, fetiţa mea, te simţi îndeajuns de puternică?
Curiozitatea îmi depăşea frica. Încercînd să nu se observe nimic, i-am spus:

— Eu sînt o făptură rezistentă, v-am probat-o doar de atîtea ori. Vorbiţi, domnule doctor.

— Feride, pune mîna pe tocul ăsta şi scrie ce-ţi voi dicta eu! Haide, fetiţa mea, ai încredere în bătrînul tău prieten!
Poticnindu-se, cu îndelungi reflecţii, Hayrullah bei m-a pus să scriu următoarele:

Onor Preşedinţiei Consiliului Instrucţiunii Publice din Kuşadasî

Fiindcă starea mea de sănătate nu-mi îngăduie să-mi continui munca în învăţămînt, vă solicit demiterea mea din funcţia de directoare a şcolii de fete din Kuşadasî.

— Acum, fetiţo dragă, fără să mai stai un minut pe gînduri, fără să mai întrebi ceva, pune-ţi iscălitura şi dă-mi mie hîrtia. Îţi tremură mîna, Feride. Nu ai curajul să mă priveşti. E mai bine, fetiţo, e mai bine. Căci dac-ai să te uiţi la mine cu ochii tăi curaţi, am să-mi pierd cumpătul. Ai intuit că ai trecut prin nişte împrejurări ieşite cu totul din comun, nu-i aşa? Ascultă-mă, Feride, dacă vei manifesta cea mai mică emoţie sau întristare, voi fi obligat să renunţ

a-ţi mai spune. Or, trebuie să ştii totul, Feride. Credeai că, în răstimpul celor trei ani în care ai luat viaţa pieptiş, ţi-ai dat seama cîte parale fac oamenii, aşa-i? Zadarnic, nici chiar eu, la cei aproape şaizeci de ani ai mei, nu izbutisem încă să-mi dau seama. Eu, care în lumea asta am întîlnit tot soiul de neruşinare şi necinste; nici chiar pe mine nu mă putea duce mintea mea bătrînă, hîrşită prin rele, la atîta. Noi doi sîntem legaţi prin cea mai pură, cea mai desăvîrşită prietenie, nu-i aşa? Luni de zile ţi-am ţinut în braţe trupul bolnav ca pe al propriului meu copil şi ştii ce-au vorbit şi ce vorbesc despre noi oamenii, Feride? Nu-i posibil să-ţi imaginezi. Că eu sînt iubitul tău — nu-ţi acoperi faţa cu mîinile, dimpotrivă, ţine-ţi capul sus. Gestul ăsta de ruşine să-l lăsăm celor care au faţa pătată, tu, din contră, uită-te în ochii mei, ce, între noi e ceva de natură să ne facă să ne sfiim unul de altul? Ascultă-mă, Feride, să-ţi spun totul, pînă la capăt. Această calomnie blestemată a pornit mai întîi dinlăuntrul şcolii. Colegele tale au început să răspîndească încoace şi încolo cele mai imposibile zvonuri pe socoteala noastră. Pricina e limpede: în timp ce ele bat pasul pe loc, tu ai devenit directoare. Acum şase luni, fără să te înştiinţez, ţinusem să-ţi fac un mic serviciu. Îi scrisesem în acest scop unui prieten de-al meu, înalt funcţionar fiscal la Izmir. Acest fapt a sporit bănuielile că înaintarea ta în grad mi s-ar datora mie.

Focul acestei conspiraţii ardea mocnit de luni de zile. Chestiunea a ajuns la urechea Consiliului Instrucţiunii, a caimacamului, s-au întocmit rapoarte detailate, s-au întreprins anchete. A fost examinată cu de-amănuntul biografia ta sub conducerea Direcţiei Instrucţiunii Publice din vilayet. S-au găsit multe lacune. De exemplu, venirea ta din Istanbul în B.; apoi, demisia din Şcoala Centrală şi plecarea într-un sat retras, semăna cu o fugă deghizată. După cîteva luni, printr-un ajutor ocult, avansaseşi cu o iuţeală încă nemaivăzută în viaţa de învăţămînt, te ridicaseşi de la funcţia de învăţătoare de sat, la cea de profesoară la o şcoală

pedagogică. Urmează iarăşi o demisie inexplicabilă. De data aceasta schimbi regiunea, dar nici acolo nu te stabileşti. De la Consiliul Instrucţiunii din Ç. a venit un răspuns! Cînd l-am citit, mi s-a încrîncenat sufletul, Feride. Susţineau că tu, acolo... Nu, nu, n-am să-ţi spun... Gura mea slobodă de militar nu va cuteza să pronunţe ceea ce a ieşit din gura şi din condeiul unor oameni cultivaţi, de înaltă ştiinţă, cu educaţie aleasă. Eu care, după cum ştii, dau drumul la tot ce-mi trăzneşte prin minte, eu care nu mă abţin nici de la cele mai dezgustătoare vorbe... Pe scurt, Feride dragă, cum împresoară şi hăituiesc cîinii de vînătoare cerbii răniţi, aşa te-au încercuit, te-au urmărit pe tine, de pretutindeni. Cel mai inocent gest de-al tău a fost interpretat ca un argument zdrobitor împotriva ta; rezultatele anchetei au fost trecute în rapoarte, iar acestea, în dosarul tău. Faptul că uneori m-ai chemat la şcoală ca să consult elevele bolnave, că atunci cînd ţi-a murit fetiţa ţi-ai sprijinit o clipă capul fără vlagă pe umărul meu, ceasurile pe care le-am petrecut mai apoi lîngă patul tău de suferinţă, au fost cotate, fiecare în parte, ca nişte crime! Se susţine că am împins neruşinarea pînă într-atîta, încît ne-am bătut joc făţiş de moravurile şi mentalitatea, de cinstea şi castitatea unui întreg ţinut! Am sfidat cu desăvîrşire pe cei din jurul nostru. În timp ce eu declaram tuturor că eşti bolnavă, ne-am urcat în döven braţ la braţ. În loc să-ţi vezi de îndatoririle tale, ai gonit călare prin grădina mea, şi ca şi cînd aceasta n-ar fi fost de ajuns, ne-am mai şi retras pe moşia din afara oraşului.

Feride dragă, îţi redau toate acestea în toată hidoşenia lor, lipsite dinadins de orice atenuare sau înfrumuseţare. Te-aş mai fi putut amăgi o vreme cu consolări meschine, ţi-aş fi putut înfrînge speranţele încetul cu încetul, una cîte una. Dar n-am făcut aşa. Şi ştii pentru ce? Profesiunea, vîrsta mea m-au convins de un lucru: omul trebuie să înghită dintr-o dată tot veninul; sau scapă, sau moare.

Să amesteci veninul cu sirop ori mai știu și eu ce ingrediente și să-l bei înghițitură cu înghițitură, e un lucru murdar, dezgustător. A anunța o nenorocire puțin cîte puțin, mi se pare ca și cum ai omorî un om cu fierăstrăul.

Da, Feride, ai primit cea mai cumplită palmă a vieții. Dac-ai fi fost singură, lovitura aceasta te-ar fi putut ucide. Cînd atîți oameni se năpustesc asupra unui copil nevinovat ca o pasăre a cerului, la ce te poți aștepta?! Dă mulțumiri că, întîmplător, ți-a ieșit înainte un bătrîn trecut și prin ciur și prin dîrmon. Ceasornicul existenței mele e pe punctul de a suna unsprezece bătăi. Dar nu-i nici o pagubă. Și atîta timp e de ajuns pentru a mă îngriji de tine. Dacă voi reuși, nu-mi va părea rău de zilele prăpădite într-o grămadă de fapte fără noimă. Nu te teme, Feride, trece și asta. Ești tînără, nu-ți pierde încrederea, vei mai apuca zile frumoase. Aveam de gînd să predau eu însumi demisia, apoi am renunțat. Nu mă încumet să te las în halul ăsta. De la copii ca tine te poți aștepta la orice reacție. Haide, Feride, haide să ieșim la aer, să vedem un pic de oi, de vaci. Animalele sînt mai recunoscătoare celor care le fac vreun bine.

Doctorul puse demisia mea în plic și o dădu Caporalului.

În această bucată de hîrtie nu-mi îngropam numai o frîntură din viață, ci și ultima alinare a inimii mele. Ce trist, Doamne, ce trist! Orice nădejde către care mă îndrept se veștejește înainte de-a o atinge, orice mi-e drag se prăpădește. Acum trei ani, visele mele de fată tînără care s-au stins odată cu o seară de toamnă, copiii pe care doream să-i am, apoi Munise și, după ea, elevele mele despre care am nădăjduit că-mi vor umple, poate, singurătatea inimii... Aceste lucruri pentru care m-am zbuciumat cu înverșunarea unei păsări ce-și vede în primejdie puii, au pălit una cîte una, ca frunzele toamnei; întocmai ca și ele au căzut și au murit. N-am împlinit încă douăzeci și trei de ani; de pe chipul meu, din corpul meu nu s-au șters încă urmele copilăriei, în timp ce inima, în întregime, mi-e populată numai cu umbre — toți acei pe care i-am iubit.

Timp de trei zile, Hayrullah bei nu m-a slăbit o clipă. A stat mereu cu mine. Nu avea încredere în calmul și resemnarea pe care am arătat-o față de o nenorocire atît de mare; noaptea, după ce mă culcam, venea în ușa odăii mele și mă întreba:

— Feride, ai nevoie de ceva? Dacă nu ți-e somn, să vin să mai stăm nițel de vorbă.

Era în dimineața celei de a treia zi. O dimineață călduță și proaspătă, ca de mai. M-am sculat devreme, am muls cu mîna mea vaca și am pregătit micul dejun pentru Hayrullah bei.

Cînd în mînă cu tava am intrat în cameră cu un surîs aproape voios pe figura-mi înseninată, doctorul a fost tare mulțumit:

— Bravo, Feride! Sînt foarte mulțumit. Ce, tu ești sortită să înduri toate necazurile de pe lume?

Am deschis fereastra, am strîns cîteva lucruri ce se aflau răvășite ici și colo. Am discutat despre treburile moșiei, despre oi și ciobani. Continuu vorbeam, rîdeam, ba chiar, din cînd în cînd, așa ca altădată la școală, fluieram.

Hayrullah bei se bucura cum nici nu se poate descrie. Pe măsură ce vedeam că se bucură, deveneam și mai veselă. În sfîrșit, am chibzuit că a sosit momentul. Am tras lîngă fereastră fotoliul doctorului, i-am învelit genunchii cu o pătură. Apoi, urcîndu-mă pe pervaz, m-am așezat și i-am spus:

— Am de discutat cu dumneavoastră, domnule doctor.

El își acoperi ochii cu mîinile:

— Spune ce vrei, dar dă-te jos. Păzească-ne Allah, ai să cazi...

— N-aveți grijă, pe crengile copacilor mi-am petrecut copilăria. Am să vă vorbesc acum de o hotărîre a mea cu care veți fi întru totul de acord. Vedeți ce liniștită sînt? Ieri-seară am luat o hotărîre importantă.

— Ce anume?

— Să trăiesc.

— Cum adică?!

— Nimic mai simplu, să nu mă sinucid. Cîteva zile mă gîndisem la asta cu cea mai deplină seriozitate.

Rosteam aceste cuvinte rîzînd, cu ușurința unui copil care glumește. Doctorul sări ca ars de la locul lui:

— Ce tot îndrugi, copilule! Dacă aș fi fost cățărat unde ești tu acuma, de uluire aș fi căzut și m-aș fi făcut fărîme. Dar pentru numele lui Allah, fie ce-o fi, numai dă-te jos odată!

— După ce am declarat că m-am decis să trăiesc, teama de a cădea nu-i ceva cu totul de prisos, domnule doctor? Ce m-a împins să iau hotărîrea despre care am pomenit? Am să vă răspund. Sînt multe cauze. Mai întîi, îmi lipsește curajul. Nu vă uitați la faptul că, uneori, vorbesc despre moarte. Totuși, mi-e tare frică de ea. Deși nu mi-a mai rămas altă scăpare în afară de aceasta, tot nu am curajul, domnule doctor.

Făcusem aceste mărturisiri simplu, cu o desăvîrșire liniște.

Tulburat, Hayrullah bei mă prinse de mîini și dîndu-mă jos cu forța de pe marginea ferestrei, m-a așezat, aproape cu brutalitate, pe un scaun scund:

— Ce făptură de neînțeles ești tu, Feride! Cînd se uită omul la tine pari o jucărie de o șchioapă, o nimica toată, și cînd colo, ce profunzimi, ce ciudățenii, ce tărie de necrezut! Bine, Feride, spune mai departe, te ascult.

— Unicul meu prieten, dumneavoastră sînteți protectorul meu, părintele meu. Voi continua să trăiesc. Perfect. După ce mi-am dat seama că n-am curajul să termin cu viața, nici eu nu mai doresc altceva decît să supraviețuiesc. Dar cum? Arătați-mi o cale. Dacă veți putea găsi vreuna, va fi minunat!

Încruntat, Hayrullah bei reflecta.

— Feride, și eu am chibzuit la toate astea. Voiam însă să mai aștept puțin, înainte de a-ți vorbi. Dar de vreme ce

te poți stăpîni într-atîta, bine, fetițo, să dăm cărțile pe față. În primul rînd, trebuie să-ți iei complect gîndul de a mai fi profesoară. Astăzi îți pot furniza unele amănunte în legătură cu întîmplarea respectivă.

Acum zece zile a venit un inspector din partea vilayetului. Un individ cu un chip afurisit, cu caninii repeziți în afară, ca morsele. Sub președenția lui s-a format o comisie de anchetă. Înainte de a ți se comunica demiterea, aveau de gînd să-ți ia interogatoriul. Hîrtia adusă în noaptea aceea de Caporal reprezenta un fel de somație de a te înfățișa înaintea lor. Gîndește-te, Feride, cum te-ai fi simțit tu în fața unei astfel de comisii? Cum ai fi putut răspunde la acuzațiile acelea scîrboase pe care le-ai fi auzit din gura unor străini? Cînd am aflat de asta, mi-am ieșit din fire. Mi-am imaginat odaia aceea a consiliului; te-am și văzut, în feregeaua ta neagră, cu figura-ți de copil, palidă, amărîtă, cu capul plecat în fața dinților feroci ai morsei. Omul ăla care a decis să te sfîșie cu orice preț, care îți căuta nod în papură ca fiara din fabula *Lupul și mielul*, îți repetă acele calomnii pe cît de tîmpite, pe atît de dezgustătoare. Să te las singură în fața acelei morse, cu ochii tăi de copil umbriți de spaimă, cu chipul tău neprihănit care se întunecă pînă și la auzul unor cuvinte mai mult sau mai puțin necuviincioase ale unui militar zaharisit!

Agitîndu-și pumnul într-o cutremurare de indignare care făcea să-i clănțăne dinții și îi sugruma cuvintele, cu o sclipire fioroasă pe care niciodată nu o mai întîlnisem în ochii lui albaștri, protectorul meu continuă:

— Așa mi-am dat drumul la gurița mea încîntătoare și așa i-am tras o praftoriță morsei ăleia, Feride... În clipa aceea dacă m-ar fi tăiat cineva, n-ar fi curs din mine strop de sînge. Acum două zile am primit înștiințarea că m-a dat în judecată. Aștept cu nerăbdare ziua aceea, ca să mai repet o dată amatorilor, și în prezența tribunalului, profunda moralitate a operei pe care au realizat-o.

Bătrînul doctor tăcu pînă ce i se stinse sălbateca scînteiere din ochi și roșeața cumplită de la tîmple. Apoi continuă cu glasul său proteguitor de altădată, cu înfățișarea lui adevărată, plină de înțelegere:

— În acest răstimp, dacă s-a mai întîmplat ceva, ție ți s-a întîmplat. Între timp tu te-ai chinuit. Nu vreau ca pe viitor să gîndești rău despre mine pentru că te-am pus, aproape cu forța, să-ți dai demisia. Era absolut necesar să rupi relațiile cu ei. Ochii tăi, buzele tale au fost create ca să rîdă, să dăruiască fericire celor din jur. Nu ca să plîngă și să tremure dinaintea unor morse. Feride, mai am de adăogat ceva. Acum, responsabilitatea mea față de tine e infinit sporită, căci eu am provocat această nenorocire care s-a abătut asupra ta. De aceea se cade ca tot eu s-o îndrept. Așa cum ți-am spus, nu mai poți spera nimic de la profesiunea ta. Chiar dacă azi am găsi vreo posibilitate de a o continua, mîine, sub un alt pretext, te vor dobori și, în plus, poate atunci nu voi mai fi nici eu ca să te sprijin. Hai să ne gîndim împreună, în continuare, ce ar fi de făcut. Nu-i posibil să te întorci la Istanbul, lîngă familia ta?

— Nu, domnule doctor, i-am răspuns eu cu capul în jos, ei pentru mine nici nu mai există.

— O altă posibilitate: nu vrei să te căsătorești cu un tînăr de treabă?

— Nu, domnule doctor. Sînt ferm decisă să mor fată bătrînă.

— Nici eu nu-s atît de convins că dacă te-ai căsători ai fi fericită, Feride. Blestematul ăla ți s-a statornicit într-atîta în inimă, încît e cu neputință să-l mai smulgi.

— Domnule doctor, vă rog mult, să discutăm despre orice, numai despre chestiunea asta, nu...

— Bine, micuțo, bine.

— Mulțumesc, domnule doctor.

Mușcîndu-și mustățile sale albe, Hayrullah bei chibzuia:

— Ei, dar în cazul ăsta cum să rezolvăm lucrurile? Primejdia de a îndura sărăcia ori lipsa nu te amenință, fiindcă

eu am ceva avere care pentru noi amîndoi ajunge berechet. Îmi și frămîntam mintea ce să fac cu banii. Cum i-aș putea întrebuința mai bine decît pentru fericirea ta?

Știam că răspunsul meu îl va supăra, dar era necesar. Mîngîindu-i genunchii, i-am spus cu teamă:

— Dar, domnule doctor, în ce calitate pot eu primi un ajutor de bani de la dumneavoastră? Cum să mă cobor în situația asta?

Hayrullah bei nu s-a înfuriat, s-a uitat doar la mine cu o mîhnire plină de imputare:

— Rușine, Feride, rușine! Să mai arunci asemenea vorbe după ce ne înțelegem atît de bine unul pe altul, e rușine. Și totuși, n-am ce face; în ciuda comportării tale după care s-ar părea că nu dai importanță convenientelor, că ești eliberată de prejudecăți, tu ai rămas, în fond, o fată destinată pentru viața de familie, o ființă modestă, cu unele limite precise, cu sufletul simplu și pur, un fel de mielușel blînd și răbdător. Dar faptul e împlinit. Acum, urmărește-mi raționamentul, Feride. Cum va putea trăi singură, mai ales după povestea asta, după bîrfelile astea, o fată într-atît de mîndră încît nu primește nici cel mai neînsemnat ajutor de la un bătrîn prieten sincer? De aceea m-am gîndit să te căsătorești, Feride. Să nu primești ajutorul nimănui și să te întreții prin propria ta muncă a devenit imposibil. Dacă-ți voi propune să trăim sub același acoperiș, să nu mă părăsești, nici asta nu vei accepta, așa-i? Nu îndrăznești să-mi răspunzi, dar îți pleci și mai mult capul; dacă ții cu tot dinadinsul să afli adevărul, nici eu nu consider această alternativă ca o posibilitate certă. De ce să nu vorbim deschis? În numele cartierului, s-a dus o delegație la caimacam. S-au plîns că, împotriva moravurilor și a legii musulmane, trăiesc în casă cu o tînără care nu mi-e nici un fel de rudă. Ba chiar au cerut să fii expulzată în alt ținut. Pe mine și așa nu mă iubea nimenea pentru că sînt un zănatic care spune lucrurilor pe nume, fără menajamente. Pentru ce să nu profite de prilejul acesta și să nu mă lovească, nu? Deci, Feride dragă, pentru tine nu

mai e cu putință nici să conviețuiești laolaltă cu mine, nici să trăiești singură; suspiciuni fără nici un temei îți vor otrăvi viața, acest stigmat blestemat te va urmări oriunde vei merge. Această pată neagră din trecutul tău va da dreptul oricărui derbedeu, oricărui descreierat să te insulte. Ce vom face, Feride? Cum vom acționa? Cum te vom apăra?

L-am privit cu blîndețea unui bolnav condamnat la moarte și surîzînd, în ciuda adîncei mele deznădejdi, i-am spus:

— În cele din urmă și dumneavoastră recunoașteți că am avut dreptate să mă gîndesc la moarte. Uitați-vă, domnule doctor, la soarele ăsta, la copacii ăștia, la marea asta care se vede în depărtare. Ar vrea oare un om să se despartă de bunăvoie de aceste lucruri minunate dacă nu s-ar afla atît de constrîns ca mine s-o facă?

Hayrullah bei mi-a închis gura cu mîna:

— Destul, Feride, destul! Mă aduci în stare să săvîrșesc ceea ce nu am pățit toată viața mea: să plîng ca un copil.

Și-a întins mîinile spre soarele de toamnă care lucea blînd printre ramurile golașe, despuiate de frunze.

— Sînt destul de bătrîn; în viața mea am întîlnit fel de fel de mizerii, de dureri. Cîți ochi nu s-au închis pe vecie în brațele mele! Dar n-am văzut încă o dramă mai zguduitoare ca buzele acestea zglobii care tremură, încercînd parcă totuși să schițeze un zîmbet, ca fața acesta de copil frumos care vorbește cu atîta seninătate de necesitatea de a se da plecat morții.

Aruncîndu-și pledul de pe genunchi, doctorul se plimbă îndelung prin cameră, apoi se opri în fața mea:

— În cazul acesta, vom recurge la ultima soluție: te voi instala în casa mea în calitatea admisă de legile musulmane; așa te voi putea ocroti. Fii gata, Feride. Miercurea viitoare...

De o săptămînă sînt la Kușadasi. Mîine voi fi mireasă. Ca să-și vadă de unele probleme personale, precum și ca să

tîrguiască cîteva lucruri noi pentru casă, Hayrullah bei a plecat ieri la Izmir. Mi-a telegrafiat că se întoarce astă-seară.

Îi spusesem că nu e nici o nevoie de lucruri noi. A obiectat cu un aer caraghios:

— Nu, logodnico dragă, înseamnă, cu alte cuvinte, că vrei să faci aluzie la vîrsta mea. Deși Atotputernicul a înfăptuit o greșeală și a intercalat între noi vreo treizeci și cinci-patruzeci de ani, n-are importanță. Adevărata tinerețe e cea a sufletului. Nu te uita că-s bătrîn. Sînt mai viu decît tinerii de douăzeci de ani. Și apoi, vreau ca să fii o mireasă strălucitoare. Eu trec drept un celibatar înrăit, cică idealul meu s-ar reduce numai la stomac. Am să-ți aduc din Izmir o toaletă de mireasă de-or să înghețe apele!

Eu nu-i răspundeam nimic, mă uitam drept înaintea mea și atît. Doctorul își continuă vorba:

— Am să-ți fac și un cadou de nuntă, dar un cadou grozav. Ia ghicește: cercei, inel, perle, nestemate, nimic din toate astea. Nu-ți mai osteni mintea zadarnic, că tot n-ai să reușești să descoperi: un orfelinat.

L-am privit extaziată. El, rîzînd mulțumit:

— Am știut eu c-o să-ți facă plăcere! Transform într-un orfelinat cu treizeci-patruzeci de locuri moșia noastră de la Stîncile Pestrițe. Vom strînge acolo copiii singuri pe lume, din împrejurimi. Eu îi voi îngriji în calitate de medic iar tu, de profesoară și de mamă.

Scriu aceste rînduri în fața ferestrei camerei în care mi-am petrecut convalescența. În grădină, de pe ramuri plouă necontenit cu frunze uscate. Prin fereastra deschisă, vîntul gonește înăuntru multe din aceste frunze pe care copacii le revarsă de pe brațele lor dezgolite pe filele îngălbenite ale jurnalului meu.

Compătimirea, mila din ochii, de un albastru stins, ai bătrînului meu prieten, dragostea lui de părinte, pură și dezinteresată, viețuia în inima mea ca o ultimă frunză verde. Din ziua în care m-am văzut nevoită să-l privesc ca pe

un soț, a pălit și această ultimă frunză. Ce să-i faci, așa a fost să fie! Trebuie să mă resemnez și la asta.

Am ajuns la ultima pagină din caietul meu de școală plin cu scrierea mea măruntă, ca niște piciorușe de gîze. Ce tristă coincidență! Și caietul se sfîrșește odată cu povestea mea de dragoste. Să mă apuc să-mi însemn noua mea viață într-un nou caiet? Cu neputință. Parcă, ce mai îmi rămîne de spus! Și apoi mîine, după ce voi deveni soția altuia, nu voi mai avea nici dreptul, nici curajul s-o fac. Ce legătură va avea viața tinerei femei care mîine dimineață se va trezi în odaia altuia, cu Pitulicea, întrupată din cîteva lacrimi și triluri!

Pitulicea piere astăzi pentru totdeuna în vîrtejul frunzelor de toamnă ce se împrăștie peste filele pătate cu lacrimi ale caietului.

În acest ultim ceas al despărțirii, la ce bun să mai ascund realitatea? Caietul acesta pe care nu-l vei citi niciodată, pentru tine l-am scris, Kâmran. Da, tot ce am spus, tot ce am scris, au fost numai și numai pentru tine. Astăzi, în sfîrșit, voi mărturisi că am procedat greșit, foarte greșit. În pofida oricărui lucru, eu aș fi putut fi fericită cu tine. Da, în pofida oricărui lucru, eram îndrăgită și o știam, dar nu mi-a fost de ajuns. Am vrut să fiu iubită mult, tare, tare mult, chiar dacă nu atît cît te iubeam eu — căci aceasta ar fi fost o imposibilitate — aproape atîta. Aveam oare dreptul să pretind o dragoste atît de mare? Nu cred, Kâmran. Eu sînt o ființă neînsemnată, o ignorantă. Există o cale să iubești și să te faci iubită, nu-i așa Kâmran? Pe cînd eu nu cunoșteam nimic, dar nimic din aceste lucruri. Floarea ta Galbenă — nu spun ca o insinuare, Kâmran, crede-mă, de îndată ce te-a făcut fericit, în închipuirea mea m-am și împăcat cu ea — cine știe ce femeie atrăgătoare era! Cine știe ce lucruri

încîntătoare se pricepea să-ți spună, ce scrisori frumoase putea să-ți scrie! Eu, probabil aș fi reușit să fiu o mamă bună pentru copiii tăi — copiii noștri — atîta.

Kâmran, după ce m-am despărțit de tine mi-am dat seama că te iubesc. Să nu-ți închipui cumva că am ajuns la concluzia aceasta datorită experiențelor pe care le-am avut în viață, ori prin iubirea altora, ci prin adorarea deznădăjduită a imaginii tale păstrată pururi vie în sufletul meu.

În întunericul cimitirului din Zeyniler, în nopțile lungi în care urla și se jeluia vîntul pînă dimineața, în spațiile pustii în care vibrau, cu cristaline glasuri, clopoțeii tînguitori ai căruțelor, pe drumurile invadate de mireazma molcomă a sălciilor plîngătoare din Pădurea cu Sălcii, eu am trăit numai alături de tine, în brațele himerei tale. Bietul om căruia îi voi fi soție mîine, mă crede o fată nevinovată ca un crin. Ce greșeală! Nu cred ca dragostea să fi consumat, să fi epuizat într-atît trupul și sufletul vreunei văduve.

Kâmran, noi abia astăzi ne despărțim cu adevărat unul de altul. Eu abia astăzi rămîn cu adevărat văduvă. În ciuda tuturor celor întîmplate, tu totuși ai fost o parte din mine iar eu, cu tot sufletul, am fost a ta...

(Jurnalul lui Feride se termină aici)

PARTEA A CINCEA

I

— Kâmran, e o tortură, zău, să te aibă cineva tovarăș de drum. De două ceasuri te-am întrebat poate o sută de lucruri și în afară de „nu“ și de „da“ n-am reușit să-ți smulg nici un singur alt cuvînt. Vino-ți în fire, fiule!

Într-un colț al trăsurii hurducată de drumurile stricate, Kâmran, cu gulerul pardesiului ridicat împotriva vîntului de seară, privea gînditor Marea Marmara. Dezlipindu-și cu greu ochii de pe ape, surîse:

— În două ore, două sute de răspunsuri la două sute de întrebări cred că nu-i puțin lucru, unchiule, chit că e vorba de niște monosilabe ca „da“ și „nu“.

— Bine, fiule, dar ce, parcă tu îmi dai răspunsurile astea gîndindu-te... Aiurea! Le zici ca un automat.

— Așa cer principiile unei bune terapeutici și al schimbării de aer, unchiule... Trebuie că urmăriți dumneavoastră ceva de mă obosiți, străduindu-vă atîta, din păcate, zadarnic, să mă faceți să gîndesc...

— Ei, ingratule, e într-adevăr imposibil să-ți fie cineva de folos. Deși, e adevărat, vreau să te determin să gîndești, dar nu cu intenția de a te obosi, ci de a te împiedica să-ți zboare gîndul la altceva. Totuși, mi-am luat orice speranță. E cu

neputință să te mai înviorez cît de cît. De exemplu, acum trei zile, te-am dus în sat la o nuntă. Ai văzut fel de fel de oameni, ai ascultat tobele și surlele; ai privit la pehlivani și la dansatori. Dinspre partea mea, eu m-am distrat copios, dar tu, nici un pic. Nu nega, asta se simte.

— Cum pot să vă fac să înțelegeți, unchiule, că structura mea e alta?

— Nu, fiule, tu te-ai ruinat cu totul. Uite, eu intru într-al șaizecilea an și din zi în zi întineresc mai mult.

— Să nu vă audă tanti Ayșe.

— Și dacă m-aude, nu-mi pasă. La prima ta vizită aici nu arătam eu mai bătrîn?

Kâmran rîse:

— De cînd am venit eu la Tekirdag sînt zece ani. Îmi amintesc și acum perfect. Era tot o zi de august ca aceasta.

Aziz bei își lovi palmele una de alta:

— Nu mai spune, pentru numele lui Allah! Repede mai trec anii! Da, ai dreptate. Doar azi ai un copil care apropie patru ani, iar vreo alți patru-cinci ani fuseseși logodit cu draga de Feride. Ah, Kâmran, încă nici acum nu-mi poate intra în cap cum ai nimicit-o pe Feride! De fiecare dată ce-mi amintesc de glasul ei de privighetoare, de chipu-i ca un trandafir, încă îmi sîngerează inima. Zece ani s-au scurs de atunci, dar nici acum nu mă rabdă sufletul să-mi arunc privirile în grădina din spatele casei. Chiar de-ar fi să mă prăpădesc, să părăsesc pentru totdeauna tărîmul acesta, și tot nu ți-o voi ierta, Kâmran.

— Bine, unchiule, acestea sînt vorbe de spus unui bolnav invitat la dumneavoastră pentru schimbare de aer, de ambianță?

— Da, însă suferința ta n-are nici o legătură cu asta. Te-ai căsătorit cu o femeie pe care ai iubit-o, dar nici măcar un an încheiat n-ai avut parte de fericire. Müneyver a căzut la pat și vreme de trei ani ți-ai petrecut viața îngrijind-o ca o

infirmieră. Ai încercat s-o tratezi în Insulă[1], în Elveția și mai știu eu pe unde. Soarta-i soartă. Iarna trecută soția ta s-a săvîrșit din viață. Nenorocirea aceasta — un joc al hazardului — te-a dezechilibrat. N-ai reușit să-ți mai revii. Încă ești ca bolnav. Ce legătură are asta cu Feride? Tu iubeai pe o alta.

Kâmran răspunse, tot cu zîmbetul acela amar:

— Unchiule, nimeni nu mă crede, e de la sine înțeles deci că nici dumneavoastră nu veți face excepție, știu că vi se va părea destul de bizar ceea ce vă voi mărturisi acuma. În viața mea au existat cîteva aventuri, unele chiar tulburătoare. Dar vă asigur că n-am iubit niciodată, nimic și pe nimeni atîta cît pe Feride.

— Periculoasă dragoste, uimitoare iubire! murmură printre dinți Aziz bei.

— Doar v-am spus, unchiule, că nu mă veți crede. De altfel, nu mă crede nimeni. Müjgân de ani de zile e supărată pe mine. Nu-mi permite nici măcar să pomenesc numele lui Feride. Mă repede, încruntîndu-se: „Nu, Kâmran, tu n-ai dreptul să vorbești de ea". Mama la fel, tanti la fel, toți la fel. Aici, numai cu Nermin pot vorbi despre Feride. Nermin are acum șaptesprezece ani. Cînd Feride venise aici, ea avea șapte ani; i-a rămas în minte doar ca o umbră. Își amintește de Feride ca de „surioara cu rochie roșie, care mă dădea în leagăn". Sînt zile cînd, ca s-o provoc pe Nermin să-mi pomenească despre „surioara ei cu rochia roșie", fac uz de toată puterea verbului meu.

— Ce om ciudat ești, Kâmran! Bine, și cealaltă?

— Ea era o ființă suferindă. Cum puteam s-o las să moară din pricina mea? După ce mi-am luat orice speranță de la Feride, din omenie și milă am vrut ca, măcar față de ea, să-mi îndeplinesc datoria.

---

[1] Insula Prinkipo sau Büyük Ada — Insula Mare — cea mai însemnată insulă din arhipelagul Prinților situat în Marea Marmara. Aici se află un cunoscut sanatoriu de tuberculoși.

— E o poveste prea încîlcită. Ești un bărbat alambicat, Kâmran.

— Asta-i drept, unchiule. Nici eu însumi n-am știut niciodată dinainte ce vreau, ce fac. Există un singur lucru de care însă sînt absolut sigur: slăbiciunea mea pentru Feride. Am adunate în mine asemenea amintiri, asemenea situații pe care nu-i cu putință să le uit. Cred că dacă-mi voi aminti de ele și în clipa morții, voi muri regretîndu-le amarnic. Să vă mai dau o probă, unchiule? Cînd mi s-a spus că am nevoie de o schimbare de aer, locul care mi-a venit cel dintîi în minte a fost Tekirdag. Vă închipuiți că m-a adus aici invitația dumneavoastră? Vă închipuiți că stau aici de o lună pentru distracțiile oferite de nunțile sătești? Nu vă supărați, dar eu am venit aici ca să retrezesc la viață cîteva amintiri fărîmate ale primei mele tinereți, numai de aceea.

— De vreme ce înfăptuiseși o necuviință, ți-era imposibil s-o îndrepți?

— M-am comportat greșit, unchiule, m-am comportat foarte greșit. Feride se despărțise de noi cu o supărare atît de profundă, încît, cînd i-am dat de urmă, mi-a fost frică să răsar pe neașteptate înaintea ei. Nu numai inima, ci și amorul ei propriu îi fuseseră rănite. Cine știe cît de mîhnită a fost de a putut să se ducă, singură, într-un ținut străin! Dacă, înainte de a fi trecut măcar șase luni, ar fi dat cu ochii de mine, poate că și-ar fi ieșit cu totul din fire, s-ar fi sălbăticit și ar fi comis vreo nebunie și mai mare. Vrînd-nevrînd așteptasem primăvara. Mă pregăteam să pornesc la drum ca s-o prind pe Pitulice în școala sătească în care o descoperisem. Tocmai atunci și-a făcut apariția boala aceea nenorocită a mea. Trei luni am zăcut la pat. Iar cînd m-am dus s-o caut în B., era prea tîrziu. Mi s-a spus că Feride s-a îndrăgostit de un compozitor bolnav, că la marginea unei cascade și-a pus capu-i nestatornic pe genunchii iubitului ei și privindu-l în ochi i-a cerut să-i cînte din tambură. Imaginați-vă, unchiule, după ce ani de zile m-am gîndit înfrigurat la capul acesta,

la ochii aceştia, repetîndu-mi: „Sînt ai mei, numai ai mei", într-o zi, aşa, dintr-o dată...

Kâmran n-a mai continuat; ca şi cum s-ar fi ferit de vîntul răcoros al serii, îşi vîrîse şi mai adînc faţa în gulerul pardesiului şi privea la focurile de pescari care prinseseră să fie aţîţate pe alocuri, în depărtare.

Şi buna dispoziţie a lui Aziz bei pierise:

— Kâmran, fiule, teamă mi-e că atunci ai săvîrşit a doua prostie. Măcar de-ar fi fost în stare Pitulicea să facă aşa: să fi fost ea o fată care să se amăgească atît de uşor, cel puţin ar fi putut fi fericită. Dar nu cred.

Kâmran clătină din cap cu acelaşi surîs amar:

— Cît despre asta, puteţi fi liniştit, unchiule. De doi ani Feride chiar este fericită; am auzit de la cineva care a văzut aceasta cu ochii lui. Bărbatul ei e un doctor bătrîn dar bogat. Soţia unui prieten de-al meu, inspector financiar — o veche prietenă de-a lui Feride — a întîlnit-o anul trecut într-o zi, la Kuşadasî. Pitulicea, ca odinioară, rîdea, vorbea şi glumea fără încetare. A spus că se ocupă de educaţia a vreo douăzeci de copii, pe o moşie la o distanţă de trei-patru ore de oraş şi că e foarte fericită. Nici măcar o jumătate de oră nu poate suporta să fie separată de soţul ei. Prietena ei a adus vorba despre Istanbul, despre rude. Feride a întrerupt-o pe loc: „Eu nu-mi mai aduc aminte nici de oraşul acela, nici de oamenii din el". Ştiu, unchiule, că faţă de ea am comis o sumă de greşeli, de nedreptăţi chiar. Dar recunoaşteţi şi dumneavoastră, din partea ei a fost drept să mă uite aşa de repede? Ei, dar toate acestea sînt vorbe de prisos, să nu mai continuăm. Vă urez drum bun. Eu cobor din trăsură; o să vin pe jos acasă. Drumurile astea proaste m-au zdruncinat prea rău.

— Oamenii din administraţie sînt într-adevăr nişte nenorociţi. Cu ani în urmă eu însumi am făcut drumurile acestea. M-a pîrjolit soarele ca pe un veritabil şef de echipă. Totuşi, nu drumurile te-au zdruncinat, Kâmran, nu-mi umbla mie cu calomnii pe gratis. Ce bine că de şapte ani m-au pen-

sionat din funcţia mea de guvernator al sandjakului. Haide, fiule, numai ai grijă să nu întîrzii prea mult, căci bătrîneţea ne-a schimbat şi pe mine, şi pe mătuşa ta. Dacă întîrzii, murim, ea de nelinişte, eu de foame.

Locul în care a coborît Kâmran din trăsură era tot capul podului. Cu zece ani în urmă, într-o seară de sfîrşit de august întocmai ca aceasta, venise pînă aici şi aşezîndu-se pe scîndurile putrede, îşi legănase alene picioarele.

De douăzeci şi cinci de zile de cînd se afla la Tekirdag îşi crease un obicei: zilnic, sub seară, venea pînă aici apoi, pe drumurile împresurate de umbre, se întorcea acasă agale, adîncit în gînduri. Müjgân care, de cînd soţul ei plecase în Anatolia cu o o însărcinare temporară, stătea la Tekirdag împreună cu copiii, îi spusese într-o seară:

— Arăţi foarte ostenit, pesemne că te-ai dus departe.

Kâmran îi răspunsese cu melancolie:

— Ai presupus bine, Müjgân, am mers tare departe, pe un răstimp de zece ani...

Era să mai adauge şi altele, dar Müjgîn, ca şi cum n-ar fi înţeles aluzia, a strîmbat numai din buze:

— Aşa? se mirase ea şi îi întorsese spatele.

De ani de zile, cu o înverşunată ciudă nemărturisită, cum numai o inimă de femeie o poate nutri, era supărată pe Kâmran. Nu-i îngăduia să rostească nici un singur cuvînt despre Feride.

În timp ce, cu pas domol, Kâmran se întorcea acasă printre grădini, se înserase de-a binelea. Pe munţii din faţă ziua încă nu se stinsese. Noaptea care începea era asemeni violetelor ce prind să se ofilească pe la margini.

Tînărul se opri lîngă unul din drumeaguri şi privi îndelung la adîncurile topite în întuneric, străfulgerate cînd şi cînd de stelele licuricilor. Atunci, în seara aceea, pe acest drum îi apăruse Feride. În faţa lui o mai vedea şi acum pe Pitulicea, cu pălăria de sub ale cărei boruri se iţeau şuviţele unduioase

ale părului scurt, cu rochia ei albă, de fetiță, cu guler marinar, cum mergea, rostogolind cît colo pietrele din cale cu vîrful ghetelor ei joase, de copil.

Trecuse destul de multă vreme. Deși știa că ai casei sînt îngrijorați, nu-i venea deloc să plece, întîrzia pe drumuri, ca și cum ar fi căutat urmele unui vis vechi.

De departe zări în fața porții silueta unei femei în alb. Era Müjgân; deseori, seara, ieșea pe stradă cu cel mai mic dintre copii pe care, ținîndu-l de subsuori, îl învăța să umble.

Cum îl văzu pe Kâmran, începu să-și agite brațul, de departe:

— Ce încet mergi, Kâmran! Unde-ai zăbovit atîta?

— Nicăieri, Müjgân, vremea e tare frumoasă.

De data aceasta Müjgân nu era cu copilul. În schimb, din înfățișarea ei se desprindea ceva ciudat; pe chipul ei veșnic calm se citea o însuflețire aparte.

— Müjgân, ce-i cu tine?

Tînăra femeie voia să spună ceva, dar nu nimerea cuvintele. Se dădu un pas înapoi și arătînd ungherul dintre poartă și zidul interior al gardului, spuse doar atît:

— Ia uite cine a venit azi la noi, Kâmran!

Kâmran și-a întors capul cu uimire; în lumina albăstruie, prefirată prin felinarul de la ușa de intrare, aproape, aproape de tot, îl priveau ochii luminoși ai lui Feride. Ochii aceștia cu scînteieri de stele rîdeau, chipul ei frumos, parcă puțin cam palid, ușor ofilit, rîdea, Feride — așa cum o vedea, în nălucirile lui, de șase ani, de cum își închidea ochii — îi zîmbea aproape, aproape de tot. Kâmran se clătină ușor; aidoma celor ce se tem să nu piardă un vis prea frumos, își închise ochii și căută în apropiere ceva de care să se sprijine. Nu găseau ce să-și spună; se priveau numai înfiorați și în timp ce buzele se căzneau să surîdă, ochii li se învăluiau în lacrimi. Dîndu-și seama de întreaga greutate a acestei clipe, Müjgân o luă pe Feride de mînă, o duse dinaintea lui Kâmran și cu o voce plină de înțelesuri, le grăi:

— Copiii mătușilor sînt între ei ca și frați. Pentru că Feride nu a avut frați, te poți socoti tu, pe drept cuvînt, fratele ei mai mare. Kâmran, urează bun venit surorii tale.

Kâmran încă nu putea articula o vorbă. S-a înclinat ușor și a atins cu buzele părul lui Feride. Apoi, încet de tot, ca și cum i-ar fi șoptit numai ei, îi spuse:

— Nu voi fi în stare să găsesc cuvintele prin care să redau bucuria de a vă revedea, Feride hanîm.

Aceste vorbe îi dădură curaj lui Feride. În glasul ei vibra o imputare imperceptibilă, ca sunetul scos de un cristal lovit, față de muzicalitatea lui limpidă de altădată:

— Mulțumesc, Kâmran bei. Și eu, la fel, sînt foarte mulțumită.

— Cînd ați sosit?

— Azi spre prînz. Acum zece zile, ajunsă în Istanbul, am aflat că nu sînteți nici unul acolo. Or, mi se făcuse tare dor de mătuși, de toți ai dumneavoastră. „Poate că și unora dintre ei li se va fi făcut dor de mine", mi-am zis eu. Doar pentru oameni obișnuiți să călătorească, Tekirdagul nu e o problemă, nu-i așa, Kâmran bei?

Müjgân interveni:

— Prea bine, dar ce nevoie e de un ton atît de ceremonios, de atîta etichetă! Domn, doamnă! Vă repet ce am afirmat și adineaori: voi aproape că sînteți socotiți niște frați buni. Ar fi chiar foarte nimerit să-i spui lui Kâmran „frate", Feride.

Amîndoi și-au plecat privirile în pămînt.

— E adevărat? Îmi dai voie să-ți zic frate, Kâmran? îl întrebă Feride cu teamă.

Așteptîndu-i răspunsul, nu-l privea ci se prefăcea a căuta ceva cu ochii în întunericul în care roiau licuricii.

— Cum vrei tu, așa să fie, Feride! Spune-mi cum te îndeamnă inima, îi răspunse Kâmran, contrariat.

În sfîrșit, își puteau vorbi liniștit. În cîteva cuvinte, Feride le explică pricina voiajului ei:

— Aveam unele treburi la Istanbul; apoi, așa cum am mai spus, mi se făcuse și tare dor de toți. Doctorul, vărul vostru, mi-a îngăduit să lipsesc două luni. Ce mulțumită am fost cînd mi-am găsit mătușile, pe voi toți, sănătoși! Numai tu, Kâmran, ai trecut printr-o grea încercare. Am aflat încă de la Istanbul și am fost foarte, foarte mîhnită. Ce nenorocire să-ți pierzi soția într-un răstimp atît de scurt! Dar ai fetița. Allah să-i hărăzească viață lungă, ce frumoasă e Necdet, Kâmran! Atît de mult am îndrăgit-o! Ne-am împrietenit din prima clipă, pînă acum numai în brațele mele a stat. De altfel, cu copiii mă împrietenesc atît de iute!

Pe măsură ce Feride continua să vorbească, își revenea încet-încet; cuvintele, aerul ei începeau să-și recapete acea sprinteneală de copil ghiduș de altădată.

A-i asculta glasul, a-i vedea buzele mișcîndu-se, ochii ei luminoși strălucind în noapte, erau pentru el o fericire atît de mare, încît din minte îi pierise orice gînd, pînă și faptul că e soția altuia și că după o lună și jumătate va fi din nou doar o himeră. De un singur lucru îi era teamă: să nu afle încă cei din casă că s-a întors din hoinăreala lui. Dar, de ce ți-e frică nu scapi: prima care i-a văzut lîngă poartă a fost Nermin. După ce, prin chicote puternice, a dat de știre că a sosit Kâmran, tînăra a alergat lîngă ei și îmbrățișînd-o din nou pe Feride, i-a zis:

— Mi-e martor fratele Kâmran că nu te-am uitat, draga mea Feride, cu el vorbeam cel mai mult de „surioara cu rochie roșie". Nu-i așa, frate Kâmran?

II

Masa de seară părea mai de grabă un praznic de nuntă. Aziz bei care, în capul mesei, se ținea de șotii ca un copil, spunea:

— Ah, Pituliceo! Zău de nu mă îmbolnăviseși cu adevărat! Numai ce mi se năzărea că-ți aud glasul și îmi venea să plîng. Pasă-mi-te, te-am iubit tare mult!

Pitulicea ce se întorcea la cuib după ani și ani, cînd ei își pierduseră speranța de-a o mai vedea vreodată, parcă ar fi adus cu ea nu numai un pic de veselie, ci și o frîntură din căldura și gingășia zilelor de odinioară: fețele tuturora rîdeau, toate inimile fremătau ca fluturii de noapte care, invadînd încăperea prin ferestrele, deschise, se roteau în jurul lămpilor. Numai către sfîrșitul cinei, în timp ce discutau ceva lipsit de importanță, pe Besime hanîm o podidi brusc plînsul; numaidecît însă se șterse la ochi:

— Nu-i nimic, n-am absolut nimic, mi-am adus aminte de mama ei, de Güzide, de aceea...

Feride care îi dădea fetiței lui Kâmran de pe genunchi să mănînce struguri, își lăsă capul în jos și numai pentru o clipă își ascunse fața în părul auriu, inelat al copilei. Apoi își recăpătă voioșia.

La un moment dat, Besime hanîm vorbèa despre Nècmiye care se afla la Trabzon, împreună cu soțul:

— Și ea, sărmana, e amărîtă. Anul trecut i-a murit o fetiță de anghină difterică.

Feride a oftat adînc:

— Cunosc și eu ce înseamnă asta, tanti. Copilul meu s-a prăpădit de aceeași boală.

Comesenii se priviră unii pe alții, surprinși.

— Tu aveai un copil? Nu știam, spuse mătușa Ayșe.

Feride dădu din cap, cu întristare:

— O fetiță ca un mărgăritar. Ar fi trebuit s-o vedeți. Era atît de frumoasă! A fost cu neputință să fie salvată.

— Cîți ani avea cînd a murit, Feride?

— Abia împlinise treisprezece, răspunse Feride, țuguindu-și buzele cu aceeași naturalețe. Îi coseam tocmai prima feregea. Aveam să fiu soacră repede, repede.

În sufragerie izbucniră hohote de rîs.

— Ah, Pituliceo, luă vorba Aziz bei, şi de-o sută de ani de-ai fi, dar de nebunii şi şotii tot n-ai să te laşi!

Toţi rîdeau cu poftă în legătură cu fata de treisprezece ani a lui Feride. Însă ochii ei înotau în lacrimi. A strîns-o mai tare la piept pe Necdet şi, cu o tristeţe tot mai accentuată, le istorisi despre Munise.

Au stat pînă tîrziu în noapte. Din cînd în cînd, Aziz bei o îmbia:

— Feride, fetiţo, eşti tare ostenită, hai de te culcă.

Cu Necdet demult adormită în braţele sale, Feridè îi răspundea:

— Nu-i nimic, unchiule, eu între dumneavoastră mă odihnesc cu adevărat, pe mine singurătatea m-a obosit.

Ore întregi a tot vorbit; surîsul nu se dezlipea nicicum de pe buza-i niţeluş mai scurtă, de pe ochii galeşi, scînteietori. Pitulicea cea de altădată reînviase. Spunea şi spunea, precipitîndu-şi cuvintele, pe măsură ce vedea că e ascultată cu plăcere, făcea gropiţe în obraji, îşi strîngea limba între dinţi, îşi ţuguia buzele, cu gesturile acelea răsfăţate şi totodată drăgălaşe pe care le au numai copiii iubiţi, înconjuraţi de simpatia tuturora. Astfel că bătrînul unchi, care nu se mai trezea din beţia pe care i-o pricinuise bucuria revederii, nu-şi mai putu înfrîna dorinţa de a repeta o glumă de pe vremuri. Cînd Feride era copil, el îi apuca între degete buza de sus şi după ce-o învinuia: „A, tu, neastîmpărată Pitulice! Tu ai furat cireaşa, ia dă-mi-o înapoi!" o săruta cu forţa pe colţul gurii.

În hohotele de rîs ale celor din jur, a prins şi acum cu forţa bărbia lui Feride care se zbătea şi striga: „Nu, nu unchiule, nu!" şi a reprodus întocmai gluma de altădată. Apoi a privit-o lung pe Feride:

— Ce să fac, Pituliceo? Vina e numai a ta. Ai devenit o femeie la casa ei, dar firea, chiar şi figura, ţi-au rămas tot de copil. Cine ar spune că obrazul ăsta e al unei femei măritate?

În locul în care se afla, Kâmran simți că pălește. Pentru prima oară, în această clipă și-a amintit că Pitulicea aparține altuia.

III

În următoarele două zile, Kâmran n-a reușit s-o vadă pe Feride decît foarte puțin. Cu zece ani în urmă, la Tekirdag, Pitulicea legase prietenie cu multe fete de seama ei. Acum toate erau căsătorite, cu rostul lor. Nu-i dădeau pace lui Feride. Și ca și cum n-ar fi fost de ajuns că vin și stau cu ceasurile, cînd plecau, o tîrau după ele, purtînd-o din casă în casă, din grădină în grădină.

Cînd îl vedea pe Kâmran suferind într-ascuns, Müjgân încerca o reală bucurie; cu privirea plină de voioșie, se plîngea prefăcut:

— Degeaba, n-o să ne-o lase pe Feride! Dealtfel, mai presus de orice, ea trebuie să se distreze, să-și mai revină.

În aceste zile, abia de două ori a izbutit Kâmran s-o întîlnească pe Feride: o dată la masă și altă dată pe cînd se întorcea de pe stradă, îmbrăcată în feregea.

Era în dimineața celei de-a treia zi. Contrar obiceiului său, Kâmran se trezise foarte devreme. Zorile abia mijeau. Vila încă mai dormea. Pe cînd deschidea unul din obloanele de la odaie, o zări în curte pe Feride. Îl observase și ea. Și-a ridicat capul și ducîndu-și mîna streașină la ochi împotriva soarelui care tocmai răsărea, îi zise:

— Te-ai sculat, Kâmran bei?! Ce mult ți-ai schimbat obiceiurile! Înainte, ca să te trezesc, trebuia să-ți arunc în obloane, vara, pumni de pietre, iar iarna, o grămadă de bulgări de zăpadă. Ai devenit nițeluș cam... anatolian. Cînd eu, în Anatolia, mă sculam la ora asta, mă luau în rîs: „Leneșo, cine-i om lasă soarele să răsară peste el?!"

Glasul care spunea aceste vorbe ce aminteau de Pitulicea de altădată, cea sprințară și poznașă, era melodios ca o apă

curgătoare limpede, ce-ți dă senzația de proaspăt și răcoros. Puțin temător, Kâmran o întrebă:

— Să vin și eu, Feride?

Ea, ferindu-și și acum de soare ochii cu mîinile, îl necăjea în glumă, așa ca altădată, demult:

— N-ar fi rău, dacă nu ți-e teamă ca umezeala să nu dăuneze cumva organismului tău delicat. Am să-ți fac o primire în stil anatolian.

L-a condus pe Kâmran sub un nuc uriaș și l-a așezat pe un scaun uitat de cu seară în grădină.

— Acum pe mine mă veți scuza puțin, Kâmran bei.

— Parcă era vorba să renunțăm la etichetă?!

— Un pic de răbdare și-o să vină și asta de la sine. Așa, dintr-o dată, n-am curajul să fiu nepoliticoasă.

— Dar felul în care procedezi acum, Feride, e o nepolitețe și mai mare, pe care, de altfel, ți-o interzic. Cînd mi te adresezi cu „dumneavoastră“ și „Kâmran bei“, e evident că mă iei în rîs.

— E-adevărat, ai dreptate, ai dreptate, am să mă străduiesc. Acum, dacă-mi permiți, am să-ți fierb eu laptele.

— Feride, te rog!

— Degeaba, nu mai stărui. Pentru o femeie anatoliană, cea mai mare favoare este să-i îngădui să se ocupe de tine, să te servească.

Continuă pe jumătate veselă, pe jumătate mîhnită:

— Parcă, în afară de grija gospodăriei, posedăm noi vreun alt farmec cu care să-i cucerim pe bărbați?

În mînă cu vreascuri și cu un ciubăr, era într-un permanent du-te vino prin curte; i se auzea glasul vorbind cu grădinarul abia sculat.

În sfîrșit, apăru cu un pahar de lapte aburind:

— Laptele nu este așa cum aș fi vrut eu, Kâmran, dar peste trei zile — ce e azi , luni — pentru dimineața zilei de miercuri, te invit din nou la un praznic. Vei bea lapte de la aceeași oaie, dar ai să vezi că e cu totul altceva: pur și simplu un fruct aromat. Dețin eu un secret grozav! Nu ești curios

să afli cum se va produce minunea? Vai, ce indiferență! Să-ți spun: trei zile am să hrănesc oaia numai cu pere. Să nu cumva să răcești, e un pic cam răcoare. Vrei ca tanti Besime să mă certe, să mă bombăne: „Nebuna de Feride mi-a îmbolnăvit fiul"? Stai, eu sînt deprinsă cu umezeala și cu cîte altele de soiul ăsta, îți dau ție șalul.

Își scoase șalul roșu de lînă pe care și-l prinsese în jurul gîtului cu un ac de siguranță și înveli cu el umerii și pieptul lui Kâmran care tremura ușor, ca și cum ar fi fost pătruns de umezeala dimineții.

În închipuirea lui Kâmran prindea viață imaginea unei seri cu zece ani în urmă. Văzu, în fața porții vilei de la Kozyatagî, o școlăriță micuță, cu șorț negru și fustă scurtă, care, tot așa, i-a pus pe umeri paltonașul ei bleumarin, îi văzu aievea degetele-i subțirele pătate cu cerneală violet, îi auzi vocea care-i spunea, ca un om mare: „De-acum înainte e de datoria mea să te ocrotesc".

— Kâmran, de distrat ce ești ai să verși laptele și-ai să te opărești. Unde-ți zboară gîndurile?

— Nicăieri, mi-am amintit de ceva...

Ca și cum ar fi vrut să-l împiedice a-i mărturisi despre ce și-a amintit, Feride interveni iute:

— La fel și eu, cînd te-am văzut cu șalul pe umeri, mi-am adus aminte cum îți spuneam Kâmran hanîm — doamna Kâmran.

După ce își terminase treburile, Feride se așezase în fața lui Kâmran, pe un scăunaș scund de bucătărie. O rochie largă — după moda provincială — din mătase groasă, mată de Bursa, o acoperea în falduri ușoare, largi. Cu coatele sprijinite pe genunchi, cu mîinile sub bărbie și obrajii cuprinși în palme, începu să vorbească.

Kâmran îi vedea pentru prima oară fața atît de aproape, la lumina limpede a zilei: avea chipul nițeluș slăbit, tras.

Ochii îi păreau mai mari, cu imperceptibile umbre de oboseală.

Ochii luminoşi ai Pitulicei de odinioară păreau nişte flori pălite de apropierea focului. Rîdeau ca şi altădată, ca şi altădată priveau fără să se plece, cu o provocare plină de candoare. Dar lui Kâmran i se părea că nu mai e posibil, ca altădată, să le vezi adîncimile.

Îşi pieptănase părul, ca fetele din provincie, despărţit printr-o cărare la mijloc, adunat în două cozi groase, lăsate pe spate. Fusese atît de strîns împletit, încît pielea de pe frunte şi tîmple era trasă, colţurile sprîncenelor groase, ridicate în sus, scoţînd astfel în relief umbrele vinelor albăstrii, subţiri, pe pielea care părea şi mai delicată, şi mai transparentă.

În timp ce-i asculta mai de grabă vocea decît cuvintele şi contempla această faţă frumoasă, Kâmran remarcă ceva: culoarea lui Feride nu era culoarea înfloritoare a unei tinere femei care duce o viaţă normală. Pielea aceasta diafană era de o transparenţă neliniştită, devorată de un foc tainic; semăna cu roşeaţa febrilă a fetelor sortite să îmbătrînească fără dragoste, ca trandafirii condamnaţi să se ofilească fără a fi culeşi.

Soarele de dimineaţă lumina pe acest obraz nişte trăsături atît de visătoare, atît de delicate, încît tînărul se simţea din ce în ce mai înduioşat.

Nu-i trecuse niciodată prin gînd că suferinţa ar putea transfigura într-atît chipul unei tinere.

Cu un surîs permanent pe buze, Feride vorbea de amintirile-i din copilărie; în muzicalitatea de altădată a glasului se simţea vibraţia unei imputări înăbuşite, ca sunetul cristalurilor care au primit o rană subţire, invizibilă.

Kâmran îndrăzni să-i ceară să povestească o amintire mai nouă.

— Nu mi-a rămas în minte niciuna, Kâmran, îi răspunse ea, clătinînd din cap cu gravitate. Am vii în minte numai întîmplările petrecute pînă la cincisprezece ani, pînă la veni-

rea mea aici. Pe toate celelalte le-au acoperit negurile și nu le mai pot zări.

În timp ce vorbea despre negurile care i-au învăluit amintirile, neguri se lăsau și peste ochii ei; întorcîndu-și capul, privea undeva, departe.

După cele mai vechi amintiri din copilărie, a sărit brusc la ultimii cinci ani din viață. În timp ce reda vreo atitudine de-a lui Haci Kalfa, vreun cuvînt de-al muhtarului, vreun caraghioslîc de-al directorului Recep efendi, în ochii care rîdeau, în gesturile vivace, răzbătea uneori o oboseală cu totul nemotivată; atunci glasul îi devenea mai profund și tremura ca o inimă copleșită de tristețe.

Cînd vorbea despre malul unei ape, Kâmran și-a închis ochii, spunîndu-și în sine: „De n-ar fi malul cascadei unde, punîndu-și capul pe genunchii iubitului și privindu-l pierdut în ochi, i-a cerut să-i cînte din tambură!"

După ce i-a povestit cîteva din cele mai neînsemnate crîmpeie din viață, îi spuse, ca și cum subit și-ar fi adus aminte de ceva:

— Kâmran, încă nu ți-am arătat fotografia vărului tău prin alianță.

Și îi întinse un medalion de aur legat cu un lanț subțire, tot din aur.

Tînărul simți cum pălește; un tremur ușor puse stăpînire pe el. Încercînd să se înfrîneze, luă fotografia. Ca și ea s-o poată privi, Feride și-a întins capul, apropiindu-și fața de a lui:

— Uită-te la chipul ăsta, Kâmran. Ce frumos, ce nobil e, nu?

Pe furiș, tînărul cătă spre ea cu coada ochiului. Ea contempla poza atît de absorbită, încît nici nu observă.

Aceasta a fost clipa cea mai încărcată de revoltă și amarnică durere din viața lui Kâmran. Va să zică frumusețea

pură, delicată, subtilă a lui Feride fusese hrana acestui bătrîn voinic cu părul alb și trăsături grosolane.

În închipuire i se înfiripa o imagine nebună. O vedea pe Feride cum se zbate în brațele acestui bătrîn, cu buzele ei de copil pur crispate a rugă, cu lacrimi ce-i cădeau din ochii săi luminoși, întredeschiși, cu obrajii împurpurați de rușine.

Fără să-l privească, ca și cum ar fi intuit ceva, Pitulicea tresări și punîndu-și din nou la piept medalionul, îi spuse grav:

— Pe mine te rog să mă ierți acum, Kâmran. Cred că astăzi vom avea musafiri.

IV

Se împliniseră zece zile de cînd Pitulicea se întorsese la cuib.

În fiecare seară, Aziz bei repeta același lucru:

— Observați, copii? În casă s-a produs o schimbare. De data asta Pitulicea seamănă cu rîndunicile. A adus primăvara pe aripile ei. Ce păcat că a mai trecut încă o zi!

— Nu-i nimic, unchiule, rîdea Feride. Peste cîțiva ani capăt o nouă învoire și vin iarăși. Nu vă întristați, doar mai avem înainte încă atîtea zile. Pentru ce să ne necăjim de pe acuma?

Feride redevenise aceeași Pitulice de altădată. Se deschidea pe zi ce trecea, ca florile proaspete care, culcate la pămînt de o furtună trecătoare, s-au întors din nou către soare.

Ajunsese iarăși căpetenia copiilor din casă. De la Necdet, cu puțin mai mare decît fetița de trei ani a lui Müjgân, și pînă la Nermin, care împlinise șaptesprezece ani, toți copiii, mari și mici, erau atașați de ea; de dimineață pînă seara se țineau de fustele ei, năpădind vila cu veselia și hohotele lor de rîs.

Cei mari se plîngeau uneori de prea multele năzdrăvănii. Dar, pe de-o parte, se și bucurau. În pofida oricărui lucru Feride și Kâmran erau doi foști logodnici. Primele zile se

temuseră să nu li se redeschidă rănile vechi, închise de cinci ani. Voioșia năvalnică a lui Feride, fericirea calmă, blîndă a lui Kâmran, care părea că nu cere altceva decît s-o vadă de departe, reușise să le transmită o oarecare liniște.

Totuși, nu renunțau la unele precauții; încercau să le consolideze din nou vechile simțăminte de odinioară de „frate mai mare" și „soră mai mică". Așa cum, în odaia bolnavilor cufundați în somn, te sfiești a vorbi ca să nu îi tulburi, și lîngă ei se temeau să nu le trezească, printr-o vorbă indiscretă, trecutul trist.

Aziz bei întreba din cînd în cînd:

— Nu-i cu putință să-ți mai prelungești nițeluș șederea?

— Imposibil, unchiule. Pitulicea este acum mama altui cuib, e așteptată de alții, răspundea Feride care, cînd auzea de plecare, se umbrea întotdeauna.

Ceea ce îl mișca cel mai mult pe Kâmran era marea prietenie dintre Feride și Necdet. Ca să le poți despărți, trebuia să aștepți mai întîi ca fetița să adoarmă în brațele Pitulicei.

Într-o zi Kâmran o auzi pe Feride pur și simplu dojenind-o.

— Ia repetă, Necdet: tanti, tanti, tanti... îi cerea Feride, necăjită.

Dar fetița nu o asculta și dînd cu încăpățînare din cap, îi spunea:

— Mamă, mamă, mamă...

— Las-o, Feride, interveni Kâmran puțin stînjenit, las-o să zică așa, nu-i nimic. Poate că așa simte ea nevoia să spună.

Fără o vorbă, Feride se aplecă și dezmierdă îndelung capul copilei.

V

Într-o dimineață, pe Kâmran l-au trezit ușoare lovituri de pietricele în obloanele închise. Știa că aceasta este metoda

prin care îl trezea numai Feride. Pitulicea îl invita din nou la un mic dejun sub același nuc. Lîngă laptele care, după cum îi promisese în primele zile, începuse să capete un plăcut parfum de pere, se mai aflau niște brioșe minuscule și o dulceață de culoare trandafirie.

Ungînd brioșele cu dulceață, Feride i le dădea lui Kâmran:

— Sînt opera mea. Nu știu cum se numesc prăjiturile, dar dulceței i se spune gülbeșeker — dulceață de trandafiri.

După ce-și termină treburile, luă din nou scăunelul acela scund de bucătărie și se așeză în fața lui Kâmran, aproape la picioarele lui.

— Ia spune-mi acuma, Kâmran, ți-a plăcut dulceața de trandafiri?

Tînărul îi răspunse rîzînd:

— Mi-a plăcut.

— Ai îndrăgit-o?!

— Am îndrăgit-o.

— Mai repetă!

— Am îndrăgit-o.

— Nu așa, Kâmran. Spune: Am îndrăgit dulceața de trandafiri.

El rîdea, neînțelegîndu-i insistențele copilărești:

— Am îndrăgit dulceața de trandafiri!

Cu obrajii aprinși și ochi scînteietori, cu genele tremurînd de sfială, Feride își apropie fața de el, își plecă adînc capul și cu respirașia reținută îl rugă ca pe un copil:

— Mai spune o dată, Kâmran. Spune chiar așa: eu iubesc foarte mult dulceața de trandafiri.

Cu o nedumerire încîntată, tînărul se uita la aceste buze fremătătoare, încrețite ca la copiii care stau să plîngă dacă nu li se dă ceea ce vor.

— Eu iubesc foarte mult dulceața de trandafiri, o iubesc atîta cît vrei tu, spuse el înfiorat de o tainică nostalgie a cărei pricină rămînea de neînțeles chiar și pentru el însuși.

Cu o bucurie copilărească, Feride bătu din palme dar, în timp ce buzele-i rîdeau, ochii îi erau scăldați în lacrimi.

Ca și cum ar fi mustrat pe cineva străin care plînge pentru un fleac, se revolta și încerca să se zeflemisească pe ea însăși, ștergîndu-și înciudată ochii cu degetele. Dar lacrimile nu i se mai opreau. Un sughiț ce aducea cu un strigăt reținut; cu fața în mîini, Pitulicea fugi în casă.

Într-o seară, Kâmran cu unchiul Aziz se întorceau din piață. Copiii aveau un obicei: cum îi vedeau că apar, hăt, de departe, se înșirau în poartă și așteptau darurile: fructe, bomboane, ciocolată.

Pe cînd dădea fiecăruia porția lui, Kâmran băgă de seamă că picioarele-i sînt ținta unui bombardament de pietricele. După ce isprăvi cu ultimul copil, scormoni cu privirea jur-împrejur. Pitulicea era. Stătea puțin mai încolo, lîngă un castan imens și îi făcea semne cu mîna:

— Doar le cunoașteți semnificația, Kâmran bei. Mai existăm și noi.

Cînd voia să se distreze, tachinîndu-l, i se adresa mereu cu „dumneavoastră". Continuă zîmbind:

— M-ați trecut prea de tot pe linia moartă. Unde-i porția mea? Vă închipuiți poate că vechile păcate au fost uitate, domnule? Sau îmi răscumpărați tăcerea, sau noaptea asta, în sufragerie, va fi divulgată povestea aceea veche cu platanul.

Și, ca acum zece ani, tot lîngă aceeași poartă, își strîngea limba între dinți și rîdea.

Kâmran scoase din buzunarul pardesiului o cutie pe care i-o înmînă, spășit:

— O țineam pentru sufletelul meu, Feride. Ce întîmplare binevenită! Astăzi, m-am gîndit să-mi iau și eu o cutie cu fondante. Aveam de gînd s-o mănînc singur, fără s-o arăt la nimeni, dar, de vreme ce mă paște o primejdie ca asta, n-am încotro...

Pe chipul ei străluci o bucurie copilăroasă.

— Minunat! Minunat!

— Dar cu o condiție, Pituliceo. Eu am să ți le dau în gură.

— Se poate?!

— De mult, cînd aveai doisprezece-treisprezece ani, cum de se putea?

Spunînd așa, întinsese spre Feride una din fondante. Pitulicea șovăi cîteva secunde, apoi își întinse capul cu buzele deschise, fremătătoare. Însă, în ciuda tuturor stăruințelor lui Kâmran, refuză să mai primească și altele:

— Dă-mi-le și, după masă, am să le mănînc cu Necdet.

— Să mergem pînă la acest zid, Feride. Uite ce frumoasă e marea! Stăm de vorbă și, în același timp, o și privim.

— Bine, dar să las mai întîi cutia înăuntru. O clipă.

Pentru întîia oară Kâmran cuteză s-o atingă. O prinse de mîini:

— Nu, Feride. N-am încredere în tine. Spui: „Așteaptă o clipă, vin numaidecît", și nu vei mai reveni ori, dacă revii, cine știe cînd și cum vei reveni. Vezi, eu mi-am pierdut încrederea în tine.

Fără să riposteze, Feride își lăsă capul în jos și o porni alături de Kâmran.

În seara aceea tînărul era ursuz, îngîndurat. Nu se mai putea stăpîni; îi făcea neîncetat imputări, aluzii fățișe. La un moment dat, arătă un stol de păsări care zbura în largul mării, încă de pe atunci împresurat de umbre:

— Feride, după un timp și tu, ca și ele, ai să zbori, ai să dispari, nu?

— ...

— O să-ți facă plăcere să te desparți de mătuși, de verii tăi, de vechile tale prietene, de locurile unde ți-ai petrecut copilăria?

— ...

— Și în timp ce în cuibul tău tu trăiești fericită, făcînd și pe alții fericiți, nu te vei simți nicidecum mîhnită la gîndul unui alt cuib pe care l-ai lăsat distrus, copleșit de tristețe?

Feride nu-i răspundea: părea chiar că nu-l ascultă. Cu un crîmpei de creion mîzgălea ceva pe fundul cutiei cu bomboane, scria ceva în grabă.

Kâmran o dojeni, cu amărăciune:

— Nu-mi răspunzi, Feride?

Pitulicea îl privi, dusă pe gînduri:

— Iartă-mă, Kâmran, mă gîndeam în altă parte. Nici n-am ascultat ce-ai spus. Odată, am auzit un cîntec vechi. Îl uitasem. Nu știu de ce, acum mi-a venit pe neașteptate în minte. Ca să nu-l uit iar, l-am însemnat aici. Dacă vrei, citește-l. Mie mi s-a făcut frig. Mă duc înăuntru.

Kâmran citi, în scrisul dezordonat al lui Feride, aceste patru versuri:

Nu mă sili ca focul din mine să-ți destăinui,
Nu mă sili furtuna din pieptul meu să-ți spun...
Știu ce-ai făcut, zadarnic mai negi, ființă crudă,
Nu mă sili furtuna din pieptul meu să-ți spun.

VI

De la această întîmplare se scurseseră patru zile. Feride aproape că fugea de vechiul său prieten. Toate pretextele și șiretlicurile pe care el le născocea pentru a rămîne singuri se dovedeau zadarnice. Cînd, în prezența altora, era nevoită să-i vorbească, se ferea să-l privească și să fie privită de el.

Era spre seara celei de a paisprezecea zi. Ai casei, cu mic cu mare, fuseseră iarăși poftiți undeva, în vizită. N-aveau să se întoarcă înainte de chemarea credincioșilor la rugăciunea de seară. Deși afară sufla aprig vîntul, Kâmran n-a fost în stare să rămînă în casă; ieșise să se plimbe.

Vîntul șuiera pe dealurile îndepărtate, copacii foșneau ca biciuiți de o aversă invizibilă, vîrtejuri de praf se fugăreau pe drumul ce se întindea cît puteai cuprinde cu privirea.

Praful îi umplea ochii, fața; la fiecare cîțiva pași era silit să se oprească și să se întoarcă cu spatele împotriva rafalelor tot mai dezlănțuite. La marginea unei coline mărunțele zări, într-o stîncă, o adîncitură încăpătoare. Lîngă ea,

un copac pipernicit, prăpădit, se zbătea năprasnic, cutremurîndu-și brațele-i scheletice. Kâmran se întoarse și o porni într-acolo. Se așeză, făcîndu-și dintr-o muchie a stîncii pavăză împotriva vîntului.

În ciuda vuietului și a zbuciumului, astăzi cîmpia îi părea pustie... Pustie de tot, netedă de tot, întocmai ca un deșert.

Departe, departe, într-un punct atît de apropiat de mare, încît părea la confluența apelor cu drumul, observă silueta colorată a unei femei. Fără nici un motiv coborî colnicul și o luă drept spre ea.

Puțin după aceea recunoscu feregeaua roz pal a lui Nermin. Pesemne că și ea îl văzuse, căci își agita umbrela în direcția lui.

Pentru ce-i părăsise Nermin pe ceilalți, pentru ce se plimba singură?

Cu o curiozitate ațîțată, iuți pasul.

Tînăra fată își încovoia capul, împotrivindu-se vîntului: cu o mînă se căznea să-și țină fusta lîngă corp, cu cealaltă își prinsese pelerina feregelei care flutura prin aer, ca aripile unei păsări furioase.

Cînd îi văzu fața, lui Kâmran îi zvîcni inima: feregeaua lui Nermin o ascundea pe Feride.

Tocmai cînd să se apropie unul de altul, vîntul îi smulse umbrela. Țipînd, Pitulicea vru s-o prindă, dar pe neașteptate, fusta îi fu răscolită de vînt, pelerina îi zbură în lături, lăsîndu-i capul descoperit. Kâmran intervenise la timp. Prinse din urmă umbrela lîngă o tufă de mărăcini, o luă și făcînd din pardesiul lui pavăză, o ajută pe Feride să-și potrivească îmbrăcămintea.

— La țanc ai picat, Kâmran, îi spuse Pitulicea, vijelia m-ar fi făcut să zbor ca o pitulice veritabilă.

Mai voia să spună ceva, dar vîntul o silea să-și țină capul plecat, ochii și buzele închise. Porniră amîndoi, Kâmran continuînd încă să o apere cu pardesiul.

În sfîrșit, Feride ajunsese în situația să poată vorbi. Dar se părea că acuma rîsul îi dădea ghes mai mult ca vorba. Nu se mai putu abține și izbucni în hohote ca ropotul unei averse purtată de vînt.

— Știi de ce rîd, Kâmran? Eram în vizită, cînd brusc, mi-am amintit că am treburi de maximă importanță în centru. Dar eram îmbrăcată ca pentru plimbările la țară. Bineînțeles, nu îndrăzneam să ies așa. Biata Nermin a vrut să-mi facă un bine. Mi-a oferit feregeaua ei. Adineaori, ieșeam din piață cu fața acoperită. Văd că un ofițer se ia după mine. Nu zici că, trecînd pe lîngă mine, îmi spune:

— Domnișoară Nermin, dumneavoastră aici! Ce fericire de nesperat!

Mi s-a părut atît de caraghios că vrînd să-mi facă mie un bine, Nermin s-a dat de gol, încît nu m-am mai putut stăpîni și am rîs. Abia atunci ofițerașul și-a dat seama de confuzie și a luat-o la sănătoasa. Așa! Cînd a văzut o femeie în toată firea în locul lui Nermin...

Kâmran o asculta surîzînd.

— Ce rău am făcut că ți-am destăinuit secretul fetei... Limbută ce sînt! Dragă, pentru numele lui Allah, să nu sufli un cuvînt, da? Numai în viitor dacă, cine știe, și fata o să-l vrea... Dacă le vei putea face vreun bine...

— Îți promit, Feride, dar Nermin e atît de copil...

— Poate, dar inima unor astfel de copii nu este deloc insensibilă, replică ea, ca o slabă imputare.

Amîndoi tăcură; din nou mergeau unul lîngă altul.

Vîntul slăbi; ei, de asemenea, își încetineau pașii. Căutau să prelungească drumul cît mai mult. Kâmran se gîndea trist: „Adineaori doar, am considerat natura pustie, iar pe mine, un om inutil. Acum, posibilitatea de a proteja puțin împotriva vîntului pe această făptură frumoasă, delicată și neajutorată care parcă fremătă de viață în feregeaua ei roz pal, de copil, îmi dăruie o fericire atît de mare, de necrezut. Așa ar fi putut fi mereu. Dacă aș fi vrut, aș fi putut face fe-

ricirea acestei ființe mici și frumoase, și aș fi fost și eu fericit... Păcat!“

Feride care, absorbită de gînduri, își încetinea mersul din ce în ce, prinse din nou să vorbească. Spunea lucruri fără nici o legătură:

— Totuși, această schimbare de aer m-a înviorat mult. Îmi va ajunge pentru un an, doi. Apoi, cînd o să-mi fie iarăși foarte dor de mătuși, de voi toți, o să vin din nou... Așa vor trece anii... Voi începe să încărunțesc, treptat; și tu, firește, la fel... Ne vom bucura mereu și mereu, de fiecare dată ce ne vom revedea... În schimb, poate că despărțirile vor fi mai puțin dezolante. Cine știe, poate mai încolo, voi reveni printre voi definitiv, nu? În viață totu-i posibil... Atunci vei deveni, în deplina accepțiune a cuvîntului, fratele meu mai mare... Și pe măsură ce bătrînii din jurul nostru vor dispărea, unul cîte unul, noi ne vom prețui mai mult unul pe altul. Vom fi mai indulgenți față de defectele noastre mici, lipsite de importanță... Astfel, ultimii ani ai vieții ni se vor scurge, tihniți, în locurile unde ne-am petrecut copilăria...

Rana aceea nevăzută din cristalul vocii devenea mai profundă, împrumuta vorbelor ei semnificația unei ultime dorințe, spre care tindea în taină.

Pe drum întîlniră o cerșetoare cu un copil. Cu picioarele goale, acesta alerga împrejurul lor și cu mînuța-i uscată mîngîia fusta lui Feride.

Kâmran se opri ca să le dea niște bani. Fără nici o repulsie, Feride dezmierdă creștetul micuțului cu obișnuința născută din contactul cu copiii nevoiași. Cînd și-au reluat mersul, cerșetoarea s-a rugat pentru ei:

— Allah să nu vă despartă niciodată unul de altul! Allah să-ți dăruie pe viață pe frumoasa domnișoară!

S-au oprit fără voie. Cu tot amarul inimii adunat în priviri, Kâmran i se adresă:

— Feride, ai auzit ce ne-a urat femeia?

Două lacrimi au fost răspunsul la această întrebare. Și-au continuat drumul ținîndu-se cît mai departe unul de celălalt.

Cînd au ajuns în fața vilei se făcuse seară. Vremea își domolise tăria, vuietul vîntului încetase. Copacii, după această lungă oboseală, se cufundau în somnul umbrelor liniștite; ca izvorîtă dinlăuntrul lor, pe stînci licărea o scînteiere ușoară de sidef.

— E încă devreme, Feride. Ai noștri nu s-au înapoiat din oraș. Vrei să mergem pînă la stîncile acelea?

Plecîndu-și capul obosită, Feride îl rugă:

— Pe mine te rog să mă ierți, Kâmran. Mă duc să mă schimb. Vîntul m-a năucit de tot.

Trupul ei, pînă mai adineauri viu, zglobiu, feregeaua roz pal care se mișca cu învăluiri cochete, rafinate și pline de gingășie, unduind în jurul genunchilor și parcă luîndu-și zborul de pe umeri, care trăia palpitînd de viață proprie, acum atîrna pe ea, istovită, ca un ideal stins.

De parcă n-ar mai fi avut putere să meargă mai departe, s-a așezat acolo, pe marginea unui bolovan de la intrare, și cu vîrful umbrelei începu să deseneze în nisip linii adînci, frînte ca însăși viața ei.

Cînd, peste puțin, îl simți că se așează alături, că umărul lui îi atinge umărul, că mîna lui îi prinde mîna, se însufleți. Privind nedumerită în jur avu pornirea de a fugi, dar renunță.

Kâmran o văzu cum oftează de cîteva ori adînc, și cum în ochii ei, la început sălbăticiți, coboară resemnarea unei înfrîngeri de neînlăturat. Își lăsase mîna, tremurătoare și rece ca gheața, în mîna fostului ei logodnic. Amîndoi au închis ochii. El se gîndea: „Mîna aceasta care tremură în palma mea e mîna lui Feride. Deci sînt posibile lucruri pe care omul le crede niște năluciri de neatins, niște plăzmuiri de noapte!" Își deschise ochii. Ca și copiii care au adormit

plîngînd, din cînd în cînd Feride suspina, lăsîndu-și tot mai stăruitor capul pe umărul lui. În toată înfățișarea ei, în abandonarea mîinilor, se citea o blîndă capitulare.

Kâmran o simțea cum, în răstimpuri, se mișcă, se apropie mai mult de el, cum îi strînge și mai puternic mîna. Aproape în șoaptă, fără să înțeleagă nici el rostul vorbelor sale, îi spuse:

— Eu iubesc dulceața de trandafiri.

Poarta de lîngă ei se deschise brusc și îi terezi din visare. Cu ușurința unei păsări care a auzit pocnetul armei, Feride țîșni de la locul ei. Prima care apăru era Nermin. Cu o bucurie avîntată, Pitulicea sări de gîtul ei. O strîngea în brațe și îi acoperea cu sărutări părul și ochii. Nimeni nu-și explica pricina acestei izbucniri. Din oboseala de adineaori nu rămăsese nici urmă. Îi lua pe copii în brațe și în chicotele lor ascuțite îi sălta în văzduh și îi prindea. Cînd să intre în casă rămase puțin în urmă și-l așteptă pe Kâmran să se apropie. Apoi, în întunericul din dreptul ușii, rosti încet de tot:

— Îți mulțumesc, Kâmran.

VII

Ziua următoare, Feride coborîse iarăși singură în oraș. Cînd, către chindie, se înapoie la vilă, arăta foarte obosită. Cu toate acestea, adună iarăși copiii în jurul ei și din niște chingi improviză, în curtea din dos, un leagăn. Cînd Kâmran reuși să scape de unul din oaspeții lui Aziz bei — un bătrîn peste măsură de vorbăreț — în leagăn erau Feride și Necdet. Feride împingea leagănul din răsputeri, făcîndu-l să zboare, în timp ce Necdet, țipînd, se agăța de gîtul ei, ca o pisicuță.

Exact ca acum zece ani, Kâmran auzi glasul răstit al mătușei Ayșe:

— Feride, fetițo, lasă nebuniile! Ai să trîntești copilul! Pitulicea nu-i da ascultare și distrîndu-se din toată inima, îi răspundea:

— Vai, tanti dragă, ce vă privește pe dumneavoastră, dacă adevăratul stăpîn al lui Necdet n-are nimic împotrivă? Nu-i așa, Kâmran?

Ca să mulțumească pe toți copiii, Feride îi luă în leagăn, pe rînd, pînă la ultimul.

După ce a făcut-o pe Nermin — care, deși era cea mai mare, era și cea mai fricoasă — să scoată cele mai stridente strigăte, sări și ea jos. Din pricina sudorii, părul i se lipise de fruntea și obrajii roșii; își freca palmele una de alta, ca să-și potolească usturimea provocată de frînghie.

— Cred că n-a mai rămas nimeni.

— M-ai uitat pe mine, Feride, obiectă Kâmran după o ezitare.

Pe buzele Pitulicei flutură un surîs stins. Să spună că nu se poate, nu mergea, să-i spună da, iarăși nu îndrăznea; examina cu privirea frînghiile și crengile capacului, așteptînd parcă o intervenție salvatoare.

— Nu știu dacă se poate. Cred că frînghiile nu ne țin pe amîndoi, nu-i așa, Müjgân?

Müjgân prinse frînghia cu mîna și împlîntîndu-și în ochii lui Kâmran privirea-i liniștită, spuse:

— Nu-i vorba de frînghii... Dar Feride e prea obosită. Uită-te la ea, Kâmran. Cred că ar fi păcat să n-o cruți. La început, Feride protestă:

— N-are importanță. Nu-i nimic.

Apoi însă, înțelese sensul cuvintelor și privirilor lui Müjgân. Ca un copil vinovat, speriat și confuz, și-a plecat capul, zicînd molatec:

— Da, sînt prea obosită, să nu mă îmbolnăvesc.

O năpădise o toropeală grea, de om suferind; voioșia de adineaori a ochilor se stinsese.

Müjgân, care încă se uita fix la Kâmran, îl mustră, încet:

— Ești mai lipsit de inimă decît credeam, Kâmran!

— De ce? întrebă el, cu vocea la fel de scăzută, ca să nu fie auzit.

Ea îl sili să meargă către cealaltă parte a grădinii:

— Nu vezi în ce hal e, săraca? Nu e de ajuns cît a suferit?

— Müjgân...

— Atîția ani n-am căutat-o nici unul dintrenoi. N-a mai putut rezista dorului și uitîndu-și de supărarea și de revolta ei, s-a întors printre noi. Cînd a venit, fusese aproape vindecată. Tu i-ai redeschis rana abia închisă.

Cu ochii umezi tînăra femeie continuă:

— Și cînd mă gîndesc cît o să sufere biata de ea mîine, cînd o să plece de aici! Da, Kâmran, Feride pleacă mîine. Totul e gata. Nici eu nu știam. De data aceasta nu-mi mai destăinuie nimic din ceea ce se petrece în inima și viața ei. Ieri m-a înștiințat de plecare; am întrebat-o pricina acestei hotărîri subite. A invocat o scrisoare primită de la soț. Sînt sigură că-i un pretext. Feride fuge de tine. Săraca, nu mai poate îndura. Urmăresc eu un scop cînd îți spun toate astea, Kâmran. Mi-e teamă că această despărțire precipitată va fi nițel cam dificilă. Feride e foarte rezistentă, chiar neînchipuit de rezistentă. Dar, oricum, e femeie. Ai o datorie față de această făptură căreia i-ai zdrobit viața: în aceste zile ale despărțirii să te arăți calm și puternic. Să-i dai cît se poate de multă tărie.

Ascultînd-o, Kâmran păli:

— Nu pomenești decît de viața zdrobită a lui Feride, dar de a mea nu sufli un cuvînt.

— Tu singur ai voit-o.

— Nu fi atît de crudă, Müjgân.

— Îți închipui că dacă ar fi fost ceva de făcut, m-aș fi dat eu înapoi? Dar nu avem nici o putere. Acum Feride e soția altuia. E legată de mîini și de picioare. Văd că și tu

ești foarte nenorocit. Mi-a trecut supărarea pe tine. Dar nu mai e nimic de făcut.

Toți auziseră că Feride va pleca a doua zi, însă nimeni nu pomenea o vorbă în legătură cu plecarea. Au luat masa de seară într-o tăcere adîncă. Aziz bei care, în această noapte, arăta mai bătrîn și mai îngîndurat, o luase lîngă el pe Feride. Mereu îi mîngîia umerii, o prindea de bărbie și întorcîndu-i capul către el o privea în ochi:

— Ah, Pituliceo! La bătrînețe mi-ai frînt inima.

Toți s-au retras în odăile lor devreme.

VIII

Trecea de miezul nopții. Vila adormise de mult. Cu un șal subțire pe umeri, în mînă cu un sfeșnic mic, Müjgân ieși din cameră. Călcînd în vîrful picioarelor și oprindu-se mereu, ajunse în fața camerei lui Kâmran. Înăuntru, nici un zgomot, nici o lumină. Tînăra femeie atinse ușurel ușa și încet, mai mult în șoaptă, întrebă:

— Kâmran, ai adormit, frate?

Ușa se deschise numaidecît. Kâmran nu se dezbrăcase. La lumina slabă a luminării figura îi arăta și mai palidă, și mai obosită; parcă orbit de lumina aceasta slabă, închise ochii.

— Încă nu te-ai culcat, Kâmran?

— Nu vezi?!

— De ce ai stins lampa?

— În noaptea asta lumina îmi arde ochii.

— Ce faci în întuneric?

— Nimic, mă căznesc să-mi stăpînesc disperarea, amarul. Dar tu, ce cauți aici, la ora asta? Ce dorești?

Müjgân abia izbutea să-și înfrîneze însuflețirea:

— Am o noutate extraordinară. Nu te tulbura, Kâmran. Ține-ți firea, să-ți spun.

Intraseră în cameră. Müjgân lăsă luminarea jos, apoi închise ușa cu grijă și ca și cum n-ar fi știut cu ce să înceapă, șovăi, apoi vorbi cu o voce care se căznea să fie cît mai calmă:

— Kâmran, puțin mai înainte Feride a venit la mine în odaie. În înfățișarea ei era ceva cu totul ieșit din comun. „Müjgân — îmi spuse — eu, pînă astăzi, din toată lumea asta, doar față de tine am reușit să-mi deschid inima. Nimeni nu mi-e atît de apropiat ca tine. Am un secret să-ți încredințez. Ai să-l ascunzi pînă mîine, cînd plec. Apoi, ești liberă, poți să-l divulgi. Cînd m-ați văzut răsărind într-o zi, ca din senin, v-ați mirat. V-am spus că n-am mai putut rezista dorului — era adevărat. Dar principala cauză a apariției mele nu era aceasta. Am venit aici că să-mi țin promisiunea pe care, acum trei luni, am făcut-o omului pe care l-am iubit cel mai mult pe lume. Fusesem nevoită să vă mint, Müjgân. Eu sînt văduvă. Soțul meu a murit de cancer acum trei luni."

Spunînd acestea, Feride își lăsă capul pe umărul meu și plînse cu sughițuri. Printre lacrimi, continuă: „În ziua morții, doctorul m-a chemat lîngă el. «Feride — mi-a spus — nu mi-e teamă c-ai să înduri mizerie, căci tot ce am, ție îți las. Unei femei cumpătate, chibzuite ca tine, îi va ajunge să trăiască onorabil pînă la sfîrșitul vieții. Însă asta nu e totul, Feride. Pentru o femeie fără nimeni pe lume, fie ea înstărită, a trăi singură nu-i lucru ușor. Apoi, banii-s una, afecțiunea-i alta. Feride, dacă vrei să mor liniștit, jură-mi acum că după moartea mea te vei întoarce la Istanbul, lîngă ai tăi. Dacă nu vei voi să te stabilești definitiv cu ei, rămîi măcar două-trei luni. Viața e plină de surprize. Poate că într-o zi, ajutorul lor îți va prinde bine. Sau cine știe cînd vei simți cît de cît nevoie de căldura familiei. Pe scurt, Feride dragă, dacă aș fi sigur că te vei revedea cu ai tăi, aș muri mai senin, fără prea mari regrete».

I-am primis că îi voi îndeplini această ultimă dorință. Dar doctorul nu s-a mulțumit doar cu atîta. Îmi cerea să mă împac și cu fostul meu logodnic; spunea că n-ar fi exclus ca odată și odată, el să devină pentru mine un bun frate mai

mare. Mi-a înmînat un plic pecetluit pentru a i-l preda lui Kâmran cu mîna mea.

«Înăuntru e o veche carte — povestea unei inimi care, cîndva, mă impresionase foarte mult. Țin ca și fostul tău logodnic s-o citească, neapărat. Jură-mi că-i vei preda pachetul neatins».

Iată, aceasta-i realitatea, Müjgân. Acum știi totul. Doctorul a fost un om sincer, de o mare puritate. Credea că prin împăcarea mea cu familia voi găsi un antidot singurătății mele. Săracul, de unde să bănuiască cît de dureros va fi acest lucru pentru mine! După ce l-am lăsat pe doctor lîngă Munise, fetița mea, am venit la Istanbul. Cele aflate acolo mi-au dovedit cît de anevoie va fi să-i îndeplinesc ultima dorință. Am aflat de moartea soției lui Kâmran. În plus, mi-a ajuns la ureche că nu mă bucur de o faimă prea bună. Dacă soția lui Kâmran ar fi fost sănătoasă, poate c-ar fi părut firesc să-mi petrec cîteva zile în familie, ca văduvă cu soțul mort de curînd. Pe cînd așa, voi toți — mai cu seamă Kâmran, mai cu seamă tu, Müjgân, tu care m-ai cunoscut mai bine ca oricine — aveați să vă închipuiți numai lucruri rele despre mine. Aveați să spuneți: «Ani de zile a cutreierat lumea în lung și-n lat de una singură, a dus o viață plină de aventuri, cine știe din ce calcule josnice s-a vîndut unui bătrîn și acum, îndată ce a auzit că fostul ei logodnic e din nou liber, mînată de aceleași socoteli murdare, s-a întors printre noi, la logodnic, la vatra pe care cu ani în urmă a părăsit-o, inecînd-o în blesteme și insulte cu totul lipsite de temei. Chiar față de voi, care sînteți atît de sensibili și de miloși încît poate că n-ați fi gîndit tocmai așa, m-aș fi simțit tare umilită".

Müjgân continua să vorbească, cu o tristețe și emoție care creșteau din ce în ce mai mult:

— Ah, Kâmran, să fi văzut-o pe Feride cu ce lacrimi deznădăjduite mi se mărturisea, zbuciumîndu-se în brațele mele! Mai cu seamă ultimele cuvinte n-am să le uit toată viața: „Nu-i posibil să redau cu ce simțăminte răvășite am fugit din casa familiei noastre, ce suferințe mi-au populat viața,

ce amare constrîngeri m-au împins la căsătorie. Dacă s-ar afirma că o femeie care a ajuns la douăzeci și cinci de ani — după ce vreme de cinci ani și-a petrecut o parte din timp tîrîtă prin fel de fel de întîmplări, iar o altă parte la casa ei, căsătorită — a rămas aceeași fată neatinsă vreodată de buzele vreunui bărbat, ar rîde fiecare. Toți ar considera-o o mincinoasă ordinară, nu, Müjgân? A proba contrariul ar fi cu neputință. Nu-ți voi spune mai mult. Nu știu ce este în plicul pe care l-a lăsat doctorul lui Kâmran. S-ar putea însă să conțină vreun secret neplăcut. I-am îndeplinit ultima sa dorință, trecînd peste toate greutățile. Dar pentru rest, nu mai am putere. După ce eu, mîine, voi lua vaporul, după ce se va sfîrși totul, să i-l dai tu lui Kâmran".

Müjgân tăcu. Această tînără femeie care, față de cele mai dureroase întîmplări, manifesta o tăcere și o stăpînire de sine atît de desăvîrșite încît părea insensibilă, plîngea ca un copil.

— N-o vom mai lăsa, Kâmran! La nevoie, o vom ține cu forța. Orice s-ar fi întîmplat în trecut, voi doi nu trebuie să vă despărțiți, văd că nici tu n-ai mai rezista.

Kâmran devenise inert. Atîta speranță, atîta durere fuseseră prea mult pentru un om învățat să trăiască într-o lume a himerelor, care luni de zile și-a nutrit sufletul confuz și bolnav, cu cea mai stinsă amintire, cu cea mai neînsemnată iluzie. Clipind des se uita în întunericul din jur cu niște ochi goliți de gînduri, buimaci, ca un bolnav trezit după un lung leșin.

De sub șal, Müjgân scoase un plic mare cu peceți de ceară roșie:

— Cu toată promisiunea dată lui Feride, eu ți-l predau acum.

Potrivindu-și din nou șalul, se pregătea să iasă din odaie. Kâmran o împiedică cu mîna:

— Am o rugăminte la tine, Müjgân. Tu ai fost ființa cea mai apropiată de legătura noastră. Să deschidem împreună plicul, să aflăm împreună ce este în el.

În timp ce Müjgân aprinse lampa de pe masă, Kâmran desfăcu plicul. Înăuntru se aflau un al doilea plic voluminos și o scrisoare adresată lui Kâmran cu un scris mare:

Kâmran, fiule,

Cel care vă trimite aceste rînduri este un bătrîn singuratec și retras, care și-a închinat o parte din existență cărților, iar o alta celor răniți în această luptă oarbă denumită viață, un om care va fi blestemat lumea cu mult timp înainte ca mîinile dumnevoastră să atingă scrisoarea. În speranța de a face un ultim bine unei biete ființe pe care o iubea nespus de mult, a îndurat greul de a vă scrie această scrisoare în ultimul moment al vieții sale. Ascultați deci:

Într-o zi, într-o casă părăginită dintr-un sat pierdut, am întîlnit o fetiță din Istanbul, frumoasă ca o închipuire, curată ca lumina. Dacă într-o noapte cu lapoviță în mijlocul iernii mohorîte ați deschide fereastra odăii dumneavoastră și din beznă ați auzi un tril de privighetoare, ce ați simți? Iată ceea ce am simțit eu în clipa aceea. Ce întîmplare sau ce soartă blestemată o aruncase pe copila asta delicată, fină, inocentă, pe această podoabă frumoasă și rarisimă a Atotputernicului, în gunoiul unui sat atît de întunecat? În timp ce sufletul îi plîngea, buzele îi rîdeau și încerca să mă amăgească cu povești absurde despre devotament. Ah, biată fetiță! Parcă eu eram iubitul tău imbecil și aiurit pe care l-ai lăsat la Istanbul, ca să înghit palavrele astea?! Mișcările ei stîngace, de parcă nu vedea pe unde calcă, ochii ei buimaci ca ai copiilor treziți fără să-și fi împlinit somnul, buzele ce păreau că se înfioară sub sărutul unei guri imaginare, atitudinea ei care-ți lăsa impresia că se cuibărește în niște brațe imaginare, mi-au destăinuit totul.

Uneori, cu o dulce căldură, îmi aminteam de poveștile de altădată cu Mecnun care a cutreierat lumea s-o caute pe

Leylâ[1]. Chiar din ziua aceea am pierdut-o pe fata din Istanbul. Totuși, m-am trezit deseori amintindu-mi de această Leylâ micuță, fină, inocentă, strălucitoare, cu ochi de miere, limpezi, care căuta cu înfrigurare un vis de dragoste cu neputință de împlinit în satele vremurilor noastre, sumbre, presărate numai cu morminte. După doi ani am întîlnit-o iarăși. Suferința ei continua, o măcina mocnit. Ah, pentru ce, în ziua cînd am văzut-o pentru întîia oară, n-o urcasem pe cal la spatele meu, pentru ce n-o adusesem acasă la Istanbul, cu de-a sila, folosind, la nevoie chiar brutalitatea! Pură neglijență!

La a doua întîlnire, era prea tîrziu. Dumneavoastră vă căsătoriserăți. Îmi spuneam: „E un copil, e tînără, poate cu timpul uită". Un caiet care mi-a căzut în mînă întîmplător, în timpul unei boli a ei, mi-a arătat însă cît de adîncă este această rană. În el își însemnase toată viața. Atunci mi-am pierdut orice speranță. Voiam doar s-o îngrijesc ca pe propriul meu copil. Intrigile, uneltirile oamenilor nu mi-au lăsat nici această posibilitate. La un moment dat m-am gîndit să-i găsesc un bărbat cumsecade și s-o căsătoresc. Dar era primejdios. Oricît de omenos ar fi fost soțul, i-ar fi pretins dragostea. Deși se născuse pentru iubire și se pierdea din cauza ei, dragostea unui străin ar fi însemnat, pentru Feride, o corvoadă prea apăsătoare. I-ar fi putut fi fatal ca, iubind pe cineva, să nimerească în brațele altuia. Față de acest pericol, neexistînd nici o alternativă, m-am căsătorit eu cu ea. Aveam s-o ocrotesc cît voi trăi. Și după moarte, puțina mea avere lichidă și cele cîteva bunuri imobiliare aveau să-i asigure existența. Decît să-și ducă viața ca o fată urmărită de tot soiul de bănuieli, pentru ea era mai ușor să fie o văduvă

[1] Aluzie la *Leylâ ü Mecnun*, cea mai vestită operă a poetului Mehmet Fuzuli (1495?—1556), povestea unei iubiri pure și nefericite, extrem de îndrăgită în lumea musulmană; prelucrată de nenumărați poeți de-a lungul timpului, povestea Leylei și a lui Mecnun a intrat în folclorul turc, alături de altele asemănătoare (*Ferhad și Șirin*, *Kerem și Aslî*, *Asuman și Zeycan*, *Vamîk și Azra*, *Elif și Mahmud*), devenind simbolul unei iubiri mai puternice decît însăși viața.

respectabilă. Și mai presus de toate, mai exista și posibilitatea de a-și atinge într-o zi idealul ei adevărat. Cîte lucruri imposibile nu se văd în viață! De altfel, pieirea soției dumneavoastră mi-a înviat speranța. Din Istanbul eram permanent informat despre dumneavoastră. Se părea că pierderea soției v-ar fi lăsat îndurerat, profund impresionat. Dar dacă am să vă afirm că și asupra mea ea a avut același efect, ar fi o ipocrizie. Mă gîndeam la o cale cît mai acceptabilă de a vă uni viața cu Feride. Aveam să distrug legătura noastră de căsătorie, care, în fond, era o tîmpenie, și aveam să v-o redau pe Feride. Ce ecouri ar fi avut comportarea mea asupra oamenilor? Eu, oricum, tot eram un om care demult scuip pe ceea ce gîndesc și spun oamenii despre mine. Iată, tocmai în această perioadă a început să mi se agraveze boala. Mi-am dat seama că în maximum trei-patru luni problema se va rezolva de la sine. Nu știu, e nevoie să spun mai mult? Am găsit un pretext ca să v-o trimit pe Feride. Nu mă îndoiesc că vă va preda scrisoarea cu mîna ei. I-am cunoscut bine firea, e o fată ciudată. Poate că va încerca să se împotrivească, să se certe, ori altceva asemănător, nu vă sinchisiți absolut deloc, n-o lăsați să știți de bine că muriți. De e necesar, nu pregetați, fiți brutal și grosolan ca muntenii care-și răpesc cu forța femeia. Fiți sigur că dacă ar muri în brațele dumneavoastră, ar muri cu plăcere.

Țin să vă fie clar că în problema asta, nu m-am gîndit la dumnevoastră nici cît negru sub unghie. Dac-ar fi fost după inima mea, nu v-aș fi încredințat nici măcar pe slujnica mea, necum o fată atît de rară ca Feride. Dar nu-i posibil să te faci ascultat de fetele astea nebune! De ce le-o fi dînd inima brînci să iubească niște bărbați ageamii și fără inimă ca dumneavoastră, nu știu!

Răposatul Hayrullah.

P.S. În plic e jurnalul lui Feride. Anul trecut, cînd ne-am dus la moșie, îl făcusem dispărut împreună cu lada în

care se afla. „Or fi furat-o căruțașii", așa îi motivasem eu dispariția. Am simțit că-i pare tare rău. Dar n-a spus nimic. Cîtă dreptate avusesem cînd mă gîndisem că va veni o zi în care vă va fi de folos!

IX

Cînd Müjgân și Kâmran isprăviseră de citit caietul cu scoarțe albastre al Pitulicei, mijeau zorile; pe crengile de lîngă fereastră ciripeau păsărelele.

Kâmran își puse capul îngreunat de oboseală și amărăciune pe fila îngălbenită a caietului. Sărută iar și iar cuvintele de dragoste șterse pe alocurea de lacrimi. Cînd să închidă caietul, Müjgân schiță un gest de împotrivire și apropiind lampa de scoarța albastră, o examină atent:

— Jurnalul nu s-a sfîrșit aici, Kâmran, mai e ceva notat și pe scoarțe. Dar culoarea cernelei se distinge anevoie pe hîrtia albastră.

Au făcut lampa mai mare și cu capetele unul lîngă altul, au citit aceste rînduri:

Ieri îmi încheiasem definitiv jurnalul. În dimineața următoare nopții în care m-am măritat, nu aș fi avut curajul nu numai să-mi scriu amintirile, dar nici măcar să mă uit în oglindă, ca nu cumva să-mi văd chipul de altădată, ori să vorbesc, ca nu cumva să-mi aud glasul de altădată. Dar...

Ieri am fost mireasă. Mă lăsasem în voia altora, cu inerția unei frunze veștede luată de torent. Făceam tot ce mi se spunea, nu obiectam nimic. Am acceptat chiar să fiu îmbrăcată cu rochia lungă adusă de doctor din Izmir și să mi se prindă în păr, într-o parte, un pumn de beteală. Doar cînd am fost dusă în fața unei oglinzi mari de cristal pentru a mă privi, am închis ochii, atît. Întreaga mea revoltă s-a redus numai la atîta.

Veneau mulți străini să mă vadă. Printre ei se numărau chiar și unele din fostele mele colege, profesoare. Nu

auzeam cuvintele care mi se adresau, mă căzneam doar să zîmbesc tuturora cu un surîs tremurător, stereotip. Un bătrîn mi-a spus în față, fără nici o sfială:

— Ce noroc a avut ramolitul! N-a lăsat să-i scape chilipirul din mînă și a cîștigat din gros.

Hayrullah bei a venit acasă către cină. Îmbrăcase o redingotă care îi strîngea trupu-i masiv ca într-un corset și își înnodase anapoda o cravată caraghioasă, de un roșu țipător. Deși eram atît de tristă, nu mi-am putut împiedica un rîs domol; m-am gîndit că n-am dreptul să-l las pe acest om într-o postură ridiculă. I-am scos cravata aprinsă ca focul și i-am legat o alta. El mă tachina:

— Bravo, fetițo dragă, dar știu c-ai să fii o gospodină bună! Ai văzut ce talente de soțioară ai?

Musafirii se împrăștiaseră. Ședeam lîngă fereastra din sufragerie, unul în fața altuia.

— Micuțo, îmi zise Hayrullah bei, știi pentru ce am întîrziat așa de mult? Am făcut o vizită. Am dus la mormîntul lui Munise o parte din beteala ta de mireasă, dimpreună cu cîteva flori și le-am lăsat acolo. Săraca, față de tine nu îndrăznea, dar cînd rămîneam singuri numai asta îmi spunea: „Cînd surioara mea s-o face mireasă și cînd și-o prinde în păr beteala, am să-mi prind și eu". Eu aveam să-i agăț beteala pe capul ei bălai, dar n-a fost să fie așa.

În timp ce doctorul vorbea astfel, nu mai m-am putut abține și întorcîndu-mi capul, am plîns îndelung, tăcut, cu lacrimi furișe printre gene, asemeni cețurilor acestei seri triste de toamnă.

Primele ceasuri din noapte le-am petrecut jos, în sufragerie, ca în oricare seară. Hayrullah bei își pusese ochelarii pe nas și se așezase într-un colț, cu o carte voluminoasă din opera lui Rousseau.

— Mireasă dragă, e inadmisibil ca proaspătul tău ginere să se apuce acum de citit cărți, dar mă iartă. N-ai teamă, nopțile-s lungi, o să găsesc eu vreme să-ți citesc și poeme de dragoste.

Mi-am aplecat și mai adînc capul deasupra batistei pe care o tiveam, Ah, doctorul ăsta bătrîn! Cît de drag îmi fusese! Și acum, cît îl uram! Deci, de fiecare dată ce, copleșită de necazuri și supărări, îmi lăsam capul pe umărul lui, el... Va să zică ochii aceștia albaștri, puri, cu gene albe, își îngăduiau să mă vadă ca pe femeia, pe soția lui. Cînd pendula bătu unsprezece ceasuri, asemenea gînduri mă asaltau. Pînă la urmă, doctorul, lăsîndu-și pe masă cartea, se întinse și căscă:

— Ei, mireasă dragă, a venit vremea de culcare. Haide!

Se ridică în picioare. Scăpînd din mînă ghemele și acul, am luat sfeșnicul de pe masă.

M-am apropiat de fereastră sub pretext că o închid și multă vreme am sfredelit cu privirea întunericul. Îmi venea să dispar pe nesimțite din camera asta, să fug pe drumurile înghițite de tenebre.

— Mireasă dragă, ești prea îngîndurată Hai, du-te sus. Eu mai am să-i spun cîte ceva Caporalului și vin.

O vecină, dimpreună cu bătrîna doică mi-au schimbat rochia și dîndu-mi din nou în mînă sfeșnicul, m-au trimis în odaia soțului meu. Hayrullah bei era încă jos. Stăteam în picioare lîngă un dulap, cu mîinile încrucișate peste piept, de parcă m-aș fi apărat de frig. Tremuram atît de tare, încît sfeșnicul se legăna și îmi pîrlea din cînd în cînd, în treacăt, vîrful părului. Pe scări, în vestibul, răsunară pași. Fredonînd un cîntec, Hayrullah bei intră în odaie, scoțîndu-și haina. Cum dădu cu ochii de mine, mă apostrofă, nedumerit:

— Încă nu te-ai culcat, fato?

Mi-am deschis gura ca să-i răspund. Dar nu reușeam să scot nici un alt sunet în afară de clănțănitul dinților. El se apropiase de mine și mă privea drept în față, cu uimire:

— Ce-i cu tine, fato? Ce cauți în odaia mea?!

Un hohot de rîs puternic cutremură pe neașteptate toată încăperea:

— Fato, nu cumva ai venit aici cu gîndul că...

Nu-și putu termina fraza, se sufoca de rîs. Lovindu-și cu zgomot palmele peste genunchi, își strîngea degetele și le ducea în gură:

— Va să zică, tu, aici... Vai, curtezano, vai! Ți-ai zis că am devenit cu adevărat soț și soție... Ptiu, nu ți-ar fi rușine, neobrăzato! Bată-te-ar Allah să te bată! Cu omul care-i ține loc de tată...

Camera se învîrtea repede-repede, tavanul sta să se prăbușească în capul meu.

— Vai, cochetă perversă, vai! Nu ți-a fost rușine, fato, să apari în odaia mea în cămașă de noapte?

Aș fi vrut să mă văd în acel moment. Cine știe ce culori îmi căpătaseră obrajii!

— Domnule doctor, zău, eu n-am nici o vină, așa mi s-a spus.

— Haide, ei și-au permis necuviința asta, dar tu... La orice m-aș fi gîndit pe lume, dar că la vîrsta asta pe care-o am, o fată nerușinată va atenta la castitatea mea, n-aș fi crezut.

Ah, Doamne, ce supliciu! Intram în pămînt de rușine, îmi mușcam buzele pînă la sînge. La cea mai mică mișcare de-a mea, el se apăra prefăcut, și fugind spre fereastră, își zbuciuma cu disperare gîtul prins în gulerul cămășii de flanelă:

— Fato, nu veni peste mine, că mi-e frică. Zău de nu deschid fereastra și strig din răsputeri: „Săriți, prieteni!" La vîrsta mea...

N-am mai putut auzi restul, o zbughisem pe ușă. Dar nu știu ce s-a întîmplat că, pe neașteptate, m-am întors și cu una din acele porniri la care e cu neputință să nu le dau ascultare, m-am aruncat în brațele lui, plîngînd și strigînd:

— Tată, tăicuțul meu!

Și el își deschisese brațele și cu același strigăt din inimă:

— Fetița mea, copilul meu!

Nu voi uita pînă la moarte gustul acelui sărut părintesc care atunci mi-a atins cu emoție fruntea.

Cînd am intrat în camera mea, și plîngeam, și rîdeam. Făceam atîta tărăboi, încît doctorul a bătut în perete:

— Fato, ai să dărîmi casa. Ce-i larma asta! Bîrfitorii de vecini or să mă găsească tot pe mine țap ispășitor. Or să zică: „Ramolitul, pînă dimineața și-a făcut mireasa să țipe!"

Totuși, nici el nu stîrnea mai puțin zgomot ca mine. Se plimba prin camera lui:

— Ție îți încredințez, Doamne, cinstea și onoarea mea, primejduite de fetele astea din zilele noastre de sfîrșit al lumii, striga el arțăgos.

În noaptea aceea, cel puțin de zece ori ne-am trezit fiecare în camera lui și lovind în peretele despărțitor, ne-am copilărit făcînd ca toate lighioanele din lume.

Iată povestea nopții mele de mireasă. Doctorul e un om atît de sensibil, cu inima atît de curată, încît nici nu mai găsise necesar să-mi specifice că unirea noastră e ceva pur formal. Comparativ cu el, ce frivolă am fost eu, Doamne! În prietenia noastră minunată, el uitase că-i bărbat. Eu însă, nu-mi uitasem sexul. Evident, majoritatea bărbaților sînt foarte răi, foarte cruzi. Toate femeile sînt bune, blajine, și acest lucru pare evident. Dar printre bărbați, sînt unii — puțini, foarte puțini — care trăiesc numai cu inima și cu creierul; curățenia lor sufletească e cu neputință de întîlnit la vreo femeie.

Noaptea aceea, Feride reușise să închidă ochii abia spre dimineață. Cînd s-a trezit, mai obosită, mai frîntă decît în seara precedentă, a văzut soarele înălțat destul de sus pe cer; era trecut de unsprezece. Ca un copil care-a întîrziat de la școală, a zvîcnit din pat cu un ușor strigăt precipitat:

— Bravo ție, Müjgân! De ce m-ați lăsat să dorm atît de tîrziu în ziua în care trebuie să plec?

Cu calmul ei de totdeauna, Müjgân i-a răspuns:

— Am intrat de cîteva ori în camera ta, dar dormeai atît de profund, încît mi-a fost milă să te trezesc. Și nici nu-i chiar așa de tîrziu după cum te temi tu. Dealtfel și cursa vaporului e cam problematică. E furtună pe Marmara.

— Fie ce-o fi, eu tot voi pleca.

— Așa i-am spus și eu tatei. A coborît în oraș ca să se ocupe de plecarea ta. „Să fie gata; dacă va veni vaporul, sau trimit trăsura după ea, sau vin eu însumi și o iau", m-a rugat el să-ți transmit.

Nu așa își imaginase Feride această zi a despărțirii. Pe măsură ce vedea că Müjgân se ocupă de copii, că mătușile stau de vorbă și rîd ca într-o zi obișnuită, ea se întrista; era decepționată că i se acordă atît de puțină importanță. Nici Kâmran nu era de zărit nicăieri. Într-o doară Müjgân îi împărtăși un secret:

— Feride, ți-am făcut un bine. Am izbutit să-l îndepărtez pe Kâmran de acasă. A acceptat acest sacrificiu pentru a nu te stînjeni pe tine prea mult.

— Și n-o să vină deloc?

— Probabil, la debarcader va veni să-și ia rămas bun de la tine. Așa-i că ești mulțumită, nu?

Cu buzele într-un tremur ușor și privirile preocupate, Feride se gîndea la ceva; cu degetul își apăsa un punct dureros de pe frunte:

— Bineînțeles, îți mulțumesc, ai făcut bine.

În timp ce-i mulțumea lui Müjgân cu o mulțime de cuvinte trunchiate și fără nici o noimă, simțea că prietena ei din copilărie, atît de dragă, i-a pierit pentru totdeauna din inimă, că nu se va mai înțelege cu ea niciodată.

Cînd să se așeze la masa de prînz, de la una din viile alăturate li s-a trimis vorbă că președintele municipalității care se pregătea să coboare în oraș, la reședința lui de iarnă, voia să dea o ultimă petrecere de despărțire atît în cinstea vecinilor, cît și a lui Feride.

— Nu se poate. Acum vor veni să mă ia, spunea Feride,

— Rușine, Feride. E la cinci minute de aici. Parcă cine știe ce ai de pregătit! Îți îmbraci de pe acuma feregeaua și haide, o îndemnară mătușile.

Și-a lăsat capul în jos, ca să nu privească în față pe aceste pseudomame, pe mătușile ei care pînă adineaori nu-i acordaseră mai multă atenție decît unui pisoi suferind:

— Bine, fie.

Se făcuse ora trei. Feride, care lîngă un cerdac cu frunzele îngălbenite pîndea drumul, îi spuse lui Müjgân:

— Se apropie o trăsură, cred că-i pentru mine.

Dar chiar în această clipă, puțin mai încolo de un pîlc de copaci de pe țărm, se ivise brusc un vapor.

Cu inima la gură, Feride strigă:

— A sosit!

Tulburarea cuprinse via. Slujnicele alergau să aducă pelerinele ușoare, cu glugă, obișnuite în plimbările la țară.

— Eu plec mai înainte, dumneavoastră o să veniți pe urmă, le spuse Feride mătușilor.

Întovărășită de Müjgân, începu să alerge pe-o scurtătură. Săreau gardurile vii, treceau în goană prin livezi.

La poarta grădinii dădură peste bucătăreasă.

— Tocmai porneam către dumneavoastră, domnișoarelor. Au sosit domnii cu trăsura și vă cheamă.

Aziz bei și Kâmran le-au întîlnit în vestibulul de la etajul doi. Arătîndu-le cu mîna odaia de alături, Aziz bei le spuse:

— Au picat doi musafiri pe negîndite, nu faceți zgomot!

Apoi, cercetînd-o cu atenție pe Feride, continuă:

— În ce hal ești, domnișoară! Ai transpirat de tot.

Rîzînd, se apropie de ea și prinzînd-o de bărbie, o privi drept în ochi:

— Vaporul vine, dar pentru mata nu-i nici o speranță. Soțul matale nu-i de acord să pleci.

Feride se trase iute înapoi și, uluită, întrebă:

— Ce spuneți, unchiule?

— El e soțul tău, fetițo, eu nu mă amestec! și Aziz bei i-l arătă pe Kâmran cu degetul.

Cu un țipăt ușor, Feride își acoperi fața cu mîinile. Fu cît pe aci să cadă, dar o mînă o susținu. Redeschise ochii: era Kâmran.

Cu un rîs emoționat, Aziz bei relua:

— Așa, Pituliceo? Pînă la urmă ai intrat în colivie, ai? Hai, zbate-te, zbate-te! Să vedem, îți ajută la ceva?

Feride vru din nou să-și acopere fața, dar nu fu chip să-și elibereze mîinile din mîinile lui Kâmran; se răsuci ca să-și ascundă capul, dar în afară de umărul și de pieptul lui Kâmran era imposibil să găsească alt loc. Cu același rîs emoționat, Aziz bei grăi:

— Toți din jur ți-au întins cursa, Pituliceo. Trădătoarea asta de Müjgân ți-a vîndut secretul. Allah să-l ierte pe răposat de toate păcatele lui, el a trimis lui Kâmran jurnalul tău. Eu, cum l-am avut în mînă, m-am și dus la cadiu. I-am arătat unele fragmente pe care le scriseseși tu însăți. Cadiul e un om cu vederi largi, a contractat pe loc căsătoria voastră. Pricepi, Pituliceo? De acum încolo bărbatul acesta ți-e soț și, după toate aparențele, n-are de gînd să te mai lase vreodată.

Feride se înroșise într-atîta încît culoarea aprinsă a obrazului i se reflecta în ochii ei umezi, iscînd fugare licăre de foc.

— Hai, Pituliceo, nu mai face mofturi, doar vedem bine că te topești de fericire! Recunoaște deschis: „N-ai procedat rău, unchiule, și eu doream acest lucru".

Aproape cu forța, Aziz bei o făcu să repete aceste cuvinte, după care, deschizînd ușa de la cameră, spuse cu un hohot de rîs victorios:

— Sînt mandatarul procedurii musulmane, domnilor. O căsătoresc pe Pitulicea, pardon, pe doamna Feride, cu Kâmran bei. Faceți ceremonialul de rigoare și noi de aici vă asistăm.

Apoi, către Feride:

— Cum, Pituliceo? O fetiță cît un degețel și să ne joace pe degete ani de zile?! Dar ai văzut cîte și mai cîte șiretlicuri ți-am făcut și noi?!

Din curte se auzeau voci.

— Acum, felicitările, sărutatul mîini ar dura prea mult. Să rămînă totul pentru seară. Eu cu mîna mea am să pregătesc un praznic de nuntă grozav. Haide, fiule. Ce cîştig aveţi voi din flecăreala noastră? Cred şi eu că abia aşteptaţi să vorbiţi între patru ochi. Răpeşte-ţi nevasta pe scara asta îngustă din dos şi du-o departe, hăt, departe, pînă unde ţi-o fi voia, apoi veţi reveni amîndoi împreună.

În timp ce Kâmran cu Feride de mînă, aproape zburînd, dispăreau pe uşa scării, Müjgân îi ajunse din urmă. Cele două prietene se sărutară înduioşate.

Aziz bei, care-şi ştergea nasul cu zgomot pentru a-şi ascunde lacrimile ce-i dădeau tîrcoale, îşi legănă braţul ca un predicator care dă binecuvîntarea:

— Ei, Pituliceo, tu care ai furat cireaşa, am impresia că acum eşti în pericol să ţi-o fure un altul. Ia dă-mi-o mie înapoi şi astfel să încheiem pentru totdeauna socotelile dintre noi.

Ridicînd-o în aer pe tînăra ale cărei mîini Kâmran nu le lăsase nici acum, o sărută şi o aruncă din nou în braţele tînărului.

— Te-am salvat eu de furtuna de pe mare din noaptea asta, dar furtuna galbenă de lîngă tine se anunţă mai înfricoşătoare. Allah să te ajute!

Coborau treptele în goană, gata parcă să se rostogolească. Cu braţul petrecut pe după mijlocul lui Feride, Kâmran o strîngea de-i tăia respiraţia. Mîna lui îi strivea degeţele.

Fusta lui Feride se agăţă de ceva pe scară. Se opriră o clipă, gîfîind. În timp ce ea încerca să-şi desprindă fusta, Kâmran îi spuse cu glasul întretăiat:

— Tu a mea, Feride! Nu-mi vine să cred. Simt nevoia să-mi dau seama că eşti o făptură aievea şi nu un simplu joc al închipuirii.

O ridică cu forţa în braţe — ca pe o fetiţă — pe Feride înfiorată, cu respiraţia oprită şi, cu obrajii ascunşi în părul

ei scăpat din strînsoarea feregelei, începu să coboare treptele, cu puterea sporită de greutatea ei, cu sîngele aprins de căldura ei. Ea se lăsa purtată cu ameţeala uşoară a celor ce se prăvălesc într-o prăpastie; şi rîdea, şi plîngea. În micul coridor de lîngă uşă, începu să-l roage:

— Uite în ce hal sînt, Kâmran. Cum o să putem apărea aşa în lume? Dă-mi voie să urc pentru o clipă în camera mea, să mă schimb şi vin numaidecît.

Kâmran nu-i slobozi mîinile. Glumi:

— Imposibil, Feride. Asta s-a mai întîmplat o dată. Să te las din nou, după ce abia te-am regăsit...

Ca şi cum n-ar mai fi avut forţă să stăruie, tînăra îşi cuibări capul la pieptul lui şi ascunzîndu-şi faţa, îi mărturisi cu sfială:

— Îţi închipui că n-am regretat şi eu plecarea mea?

Kâmran nu-i putea vedea chipul, simţea doar cum îi picură lacrimi calde pe degetele care-i mîngîiau obrazul şi buzele.

Mergeau pe drum înlănţuiţi. Văzînd că se apropie doi pescari, se îndepărtară un pic unul de altul. Aproape că nu-şi vorbeau. Fericirea de a merge alături îi îmbăta.

Cînd au ajuns pe drumul de vie în care a întîlnit-o în Tekirdag pentru prima oară, Kâmran o cuprinse uşurel de umeri:

— Poate nu-ţi mai aminteşti de acest loc, Feride.

Îmbrăţişînd drumul cu privirea, tînăra surîdea, mişcată.

— Îţi aminteşti, deci?

Ea oftă încet şi se uită la el dusă pe gînduri, ca şi cum ar fi surîs unei vechi năluciri:

— Aş putea uita vreodată cît de mult mă bucurasem atunci?

Ca nu cumva acest cap să se întoarcă și acești ochi să se desprindă dintr-ai lui, Kâmran o prinse de bărbie și cu glasul grav, adînc, îi spuse:

— Feride, aici a început toată povestea noastră de dragoste. Ascultă-mă, privirile tale spun că ai pătimit atîta, că ai reflectat atîta, încît există toate premisele să mă poți înțelege. Cînd am început să te iubesc, erai o Pitulice imposibil de stăpînit, ca lumina, ca sunetul, o fetiță neastîmpărată, capricioasă, care nu se gîndea la nimic altceva în afară de a se amuza, de a rîde. Iar eu mă simțeam tot mai mult, tot mai stăruitor subjugat de tine. În fiecare zi, cînd mă deșteptam din somn, găseam mai sporită, mai mare dragostea pe care ți-o purtam. Acest sentiment atît de adînc mă și intimida, mă și speria. Cînd și cînd aveai asemenea priviri, asemenea vorbe, încît mi se trezeau în inimă speranțe nebănuite. Dar te schimbai cît ai clipi. Mă istovea pur și simplu această alternare infinită, această apariție și dispariție bruscă a sufletului unei tinere sensibile și delicate în ochii de copil care rîdea și se amuza copios. „Cu neputință, această copilă nu mă va înțelege, îmi va zdrobi viața", îmi spuneam. De unde să pot ghici că-mi vei închina viața și inima ta cu o fidelitate atît de profundă?! Poate că tu, cum mă vedeai, fugeai de mine ca să-ți ascunzi tremurul acestor buze frumoase, obrajii ce prindeau să-ți pălească. Eu, luînd purtarea aceasta drept o toană de Pitulice, mă consumam în mine însumi. Spune-mi, Feride, cum de-a putut încăpea într-o Pitulice micuță și sprințară un simțămînt atît de puternic, o statornicie atît de neclintită?

Kâmran tăcu o clipă. Apoi continuă cu vocea mai scăzută, înclinîndu-și capul cu tîmplele lui albe, delicate, perlate de sudoare:

— Suferința mea nu se mărginea la atîta, Feride. Te protejam pe tine de mine însumi, îmi făceam tot felul de gînduri. În lume nu există nici un simțămînt care să nu-și piardă din strălucire, care să nu se tocească cu vremea. Dar dacă, după un timp, n-am s-o mai iubesc atîta pe Fe-

ride, dar dacă am să pierd această senzație de vrajă, de neintilnit aiurea și altcînd? îmi spuneam. Atunci, cum stingi unele lumini din teama că, arzînd, se vor isprăvi prea curînd, așa făceam și eu, mă străduiam să șterg imaginea ta din mine.

Pe munți crește o iarbă al cărei nume nu-l cunosc, Feride. După ce o miroși o vreme, începi să-ți pierzi din facultatea de a-i mai percepe parfumul. Singurul remediu este ca, un timp, să te privezi de ea. Uneori chiar — numai din dorința vie de a mai putea regăsi acel parfum aparte după care tînjești. — ești împins să te apropii de alte flori, cu totul lipsite de însemnătate, ca de pildă o floare galbenă oarecare.

Din pricina frumosului ei-miros, uneori iarba aceasta atrage asupra ei nenorocirea. Oamenii o chinuiesc, o strivesc între degete, Feride. Ochii tăi pe care durerea i-a făcut mai adînci, figura ta frumoasă, obosită de atîtea gînduri triste, mă fac să te asemăn cu acest soi de flori al căror parfum sporește prin asemenea suplicii. Mă înțelegi, nu-i așa? Văd că ochii nu-ți mai rîd, că nu te distrezi pe socoteala acestor vorbe ale mele care ar putea părea lipsite de sens.

Ca un copil ce se pregătește să doarmă, Feride își închidea ochii pe ale căror gene tremurau lacrimi. Din pricina prea multor emoții se simțea atît de istovită, încît i se tăiau genunchii; își lăsa toată greutatea corpului pe brațele lui Kâmran. Șopti, mai mult prin mișcarea buzelor, aproape ca într-un vis:

— Iată, în sfîrșit, Pitulicea a murit pentru totdeauna.

Tînărul își apropie mai mult capul și cu vocea la fel de înceată, îi spuse:

— Nu-i nimic, toată dragostea față de Pitulice eu am dăruit-o altcuiva, lui Gülbeșeker.

Kâmran simți cum acest trup peste măsură de ostenit, care devenea din ce în ce mai greu, se însuflețește dintr-o dată, străbătut de un fior de viață:

— Kâmran, nu mai spune așa, te implor!

Își dăduse puțin pe spate capul rezemat de pieptul lui și își întorsese spre el fața împurpurată; gîtul îi tresălta în respirații sacadate.

Cu o îndîrjire nesățioasă el repetă:

— Gülbeșeker, Gülbeșeker a mea, numai a mea!

Fremătînd din tot trupul, Feride se înălță pe vîrful picioarelor, îl apucă pe după umeri și îl trase spre ea. Tot sîngele îi năvăli în buzele care se dăruiau.

Puțin mai tîrziu se desprinseră din îmbrățișare. După un lung răstimp de tăcere, Feride, înviorată ca o pasăre care a băut pe săturate apă de la un pîrîu limpede, se porni să protesteze; bătînd cu piciorul în pămînt și întorcîndu-și fața cînd într-o parte, cînd într-alta, ca să nu poată fi văzută, îngîna:

— Ce rușine, Doamne, ce rușine! Tu ai fost vinovat, zău, numai tu porți vina!

Pe-o creangă a copacului din apropiere viersuia o pitulice.

CĂMIN DISTRUS

Trenul era gata de plecare.

Șuierau signalele: conductorii închideau ușile. Urcat pe scara vagonului ca să poată strînge mîinile tinerei sale soții, care se aplecase atît de mult în afară încît părea gata să cadă, căpitanul Șekip nu se putea împăca deloc cu ideea despărțirii.

Profesorul Remzi îl apucă de braț și-l dădu jos, aproape cu forța, spunîndu-i ca un părinte care-și dojenește fiul neastîmpărat:

— Ai să cazi între linii și praf ai să te faci... Și-apoi uită-te un pic în jur, toți se amuză pe socoteala noastră... Mai mare rușinea...

Într-adevăr, atît pe peron cît și la ferestrele vagoanelor, mulți își uitaseră de propriile lor simțăminte și, privindu-i, surîdeau; în timp ce trenul aluneca încet, Nüveyre, soția profesorului Remzi, luînd-o pe după umeri pe Behire, prietena sa, îi repeta rîzînd aproape aceleași vorbe pe care soțul ei i le spusese lui Șekip:

— E rușine... Ne-am făcut destul de rîs... Lasă copilăriile...

Dar Behire nici n-o asculta. Plîngea și se agita; și fiindcă pierduse batista, pe care-o fluturase în semn de adio, continuă să facă semne cu brațele.

— A plecat... Nu se mai zăresc... Ce-am să mă fac eu acum, cum am să pot rezista?...

Nüveyre nu se putu abține să nu facă haz de această scenă copilăroasă:

— Pentru o despărțire de cîteva săptămîni, atîta plîns și jale! Mai mare rușinea!...

Cine le-ar fi văzut de departe le-ar fi luat drept mamă și fiică, deși fuseseră colege de școală și erau de aceeași vîrstă. După absolvire își pierduseră urma, dar acum zece luni se regăsiseră, în acest orășel anatolian.

Soțul lui Behire era căpitan de cavalerie, al lui Nüveyre, profesor de școală secundară. Se duceau amîndouă să-și revadă familiile, unde aveau să rămînă cel mult trei luni.

Behire urma să se oprească la Istanbul. Nüveyre mergea în Cipru, la mama sa, pe care n-o mai văzuse de trei ani.

În tren, nu înceta să încerce a-și liniști prietena, care plîngea:

— M-ai zăpăcit în așa hal încît am și uitat să-mi iau rămas bun de la Remzi bei. Ne-am despărțit ca doi străini... Sîntem și noi oameni...

Abia atunci Behire își dădu seama de purtarea ei; zîmbi cu ochii încă în lacrimi:

— E-adevărat, am fost tare deplasată, iartă-mă. Deși, dacă ai ști cît sufăr, mi-ai da dreptate... Eu nu voiam să plec... Dar insistențele surorilor mele mai mari...

Nüveyre continuă s-o consoleze cu același aer matern:

— Ce sînt trei luni? Trec ca o părere... După trei luni — chiar și mai înainte, dacă ai să vrei — vei străbate din nou drumurile acestea... Vei întîlni din nou ogoarele acestea, căminul, soțul... N-ar fi exclus ca, de nerăbdare, Șekip bei să te smulgă din tren pe fereastră...

Pe cînd vorbea așa, serios și cu o umbră de amărăciune în glas, își cufunda privirile încărcate de o mare tristețe, în peisajul rămas în urmă și două lacrimi i se strecurară printre gene. Behire se miră. Intui că aceste două lacrimi sînt mult mai dureroase decît lacrimile ei de adineaori, cu care

udase nu mai puțin de trei batiste. Îi luă mîinile într-ale sale:

— Tu ai ceva pe suflet.

Fără să se lase rugată, cealaltă răspunse de parcă ar fi fost vorba de cel mai firesc lucru:

— Eu n-am să mă mai întorc... Plec definitiv...

De uimire, Behire rămase înmărmurită. Așa se vorbea despre o chestiune de viață atît de importantă?! Și-apoi, de zece luni se vedeau amîndouă întruna, zi de zi, seară de seară. Cum de nu scăpase pînă acum nici un singur cuvînt în legătură cu această hotărîre? Brusc, îi încolți în minte bănuiala:

— Ți-a fost infidel? Are vreun viciu?

— Dimpotrivă... și Nüveyre schiță un zîmbet... Eu sînt pe cale de a-l înșela...

— ?!

— N-are nici un rost să-ți mai ascund. Mă despart de Remzi bei... Știu că săvîrșesc o faptă reprobabilă... Dar, ce să fac, sînt și eu om... Am și eu dreptul să trăiesc, să fiu fericită... Mă trag dintr-un neam de elită, din Cipru... În timpul războiului, familia noastră a trecut prin mari nenorociri. Am fost constrînsă să accept căsătoria cu Remzi bei... Soțul meu e un dascăl cinstit, la locul lui. Un om liniștit, sobru, ocupat ziua cu elevii lui, noaptea, cu temele lor... N-are nimic extraordinar, nici ca înfățișare, nici ca fire, nici ca intelect... Datorită profesiei lui, ani de zile am colindat prin țară... O existență lipsită de orice farmec, meschină, un bărbat neatractiv, șters, un străin... Mi-e silă și să mai trăiesc... Mama m-a chemat în Cipru... În copilărie avusesem o „iubire" — o poveste naivă de dragoste cu un băiat care ne este rudă... Anul acesta, el, care se căsătorise înaintea mea, a divorțat... Acum insistă să mă ia pe mine... Dragostea aceasta, veche, de mult uitată, de copil, parcă ar fi reînviat și în mine... Poate să fi contribuit și lipsa de interes pe care o resimt față de casa mea, față de soțul meu... Am chibzuit mult și m-am hotărît. Cînd voi ajunge în Ci-

pru, îi voi propune soțului meu, printr-o scrisoare, divorțul... Pentru că e un om cinstit și corect sînt sigură că va accepta imediat ceea ce îi cer...

— Deci bărbatul tău încă nu știe nimic...

— Nu, își închipuie că mă voi întoarce după două-trei luni...

— Și nu ți-e teamă că o să sufere prea mult?

— Nu cred... E-un om atît de absorbit de propriile lui treburi... Chiar dacă o vreme o să fie afectat, o să uite...

— Nu te-aș fi crezut niciodată atît de aspră. Cum te exprimi despre casa ta, despre soțul tău...

— Da, desigur... Negreșit că sînt o ființă rea. Nu-mi iubesc nici casa, nici bărbatul... Dar am o rugăminte... În ziua în care trebuie să dau dovadă de foarte multă tărie, nu-mi mai pomeni de ei...

Și, ca să-și ascundă lacrimile care o podideau, prinse să scruteze, prin fereastră, depărtările.

*

La prima stație trenul înțepeni pe loc; nedumeriți, călătorii emiteau fel de fel de supoziții. În sfîrșit, lucrurile se lămuriră: unul din podurile de pe traseu era avariat... Repararea lui avea să mai dureze douăzeci și patru de ore, așa că trenul se înapoie forțat, depunîndu-și iarăși, în orășel, călătorii.

Cînd a coborît din trăsură în fața casei, orologiul orașului suna douăsprezece bătăi. Străzile erau mute și întunecate ca un cimitir.

Servitoarea încă nu se culcase. Era o femeie de prin împrejurimi, cu fiii morți pe front. Rămasă singură pe lume, căzuse, cu mintea pe jumătate rătăcită, în mania religioasă; citea Coranul pînă tîrziu, în fiecare noapte.

— Pesemne că domnul nu se simte prea bine — îi dădu ea raportul — a mîncat, n-a scos o vorbă și s-a culcat devreme.

Cînd a urcat la etaj, pe întuneric, Nüveyre călcă în vîrful picioarelor, ca și cum s-ar fi temut să nu trezească din somn această casă veche. Șovăia dacă să-și scoale sau nu bărbatul. Întoarcerea ei acasă, la această oră neașteptată,

era un eveniment ieșit din comun. Dar, probabil că soțul ei nu avea nici să se mire, nici să se bucure atîta ca servitoarea. Întîrzie o clipă; cu lămpița de noapte în mînă stătu și reflectă puțin, în vestibul, privind jur împrejur. Niciodată nu simțise cu atîta putere, cu atîta amărăciune ca în acest moment, că îi este distrus căminul. Își imagină veselia din casa prietenei sale. Cine știe acum, de fericire că se revăd, cîte nebunii nu fac! Totuși, găsi cu totul nepotrivit să se culce fără să-și pună soțul la curent cu cele petrecute. Deschise binișor ușa. În mijlocul odăii zăcea în întuneric, într-o totală nemișcare, un om întins pe podea cu fața în jos. Lăsa impresia cuiva ucis după o îndelungată împotrivire. De spaimă, fu gata să țipe, cînd el, fără să se miște, întrebă cu glasul stins:

— Dumneata ești, măicuță Ayșe? Nu te-ai culcat încă? Ce vrei?

Văzînd că nu i se răspunde, întoarse capul și își mai veni puțin în fire. Se uita la femeia care stătea în ușă, în mînă cu lampa pîlpîitoare, și-și închipuia că are halucinații.

Calm, în propoziții scurte, ea îi povesti pățania. Apoi îl întrebă, cu aceeași voce liniștită:

— Ce-i cu tine? Ești bolnav?

— ...

— De ce nu răspunzi?

— N-am nimic... Puțină oboseală... Mă doare capul.

— Oare?

— ....

— Îmi ascunzi ceva.

— Ce-aș putea ascunde de tine?

Cînd spuse acestea, surîse tare amar și ridică din umeri într-un fel care nu scăpă atenției tinerei femei. Mișcarea aceasta a umerilor îți sugera un om care, strivit sub o grea povară, dorește s-o arunce, să scape în sfîrșit de ea. Niciodată pînă acum nu-și văzuse soțul atît de deznădăjduit, atît de copleșit, cu obrazul zgîrcit de o durere lăuntrică,

cu ochii umflați de plîns și trupu-i voinic năruit, ca un copac lovit de trăsnet.

Își dădu seama că e stînjenit de faptul că a fost surprins în această stare, că, printr-un efort de voință, se va fereca din nou în el, pentru a nu se mai dezvălui niciodată. Chiar și începuse, treptat-treptat, să se stăpînească; se arătă afectat de mersul neregulat al trenurilor.

Nüveyre schimbă vorba:

— Nu te bucuri că m-am întors?

El, cine știe de ce, ocoli răspunsul; ca și cum s-ar fi adresat unui copil curios, care întreabă numai chestiuni pe care nu le poate pricepe, îi spuse cu afecțiune:

— Ești obosită, hai, culcă-te. Vorbim mîine.

Dar ea ținea neapărat să afle adevărul. Puse din nou întrebarea, de astă dată sub o altă formă:

— Nu te bucuri... Păcat!

— Parcă ar fi cu putință să nu mă bucur, Nüveyre? Nu poți încerca decît o mare, mare mulțumire cînd vezi că cineva, care-ți moare în brațe, și-a redeschis ochii și te privește iar, fie chiar vremelnic, doar pentru o clipă.

Tînăra rămase împietrită locului.

După îndelungate șovăieli și eforturi, el continuă cu calmul marilor decizii:

— Mi-am dat seama că m-ai părăsit, că ai plecat definitiv de la mine. Mă așteptam la asta de ani de zile. Pari surprinsă că nu ți-am spus nimic de atîta amar de vreme. Să știi însă că eu, cu mult înaintea ta, aveam certitudinea acestui lucru. Nu ți-am spus-o, pentru că ar fi fost absolut inutil. Măcar amorul meu propriu, demnitatea mea de bărbat țineam să fie salvate. Întîmplarea nu m-a ajutat. Da, Nüveyre, eu știam demult — cam de cînd ne-am căsătorit — că nu-mi va fi dat să-mi petrec întreaga viață cu tine. Cum s-ar fi putut ca unei făpturi atît de frumoase, de fine, de rafinate ca tine să-i placă un profesoraș greoi, lipsit de orice atracție? Niște împrejurări cu totul excepționale, care depășesc orice imaginație, ne-au înlesnit apropierea. Mie

însă mi-era imposibil să cred că această fericire va continua. Rațiunea mea, logica mea, nu-și pierdeau defel integritatea, capacitatea de a judeca limpede. Nepotrivirea materială și spirituală dintre noi îmi stăruia veșnic în minte, ca o problemă de matematică ce-și aștepta rezolvarea. Apoi, mai avea partea ei de contribuție și propria mea fantezie. Te vedeam pe tine mai presus decît orice în lume. În consecință, teama de a nu te pierde mă chinuia continuu, ca un cuțit împlîntat în piept. Erai soția mea, juraserăm, ne angajaserăm să trăim laolaltă pînă la moarte. Și, cu toate acestea, eu nu te puteam privi altfel decît ca pe un musafir. Îmi ziceam: „Nu-i cu putință, cum o s-o păstrez eu pînă la sfîrșitul vieții?" Și, deși tu te aflai permanent alături de mine, erai așa de străină, așa de îndepărtată, că în fiecare dimineață cînd mă trezeam și-ți vedeam capul pe pernă alături de mine, îmi spuneam: „De n-ar fi aceasta ultima zi! Oare mîine, cînd mă voi trezi la aceeași oră, o voi mai găsi aici?" Eram un profesor sărac, n-am avut cum să-ți asigur o viață plăcută, lipsită de monotonie. Apoi, cu toate că te adoram, mă purtam cu tine greoi și insensibil ca un butuc. Dacă soția mi-ar fi fost cît de cît egală, poate că nu m-aș fi sfiit să mă arăt așa cum sînt cu adevărat. M-aș fi străduit să mă fac iubit... Dar la ce bun atîtea vorbe de prisos! Deși am trăit împreună cinci ani, am rămas străini unul de altul. La tine nemulțumirea creștea din an în an. Vedeam aceasta cum nu se poate mai limpede. Dar, ce folos! N-aveam nici o putere! Să fi început să-mi deplîng soarta, să stîrnesc compătimire, dispreț? În felul ăsta m-aș fi înjosit și mai mult. În sfîrșit, catastrofa prevăzută s-a produs. Mi-ai spus că ți-e dor de mama. Mi-ai cerut voie să te duci s-o vezi. Spaima în care am trăit ani de zile dezvoltase în mine o sensibilitate neașteptată. Iar atitudinea ta, vocea ta, ezitarea ta... Într-o clipă am înțeles totul: „Pleacă, o pierd pentru totdeauna. Nu se va mai întoarce!" Eram așa de deznădăjduit, încît n-am întreprins nimic. De altfel și de tine îmi era milă. „E păcat de-o făptură atît de aleasă, de neobișnuită", îmi

spuneam. Mi-am adunat toată tăria, toată resemnarea de care eram capabil. Am suportat durerea fără o tînguire, fără un reproș. Și-acum, o întîmplare potrivnică... În tot cazul, iartă-mă că ți-am vorbit despre aceste lucruri triste. Ești ostenită, culcă-te...

Încet-încet chipul său își recăpătase obișnuita stăpînire de sine. Ferindu-se parcă să facă vreun zgomot, ieși din cameră, tiptil, lăsîndu-și singură soția, care, așezată în fotoliu, tremura ca și cum i-ar fi fost frig.

A doua zi, aceeași comportare... Soțul și soția, care păreau să fi uitat cu desăvîrșire destăinuirile și tot ceea ce se petrecuse cu o noapte înainte, se despărțiră la gară, cu aceeași atitudine calmă, indiferentă.

După ce a colindat pînă noaptea pe cîmpuri, Remzi s-a întors acasă și s-a întins pe jos în întuneric, în aceeași odaie, în aceeași poziție de animal răpus. Au trecut ore. Cineva a sunat la poartă. Un zvon de pași ușori pe scări, apoi în coridor. Remzi, căruia i se părea inadmisibil să se poată repeta visul din noaptea trecută, întrebă:

— Dumneata ești, Ayșe?

Din întuneric îi răspunse vocea lui Nüveyre:

— Sînt eu, Remzi. M-am dat jos din tren la stația la care coborîsem noaptea trecută. Am refăcut același drum și am venit acasă. Știam că mă aștepți tot aici, în aceeași stare. Și acest lucru nu mi-ar fi ieșit niciodată din minte. M-am ferit să iau o hotărîre pripită, sub influența impresiei de astă-noapte. Dar acum, după ce am chibzuit îndelung, iată hotărîrea mea definitivă: nu voi mai pleca, Remzi. Nu te voi mai părăsi Voi rămîne cu tine pînă la sfîrșitul vieții. Ne vom strădui, din toate puterile noastre, să ne facem fericiți unul pe altul.

UN HOGE PATRON

Înfipt drept în mijlocul drumului, jandarmul voinic opri autobuzul, ridicînd mîna ca pentru salut.

— Aşteptaţi puţin. Poşta!

O femeie din Eyüp[1], plecată în vizită la ginerele şi fiica sa dintr-o plasă din Anatolia, vociferă:

— Ei, Doamne! A cîta oprire-i asta? Pînă şi vapoarele-cursă, care opresc la toate debarcaderele, ne-au luat-o înainte.

Un avocat cu servietă, care, după cîte se vedea, cunoştea bine surprizele drumului, îşi dădu cu părerea:

— Probabil, vreun călător cu vază. Dacă jandarmul n-ar fi folosit şiretlicul cu poşta, şoferul n-ar fi oprit.

Presupunerea lui se adeveri. Nu trecură nici două minute şi apăru, îndreptîndu-se grăbit spre autobuz, un om de vîrstă mijlocie. În mînă ţinea o servietă mică, iar în gură, o ţigară pe terminate.

Era un funcţionar al cărui automobil se defectase pe drum. Şi pentru că nu se ştia cît putea să dureze reparaţia, un jandarm întîlnit în cale îi oferise soluţia cu autobuzul.

---

[1] Vechi cartier turcesc din Istanbulul european, pe malul sudic al Cornului de Aur.

Deși nu trecuseră nici două ceasuri de la începutul călătoriei, aproape toți pasagerii ajunseseră să se cunoască între ei.

Nu știu din ce a reieșit identitatea funcționarului luat din drum, dar pe cînd el se așeza pe scaunul fără spătar de lîngă șofer, se auzi din spate strigătul femeii din Eyüp:

— Ia te uită numai... „Poșta" fusese directorul Instrucțiunii!

Femeia era cum nu se poate mai limbută. De două ore, o ținea numai într-o glumă, sîcîia pe toată lumea, fără excepție, inclusiv pe șofer.

La început, unii dintre călători s-au simțit jigniți; ba, la un moment dat, se iscase chiar un ușor duel verbal. Dar s-a văzut curînd că nu era vorba de un om pe care să te poți supăra. Acum, de cîte ori făcea tărăboi, toți rîdeau.

Noul călător era un om mărunțel, cu părul în neorînduială, foarte slab, cu nasul lung și o față mică, ascuțită. Nefiind încă la curent cu năravul femeii, o luă în serios și se adresă încet șoferului:

— Doamna are dreptate. I-am făcut să aștepte.

— Dați-i pace! îi răspunse acesta, rîzînd. Săraca, e beteagă la cap... Sînt două ceasuri de cînd nu-i mai stă gura.

Printre hurducăturile autobuzului, care începuse să coboare o pantă pietroasă, se ridică din nou glasul femeii:

— Ca și cum n-ar fi destul că directorul ne-a făcut să-l așteptăm, acum îl mai ține de vorbă și pe șofer. O să ne dea pe toți de-a berbeleacul... Și unde mai pui că, pufăind întruna cu țigara lui, o să arunce motorul în aer...

Stînjenit și mai mult, funcționarul schiță gestul de a zvîrli țigara, dar văzînd că și șoferul fumează, renunță.

Pentru femeia din Eyüp se ivise iar un subiect de clevetealā. Da zor întruna:

— Dar și șoferul, Doamne păzește... O fi poet, ori amorezat, ori beat; nu-i deloc limpede ce-i cu el... Și, pe de-asu-

pra, s-a mai apucat și să discute cu dom' director... O să ne spulbere pe șosea ca pe niște gunoaie scăpate din mătură...

Șoferul trecu la ofensivă:

— Eu nu, dar cu gura asta n-ar fi de mirare ca ginerele mătăluță să te-arunce de-a dreptul în stradă... De i-ar sări Alah în ajutorul bietului om...

Între șofer și femeie se încinse o ciorovăială cu ocări și sudălmi, într-un limbaj colorat, mai ceva ca la reprezentațiile teatrului de improvizații.

Era o zi cu vînt tăios; greoi, autobuzul cobora o coastă, spre o vale cu dumbravă. Călătorii se prăpădeau de rîs.

După un scurt antract, se auzi din nou vocea femeii:

— Da' tu pe unde mi-ai pierit, hogeo? Adineaori stăteai lîngă șofer, prefăcut ca o monedă falsă de cinci parale. Ți-a stricat și ție rostul directorul? Ia să văd, pe unde ți-ai ascuns frumusețea aia de pomină?

La picioarele celui numit directorul Instrucțiunii, se ghemuise un ins cu turban, cu încălțări rupte, cu o cămașă de stambă galbenă și o lata[1] albastră decolorată. Locul era extrem de incomod. Căldura motorului îi ardea fața; uneori, cînd îl apuca prea tare amețeala, își înălța capul, expunîndu-și vîntului chipul asudat.

Era un om ca la vreo cincizeci și cinci-șaizeci de ani, cu trăsături blajine, chiar nițeluș cam tîmpe, cu ochi albaștri lîncezi și cu o barbă neagră, încărunțită pe alocuri. Nu se putea să nu-ți fie milă de bietul hoge, care, după ce că avea parte de-o călătorie la fel de confortabilă ca un curcan transportat într-o colivie, mai ajunsese, cu toată barba și turbanul lui, și obiectul unei dezlănțuite bătăi de joc.

— Hogea efendi, am impresia că te-am deranjat, ți-am luat locul, spuse, tot încet, directorul Instrucțiunii.

---

[1] Vestmînt lung, de obicei din postav negru, purtat altădată de clericii musulmani.

El, plecîndu-și capul cu un surîs moale, îi răspunse sfiit:

— Nu-i nimic... Eu nu-s un străin... Dumneavoastră să vă simțiți bine. Să dea Alah să vă priască drumul...

Amarnic lucru, sărăcia! De bună seamă că-l lăsaseră pe acest hoge prăpădit să urce în autobuz doar pentru cîțiva gologani ori poate chiar pe gratis, din milă. Cum apare un mușteriu care plătește, îl pun pe hoge să stea pe jos, fără nici un respect față de bătrînețea lui... .

*

Autobuzul făcuse haltă de o jumătate de oră în piața unui orășel. Unii prin birturi, alții prin cafenea, călătorii își astîmpărau foamea. La un moment dat l-am văzut, așezat pe pămînt, în fața ușii unei brutării, pe hogea cel sărac mîncînd azimă cu măsline și pepene galben. Apoi, cu vreo cîteva minute înainte de plecare, apăru în brațe cu un maldăr de crengi înflorite, cu care se apucă să împodobească mașina. „Tare naiv, ori poate chiar slab de minte mai e și acest hoge! Se vede cît colo că vrea să se pună bine cu șoferul", mi-am zis eu.

Puțin mai tîrziu o pornirăm din nou la drum. De data aceasta hogea găsise un loc liber în spate și se așezase acolo. Dar nu pentru mult timp. Manevrele făcute pentru a plasa pe cîțiva mușterii noi îl lăsară iarăși în vînt.

Acum, bietul de el, stătea și mai prost ca înainte. La incomoditate se mai adăuga și primejdia de a-și pierde viața. Era în picioare, în dreptul ușii și, la fiecare zguduitură, ca să nu fie proiectat afară, se agăța de barele de fier din preajmă.

N-am mai putut suporta. I-am spus vecinului meu:

— Totuși, s-ar fi putut găsi un locșor și pentru acest amărît de bătrîn...

Şoferul mă auzise. Cu un rînjet duşmănos, îmi ripostă:

— Amărît de bătrîn?!... De-aţi şti ce cîinos e! Dacă nu bate de două-trei ori pe zi drumurile astea, n-are linişte. El ne e patronul... Nu vă uitaţi la înfăţişarea şi la îmbrăcămintea lui... E putred de bogat... Numai pe ruta asta are patru autobuze... Spaima că taxatorul îl văduveşte de cincizece kuruşi îl mînă dintr-o maşină într-alta...

L-am privit mai atent pe hoge. Din nou figura lui nu-mi trădă nimic. De unde pînă unde s-a făcut cu atîţia bani bătrînelul acesta molcom, blajin, adormit? Fără îndoială că i-o fi picat vreo moştenire. Dar atunci, cum reuşeşte să se facă ascultat de şoferii atît de recalcitranţi, cum de-i ţine în frîu pe taxatorii atît de şmecheri, un bătrîn ca el? Mai mult ca sigur că spusele şoferului conţineau o mare doză de exagerare.

Femeia din Eyüp se agăţase acum de hogea a cărui identitate o aflase şi ea.

— Ehe-hei, imamule, tu eşti om care să se îmbrace în brocarturi şi atlaze şi să stea mîndru ca o mireasă. Nu ţi-e ruşine să-ţi terfeleşti bătrîneţele în mizeria asta, într-o giubea zdrenţuită?

Pe cînd gureşa călătoare se lega de el cu astfel de cuvinte, hogea, cu o voce spiritualizată, ca şi cum ar fi recitat versete din Coran, îi răspunse într-o dulce melodie:

— Ce vorbeşti dumneata, doamnă!... Ia, ne cîştigăm şi noi pîinea cu trudă...

— Spune drept, imamule! Unde-ţi îngropi galbenii?!

Şoferul se amestecă în vorbă în aşa fel, încît să fie auzit doar de cei din rîndurile din faţă:

— Neroada, îşi închipuie că ăsta-i din hogii de altădată, care-şi îngropau în pămînt chiupurile cu bani... Habar n-are ea cum mai învîrte diavolul ăsta împieliţat operaţiile de bursă şi bancă...

Lumea se topea de rîs. Văzînd că are succes, femeia deveni și mai agresivă; striga, urla cu vocea-i spartă, atingînd, odată cu hogea, și pe ceilalți călători:

— Păi tu ne bagi pe toți în buzunarul tău, hogeo! Nu te uita că ăștia poartă legături la gît. Ia, privește numai la domnul director al Instrucțiunii, care, lîngă șofer, șade dus pe gînduri ca o turturică neprihănită... Cine știe, amărîtul de el, cîte datorii are! Vezi, din pricina gîndurilor îi pică și țigara din gură... Dacă tu ai vrea, m-ai putea tocmi cu bani, pe loc, ca slujnică, să stau smirnă la porunca ta...

Cum-necum, sfiosul hogea își ridică nițeluș vocea:

— A! Doamnă! Dacă mi-ar fi să-mi bag slujnică, la ce mi-ar trebui una bătrînă? Aș lua una de optsprezece ani!

Se stîrniră hohote de rîs. Șoferul strigă:

— Ți-a plăcut cum te-a băgat în cofă hogea?

Femeia se aprinse atît de tare, încît nu mai era de stăpînit.

— Ia ziceți, copilelor, de ce v-ați pornit să rîdeți și să-l priviți așa de galeș îndată ce l-ați auzit că-i trebuie fată de optsprezece ani? strigă ea la cele două fete de școală care stăteau alături pe una din canapelele de dinainte. În vreme ce ele își acopereau fața cu mîinile, lumea bătea din palme într-un vacarm de nedescris.

Fără să se sinchisească, femeia ploua asupra hogei cu întrebări: „Cîte neveste ai? Sînt frumoase? Ai de gînd să-ți mai iei una?“ Erau vorbe grosolane, deocheate, pe care un bătrîn de modă veche nu le-ar fi putut suporta. Dar blajinul hoge, cu un calm și o resemnare de necrezut, își lăsa capul în jos și, închizîndu-și ochii albaștri, o ruga cu glasul său dulce, care parcă înșira litanii: „Las-o încurcată, doamnă, las-o încurcată“.

*

La un moment dat autobuzul se opri pe neașteptate; în spate se iscă o ceartă.

Un tînăr ţăran, care declarase că se va opri pe traseu în nu ştiu ce punct, profitînd de faptul că taxatorul fusese distrat, nu coborîse la locul cuvenit şi, deşi nu avea bilet mai departe, ţinea morţiş să meargă pînă în oraş.

— Lasă şmecheriile. Dă diferenţa de zece kuruşi şi mergi unde oi vrea, îi zicea taxatorul.

Din zăpăceală, ţăranul apelă la hoge:

— Dumneata trebuie să-mi crezi, hogeo, zău de am vreo leţcaie. Ce, dac-aş avea, n-aş da?

— La mine nu se prind vorbele astea, fiule. Doar n-o să te duc eu pe daiboj. Ori scoţi paralele, ori dă-te jos...

Între punctul în care ne aflam şi oraş erau cam trei-patru ore de mers cu piciorul. Cu gîndul să-i stîrnească mila, ţăranul mai îndrugă ce mai îndrugă, îşi întoarse buzunarele pe dos, îşi arătă chimirul gol. Apoi, cînd îşi luă orice nădejde de a-l îndupleca pe hoge, se înverşună:

— De coborît nu cobor, n-ai decît să-mi faci ce-oi pofti!

Atunci, în clipa aceea, am văzut o scenă pe care n-o voi putea uita. Chipul hogei se tulbură. De sub învelişul acela calm, blajin, puţin cam bicisnic, ieşi la iveală o expresie de pungaş de meserie, de tîlhar capabil să ucidă. Barba neagră, pe jumătate căruntă, moale, deveni dintr-o dată de nerecunoscut, se făcu ţepoasă ca ghimpii; dintr-o gură imensă, strîmbată într-o parte, nişte dinţi feroci, ascuţiţi, încălecaţi unul peste altul se repeziră parcă să apuce; ochii măriţi împrăştiau scîntei, ca fierul înroşit bătut pe nicovală.

Glasul melodios, incolor, spiritualizat, care-ţi dădea impresia că veşnic ar psalmodia litanii, fu preschimbat într-altul, metalic, aspru:

— Cîine, haită... Te-ai crezut pe moşia lui tat-tu? Jos!

Două mîini păroase, neaşteptat de mari, apărute din mînecile lungi ale giubelei, zvîrliră în colbul drumului, ca pe-o minge de cauciuc, traista ţăranului, grea de cine ştie cîte kilograme. Apoi, cu aceeaşi uşurinţă, îl apucară pe ţăran de umeri şi îl trimiseră lîngă traistă.

În urmă, hogea mai trînti o înjurătură, cu neputință de auzit chiar din gura cea mai spurcată... Toate acestea se petrecură în cel mult un minut. Întreaga suflare din autobuz amuțise. După ce încheie acest capitol, chipul și vocea hogei se îmblînziră iarăși ca prin farmec. Se adresă șoferului, plin de cucernicie:

— Pornește, fiule!

Fără să cuteze a-și întoarce capul, șoferul porni motorul. Am înțeles încă o dată că marile avuții nu se agonisesc prin rugăciuni, prin blîndețe și milă, din veniturile unei munci duse în frica lui Dumnezeu.

AMENINȚAREA

— Aștept răspunsul definitiv. Vă dau răgaz zece minute. Dacă totuși, la sfîrșitul celor zece minute, aveți să spuneți „nu", știți ce voi face și unde mă voi duce!

După ce rosti aceste cuvinte, Muvaffak bei[1] își propti o mînă în șold, își înălță capul și fluierînd un marș funebru scrută depărtările văzduhului ca și cum ar contempla lumile misterioase spre care avea să se îndrepte.

— Și dacă, după cele zece minute de gîndire, voi spune „nu", ce-o să se întîmple?

Găsind inutil să dea un răspuns prin vorbe, tînărul ridică ușor din umeri. Își propti de inimă un revolver imaginar, îl despiedică cu degetul și cu mîna dreaptă își apăsă așa-zisa rană din partea stîngă a pieptului. La urmă, după ce își zvîcni în aer ambele mîini, le clătină bezmetic, se răsuci pe călcîie, simulă o cădere și moartea.

Acesta era, de ani de zile, rolul cu succes experimentat de el față de multe femei și bărbați. Cei care vedeau că din pricina încăpățînării, a egoismului și a avariției lor un tînăr

---

[1] Nume emblematic, Muvaffak bei însemnînd „Domnul care reușește, care are succes".

voinic ca un munte își ia viața, pierind pentru totdeauna, cedau în fața acestui șantaj și îi îndeplineau dorințele.

Din copilărie își luase obiceiul ăsta. Amenința pe cei din jur cu sinuciderea. Cînd nu izbutea să smulgă cu duhul blîndeții bani de la bunica, se suia pe pervazul ferestrei sau pe ghizdurile fîntînii din grădină și începea să plîngă și să țipe:

— Martor mi-e Alah că acuma mă arunc!

Biata bătrînă, cu frica în cele sfinte, acoperindu-și cu o mînă ochii, o cufunda pe cealaltă în punga legată de mijloc, pe sub fustă, cu o curea roșie și îi dădea banii ceruți.

Pe seama acestui șantaj dusese o viață destul de dulce la școală. Printre colegi și profesori îi ieșise faima de a fi „un băiat foarte nervos care, pentru un lucru de nimic, se sinucide". Ca și cum ar fi murit și ar fi înviat de cîteva ori în șir.

De pildă, cînd în curte, la un joc cu nuci, începea să piardă, un nor de tristețe îi năpădea chipul. De teamă ca nu cumva, pentru cîteva nuci, un coleg să-și curme zilele, copiii îi dădeau imediat înapoi ceea ce cîștigaseră. La orele profesorilor pe care îi știa miloși din fire, tot anul tăia frunză cîinilor și cînd venea examenul, își punea în buzunar arsenic de patruzeci de parale (pe atunci încă nu ieșise moda tincturii de iod):

— Eu, domnule profesor, sînt conștient că nu voi putea trece clasa. Faptul acesta îmi lezează în cel mai înalt grad onoarea. Ieri-noapte mi-a apărut în vis bunicul. Mă chema la el: „Vino la mine, fiule!" îmi zicea. Auzul mi-e împresurat de voci divine, în nări simt miros de tămîie. Dacă ați avea bunăvoința să-mi dați nota cinci, ați salva o viață de om, cerșea el. Așa scăpa de ceartă și complicații. Colacul de salvare își îndeplinea misiunea. Ajuns la anii tinereții, în aventurile amoroase a folosit din plin același vicleșug. Pretextul sinuciderii umplea trei pătrimi din scrisorile trimise fetelor vecine, reprezentînd cele mai înfocate rînduri.

Chiar și în cariera de funcționar i se trecuse cu vederea, grație aceluiași șantaj, manevrarea necinstită a unor bani,

care altfel i-ar fi atras destituirea. Șeful de birou era un bătrînel blajin. Îi luase din mînă revolverul — o jucărioară ieftină — pe care și-l sprijinise de tîmplă și completase din propria sa pungă banii sustrași. Mai mult decît atît, bietul om se mîndrea și în sinea sa, și în fața altora cu fapta de bine săvîrșită: „De cînd sînt eu în servici, o singură dată am închis ochii la un act ilegal și am dat bani din propriul meu buzunar, dar nu zadarnic. Am salvat viața unui om... O secundă dac-aș mai fi întîrziat, în fața mea s-ar fi prăbușit, răpus într-un zgomot asurzitor, un voinic în plină tinerețe. Ce binecuvîntați gologani mi-a hărăzit mie destinul încît să mi se dea prilejul unui act de binefacere atît de mare!"

*

De trei luni Muvaffak bei o curta pe Naciye hanîm. Ce folos! Toate stăruințele sale rămăseseră fără ecou. Tînăra femeie nu lua în serios iubirea lui cu declarații pompoase, cu jurăminte și lacrimi. Totuși Muvaffak bei era încredințat că „pînă la sfîrșit va avea succes". Nu poseda el o armă cu cea mai mare eficiență, care nu-și greșise niciodată ținta? Avea să recurgă la ea cînd va sosi ceasul cuvenit și Naciye hanîm îi va pica în mînă la fel de ușor precum potîrnichile vînate pe zăpadă.

În noaptea aceea, pe cînd în fața tinerei femei mimase sinuciderea, se așteptase să-i cuprindă brațele ca și cum ar fi fost vorba de o armă veritabilă, să-i spună: „Pentru dragostea lui Alah, nu faceți una ca asta" și, în sfîrșit, într-o criză de nervi și lacrimi să-i cadă în brațele sale de bărbat fin și curajos, gata să-și sacrifice și viața pentru iubită.

Dar, în locul țipătului înecat în emoție pe care-l aștepta, n-a stîrnit un hohot de rîs strident, plin de cruzime? Un revolver autentic ce i s-ar fi descărcat în cap într-o clipă nu l-ar fi putut zdruncina mai mult decît hohotul acela de rîs.

— Vai, ce comic! Încearcă cu altcineva manevra asta, Muvaffak bei! Cu altcineva! rîdea ea cu lacrimi, ținîndu-se cu mîinile de pîntec.

Cîţiva inşi — femei şi bărbaţi — care văzuseră atitudinea lui Muvaffak bei şi rîsul nebunesc al femeii tinere s-au apropiat de ei.

Fără să le mai dea răgazul să pună întrebări, ea le povesti:

— Muvaffak bei zice că mă iubeşte şi pretinde că, dacă nu răspund la dragostea lui, după zece minute...

Hohotele ei de rîs se înteţeau, îi tăiau respiraţia, prefăcîndu-se în ţipete întretăiate, din ce în ce mai stridente şi ceea ce era şi mai rău, începea să contamineze şi pe ceilalţi din jur.

Cerul pe care, cu puţin înainte, Muvaffak bei îl privise ca un călător ce contemplă zările unde avea să se îndrepte, acum i se rotea nebuneşte deasupra capului; urechile îi ţiuiau.

Era năucit de parcă se lovise tare la cap. Totuşi îşi dădea seama de situaţie cu toată luciditatea şi spaima de care era capabil.

Într-o clipă vraja se destrămase. Se făcuse de rîs. Nu ajungea că o pierde pe Naciye hanîm, ci episodul avea să se răspîndească pretutindeni, din gură în gură.

Cei care crezuseră în şantajul lui, acuma vor rîde, ba chiar se vor înfuria.

Numele său avea să devină obiect de discuţie printre cei mai faimoşi palavragii ai Istanbulului, i se vor imputa toate actele sale mimate. Nu numai că n-o să mai poată invoca niciodată sinuciderea, dar dacă, în mod accidental, ar pronunţa cuvîntul „moarte“, avea să stîrnească cascade de rîs.

Era cu destulă judecată ca să înţeleagă ce catastrofice prăbuşiri conţine o faimă fără acoperire, cîştigată prin minciună şi reclamă.

Dar Naciye hanîm nu-l slăbea deloc. Hohotele ei de rîs, cînd groase, cînd subţiri, care trezeau înspăimîntătoare ecouri în noapte, se auzeau mereu. Aplecată peste balustrada terasei îi striga:

— Au trecut trei minute, Muvaffak bei!

— S-a terminat şi al patrulea!

— V-au mai rămas cinci minute!

Muvaffak bei simţea că-şi pierde minţile.

Într-adevăr, nu mai rămăseseră decît cinci minute. Şi în aceste cinci minute, dacă nu-i murea trupul, avea să-i moară sufletul şi onoarea.

Pentru prima oară în existenţa sa se gîndi sincer la moarte. Dar nu stărui prea mult asupra ei. Oricum, era convins că nu va fi în stare să aibă curajul necesar. Atunci era de făcut doar un singur lucru: să schimbe forma şantajului, să pună la cale scenariul unei sinucideri simulate.

Dacă prin prejur s-ar fi aflat vreun rîu, s-ar fi aruncat numaidecît în el. Cum-necum, l-ar fi salvat ei de la moarte. O fîntînă exista, dar era prea primejdios. Nu ştia ce adîncime are. Dacă în cădere s-ar fi ciocnit cu capul de pietrele ori cimentul de pe margini sau dacă la fundul fîntînii era noroi şi-ar fi rămas agăţat ca liliecii, cu capul în jos şi picioarele în sus? Numai gîndindu-se la perspectiva asta şi corpul îi tresărea străbătut de frisoane.

— V-au mai rămas patru minute, Muvaffak bei!

Se strînseseră cu toţii la marginea terasei de unde îl priveau ca spectatorii din loja unui teatru. Neapărat trebuia întreprins ceva.

În grădină era întinsă o frînghie de rufe. Scoţînd din buzunar un briceag, o tăie, o înfăşură în jurul braţului şi cu paşi domoli urcă în camera lui.

Pe buze îi juca un surîs viclean. Biruise şi de astă dată.

Intră în odaie. După ce închise uşa, aprinse lumina electrică şi un timp trase cu urechea la zgomotele din jur.

Planul îi era cît se poate de simplu: doar îl văzuseră, nu, că a luat frînghia şi a urcat în camera lui... Cu siguranţă că n-aveau să-i dea pace, aveau să vină după el şi să-l spioneze prin vreo gaură sau vreo crăpătură a uşii. Dealtfel în hol se auzeau fîşîit de paşi uşori, şoapte. Ba încă şi mai bine, scîrţîise uşa de-afară a balconului. Prin urmare, ca să-l poată vedea mai clar prin fereastra care da spre balcon, se căţăraseră pe zid, afară. Muvaffak bei agăţă frînghia de rufe pe cîrligul de la gazul aerian şi o pregăti făcîndu-i un laţ la capăt.

În cele din urmă își scoase haina. În picioare în fața oglinzii scrise cîteva rînduri de adio. Vedea prin oglindă, cu nespusă emoție și bucurie, că supoziția sa se dovedea a fi îndreptățită.

Geamul de la fereastra dinspre balcon era deschis și obloanele închise. Unul dintre ele se întredeschise abia simțit, lăsînd să se întrevadă un cap brun și doi ochi strălucitori.

Prin urmare, de-acolo Naciye hanîm îi urmărea toate gesturile. Ceilalți trebuie să fie pe-aproape, înșiruiți în dreptul ușii...

Cînd va vedea că s-a urcat pe scaun, cu siguranță că tînăra femeie avea să țipe și să se năpustească înăuntru. În felul acesta, Muvaffak bei își va salva onoarea și, totodată, își va atinge și ținta.

Zgomotele confuze din sală continuau, ochii capului brun ce se mișca în spatele oblonului întredeschis ardeau aruncînd văpăi.

De emoție, Muvaffak bei tremura; se urcă încet pe scaun și potrivi lațul frînghiei.

Naciye hanîm nu scotea nici o vorbă, de parcă încă s-ar fi îndoit de seriozitatea intenției sale.

Neavînd încotro, își agăță sfoara de gît și-și întoarse fața către fereastră. Ochii străluceau mai departe, dar nici un glas nu intervenea.

Deplasă ușor cu picioarele scaunul. Dar dacă s-ar întîmpla ceva extraordinar și vor fi împiedicați să ajungă la vreme? îi fulgeră prin gînd și nu putea deloc să-și ia curajul de-a răsturna scaunul. Ce era de făcut? Dacă ar scoate lațul de la gît și s-ar da jos, în urechi îi răsuna de pe acum hohotele explozive de rîs batjocoritor.

De nervozitate, pradă emoției, mișcase un pic prea mult scaunul. Pe neașteptate, acesta îi alunecă de sub picioare și se rostogoli pe jos. Exact în clipa aceea, Muvaffak bei, privind pe fereastră, scoase un țipăt răgușit.

*

O pală de vînt deschisese larg oblonul și pisica galbenă, ca să mănînce în tihnă o bucată uriașă de carne abia furată din bucătărie, țîșnise în odaie cu mîrîituri nervoase.

SFÎRȘITUL LUI FĂR'DE GRIJI

În dimineața aceea, în grădina orfelinatului care adăpostea copii pînă la vîrsta școlară era o fierbere extraordinară. Se sărbătorea ziua elevilor. Școlile primare și gimnaziile se scurgeau pe străzi rînduri-rînduri intonînd marșuri, pentru a se împrăștia apoi departe, în afara orașului.

Copiii din această grădiniță-azil, în care cel mai vîrstnic nu trecea de șase ani, nu puteau fi duși la o depărtare prea mare. Cu pașii lor mărunți și poticniți, ei aveau să-și petreacă ziua de sărbătoare la malul unui rîu, la o depărtare doar de vreo douăzeci de minute de mers pe jos.

Pregătirile erau în toi. Forfota hăinuțelor multicolore transformase grădina într-un ogor de flori vii. Băieții își lustruiau de zor ghetele noi, fetele își aranjau unele altora părul, își legau cingătoarele desfăcute, se încheiau la nasturi. Așezată pe treapta unei scări de piatră, o fetiță de șase ani se căznea să prindă bluza descusută a unei colege de patru ani, orfană ca și ea.

În sfîrșit, preparativele se terminară și copiii, încolonați, s-au așternut la drum. Fiecare ținea de mînă pe un altul, în timp ce în cealaltă mînă își duceau în pachete colorate și coșuri minuscule, mîncarea și jucăriile.

Ca să se evite o prea mare larmă și dezordine pe străzi, profesorii îi puneau pe copii să cînte marșuri. Cei mari țipau tare, cu toată bucuria inimilor lor, cu toată forța piepturilor lor, cei mici, așa după cum și mergeau, rămîneau în urmă și cu cîntecele, producîndu-se astfel o îmbinare dintre cele mai amuzante.

În timp ce convoiul trecea pe străzi, se deschideau ferestre în cadrul cărora apăreau chipuri de femei, vînzătorii ieșeau de prin magazine urmărind cu privirea pe copii.

*

Ca în toate excursiile orfelinatului, și acum în fruntea alaiului se afla Făr'de griji.

Făr'de griji era o cățea bătrînă, de pripas, cu blana gălbuie. O făptură inteligentă ca omul, dar mai constantă în prietenii decît el.

Pesemne pentru firea ei de hoinar, indiferentă față de grijile existenței, în cartier i s-a pus numele de Făr'de griji. În realitate, a fost cel mai încercat dintre cîini; cu cîțiva ani mai înainte trecuse printr-o mare suferință. Cei patru pui ai ei, otrăviți toți deodată, zvîrcolindu-se de durere, îi muriseră în fața ochilor. Străbătuse mahalale îndepărtate în urma căruței de gunoi care-i ducea puii și o săptămînă de zile nu mai apăruse.

Se crezuse că probabil pățise vreun accident pe undeva. Dar, în ciuda aparenței sale apatice și nepăsătoare, era o ființă extrem de vigilentă. Cunoștea bine pe dușmanii rasei ei, uneori chiar se distra mimînd că se încrede în ei, că mănîncă din pîinea lor otrăvită, că le cade în capcană. De-aceea ar fi fost cu neputință să zacă moartă cine știe pe unde. Astfel că după o săptămînă își făcuse din nou apariția în cartier. Un pic mai bătrînă și mai istovită, cu părul gălbui mai înnoroiat, cu și mai multe vînătăi pe labe.

Nu ştiu dacă este sau nu adevărat, dar femeile din cartier povesteau despre ea o întîmplare. Se pretindea că după pieirea puilor ei, Făr'de griji nu mai vroise să trăiască. Stînd vlăguită şi copleşită de tristeţe în faţa barăcilor primăriei, urla sfîşietor ca şi cum ar fi implorat, cerea adică să i se dea şi ei din mîncarea care îi ucisese puii... O dată chiar se lăsase cu bună ştiinţă otrăvită, dar nu murise... După ce s-a chinuit mult, după ce şi-a tîrît zilele bezmetic, s-a pus din nou pe picioare.

După moartea puilor, Făr'de griji, parcă supărată pe cartier, se retrăsese pe locul viran din spatele orfelinatului. Aproape că nu mai cutreiera deloc pe străzi; din cînd în cînd sărea peste zidul ce împrejmuia grădina orfelinatului, se juca laolaltă cu copiii şi, la vremea prînzului, se hrănea cu resturile lor de mîncare.

Se purta aşa pentru că avea mai multă încredere în copii decît în oamenii mari, ştiind că de la ei nu-i va putea veni vreun rău ireversibil, sau pentru că simţea că şi copiii, ca proprii ei micuţi, erau făpturi naive şi fără apărare?

Educatorii n-au alungat căţeaua bătrînă care privea cu ochii ei aurii încărcaţi cu o statornică dar tristă afecţiune, care răbda orice capriciu al copiilor, orice izbucnire de-a lor; dimpotrivă, o ocroteau pe furiş. Pe scurt, Făr'de griji ajunsese un fel de slujbaş al aşezămîntului, un servitor bătrîn, asemeni portarului, şi cel mai iubit prieten al micuţilor.

Orfelinatele sînt ca nişte eşantioane, de proporţii mult reduse, ale societăţilor umane. Există şi acolo abandonaţi în afara societăţii, datorită unor cauze ca sărăcia, lipsa unei înfăţişări agreabile, vreo pată aparţinînd familiei, sau însinguraţi care fug de acasă datorită unor înclinări spre solitudine precoce. Făr'de griji se împrietenea mai cu seamă cu aceşti mici „însinguraţi", se plimba grav alături de ei prin vreun colţ al grădinii. Cei care purtau în inimile lor mici dureri şi supărări ce nu puteau fi date în vileag, îi vorbeau luîndu-i în mîini labele înnoroiate.

Făr'de griji își asuma — în felul ei — chiar și rolul de infirmieră. Într-o zi linsese genunchii răniți ai unui copil mic de tot care, alergînd prin grădină, se rostogolise pe jos.

De-acum convoiul ieșise din mahala, o luase pe o potecă îngustă care trecea printre tarlale verzi. În fruntea tuturor, Făr'de griji; pășea cu un aer mîndru, într-o resemnare plină de înțelepciune. Dar, în mod inexplicabil, vădea o lipsă de veselie, de viață, cu totul neobișnuite chiar și la ea.

În sfîrșit, se ajunse la locul destinat pentru sărbătorire: malul răcoros și umbrit al unui rîu. În apă atîrnau ramuri de sălcii verzi.

Vacarmul stîrnit de cei mici speriase și gonise din ceair păsările. A lor, a copiilor, era ziua aceea. Se dezlănțuiseră. Alergînd și țipînd se împrăștiau peste tot, se cățărau în copaci, se rostogoleau pe ierburi. Fără să ia în seamă că mai au o mulțime de timp pînă seara, își cheltuiau, năvalnic, energia și veselia, începînd chiar să mănînce fructele și celelalte merinde.

O vreme se înviorase și Făr'de griji. Porni să se joace cu copiii dar, pe neașteptate, se opri și, cu capul ridicat, urlă îndurerată. Apoi se retrase încet și, ghemuindu-se între două pietre mari, se culcă.

Copiii înțeleseră imediat: Făr'de griji era bolnavă. I-au dus de mîncare. Ea refuza mîncarea ce i se aducea și din cînd în cînd devenea urîcioasă, își arăta colții și scîncea încet, de parcă s-ar fi rugat să fie lăsată în pace.

Și educatorii observaseră privirile pierite, pline de suferință ale cîinelui.

— Nu vă mai apropiați de ea, copii. E totuși un animal. Poate că e turbată, le-au atras ei atenția.

Pentru că nu se ținea seama de sfaturile lor, se văzură siliți să lase de planton pe unul dintre oamenii de serviciu.

Un copil mai mărișor — o fetiță de vreo șase ani — își aminti brusc de ceva și începu să strige:

— Vai, au otrăvit-o pe Făr'de griji... De dimineață, mă dusesem la băcan ca să cumpăr ceva. Am văzut-o la

colț, prin gunoaie. Mînca ceva împreună cu alți cîini. Cu siguranță ca a apucat mîncare otrăvită.

Educatorilor li se părea de necrezut o atît de mare imprudență din partea unui cîine bătrîn. Din păcate, cele spuse de copil erau adevărate. Făr'de griji începuse să fie scuturată de spasmele obișnuite la toți cîinii otrăviți, se răsucea cu furie și se zbătea.

Veselia copiilor se stinse dintr-o dată; peste ceair plana o tăcere de vechi cimitir. Unii plîngeau și se văicăreau. Nu se întrevedea nimica de făcut.

Era de neîngăduit ca din pricina unui cîine — fie el marea dragoste a școlii — să fie întunecată sărbătoarea micuților. Unul dintre educatori strigă:

— Nu vă fie teamă, copii... Voi nu știți... Făr'de griji a mai fost otrăvită o dată și a scăpat teafără. N-o să pățească nici acum nimic. Haideți, la joacă!

Mai mult cu sila, micuții prinseră să se risipească. Unii continuau să plîngă, alții se consolau, încrezători în cuvintele educatorului. „Făr'de griji o să reziste și de data asta. O să alunge răul!" ziceau ei. Mai erau și unii care, cu mîinile lor mici întinse, se rugau pentru sănătatea prietenei lor.

Pînă la urmă educatorii recurseră la o altă soluție: să se mute cu toții la un pîlc de copaci la o depărtare de douătrei minute de locul unde poposiseră. Saltelele și pachetele fură strînse și convoiul, lăsînd-o singură pe Făr'de griji, se puse în mișcare.

Printre micuți se înjghebase pe loc o înțelegere tacită. La fiecare trei-patru minute, doi dintre ei dispăreau și, mergînd în taină să vadă cum îi merge lui Făr'de griji, aduceau vești despre ea. Spusele lor se răspîndeau într-o clipită printre copii și pînă și cei mai mici ascundeau de educatori lucrul acesta.

După un ceas sosi iarăși o știre tristă: Făr'de griji trăgea să moară. Ieșise din scorbura de piatră în care se cuibărise și se zbătea întruna. Gura, ochii, labele îi erau pline de sînge. Nici un ordin, nici o amenințare nu mai aveau acum

puterea să rețină pe copii. Plîngînd și văitîndu-se toți deodată o porniră în goană. Dacă educatorii reușeau să prindă cu forța vreo doi-trei copii, zece scăpau și alergau în cea mai mare grabă.

Totuși, nu se mai apropiară de cîine. Zbaterea lui Făr'de griji avea ceva înfricoșător. Uneori se zvîrcolea și scurma țărîna cu picioarele, alteori, ridicîndu-și spre cer gura însîngerată, scotea urlete prevestitoare de rău, ca o amenințare. În cele din urmă își reveni și cu o ultimă sforțare, ca să-și domolească jarul grozav dinlăuntrul ei, începu să fugă spre rîu.

*

Lîngă podețul subțire, de scîndură, de la marginea rîului, erau două fetițe de cinci ani. Cînd o zăriră pe Făr'de griji gonind într-acolo, înconjurată de nori de praf, se speriară. Vrură să treacă iute pe podeț, la malul celălalt. Dar, din pricina tulburării, una căzu în rîu unde începu să se zbată.

Cum văzu accidentul, Făr'de griji se opri brusc. Își schimbă direcția. Alergă pe podețul de scîndură. Se aruncă în apă după copilă. O prinse cu botul de fustă. Pînă să ajungă educatorii, o ținu deasupra apei.

Apoi, ca și cum își cheltuise ultima fărîmă de putere, se lăsă în voia apei. Se cufundă de vreo cîteva ori, stîrni vălurele și spumă în jurul ei și muri. Dus de curgerea lină a rîului, trupul, împietrit, se îndepărtă încet...

O RANĂ VECHE

Eu, la trei ani, am rămas orfan de mamă. Tata era portar la spitalul de caritate din orășelul nostru.

Pe vremuri fusese caporal de jandarmi. A căzut de pe cal. Și-a rupt piciorul. După trei ani încheiați de zăcere în spital, a rămas beteag pe viață. Nu putea umbla fără să se sprijine pe baston. Pentru că era de neconceput ca un jandarm să fie șchiop, l-au concediat. S-a avut însă în vedere că are de întreținut o familie și astfel a fost numit portar la spitalul în care zăcuse...

Pe-atunci casa noastră adăpostea multe suflete: mama, bunica, o mătușă văduvă, din partea tatii și încă doi frați de-ai mei. Tata, singur, ne întreținea pe toți. În scurt timp însă au murit unul după altul. Iar cînd s-a prăpădit și mama — ultima dintre ei — am rămas numai doi inși în casa altădată atît de încărcată.

Dimineața, cînd tata pleca la spital, mă ducea la o bătrînă, rudă de-a noastră mai îndepărtată, iar seara, la înapoierea de la lucru, mă lua de-acolo. Într-o mînă cu zimbilul, într-alta cu mîna mea, se îndrepta spre casa noastră. Tatăl și fiul, atît. Din vremea aceea mi-au rămas în minte doar faptul că mă jucam cu niște găini într-o curte presărată cu mici purcoaie de găinaț și că, din cînd în cînd, mîncam bătaie de la bătrînă.

Pe-atunci îi dădeam multă bătaie de cap tatii. Nu era deloc ușor pentru un infirm ca, după oboseala unei zile întregi de lucru, noaptea să aibă grijă de un copil. Dar pentru că mă iubea mult, nu se plîngea niciodată. Uneori toată noaptea o țineam numai în plînsete. Era clar că, neîndrăznind să mă răsfăț la bătrînă, nopțile îmi luam revanșa de la el. Întrebat de vecini cum de poate rezista la larma asta, tata le răspundea: „Toți ai casei, ca înțeleși între ei, s-au retras unul cîte unul, ne-au părăsit pentru totdeauna. Din clocotul de viață de altădată n-a mai rămas decît atîta: glasul lui. E cu putință să ți se pară prea mult?!"

Ajuns la patru-cinci ani i-am devenit treptat un bun prieten, ba chiar un ajutor.

Îmi amintesc foarte bine de vremurile acelea. Ruda noastră bătrînă murise. De-acum îl însoțeam regulat la spital. Pentru că era foarte grijuliu, mă înfofolea cu rînduri-rînduri de haine și numai după ce îmi înfășura capul și gîtul cu uu șal verde se așeza în mica gheretă din fața spitalului.

Nu duceam lipsă nici de sarcini potrivite cu vîrsta mea. De pildă, a izgoni cu un ciomag cîinii care pătrundeau în grădina spitalului, era o treabă ce-mi revenea mie. Iar cînd trebuiau cumpărate țigări pentru doctori, tot eu eram acela care alerga la băcan.

Tata era un om cu glas blajin, căruia îi plăcea tare mult să vorbească. Și, pentru că în casă nu exista altcineva în afară de mine, vrînd-nevrînd, mie mi se adresa, de parcă ar fi avut alături un om în vîrstă și cu experiența vieții. Îmi vorbea atît cît se pricepea el, de morală, istorie, chiar și de politică. Noi singuri ne îngrijeam de tot ce aveam nevoie. Fredonînd cîntece din timpul războiului cu Moscova, ne spălam rufele, curățam podelele, ne cîrpeam rufele și hainele.

Așa am ajuns la doisprezece ani, dar pentru că eram un băiat foarte slab și pipernicit, nimeni nu-mi dădea mai mult de opt.De-aceea, cînd se adunau laolaltă oameni în toată firea și eu mă avîntam în discuții, de pildă, despre greutățile traiului, despre morții din familia noastră sau despre abu-

zurile primăriei, ca omul care, pătimind multe mizerii, a dobîndit o mare experiență, toți rămîneau mirați. Oricum însă, eu tot un copil rămăsesem. Și tocmai însușirea de a fi fost copilăros m-a împins la o asemenea faptă, încît nici astăzi, la patruzeci și cinci de ani ai mei, cu toate că-s un om așezat, cu ginere și noră, încă nu sînt în stare să-i uit amarul.

*

Locul nostru de baștină era un orășel tihnit, așezat pitorește printre nesfîrșite păduri de măslini. Vară ori iarnă, soarele nu ne lipsea; plante mereu verzi ne înconjurau pretutindeni. Și peste acest ținut binecuvîntat care nu știa nici măcar ce înseamnă o ploaie mai violentă ori o furtună, într-o zi s-a abătut o mare nenorocire: războiul.

Granița se afla la patru ceasuri distanță de noi. În numai cîteva ore, în orășel se produse o dezordine cumplită. O parte dintre localnici fugea, cu mic cu mare, cît mai departe de hotar. Săracii, bătrînii, cei singuri pe lume nu aveau putința s-o facă. Noi, firește, ne număram printre cei rămași pe loc. Mai întîi de toate, tata era legat de servici. Apoi, noi abia ne descurcam cu mîncarea de azi pe mîine. Tihnitul nostru orășel parcă se transformase într-o cazarmă. Prăvăliile s-au închis. Casele goale au fost ocupate de militari. Pe străzile cu caldarîmul stricat, zi și noapte treceau convoaie de călăreți și tunuri.

După două zile, din depărtare a prins să răzbească bubuitul tunurilor. Cînd mi se făcea frică, tata, fie că știa el ceva, fie numai ca să mă liniștească, îmi spunea:

— N-ai teamă, Halil... Dușmanul n-o să vie aici. Ostașii noștri or să-l hărțuiască și, descumpănit, o să fie mînat aiurea.

Vorbele i se adeveriră. În numai cîteva zile, bubuitul tunurilor se îndepărtă treptat, pînă se pierdu cu totul.

Războiul acesta semănase cu o furtună ce se petrecea în depărtare. Veștile sosite erau foarte bune. Armata noastră urmărea dușmanul, împingîndu-l din spate unde voia.

O parte din cei care fugiseră au venit înapoi. În piață,

ici și colo s-au redeschis prăvăliile. Trupele care mergeau pe front se scurgeau necontenit pe la noi.

Orășelul parcă se golise de bărbați. Toți cei în stare să țină o armă în mînă s-au înrolat în armată sau, formînd cete de voluntari, s-au alăturat armatei, urmînd-o. Tata se afla printre aceștia ultimi.

— Fiule, îmi spuse el, doctorii noștri se duc să înjghebeze un spital într-un loc mai apropiat de toiul luptelor. Ar fi greu să fie aduși răniții pînă aici. Dispun de puțini bărbați buni de treabă. Ca pe un vechi slujbaș al spitalului, mă iau și pe mine cu ei. De la datorie nu se cade să fugi. De altminteri, nici locul în care am să merg nu-i departe... Un sat la o distanță de două-trei ceasuri de aici. O dată-de două ori pe săptămînă tot am să vin eu să te văd. De-acum ai devenit coșcogeamite flăcăul. Am vorbit și cu vecinii. Or să mai vadă și ei de tine.

În primele zile, fiindcă mă despărțeam pentru prima oară de tata și rămîneam singur acasă, fusesem puțin cam trist. Dar m-am deprins repede. Ba chiar am început să mă bucur din ce în ce mai mult de libertatea dobîndită. Acum, laolaltă cu ceilalți copii din mahala, mă jucam pînă seara tîrziu pe străzi sau prin împrejurimi.

Tata își ținea făgăduiala de a veni să mă vadă o dată-de două ori pe săptămînă. Își lua liber adesea și sosea fără greș, urcîndu-se într-una din căruțele care făceau naveta între front și locurile noastre.

Învățasem și timpul cînd avea să vină și mergeam să-l întîmpin lîngă un pod aflat la vreo jumătate de oră mai departe de orășel.

Bietul om, de fiecare dată cînd mă vedea, plîngea deparcă mi-ar fi dus dorul ani de zile.

— Vai, Halil al meu! îmi zicea și îmi săruta fața și ochii.

Într-o batistă roșie îmi aducea de mîncare pesmeți, zahăr cu cafea, unt, ulei, chiar și carne... Apoi se înțelesese cu un băcan să-mi dea pe credit lucruri ca gaz, cărbuni sau săpun. În plus, ca măsură de prevedere, îmi lăsa și bani să-i am la nevoie.

Cît el lipsea, eu eram adevăratul stăpîn al casei. Îmi pregăteam mîncarea cu mîna mea, singur îmi făceam patul, dereticam prin casă, îmi spălam rufele. Uneori mi se întîmpla să am și invitați, ca oamenii în toată firea.

Faptul acesta mă făcea să-mi dau aere de om mare. În nopțile cînd tata rămînea acasă ședeam amîndoi pînă tîrziu lîngă vatră și discutam. Îmi spunea, adăogînd de la el cu duiumul, știri despre război primite de la răniți, povestea lucruri care nu păreau să aibă sfîrșit, ca basmele și epopeele.

Într-o zi, din batista tatii răsări un cuțit cu deschidere automată, dimpreună cu o verighetă de aur și un carnet cu scoarțe de piele.

— Halil, grăi el după ce oftă adînc, ieri-noapte, la spital, a murit un tînăr erou, un munte de om. Nici cînd s-a prăpădit taica n-am suferit atîta. Flăcăul ăsta a plecat pe front cu o ceată de voluntari. Au ucis ei mulți dușmani. Pînă la urmă dușmanul i-a încolțit la malul unui rîu. Voluntarii, unul cîte unul, au murit eroic. Numai flăcăul ăsta a scăpat cu viață. Cînd a rămas singur, s-a ascuns într-o moară părăsită, printre dărîmături. Oricît au scotocit, dușmanii n-au putut da de el. Seara, cînd s-a lăsat întunericul, a ieșit din ascunzătoare. Se îndrepta înspre părțile unde se aflau ai noștri, cînd s-a trezit față în față cu trei dușmani: un sergent cu doi soldați. Fără să le dea timp să facă vreo mișcare, să pună mîna pe arme, s-a aruncat asupra lor și pe tustrei i-a isprăvit. Cuțitul ăsta, verigheta și carnetul le-a luat din buzunarul sergentului. Din păcate însă, în timpul încăierării, a fost și el rănit în mai multe locuri. Ni l-au adus la spital cu sîngele curgîndu-i șiroaie. A mai apucat să trăiască trei zile; ieri-noapte, către dimineață, a murit. Cînd și-a dat seama că i s-a apropiat sfîrșitul mi le-a lăsat mie ca amintire. O amintire scumpă. Să le încuiem în sertarul dulapului, să stea acolo.

Nici unuia dintre noi nu-i era somn. În noaptea aceea, pînă dimineața l-am căinat pe tînăr și am plîns. Tata, de altfel, era un bătrîn bun ca pîinea caldă. Iar eu, un băiat de doisprezece ani, firav, simțitor...

Nu mai știu cît timp se scursese de-atunci. Soldații dușmani, despre care la începutul luptelor se credea cu toată siguranța că în cîteva zile vor fi împrăștiați, rezistau.

În oraș foametea își arăta colții. Toți erau îngrijorați. Dar pentru copii războiul însemna o neîntreruptă sărbătoare. Nici tu școală, nici cine să-ți ceară socoteală de orice. Ca soldații, și copiii cutreierau străzile în convoaie. Se jucau. Majoritatea lor avea pe front tată, frate sau rude. Povesteau întîmplări despre faptele de vitejie ale acestora, răsfrîngînd și asupra lor o parte din glorie.

Foarte puțini erau aceia care nu aveau de istorisit vreo faptă eroică săvîrșită de tată sau frate. Eu mă aflam printre ei. Cu ce isprăvi eroice ale unui șchiop, servitor de spital, mă putem eu făli?

Amărăciunea asta m-a împins la minciună. Neîndoielnic, mie îmi revenise măiestria de a înfrumuseța cea mai banală faptă a tatii, prefăcînd-o într-o poveste extraordinară.

Am pus în buzunar verigheta, carnetul și cuțitul din sertar. Am început să mă preumblu amestecîndu-mă printre băieții necunoscuți din cartiere străine.

Îi atribuisem tatii faptele tînărului voluntar care murise în spital. Dar ca să fac să pară cît mai adevărată povestirea mea, schimbasem foarte multe. Într-o zi, pe cînd tata mergea pe front pentru a transporta răniții, dădu întîmplător peste un sergent dușman pe care-l ucise. Dacă cineva nu mă credea, scoteam din buzunar carnetul cu fotografia sergentului și verigheta.

Nu numai în copii, ci și în oamenii mari sporise întratîta nevoia de a crede lucruri extraordinare, încît dădeau crezare și poveștii mele. De unde aveau ei să știe că tata, care își tîra cu atîta greutate și suferință piciorul, era un bărbat ca o bătrînă căreia îi e frică și să taie o găină?

*

Într-o zi, în tîrgul nostru se stîrni iarăși o învălmășeală grozavă. Armata noastră, pusă pe fugă, se retrăgea. O mare parte dintre localnici i se alăturase; mergînd în urma ei, pă-

răsi iarăşi orăşelul. Noi am rămas din nou pe loc. După două zile, în sunet de fanfare, soldaţii duşmani intrau în orăşel.

Spitalul ambulant se destrămase, tata se întorsese acasă. Noi nu aveam de ce să ne temem, el, un servitor de spital, sărac şi infirm, eu, un băiat care părea de-o şchioapă. Singura noastră îngrijorare era numai ce vom mînca în răstimpul în care duşmanul se afla în oraş.

Într-una din zile fierbeam acasă năut. La uşă au răsărit deodată patru duşmani. Unul, spunînd nişte vorbe de neînţeles pentru mine, m-a luat de mînă şi m-a dus la postul de poliţie, la două străzi mai departe de noi. Acolo erau şase băieţi şi cîţiva ofiţeri. Unul dintre aceştia ştia turceşte. Arătîndu-mă, întrebă copiii:

— Ăsta e?

— Da, recunoscură ei.

De data asta, ofiţerul se întoarse spre mine:

— Băiete, se zice că taică-tu ar fi săvîrşit nişte chestii. Că tu le-ai fi povestit ăstora. Hai, zi-ne şi nouă. Nu-ţi fie frică, dacă spui adevărul, nu păţeşti nimic.

Mă năpădise o spaimă cumplită. Negam, repetînd întruna doar atîta:

— Minciună! Eu nu le-am spus nimic...

— Astea ce sînt? îmi făcu semn spre uşa din spatele meu. În mîna unuia dintre soldaţii veniţi să mă ridice de acasă am văzut cuţitul, verigheta şi carnetul.

Vorbind între ei ceva, ofiţerii îşi treceau unul altuia lucrurile păstrate în dulapul nostru. De-acum, mie nu mai mi-au zis nimic. Unul m-a prins de braţ şi m-a aruncat afară.

În seara aceea l-au împuşcat pe tata.

Mi s-a povestit apoi că, deşi era cu cătuşe la mîini, l-au scos din tîrg între soldaţi cu baioneta la armă. Pentru că nu avea bastonul, nu putea, cu piciorul lui şchiop, să ţină pasul cu ceilalţi. De fiecare dată ce rămînea în urmă, soldaţii duşmani îl împungeau în spate cu baionetele. În timp ce mergea, ochii tatii erau aţintiţi pe copiii de pe marginea drumului. De bună seamă că nădăjduia să mă zărească şi pe mine printre ei,

RESTAURANTUL CU GRĂDINĂ

Haydar efendi era secretar la administrația așezămintelor de binefacere. El însă se credea un om de afaceri înnăscut.

— Ce mi-a venit mie să mă fac funcționar?! se plîngea adesea. Să fi intrat acum douăzeci și cinci de ani cirac la un băcan, azi aș fi fost om, nu jucărie, cu prăvălia mea, stăpîn pe tejgheaua mea!

Avea o frază pe care o repeta întruna:

— Ah, dacă mi-ar pica în mînă nu mult, două-treii mii de lirișoare, știu eu ce-aș face!

Sătul, ca și alți amici de-ai lui, să tot audă refrenul acesta, Kudret Fatïra îi transmise într-o zi un bilet cîștigător la loterie, în valoare de cinci mii de lire:

— Ia, ține de două ori mai mult decît ți-ai dorit... Fă cu ei ce zici că știi să faci... Să te vedem!

Cum luă banii, primul lucru pe care îl făcu Haydar efendi a fost să-și prezinte demisia; al doilea, să cumpere — adevărat chilipir — un restaurant cîmpenesc compus dintr-o clădire cu trei încăperi, o grădină și o bucătărie cu tot dichisul necesar.

În împrejurimi se afla o fabrică de tutun, una de vopsele, două hoteluri și multe case.

Își întocmise o socoteală simplă. Prin faptul că oferea de mîncare și ieftin, și curat, avea să aducă servicii atît poporului cît și patriei iar, în același timp, să și cîștige de zece ori mai mulți bani decît leafa lui de funcționar. Din păcate, poporul se dovedi incapabil să-și dea seama de propriul interes.

Cu toate că folosea alimentele cele mai proaspete și mai curate, ca și cel mai iscusit bucătar, bietul Haydar efendi nu izbuti să realizeze nici a zecea parte din cît sperase. Erau zile cînd, în afară de familie, de rude, din ce în ce mai numeroase de altfel, care apăreau în vizită, precum și de funcționarii fiscali, nimeni nu-i suna la ușă și nu venea să ia masa acolo. Părea că toți muncitorii și tot personalul de la fabricile din apropiere, mai mult, că tot orașul se înțeleseseră între ei să-l piardă.

Haydar efendi sta pironit în fața porții și cu ochi întunecați, plini de ranchiună, privea pe cei care treceau pe drum, discutînd între ei, ca pe niște dușmani care-i furaseră avutul și îi mîncaseră drepturile. Și mai cu seamă, dacă printre aceștia se aflau și unii care rîdeau tare pe stradă, avea impresia că se distrează pe seama sa și turba de mînie.

După strădanii de un an de zile, după ce-și consumase și restul de bani și în plus mai făcuse și datorii de o mie de lire, a descoperit, în fine, calea cea mai indicată de urmat: să-și vîndă localul.

Dar nici de astă dată nu reușea să găsească un amator; în în van se iroseau banii pe anunțuri în gazete și pe misiți.

Uneori bietul om își ridica mîinile, a rugăciune, și implora cu voce tare:

— Fii bun, Doamne, fă să izbucnească un incendiu și scapă-mă de beleaua asta... După aia, mă jur pe viața maică-mi că n-am să-ți mai cer nici o favoare și nici o binefacere!

*

*

Într-una din zile, sub seară, se prezentă la el un grec, Haralambo, muncitor la fabrica de prelucrat tutun:

— Haydar efendi, ți-am găsit un mușteriu doldora de parale. Dacă-mi dai un comision de cinci la sută, o să vindem locanta la un preț pe cinste.

Mușteriul găsit de Haralambo era un arnăut proaspăt sosit din orașul Manastîr. Bani, cu nemiluita. Dorea să-și deschidă un local în aer liber.

Haydar efendi își puse hainele noi și, ca să trateze cu bogătașul din Manastîr, se duse într-unul din hotelurile din Sirkeci. Au discutat pe îndelete. Arnăutul arăta a fi un om de bună credință. Numai atunci cînd întrebă cum merg afacerile la restaurant, lui Haydar efendi i se puse un nod în gît. Dar Haralambo era un om dibaci.

— Treaba merge strună zi și noapte, interveni el promt.

Clientul mai avu doar atît de spus:

— Mîine e joi. Vineri, vin și eu să văd cum stau lucrurile. Dacă mi-e pe plac totul, hotărîm prețul și socoteala-i încheiată.

*

— În ce m-ai băgat, Haralambo? îi reproșă Haydar efendi cînd au ieșit din hotel. Te-ai apucat să-i spui că restaurantul aduce un cîștig grozav. Vineri, cînd va veni omul, ne facem de rîs.

La început, și Haralambo își pierdu cumpătul. Dar, după cîteva minute, îi veni o idee salvatoare.

Va invita el vreo cincizeci-șaizeci de muncitori de la fabrică, să mănînce și să bea în localul cu grădină. Lucrurile aveau să decurgă în așa fel , încît arnăutul, naiv, avea să creadă că mulțimea aceea de oameni reprezintă mușterii de zi cu zi ai localului și, ca atare, avea să le dea și mai mulți bani decît speraseră.

*

În vinerea aceea, localul cu grădină trăi o zi cu totul aparte. Șaptezeci-optzeci de inși, femei și bărbați, se distrară pînă tîrziu, în noapte, cu băuturi, mîncare, orchestră și dans. Haralambo și tînăra-i logodnică s-au întrecut pe ei înșiși conducînd în așa fel lucrurile, încît arnăutul, naiv, n-a reușit nici măcar să-și dea seama că în local au rămas aceiași mușterii de la prînz pînă în noapte.

Haydar efendi fixă prețul la cinci mii de lire. Arnăutul nu acceptă să plătească peste patru mii.

Se despărțiră după ce hotărîseră să se întîlnească în dimineața următoare.

*

Din ziua aceea, soarta s-a împotrivit ca Haydar efendi să se mai întîlnească cu arnăutul din Manastîr.

După două luni, dus să-și solicite numirea în vechea sa funcție din așezămintele de binefacere, un coleg îi spuse:

— M-am și întristat, dar am și rîs copios de pățania ta. Cică un pungaș fără nici un căpătîi, Haralambo, s-a înțeles cu un arnăut pe care-l cunoștea și ți l-a adus ca pe un mușteteriu bogat, dornic să-ți cumpere localul. Fără un sfanț, și-a serbat strălucit logodna la care au petrecut, pe socoteala ta, șaptezeci-optzeci de inși...

CUPRINS

Lector : RADU TRAIAN
Tehnoredactor : ELENA CĂLUGĂRU

Bun de tipar : 25.11.1989
Coli ed. : 13,58. Coli tipar : 8,5

Comanda nr. 90 212
Combinatul poligrafic București
România

reşat nuri güntekin

«Conceput iniţial ca o piesă de teatru, romanul *Çalîkuşu (Pitulicea)* apărut în anul 1922, a cunoscut un mare răsunet, îndată după apariţie. În ciuda prodigioasei şi diversificatei activităţi scriitoriceşti desfăşurate de Reşat Nuri Güntekin timp de aproape patru decenii – roman, dramaturgie, povestire, reportaj, critică teatrală şi literară, adaptări şi traduceri – în multe direcţii novatoare, numele său a rămas legat de această carte. *Pitulicea* beneficiază de o bogăţie ideatică puţin obişnuită pînă atunci în literatura turcă ; ea înmănunchează o multitudine de teme, încadrate toate, în chipul cel mai firesc, în realitatea economică, politică şi socială a vremii, printr-o fuziune intimă dintre idei şi structura artistică. Pluralităţii de teme îi corespunde o pluralitate de tehnici romaneşti diverse, utilizate simultan.»

VIORICA DINESCU

ISBN 973—21—0132—6
ISBN 973—21—0131—8

Vol. I—II, lei 15

editura minerva